ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu YILDIZ

ADANA İLİ, YÜREĞİR İLÇESİNİN 1950-1986 YILLARI ARASINDAKİ FİZİKSEL GELİŞİMİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

ADANA-2020

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA İLİ, YÜREĞİR İLÇESİNİN 1950-1986 YILLARI ARASINDAKİ FİZİKSEL GELİŞİMİ

Burcu YILDIZ

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

Danışman : Prof. Dr. Fazilet Duygu SABAN
Yıl: 2020, Sayfa: 401
Jüri : Prof. Dr. Fazilet Duygu SABAN
: Dr. Öğr. Üyesi Tuba AKAR
: Dr. Öğr. Üyesi Özlem ŞENYİĞİT

Bu çalışma, Adana tarihi kent merkezinin ve Seyhan Nehri'nin karşı yakasını oluşturan Yüreğir İlçesi'nin kent tarihi araştırmasıdır. Yüreğir İlçesi'nin ilk oluşumundan 1986 yılındaki ilçe sınırlarına ulaşana kadarki süreçte demografik, kentsel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının dönüşümünü ortaya koymayı ve 1950-1986 yılları arasında geçirdiği fiziksel değişimin kent ve mahalle düzeyinde izini sürmeyi hedefleyen çalışmada ana materyal olarak; yazınsal kaynaklar, arşiv belgeleri, haritalar, hava fotoğrafları ve röportajlar kullanılmıştır. Tez kapsamında içerik analizi, morfolojik analizler, imaj analizleri ve sözlü tarih araştırmaları olmak üzere dört farklı yöntem kullanılmıştır.

Çalışmanın sonunda Yüreğir'in fiziki yapısındaki değişim ortaya konulmuştur. Kentsel-morfolojik gelişimi üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış olan Yüreğir ilçesine odaklanan bu çalışma ile Adana kent araştırmalarına dair önemli bir boşluğu doldurmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adana, Yüreğir ilçesi, kent tarihi, kentsel-morfolojik gelişim, 20.yüzyıl

ABSTRACT

MSc THESIS

PHYSICAL DEVELOPMENT OF YÜREĞİR DISTRICT, ADANA PROVINCE BETWEEN THE YEARS 1950-1986

Burcu YILDIZ

ÇUKUROVA UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

Supervisor : Prof. Dr. Fazilet Duygu SABAN
Year: 2020, Page: 401
Jury : Prof. Dr. Fazilet Duygu SABAN
: Asst. Prof. Dr. Tuba AKAR
: Asst. Prof. Dr. Özlem ŞENYİĞİT

This study is survey of the urban history of the town of Yüreğir which forms the eastern side of the city of Adana and the Seyhan River. As the main material of the study, which aimed to reveal the transformation of the demographic, urban, social, cultural and economic structure in the period from the first formation of Yuregir District to reach the boundaries of the district in 1986, and to trace the physical change it went through between 1950-1986 at the city and neighborhood level; literary sources, archival documents, maps, aerial photographs and interviews were used. Within the scope of the study, materials were analyzed using four different methods: content analysis, morphological analysis, image analysis and oral history research.

As a result of the study, the change in Yüreğir's physical structure is revealed. This master thesis, which focuses on the urban-morphological development of Yüreğir district, has aimed to fill an important gap in the history of the city of Adana.

Key Words: Adana, Yüreğir town, urban history, urban-morphological development, 20. century

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Kent kavramı tarihin hemen her döneminde değişik anlamlara sahip olan dinamik bir kavram niteliğindedir. Öte yandan sosyoekonomik gelişmelere bağlı olarak, kent kavramının içeriğinde de önemli değişmeler yaşanmıştır. Eski dönemlerde "kale" veya "sur" kent kavramını tanımlamada önemli bir ölçüt olarak kullanılırken; günümüzde kentin tanımlanmasında istihdam yapısı, ekonomik faaliyetler, nüfus yoğunluğu gibi çok daha farklı ölçütler kullanılmaktadır (Demirer vd, 1999).

Eski çağlardan endüstri toplumuna kadar tarihin örülmesinde ön planda olan kentler önceleri siyasal ve kültürel yaşamın belirleyicisi olmuş, endüstri devrimi sonrasında ise ekonomik, sanatsal vs. üretimin merkezine oturmuştur. Bu da kentleri tarihin önemli bir öznesi konumuna getirmiştir. Bu bağlamda, tarihe mekân ölçeğinde yaklaşıldığında kentlerin ayrı bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür (Tırıl, 2010).

Adana kenti stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca çeşitli uygarlıklara sahne olmuş, Seyhan Nehri üzerinde bulunan tek kenttir (Adana Valiliği, 1973). Nehrin batı yakasında eski kent merkezi yer alırken Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasında kalan alanda Seyhan Nehri'nin doğu yakasını oluşturan, Taşköprü vasıtasıyla ulaşılan bölge Yüreğir ilçesini oluşturmaktadır. İlçe, eski kent merkezine yakınlığı, kervan yolu üzerinde oluşu, doğu ulaşımını sağlayan önemli arterleri barındırması ile tarihsel ve stratejik öneme sahiptir.

M.Ö. 12. yüzyılda Roma İmparatorluğu Dönemi'nde ve M. S. 527'de Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde ticaret yolu üzerinde bulunmasıyla önem kazanan ilçeye ismini veren Yüreğir Türkmen aşiretinin yerleşme tarihinin 1337-1339 olduğu düşünülmektedir. Kentin bayındır hale gelmeye başlaması ise Adana'da hâkimiyet kuran Ramazanoğulları Beyliği'nin 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne bağlanması ile gerçekleşmiştir. 1832'de İbrahim Paşa Suriye'den Arap kökenli çiftçileri (Fellahları) bölgeye yerleştirmiş; küresel etkilere sahip Amerikan

İç Savaşı ve pamuk krizi ile Çukurova topraklarında tarımsal gelişmeler yaşanmış; 1858 Arazi Kanunnamesi ile yabancılara, konargöçerlere ve muhacirlere tapu verilmiştir. Bu gelişmeler ile 1870-1890 arası gibi kısa bir sürede büyük ölçekli ticari tarımın başladığı kentte sermayedarların toprağa hızla yatırım yaptığı ve ortakçılığa dayanan büyük ölçekli işletmelerin kurulmaya başlandığı anlaşılmıştır (Yaktı, 2014). Bu gelişmelere rağmen Yüreğir, bataklıklı coğrafyası ile herhangi bir yerleşik grubun ciddi bir varlık göstermediği nüfus yapısı ve ovada küçük ölçekli tarımın güçlü bir geleneğe sahip olmaması gibi nedenlerde ekonomik, sosyal ve fiziksel gelişimini 20. yüzyıla kadar gösterememiştir.

20. yüzyıldaki fiziksel gelişimi ise 1902 yılında kurulan Salih Efendi Fabrikası, 1911'de tarımsal faaliyetleri desteklemek amacıyla kurulan Ziraat Mektebi, 1922'de tamamlanıp 1928 yılında faaliyete geçen Cumhuriyet Un Fabrikası ve bu mekânların çevresinde başlamıştır. 1960'lı yıllardan sonra ise Paktaş Fabrikası, Akdeniz Fabrikası, Bossa 1, Süt Endüstrisi Kurumu gibi işletmeler kurulmuş; bölgenin aldığı göçler sebebiyle bu tesislerin çevresi yerleşim alanları haline gelmiştir. Bu doğrultuda nüfus hareketlerinin, tarımsal ve endüstriyel gelişmelerin Yüreğir'in fiziksel gelişiminde etkili olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı; Yüreğir ilçesinin ilk oluşumundan başlayarak 1986 yılındaki ilçe sınırlarına ulaşana dek demografik, kentsel, sosyal, kültürel, fiziki ve ekonomik yapısını ortaya koyarak bu faktörlerin fiziksel mekâna etkilerini ortaya çıkartmaktır. Ayrıca Yüreğir'in 20. yüzyılda başlayan gelişiminin kentsel yapılaşmasının ve mekânsal dönüşümünün izini sürmek hedeflenmiştir.

Çalışmada ana materyal olarak bölgeye ait kadastro haritaları, imar planı paftaları, hâlihazır haritalar, hava fotoğrafları, gazete ve devlet arşivleri, Şer'iyye Sicili, Tapu Tahrir Defterleri, salnameler gibi önceki yüzyıllara ait bilgi sağlayan belge, harita, fotoğraf ve dokümanlar ile yüz yüze görüşmelerden yararlanılmıştır. Söz konusu materyaller dört aşamalı bir yöntem benimsenerek irdelenmiştir. İlk aşamada arşiv belgeleri, tahrir defterleri ve diğer yazılı materyallerde içerik analizi

ile tez kapsamında belirlenen çalışma alanının tarihsel gelişimi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada Yüreğir için imaj analizi, eski ve güncel fotoğraflar ile sözlü tarih çalışmalarından faydalanılarak 1950 ile ilçe statüsü kazandığı 1986 yılları arasındaki dönem için gerçekleştirilmiştir. Üçüncü aşamada kentsel morfolojik analiz yöntemlerinden faydalanılarak ilçenin kentsel gelişimi sokak dokusu, dolu-boş oranı, yapı adası-parsel ilişkisi ve bina-parsel ilişkisi üzerinden 1950, 1961, 1973 ve 1985 yılları arasında karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma kadastro haritası, ortofoto görüntü, hâlihazır haritalar ve hava fotoğrafları üzerinden oluşturulan haritalar kullanılarak yapılmıştır. Son olarak yapılan sözlü tarih araştırmaları ise Yüreğir'in mahalle ölçeğinde geçirdiği dönüşümü ve fiziksel dokusunda önemli olan unsurlarını ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda Adana ili Yüreğir ilçesinin 20. yüzyılda gerçekleşen fiziksel gelişiminin, oluşturulan üretim tesislerinin ve bu tesislerin konumlarının esas alınarak gerçekleştiği; yaşanan bazı gelişmelerin ise önemli olduğu tespit edilmiştir. 1986 yılına kadar sanayi yapıları ve bu yapılar etrafında gelişen yerleşim bölgelerinin yarattığı doluluk oranı sebebiyle imar planı kararları ile uyumlu olarak kuzeydoğu doğrultusunda büyümeye başlayan ilçenin endüstriyel ve sivil mimarlık örneği olan miraslarının korunmasının ilçenin kent kimliğinin ortaya konması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

TEŞEKKÜR

Öncelikle tanıdığım ilk günden bu yana büyük bir özveri, sabır ve heyecanla bilgilerini ve deneyimlerini öğrencileri ile paylaşan, yüksek lisans dönemi boyunca desteğini, sevgisini, şefkatini esirgemeyen ve heyecanıma ortak olan sevgili tez danışmanım Prof. Dr. Duygu Saban'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimine birlikte başladığımız, ilgisi ve sevgisini hiçbir zaman esirgemeyen, önceki danışmanım Doç. Dr. Serpil Çerçi'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma sürecinde maddi-manevi desteğini esirgemeyen sevgili annem, babam ve kardeşlerime; her koşulda bana destek olan, hayatımda olduğu için kendimi şanslı hissettiren, kıymetlim Emre Çiner'e ve ailesine; Kılıç Ailesine ve iyi dileklerini esirgemeyen arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bu zorlu süreçte araştırmalarıma katkıda bulunan, kaynaklara ulaşmam konusunda yardımlarını esirgemeyen ATÜ Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanı Ahmet Karataş'a, ATKBM Yüreğir biriminde çalışan personellere, alan çalışması sırasında sorularıma büyük bir dikkat ve sabırla cevap veren Yüreğir İlçesi'nin muhtarları ve sakinlerine, çalışmamda yer verdiğim sivil mimarlık örneği olmaları açısından önemli olan yapıların yer tespitinde bilgisini ve yardımlarını esirgemeyen Ufuk Manktay'a çok teşekkür ederim.

Burcu YILDIZ
Ağustos 2020

İÇİNDEKİLER **SAYFA**

ÖZ I
ABSTRACT II
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET III
TEŞEKKÜR VII
İÇİNDEKİLER DİZİNİ VIII
ÇİZELGELER DİZİNİ XIV
ŞEKİLLER DİZİNİ XVIII
SİMGELER VE KISALTMALAR XXXII
1. GİRİŞ 1
1.1. Bir Disiplin Olarak Kent Monografisi ve Önemi 3
1.2. Morfoloji ve Kent Morfolojisi Kavramı ile Kent Morfolojisinin Bileşenleri 4
1.3. Çalışmanın Amacı ve Önemi 7
1.4. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları 7
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 13
2.1. Kent Tarihi Çalışmaları 13
2.2. Kent Morfolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar 17
2.3. Adana Kent Tarihi Çalışmaları 22
3. MATERYAL VE METOT 25
3.1. Materyal 25
3.2. Metot 31
3.2.1. Kent Monografisi Yöntemleri 32
3.2.2. Lynch'in İmaj Analizi 33
3.2.3. Kent Morfolojisi 34
4. BULGULAR 37
4.1. Adana'nın Genel Tanıtımı 37
4.1.1. Adana'nın Tarihi 39

4.2. Yüreğir İlçesi'nin Genel Tanıtımı ve Tarihi 45
4.3. Yüreğir İlçesinde İdari Yapı 56
4.4. Yüreğir İlçesinin Ekonomik Yapısı 57
4.4.1. Yüreğir'de Üretim 58
4.5. Yüreğir İlçesi'nin Nüfus Yapısı ve Yerleşme Özellikleri 63
4.5.1. Nüfus Yapısı 63
4.5.2. Yerleşme Özellikleri 65
5. FİZİKSEL YAPI VE YERLEŞİM DOKUSU 69
5.1. Arazi kullanımı 69
5.2. İmaj Analizleri 72
5.2.1. Yollar ve Sınırlar 72
5.2.2. Düğüm Noktası-Bölgeler 77
5.2.3. Referans Noktaları 80
5.3. Morfolojik Analizler 83
5.3.1. Sokak Dokusu 83
5.3.2. Dolu-Boş Oranı 89
5.3.3. Yapı Adası-Parsel İlişkisi 96
5.3.4. Bina-Parsel İlişkisi 101
6. MAHALLELER 107
6.1. Köprülü Mahallesi 113
6.1.1. Köprülü Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 120
6.1.1.1. Sosyo-kültürel Tesisler 124
6.1.1.2. Resmi Kurumlar 124
6.1.1.3. Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar 134
6.2. 1986 Yılına Kadar Köprülü Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler 138
6.2.1. Kışla Mahallesi 138
6.2.2. Kazım Karabekir Mahallesi 141
6.2.3. PTT Evleri Mahallesi 143
6.2.4. Serinevler Mahallesi 145

6.3. Seyhan Mahallesi 145
6.3.1. Seyhan Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 151
6.3.1.1. Üretim Tesisleri 153
6.3.1.2. Resmi Kurumlar 161
6.3.1.3. Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar 162
6.4. 1986 Yılına Kadar Seyhan Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler . 169
6.4.1. Haydaroğlu Mahallesi 170
6.4.1.1. Haydaroğlu Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 173
6.5. Cumhuriyet Mahallesi 180
6.5.1. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 185
6.5.1.1. Üretim Tesisleri 187
6.5.1.2. Sosyo-kültürel tesisler 194
6.5.1.3. Resmi Kurumlar 194
6.5.1.4. Ticari Yapılar 197
6.6. 1986 Yılına Kadar Cumhuriyet Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler 200
6.6.1. Yamaçlı Mahallesi 202
6.6.1.1. Yamaçlı Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 204
6.6.2. Güneşli Mahallesi 208
6.6.2.1. Güneşli Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 212
6.6.3. Anadolu Mahallesi 215
6.6.3.1. Anadolu Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 218
6.6.4. 19 Mayıs Mahallesi 223
6.7. Karşıyaka Mahallesi 224

6.8. 1986 Yılına Kadar Karşıyaka Mahallesi'nin Bölünmesi Sonucu Oluşan Mahalleler 229
6.8.1. Yavuzlar Mahallesi 234
6.8.1.1. Yavuzlar Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 237
6.8.2. Akıncılar Mahallesi 246
6.8.2.1. Akıncılar Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 248
6.8.3. Tahsilli Mahallesi 253
6.8.4. Sinanpaşa Mahallesi 254
6.8.4.1. Sinanpaşa Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 259
6.8.5. Sarıçam Mahallesi 281
6.8.5.1. Sarıçam Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 284
6.8.6. Özgür Mahallesi 291
6.8.6.1. Özgür Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 292
6.8.7. Dervişler Mahallesi 299
6.9. Kiremithane Mahallesi 300
6.9.1. Kiremithane Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları 304
6.9.1.1. Sosyo-kültürel Tesisler 305
7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 309
7.1. Yüreğir İlçesinin Tarihsel Süreç Üzerinden Değerlendirmesi 310
7.1.1. Yüreğir İlçesinin İdari Yapısının Değerlendirmesi 310
7.1.2. Yüreğir İlçesinin Ekonomik Yapısının Değerlendirmesi 311
7.1.3. Yüreğir İlçesinin Nüfus Yapısının Değerlendirmesi 315
7.1.4. Yüreğir İlçesinin Yerleşme Özelliklerinin Değerlendirmesi 316

7.1.5. Yüreğir İlçesinin İmar Planları Üzerinden Değerlendirmesi 317
7.2. Yüreğir İlçesinin 1950-1986 Yılları Arasındaki Fiziksel Yapısı ve Yerleşim Dokusunun Değerlendirilmesi 318
7.2.1. Yüreğir İlçesinin 1950 ve 1973 Yıllarındaki Arazi Kullanımlarının Değerlendirmesi: 318
7.2.2. 1950 ve 1973 Yıllarında Yüreğir İlçesinin İmaj Analizleri Üzerinden Değerlendirmesi 320
7.2.3. 1950-1986 Yılları Arasındaki Süreçte Yüreğir İlçesinin Morfolojik Analizler Üzerinden Değerlendirmesi 321
7.2.3.1. Sokak Dokusunun Değişimi Üzerinden Değerlendirme 322
7.2.3.2. Dolu-Boş Oranı Üzerinden Değerlendirme 323
7.3. Yüreğir İlçesinde 20.Yüzyılda Oluşan Mahallelerin Değerlendirilmesi 327
7.3.1. Yüreğir İlçesinde 20. Yüzyılda Oluşan Mahallelerin Arazi Analizinin Değerlendirmesi 327
7.3.2. Yüreğir İlçesinde 20. Yüzyılda Oluşan Mahallelerin Lynch'in Analizi Üzerinden Değerlendirme 329
7.4. Yüreğir İlçesinde 1950-1986 Yılları Arasında Oluşan Fiziksel Unsurların Mahalleler Üzerinden Değerlendirmesi 335
7.5. Genel Değerlendirme ve Öneriler 339
KAYNAKLAR 343
ÖZGEÇMİŞ 361
EKLER 362

ÇİZELGELER DİZİNİ **SAYFA**

Çizelge 4.1. 16. yüzyılda Yüreğir'in vergi gelirleri 58
Çizelge 4.2. 16. yüzyılda Yüreğir'de tarım ürünlerinden sağlanan gelir (Halebi akça) ve sancak geneline göre oranları 59
Çizelge 4.3. 16. yüzyılda Yüreğir'de hayvancılıkla ilgili gelirlerin dağılımı (Halebi akça)..... 60
Çizelge 4.4. 1547 ve 1572 tahrirlerinde Yüreğir mezrasında Mahsul-i keşti gelirleri (akça olarak)..... 61
Çizelge 4.5. Yüreğir'de 1950'lerden önce kurulmuş çırçır fabrikalarına ait bilgiler ve kent geneline göre oranları 62
Çizelge 4.6. Tahrir defterlerine göre 16. yüzyılda Yüreğir nahiyesindeki cemaatlerinin dağılımı 64
Çizelge 4.7. 1547 tarihli tapu defterine göre Yüreğir nahiyesindeki cemaatlerin isimleri ve vergi toplamı 64
Çizelge 4.8. 16. yüzyılda Yüreğir'deki muaflar ve muafların sayıları..... 64
Çizelge 6.1. Köprülü Mahallesi'nin 1950 yılına ait parsel kullanımları..... 117
Çizelge 6.2. Köprülü Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 121
Çizelge 6.3. Seyhan Mahallesi'nin 1950 yılına ait parsel kullanımları 148
Çizelge 6.4. Seyhan Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 151
Çizelge 6.5. Haydaroğlu Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 173
Çizelge 6.6. Cumhuriyet Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 185
Çizelge 6.7. Yamaçlı Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 204

Çizelge 6.8. Güneşli Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 212
Çizelge 6.9. Güneşli Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 219
Çizelge 6.10. Karşıyaka Mahallesi'nin 1950 yılına ait parsel kullanımları..... 226
Çizelge 6.11. Yavuzlar Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 237
Çizelge 6.12. Akıncılar Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 249
Çizelge 6.13. Sinanpaşa Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 260
Çizelge 6.14. Sarıçam Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurları 284
Çizelge 6.15. Özgür Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar 292
Çizelge 6.16. Kiremithane Mahallesi'nin 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar..... 305
Çizelge 7.1. 16. yüzyılda Yüreğir'de elde edilen gelirlerin miktarı (Halep akçesi olarak) ve oranları 311
Çizelge 7.2. 1900-1986 yılları arasında Yüreğir ilçesindeki sanayi tesislerinin yıllara ve sektörlere göre dağılımı..... 313
Çizelge 7.3. 1950 ve 1973 yıllarında arazi kullanımlarının sayısı ve büyüklükleri..... 319
Çizelge 7.4. 1950 ve 1973 yıllarında genel kullanımlara yönelik bileşenlerin sayısı ve unsurları 320
Çizelge 7.5. 1950 yılında Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin arazi kullanımları üzerinden analizi 328
Çizelge 7.6. 1950 yılında Yüreğir ilçesindeki mahallelerin Lynch Analizlerinin sayısal verileri..... 331

Çizelge 7.7. 1986 yılına kadar Yüreğir ilçesinde oluşan mahallelerin Lynch Analizlerinin sayısal verileri 334
Çizelge 7.8. Yüreğir ilçesinde 1950 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların mahallelere göre dağılımları 335
Çizelge 7.9. Yüreğir ilçesinde 1961 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların mahallelere göre dağılımları 336
Çizelge 7.10. Yüreğir ilçesinde 1973 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların mahallelere göre dağılımları 337
Çizelge 7.11. Yüreğir ilçesinde 1986 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların yıllara göre dağılımları 338

ŞEKİLLER DİZİNİ **SAYFA**

Şekil 1.1. Kentsel morfolojide ölçekler ve örüntüler arası ilişkiler 6
Şekil 1.2. Adana ilinin, Yüreğir ilçesinin (sol) ve Yüreğir ilçesindeki çalışma alanının konumu (sağ) 8
Şekil 1.3. Çalışma alanının sınırları 9
Şekil 1.4. Çalışma kapsamında incelenen fiziksel unsurlar 10
Şekil 4.1. Rigobert Bonne tarafından oluşturulan 1787 tarihli Anadolu haritasında Kilikya 38
Şekil 4.2. Adana İlinin Fiziki Haritası 38
Şekil 4.3. Adana Gravürü 41
Şekil 4.4. Fransızlar tarafından hazırlanan 1918 tarihli hâlihazır haritası 43
Şekil 4.5. Hermann Jansen'in Adana Planı 44
Şekil 4.6. Yüreğir ilçesinin sınırları ve sit alanları 46
Şekil 4.7. Adana'da Acem Kahvesi ve Taşköprü'den geçen kervanlar 47
Şekil 4.8. İbrahim Paşa Kampı, Seyhan Nehri'nin doğu kıyısı 49
Şekil 4.9. 1895 tarihli Adana Sancağı haritasının kent merkezini gösterir kısmı 50
Şekil 4.10. Hermann Jansen'in 1940 tarihli imar planında Karşıyaka 52
Şekil 4.11. 1947 yılında Asım Kömürcüoğlu tarafından ele alınan Adana-Karşıyaka imar planı 53
Şekil 4.12. Bülent Berksan ekibi tarafından hazırlanan 1969 yılına ait 1/5000 ölçekli Adana Nazım İmar Planı 55
Şekil 4.13. 1975 yılında Karşıyaka'nın genel görünümü 56
Şekil 4.14. 1900'lü yıllarda Seyhan Nehri kıyısındaki değirmenler 61
Şekil 4.15. 20. yüzyıla kadar oluşan mahalleler ve mahallelerin sınırları (sol) ile 1881 tarihli yol haritasında görülen Nafiâ Mahallesi'nin konumu (sağ) 66
Şekil 5.1. 1950 yılında Yüreğir'in arazi kullanımı 69

Şekil 5.2. 1973 yılında Yüreğir'in arazi kullanımı 71
Şekil 5.3. 1871 tarihli Adana Haritasının bir kısmı 72
Şekil 5.4. Yüreğir'in 1950 yılındaki yol ağı ve sınırlayıcı ögeleri 74
Şekil 5.5. Yüreğir'in 1973 yılındaki yol ağı ve sınırlayıcı ögeleri 76
Şekil 5.6. Yüreğir'in 1950 yılındaki düğüm noktaları ve bölgeler analizi 78
Şekil 5.7. Yüreğir'in 1973 yılına ait düğüm noktaları ve bölgeler analizi 79
Şekil 5.8. Yüreğir'in 1950 yılındaki referans noktaları 81
Şekil 5.9. Yüreğir'in 1973 yılındaki referans noktaları 82
Şekil 5.10. Yüreğir'in 1950 yılındaki sokak dokusu 84
Şekil 5.11. Yüreğir'in 1961 yılındaki sokak dokusu 85
Şekil 5.12. Yüreğir'in 1973 yılındaki sokak dokusu 87
Şekil 5.13. Yüreğir'in 1985 yılındaki sokak dokusu 88
Şekil 5.14. Yüreğir'in 1950 yılındaki dolu-boş oranı 90
Şekil 5.15. Yüreğir'in 1961 yılındaki dolu-boş oranı 91
Şekil 5.16. Yüreğir'in 1973 yılındaki dolu-boş oranı 93
Şekil 5.17. Yüreğir'in 1985 yılındaki dolu-boş oranı 94
Şekil 5.18. Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerinin bir kısmının 1950 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi 97
Şekil 5.19. Karşıyaka Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi 98
Şekil 5.20. Köprülü Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi 99
Şekil 5.21. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1973 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi 100
Şekil 5.22. Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerinin bir kısmının 1950 yılındaki bina-parsel ilişkisi 101
Şekil 5.23. Karşıyaka Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki bina-parsel İlişkisi 102

Şekil 5.24. Köprülü Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki bina-parsel ilişkisi 103
Şekil 5.25. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1973 yılındaki bina-parsel İlişkisi 104
Şekil 6.1. 1950'li yıllarda Yüreğir ilçesindeki mahalleler ve mahallelerin sınırları 107
Şekil 6.2. 1986 yılına kadar Yüreğir'de oluşan mahalleler ve bu mahallelerin sınırlarını gösterir şemayı oluşturmak için yararlanılan belge 108
Şekil 6.3. 1980'lerde Yüreğir ilçesindeki mahalleler ve mahalle sınırları 109
Şekil 6.4. 1940 yılında Köprülü Mahallesi'nin genel görünümü 113
Şekil 6.5. 1949 yılında Köprülü Mahallesi'nin bir kısmının genel görünüşü... 114
Şekil 6.6. 1950 yılında Köprülü Mahallesi 116
Şekil 6.7. Köprülü Mahallesi'nde 1961 yılındaki yapı yoğunluğu olan bölgenin görünümü..... 118
Şekil 6.8. 1966 yılında Köprülü Mahallesi..... 119
Şekil 6.9. 1985'te Köprülü Mahallesi..... 120
Şekil 6.10. Köprülü Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları..... 122
Şekil 6.11. Günümüzde Köprülü Mahallesi'nin genel görünüşü..... 123
Şekil 6.12. Köprüköy Camii'nin genel görünüşü 124
Şekil 6.13. Ziraat Mektebi'nin güneybatıdan görünümü..... 126
Şekil 6.14. Ziraat Mektebi'nin kuzey cephesi..... 127
Şekil 6.15. Günümüzde Tarım il Müdürlüğü İdari Binası olarak kullanılan Ziraat Mektebi'nin zemin kat planı 127
Şekil 6.16. Günümüzde Tarım il Müdürlüğü İdari Binası olarak kullanılan Ziraat Mektebi'nin 1. kat planı..... 128
Şekil 6.17. Şekil 6.10'da ve Şekil 6.11'de 7 numaralı alan olarak işaretlenen Ziraat Okulu Depoları 128

Şekil 6.18. Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası'nın güneydoğudan görünüşü 129
Şekil 6.19. Günümüzde Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası olarak kullanılan yapının zemin kat ve 1. kat planı 130
Şekil 6.20. Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası'nın kuzeydoğudan görünüşü 130
Şekil 6.21. Ziraat Haşarat Laboratuvarı'nın güneydoğudan görünümü 131
Şekil 6.22. Ziraat Haşarat Laboratuvarı zemin kat (üst) ve 1. kat (alt) planı..... 132
Şekil 6.23. Ziraat Haşarat Laboratuvarı'nın güneybatıdan görünümü 133
Şekil 6.24. Günümüzde Tarım İl Müdürlüğü Lojmanı olarak kullanılan yapının güneydoğu (sol) ve kuzeydoğu (sağ) görünümü 134
Şekil 6.25. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 1 numaralı yapı 134
Şekil 6.26. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 1 numaralı yapının bahçeden ulaşılan yarı açık alanları..... 135
Şekil 6.27. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 1 numaralı yapının 1. kattaki yaşama alanı 136
Şekil 6.28. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 6 (sol) ve 7 (sağ) numaralı yapılar..... 136
Şekil 6.29. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 8 (sol) ve 9 (sağ) numaralı yapılar..... 137
Şekil 6.30. Şekil 6.10'daki 10 numaralı (sol) ve yeri tespit edilemeyen yapılar..... 137
Şekil 6.31. 1986 yılına kadar Köprülü Mahallesi'nin bölünmesiyle oluşan mahalleler..... 138
Şekil 6.32. 1985 yılında Kışla Mahallesi..... 139
Şekil 6.33. 1961 (üst) ve 1985 (alt) yılında Kışla Mahallesi'ndeki yerleşim bölgesi 140
Şekil 6.34. 1961 yılında Köprülü Mahallesi sınırları içinde kalan alan 141
Şekil 6.35. 1985 yılında Kazım Karabekir (Kazım Başer) Mahallesi 142

Şekil 6.36. PTT Evleri Mahallesi'ndeki 1972'ye kadar yapılan konutların bir kısmının görünümü 143
Şekil 6.37. 1985 yılında PTT Evleri Mahallesi 144
Şekil 6.38. 1985 yılında Serinevler Mahallesi 145
Şekil 6.39. 1950 yılında Seyhan Mahallesi 146
Şekil 6.40. 1972 yılında Seyhan Mahallesi 149
Şekil 6.41. 1985'te Seyhan Mahallesi 150
Şekil 6.42. Seyhan Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları 152
Şekil 6.43. 1935 yılındaki Cumhuriyet Un Fabrikası 153
Şekil 6.44. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 154
Şekil 6.45. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın un ünitesinin Karataş Yolu üzerinden genel görünümü 155
Şekil 6.46. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın idari biriminin ve çırçır biriminin Karataş Yolu üzerinden görünümü 155
Şekil 6.47. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın güneydoğudan görünümü 156
Şekil 6.48. Belediye Mezbahasının Vaziyet Planı 157
Şekil 6.49. Belediye Mezbahasının Yerleşim Planı 157
Şekil 6.50. Belediye Mezbahasına ait kesimhane biriminin (ana binanın) kuzeybatıdan görünümü 158
Şekil 6.51. Belediye Mezbahasının doğu görünüşü 158
Şekil 6.52. Belediye Mezbahasına ait birimlerin detayları 159
Şekil 6.53. Belediye Mezbahası'nın yapılan ekler sonucu değişen vaziyet planı 160
Şekil 6.54. Belediye Mezbahası'nın 2017 yılındaki batıdan görünümü 161
Şekil 6.55. 1973 yılında Adana Devlet Hastanesi'ne ait ana bina 161
Şekil 6.56. Adana Devlet Hastanesi'nin 2013 yılındaki görünümü 162
Şekil 6.57. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının sokaktan genel görünümü 163

Şekil 6.58. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının 1. Kat Planı 164
Şekil 6.59. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının doğu cephesi..... 165
Şekil 6.60. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının güneybatıdan görünümü 165
Şekil 6.61. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının 1. kattaki odalarının günümüzdeki görünümü (soldaki görsel güneydeki odaya, sağdaki oda ise bu oda ile ortak duvarı olan kuzeydeki odaya aittir.) 166
Şekil 6.62. Şekil 6.42'deki 5 numaralı yapının batıdan görünümü 167
Şekil 6.63. Şekil 6.42'deki 5 numaralı yapının doğudan (sol) ve kuzeydoğudan (sağ) görünümü 168
Şekil 6.64. Şekil 6.42'deki 5 numaralı yapının güneyden görünümü..... 168
Şekil 6.65. Seyhan Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan mahallelerin 1972 yılındaki tespit edilen sınırları 169
Şekil 6.66. 1961 yılında Haydaroğlu Mahallesi 171
Şekil 6.67. 1972 (sol) ve 1985 (sağ) yılında Haydaroğlu Mahallesi 172
Şekil 6.68. Haydaroğlu Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları..... 174
Şekil 6.69. Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası'nın uydu görüntüsü..... 175
Şekil 6.70. Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası'nın genel görünümü..... 176
Şekil 6.71. Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim..... 176
Şekil 6.72. Fabrikanın girişi ve idare binasının Karataş Yolu üzerinden görünümü 177
Şekil 6.73. Bozerler Soğuk Hava, Buz ve Oksijen Fabrikası'nın Karataş Yolu üzerinden görünümü..... 177
Şekil 6.74. Yüksekbaş Çırçır ve Pres Fabrikası'nın genel görünümü 178
Şekil 6.75. Yüksekbaş Çırçır ve Pres Fabrikası'nın merkezde yer alan birimi ve diğer üniteleri 179

Şekil 6.76. 2015 yılında Yazlık Seyhan (Köse) Sineması'nın Karataş Yolu üzerinden görünümü 179
Şekil 6.77. 1950 yılında Cumhuriyet Mahallesi 180
Şekil 6.78. 1956 yılında Cumhuriyet Mahallesi 181
Şekil 6.79. 1961 yılında Cumhuriyet Mahallesi 182
Şekil 6.80. 1972 yılında Cumhuriyet Mahallesi 183
Şekil 6.81. 1985 yılında Cumhuriyet Mahallesi 184
Şekil 6.82. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları 186
Şekil 6.83. 1966 tarihli imar planında Belediye Pasajı ve Sanayi Çarşısı 187
Şekil 6.84. Sanayi Çarşısı'nın genel görünümü 188
Şekil 6.85. Bossa Basma Fabrikası'nın Genel Görünümü 189
Şekil 6.86. 1951 yılında Bossa Basma Fabrikası'nın idari birimi (sol) ve lojman yapısı (sağ) 190
Şekil 6.87. Bossa Basma Fabrikasının 1973 yılındaki genel görünümü 190
Şekil 6.88. Bossa Basma Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 191
Şekil 6.89. Bossa 1 Fabrikası'nın 2000 yılındaki Google Earth görüntüsü 192
Şekil 6.90. Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın uydu görüntüsü ve yakın çevresi 193
Şekil 6.91. Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın ve idari binasının Süleyman Vahit Caddesi üzerinden görünümü 193
Şekil 6.92. 1961 yılında Yazlık İnci Sineması 194
Şekil 6.93. Bölge Ziraat Reisliği'ne ait idari bina 195
Şekil 6.94. Bölge Ziraat Reisliğine ait lojmanın güneybatıdan genel görünüşü 196
Şekil 6.95. 1961 yılında Bölge Ziraat Reisliğinin ve çevresinin görünümü 196
Şekil 6.96. Belediye Pasajı'nın kuzeybatıdan görünümü 197
Şekil 6.97. Belediye Pasajı'nın zemin kat planı 198
Şekil 6.98. Belediye Pasajı'nın kuzeydeki (sol) ve batıdaki (sağ) girişleri 198

Şekil 6.99. Belediye Pasajı'nın 16 dükkânlı bölümündeki ve bu bölümün batı cephesinde görülen çatı ışıklıkları 199
Şekil 6.100. Belediye Pasajı'nın güneydoğudan görünümü 199
Şekil 6.101. 1950'deki Cumhuriyet Mahallesi'nin bölünmesi sonucu mahallenin 1956'daki tespit edilen sınırları 200
Şekil 6.102. 1972 yılında 1950'deki Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve çalışma kapsamında tespit edilen sınırları 201
Şekil 6.103. 1986 Yılına Kadar 1950'deki Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve çalışma kapsamında tespit edilen sınırları 201
Şekil 6.104. 1961 yılında Yamaçlı Mahallesi 202
Şekil 6.105. 1972 yılında Yamaçlı Mahallesi 203
Şekil 6.106. 1985 yılında Yamaçlı Mahallesi 204
Şekil 6.107. Şekil 6.106'da yeri işaretlenen 2 katlı karkas yapının bahçeye bakan güney cephesi 205
Şekil 6.108. Şekil 6.106'da yeri işaretlenen 2 katlı karkas yapının 650 Sokak'tan görünümü (sol) ve 1. kattaki odalarının duvarlarında kullanılan malzemeler ve yapım tekniği (sağ) 206
Şekil 6.109. Şekil 6.106'da yeri işaretlenen 2 katlı karkas yapının zemin kattaki odalarında duvarlarda kullanılan malzemeler ve yapım tekniği 207
Şekil 6.110. 1975 yılında Yamaçlı Mahallesi'nde görülen yapılar 208
Şekil 6.111. 1956 yılında Güneşli Mahallesi 209
Şekil 6.112. 1972 yılında Güneşli Mahallesi 210
Şekil 6.113. 1985 yılında Güneşli Mahallesi 211
Şekil 6.114. Toprak ve kamış kullanarak, tek ya da iki katlı yapılan huğ evler ... 213
Şekil 6.115. Şekil 6.113'teki 3 numaralı yapının bahçeden genel görünümü 214
Şekil 6.116. Şekil 6.113'teki 3 numaralı yapının Süleyman Vahit Caddesi üzerinden genel görünümü 215

Şekil 6.117. 1961 yılında Anadolu Mahallesi 216
Şekil 6.118. 1972 yılında Anadolu Mahallesi 217
Şekil 6.119. 1985 yılında Anadolu Mahallesi 218
Şekil 6.120. Hermann Jansen'in Adana planı eski ve yeni mezarlık alanları..... 219
Şekil 6.121. 2019 yılında Asri Mezarlık'ın kuzeydoğudan görünümü..... 220
Şekil 6.122. Asri Mezarlık'ın yerleşim planı..... 221
Şekil 6.123. 2011 yılında Asri Mezarlık'ın güneydoğudan görünümü 222
Şekil 6.124. 1985 yılında 19 Mayıs Mahallesi 223
Şekil 6.125. 1940'larda Karşıyaka Mahallesi'nin tarihi kent merkezinden görünümü 224
Şekil 6.126. 1950 yılında Karşıyaka Mahallesi 225
Şekil 6.127. 1956 yılındaki Karşıyaka Mahallesi 228
Şekil 6.128. 1950 yılındaki Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesi sonucu mahallenin 1956'daki tespit edilen sınırları 229
Şekil 6.129. 1972 yılında 1950'deki Karşıyaka Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve mahallelerin tespit edilen sınırları 231
Şekil 6.130. 1976 yılında 1950'deki Karşıyaka Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve tespit edilen sınırları 232
Şekil 6.131. 1985 yılında 1950'deki Karşıyaka Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve mahallelerin tespit edilen sınırları 233
Şekil 6.132. 1956 yılında Yavuzlar Mahallesi..... 234
Şekil 6.133. 1972 yılında Yavuzlar Mahallesi..... 235
Şekil 6.134. 1985 yılında Yavuzlar Mahallesi..... 236
Şekil 6.135. Yavuzlar Mahallesi'nin 1986 yılına kadarki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları 238
Şekil 6.136. Süt Endüstrisi Kurumunun 2002 yılına ait Google Earth görüntüsü 239
Şekil 6.137. Süt Endüstrisi Kurumunun giriş saçağı (sol) ve giriş kapısının karşısındaki idari birim (sağ)..... 240

Şekil 6.138. Süt Endüstrisi Kurumunun atölye birimi (sol) ve atölyenin iç mekândan görünümü (sağ) 240
Şekil 6.139. Süt Endüstrisi Kurumuna ait sosyal tesis binaları 241
Şekil 6.140. Paktaş Tekstil Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 242
Şekil 6.141. Paktaş Tekstil Fabrikası'nın 2005 yılına ait Google Earth görüntüsü 243
Şekil 6.142. Yazlık Mine Sineması'nın bulunduğu parselin 1961 yılındaki durumu (sol) ve 1985 yılında görülen Yazlık Mine Sineması (sağ) 244
Şekil 6.143. Yazlık Mine Sineması'nın bulunduğu parselin mevcut durumu 245
Şekil 6.144. 1961 yılına ait ortofoto görüntüde görülen Yazlık Yavuzlar Sineması 245
Şekil 6.145. 1972 yılında Akıncılar Mahallesi 247
Şekil 6.146. 1985 yılında Akıncılar Mahallesi 248
Şekil 6.147. Seyhan Un Fabrikası'nın Kozan Yolu üzerinden genel görünümü .. 250
Şekil 6.148. Seyhan Un Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 251
Şekil 6.149. Seyhan Un Fabrikası'nın çırçır (sol) ve un fabrikası binaları (sağ).. 252
Şekil 6.150. Seyhan Un Fabrikası'nın giriş aksı üzerindeki açık depolar (sol) ile su kulesinin yakınındaki açık ve kapalı depolar (sağ) 252
Şekil 6.151. Seyhan Un Fabrikası'nın müdüriyet ve lojman binasının fabrikanın içinden ve dışından görünümü 253
Şekil 6.152. 1985 yılında Tahsilli Mahallesi 253
Şekil 6.153. 1961 yılında Sinanpaşa Mahallesi ve tespit edilen sınırları 255
Şekil 6.154. 1972 yılında Sinanpaşa Mahallesi 257
Şekil 6.155. 1985 yılında Sinanpaşa Mahallesi 258
Şekil 6.156. Sinanpaşa Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları 262

Şekil 6.157. 1930'larda Salih Bosnalı Un Fabrikası'nın görünümü 263
Şekil 6.158. Bossa Un ve Çırçır Fabrikası'nın Taşköprü'den görünümü 263
Şekil 6.159. Bossa Un ve Çırçır Fabrikası'nın 1985 yılındaki görünümü 264
Şekil 6.160. Akdeniz Mensucat Fabrikası'nın 2000 yılına ait Google Earth görüntüsü 265
Şekil 6.161. Akdeniz Mensucat Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişimi 266
Şekil 6.162. Akdeniz Mensucat Fabrikası'nın idari birimi 266
Şekil 6.163. Akdeniz Mensucat Fabrikası'nın harman-hallaç (sol) ve personel birimi (sağ) 267
Şekil 6.164. Başer Tekstil Fabrikası'nın 2002 yılına ait Google Earth görüntüsü 267
Şekil 6.165. Başer Tekstil Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 268
Şekil 6.166. Başer Tekstil Fabrikası'nın idari birimi (sol) ve dokuma ünitesi (sağ) 269
Şekil 6.167. Kışlık İpek Sineması'nın kuzeybatı cephesi 270
Şekil 6.168. Sinema salonu (sol) ve sinemanın güneybatıdan görünümü (sağ) ... 271
Şekil 6.169. Kışlık İpek Sineması'nın merdiveni 271
Şekil 6.170. 1961 yılında Yazlık Olgun Sineması 272
Şekil 6.171. Yazlık Alemdar Sineması'nın güneybatıdan görünümü 273
Şekil 6.172. Yazlık Alemdar Sineması'nın perdesi (sol) ve projeksiyon odası (sağ) 274
Şekil 6.173. Şekil 4.225'teki 5 numaralı yapı olarak belirtilen Ak Cami'nin minaresi 274
Şekil 6.174. 1961 yılında Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü 275
Şekil 6.175. Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğüne ait atölyeler 276
Şekil 6.176. ZDKBM'ye ait olan ve 1964 yılında yapılan betonarme depo 276
Şekil 6.177. 1985 yılında Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü 277

Şekil 6.178. 1985 yılında hizmete giren dört katlı lojman binası (Görselin solunda L planlı atölye ve sağında lojman görülmektedir.) 277
Şekil 6.179. Günümüzde ZDKBM'ye ait binaların kullanım hakkına sahip kurumlar 277
Şekil 6.180. 1961 (sol) ve 1985 (sağ) yıllarında Kozan Çarşısı'nın havadan görünümü 278
Şekil 6.181. 1980'li yıllarda çekildiği düşünülen Kozan Çarşısı'nın fotoğrafı (Görselde fabrika bacasının kuzeyinde Sakarya ilkokulu, sağda ise Kozan Çarşısı ve Kışlık İpek Sineması görülmektedir.) 279
Şekil 6.182. Karşıyaka Mahallesi'nin olduğu yıllardaki fiziksel unsurlardan günümüze ulaşan Kozan Çarşısı ve çarşının yakın çevresi 279
Şekil 6.183. Şekil 4.225'teki 1 (4027 Sokak) (sol) ve 2 (4026 Sokak) (sağ) numaralı sokaklar 280
Şekil 6.184. Kışla Caddesi üzerinde yer alan Şekil 4.225'te belirtilen 3 (sol) ve 4 (sağ) numaralı yapılar 281
Şekil 6.185. 1972'de Sarıçam Mahallesi 282
Şekil 6.186. 1985'te Sarıçam Mahallesi 284
Şekil 6.187. Sarıçam Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları 285
Şekil 6.188. Sadakat Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 286
Şekil 6.189. Sadakat Fabrikası'nın ana girişinden görünümü 287
Şekil 6.190. Sakadat Fabrikası'nın çırçır dairesi (sol) ve batıdaki depoları (sağ) 287
Şekil 6.191. Adana Cezaevi'nin 1956'da açılan birinci kısmı olduğu düşünülen bölümü 288
Şekil 6.192. Ekim 1967'de düzenlenen Asri Cezaevi'nin mahkûmları arasında oynanan bir voleybol maçı 289
Şekil 6.193. 1961 yılında Adana Cezaevi'nin havadan görünümü 290

Şekil 6.194. Adana Cezaevi'nin girişi (sol) ve iç avluya bakan cephesi (sağ) 291
Şekil 6.195. 1985'te Özgür Mahallesi 292
Şekil 6.196. Özgür Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları 293
Şekil 6.197. Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş.'nin uydu görüntüsü 293
Şekil 6.198. Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş.'nin yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 294
Şekil 6.199. Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş.'nin Girne Bulvarı üzerindeki girişi 295
Şekil .6.200. Pamuk Ticaret Sanayi A. Ş.'nin kuzeybatıdan görünümü 295
Şekil 6.201. 1961 yılında (sol) ve günümüzde (sağ) Taş Mağaza Fabrikası'nın havadan görünümü 296
Şekil 6.202. Taş Mağaza Kolektif A.Ş.'nin yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim 297
Şekil 6.203. Taş Mağaza Kolektif A.Ş.'nin genel görünümü 298
Şekil 6.204. Taş Mağaza Kolektif A.Ş.'nin çırçır ünitesi (sol) ve bu ünitenin kuzeybatısındaki iplik tesisi ile depoların genel görünümü (sağ) 298
Şekil 6.205. 1985'te Dervişler Mahallesi 299
Şekil 6.206. 1950 yılında Kiremithane Mahallesi ve Mutlu (Madama Köyü)) 300
Şekil 6.207. 1966 yılında Kiremithane Mahallesi 302
Şekil 6.208. 1980'lerde Kiremithane Mahallesi'nin yeni sınırları 303
Şekil 6.209. 1985 yılında Kiremithane Mahallesi'nin bir kısmı 304
Şekil 6.210. Madama Mezarlığı'nın Genel Görünümü 305
Şekil 6.211. Madama Mezarlığı'nın içindeki uzun (sol) ve kısa (sağ) mezar taşı kullanılarak yapılmış mezarlar 306
Şekil 6.212. Mutlu Mezarlığının Genel Görünümü 307
Şekil 6.213. Günümüzde Mutlu Mezarlığı'nın Genel Görünümü 307
Şekil 7.1. Yüreğir ilçesinin 1950-1986 yılları arasındaki sokak dokusunun değişimi grafiği 322

Şekil 7.2. Yüreğir ilçesinin 1950-1986 yılları arasındaki dolu-boş oranı değişimi grafiği..... 324
Şekil 7.3. Kuzey Regülatör (sol) ve Güney Regülatör Köprü'ye (sağ) genel bakış 325
Şekil 7.4. Yüreğir ve Seyhan ilçelerinde Seyhan Nehri'nin Eski Baraj ile Taşköprü arasındaki yatakları..... 326
Şekil 7.5. Güney Regülatör Köprü'nün kuzeyi (üst) ve güneyindeki (alt) su seviyeleri 327
Şekil 7.6. 1950 yılında Yüreğir ilçesindeki mahallelerin Lynch Analizleri 330
Şekil 7.7. 1985 yılında Yüreğir ilçesindeki mahallelerin Lynch Analizleri 332

SİMGELER VE KISALTMALAR

vd.	: ve diğerleri
s.	: sayfa
vs.	: vesaire
vb.	: ve benzeri
İ.Ö.	: İsa'dan Önce
h./	: Hicri
M.	: Miladi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
YDD	: Yeni Dünya Düzeni/Yeni Dünya Düzensizliği
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
METU JFA	: Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture (Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Dergisi)
BOA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
BCA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
TD	: Tahrir Defteri
A.Ş.	: Anonim Şirketi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
ISUF	: International Seminer on Urban Form (Uluslararası Kentsel Form Semineri)
DSİ	: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
TZDKBM	: Türkiye Zirai Donatım Kurumu
S.S.K.	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
Mzl.	: Mezarlık

SEK	: Süt Endüstrisi Kurumu
HGM	: Harita Genel Müdürlüğü
ATKBM	: Adana Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü
T.A.O.	: Türk Anonim Ortaklığı
ATÜ	: Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji
AEFFG	: Adana'nın Eski Fotoğrafları Facebook Grubu
AAFG	: Adana Ansiklopedisi Facebook Grubu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
PATİ	: Pamuk Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi
HES	: Hidroelektrik Santral
Mah.	: Mahalle
YAGA	: Yeni Adana Gazetesi Arşivi

1. GİRİŞ

Kent kavramı, tarihin hemen hemen her dönemlerinde değişik anlama sahip olan dinamik bir kavram niteliğinde olduğundan, gerek yazınsal kaynaklarda gerekse mevzuat düzenlemelerinde her zaman ve her ülke için geçerli sayılabilecek bir tanımlama yapmak önemli bir meseledir. Geçmiş dönemlere bakıldığında "cite", "polis", "medine" ve "kent" sözcüklerinin az çok yakın anlamlarda kullanıldığı söylenebilir. "*Cite*", küçük bir şehir devletini ifade ederken, "*polis*" sözcüğü daha çok bir savunma gerekliliğini açıklamak üzere kale anlamında kullanılmıştır. Buna karşılık "*medine*" sözcüğü, kent sayılabilecek yörelerdeki yaşam biçimiyle bu yerleşim alanlarının dışındaki yaşam biçimini, iktisadi ve toplumsal ilişkiler açısından ayırmaktadır (Toprak, 2008:5-6). Sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak, kent kavramının içeriğinde de önemli değişimler yaşanmış, eski dönemlerde "kale" ve "sur" kent kavramını tanımlamada önemli bir ölçüt olarak kullanılmıştır. Örneğin Orta Çağ'ın en önemli kent tanımı; Marver'in "*duvarlarla çevrili insan yerleşimi*" ifadesidir (Demirer vd., 1999:291; Topal, 2004:277).

Max Weber (2000), bir yerleşim biçiminin kentsel topluluk olabilmesi için savunma amaçlı kalesinin, pazarının, mahkemesinin ya da göreli otonom yasalarının, kısmi bir ekonomisinin ve özerkliğinin olması gerektiğini belirtir. Karl Marx, kenti üretim araçlarının, ticaret mallarının, gereksinimlerin toplanmış olduğu, yüksek zevklerin temsil edildiği yer olarak tanımlarken; Emile Durkheim kenti, işbölümü ve dayanışma kavramları ile ilişkili olarak ele alır (Yörükan, 2006).

Tarihsel süreç içerisinde ilk zamanlar uygarlık sözcüğünü vurgulayan kent tanımının, özellikle sanayi devrimi ile birlikte kentsel mekânların biçim ve işlevlerinin değişmesi sonucunda içeriği bütünüyle değişmiştir (Topal, 2004:277). Prof. Dr. Ruşen Keleş'in tanımına göre kent; sürekli toplumsal gelişme içerisinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme gibi ihtiyaçlarının karşılandığı, pek az kimsenin tarım kesiminde çalıştığı, köylere

bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve komşuluk birimlerinden oluşan bir yerleşme birimidir (Okutan, 1995: 18).

Ülkemizde özellikle 1960'lardan bu yana sanayileşme ve kentleşme hızının artış göstermesi sonucu kent kavramını şu şekilde tanımlamak mümkündür: Kent; sanayi, ticaret ve hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dâhil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı; sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan katmanlaştığı; mesleksel rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu; çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin gittikçe arttığı; merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu; yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur (Bal, 2006: 30).

Kentlerde yaşanan teknolojik gelişmeler, üretim biçimi ve ilişkilerindeki değişmeler, büyük miktarda nüfusun tüm ülkelerde "topraktan kopması" olayını ortaya çıkarmış, doğan nüfus hareketleri kentleşme olgusunu yaratmıştır (Kartal, 1978:4). Kentleşme süreci sanayi devrimine kadar hızlı bir gelişim gösterememiş, gelişmiş Batı ülkelerinde 19. yüzyıldan bu güne büyük bir ivme kazanarak devam etmiştir. Sanayi ve teknolojik gelişmenin Batılı ülkelere göre geç başladığı Türkiye'de ve gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme sürecinin özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazandığı görülmektedir (Niray, 2002).

En genel ifade ile kentleşme; sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumsal yapısında artan oranda örgütleşme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranışlarında ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 1990: 5). Kartal'a göre kentleşme olgusunun önemi birtakım ekonomik ve toplumsal süreçlerin işlemesi ile ortaya çıkan "bir sonuç" olmasından ve toplumsal değişme sürecini "etkileyen bir öge" olmasından kaynaklanmaktadır (Kartal, 1978:4).

Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, kentleşme göreli olarak yüksek bir hıza ve dereceye ulaştıktan sonra, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısını değişmeye

zorlayan temel öğelerden birisi olmaktadır (Kartal, 1978:5). Türkiye'nin 1950'li yıllardan sonra yaşadığı hızlı kentleşme süreci; sanayi sektöründeki gelişmeler, tarımda verimin artmasına paralel olarak aşırı nüfus artışı gibi nedenlerde kentlerde ulaşımdan, yerleşime, mesleklere dek her alanda plansız, düzensiz bir görüntü kentlere yerleşmeye başlamıştır. Bu durum, içinde bir yığın sorun barındıran kentsel formlar ortaya çıkarmıştır (Niray, 2002).

1.1. Bir Disiplin Olarak Kent Monografisi ve Önemi

Kentsel mekândaki işlevsel değişimlere paralel olarak kent kavramı ve tanımında yaşanan değişimler kent olgusunun farklı disiplinlerin araştırma alanına girmesine neden olmuştur (Türkyılmaz vd., 2014). Coğrafî keşifler ve aydınlanma düşüncesinin bir izdüşümü olarak 18. ve 19. yüzyıllarda meydana gelen değişimlerin mekânı olan şehirler, tarih araştırmalarında büyük bir önem kazanmıştır (Uğur, 2005). Türkiye'de ise özellikle 20. yüzyılın ortalarından sonra kendini gösteren siyasi, iktisadi ve sosyal dönüşümler şehirlerde kentleşme sürecini hızlandırmıştır. Estetik kaygıdan yoksun ve kargaşa yaratan şehir görünümleri kentin tarihini anlamaya yönelik çalışmalar yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sosyoloji, coğrafya, arkeoloji, iktisat, çevrebilim gibi farklı disiplinler, 20. yüzyılda kentleşme süreci ile birlikte kentlerin dönüşümünü incelemek üzere kent tarihi çalışmalarına yönelmişlerdir. Kent bilimciler ya da diğer disiplinlerden pek çok bilim insanı, bugünkü şartların pek çoğunun yakın geçmişte de var olmasından dolayı kentlerin bugününü anlamak için geçmişini anlamanın önemli olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır (Harris vd., 2011).

Kent tarihi yazımının genel olarak gelişimine bakıldığında Avrupa'da 15. yüzyıla, Osmanlı Devleti'nde ise 19. yüzyıl sonlarına uzandığını söylemek mümkündür. 1930'lu yıllarda özellikle Halkevlerinin bir takım etkinlikler ve yayınlar yapmaya başlamasına rağmen, kent tarihine asıl ilginin 1990'lı yıllarda arttığı görülmektedir (Türkyılmaz vd., 2014).

Kent monografileri, bir yerin tarihsel sürecini inceleyen bir alan olarak tanımlanırken, aynı zamanda sosyal tarih, mimarlık tarihi, kent sosyolojisi, coğrafya, ekonomi tarihi ve arkeoloji gibi disiplinlerin buluştuğu ortak bir noktadır. Bu nedenle kent tarihi araştırmaları, çok disiplinli bir kavramı ifade eder (Türkyılmaz vd., 2014). Bu bağlamda kent monografileri 'kentin fiziksel, topografik, sosyal, demografik, ekonomik ve mekânsal unsurlarını birbiriyle ilişkili olarak bütüncül bir şekilde ele alır. Birçok bilim dalının konularını, yaklaşımlarını ve kaynaklarını bütün bir şehri anlamak için beraber kullanır' (Uğur, 2005:12). Bağımsız bir disiplin olarak kent monografileri; toplumların yapısını ve tarihini anlama, tarihi süreklilik içinde nesiller değişse de kentin mekânsal unsurlarının devamlılığını sağlama ve kentin geleceğiyle ilgili fikir üretme konusunda büyük bir öneme sahiptir.

Kendi dinamiği içerisinde her kent, tarihsel süreci, toplumsal ve ekonomik koşulları ve bulunduğu coğrafya içerisinde farklı karakteristik özelliklere sahiptir. Uğur'a göre (2005) kent tarihi araştırmalarında şehirlerin kurulduğu dönemlerle ilgili çalışmalar artıp derinlik kazandıkça, Cumhuriyet döneminde görülen şehirleşme ve şehir sorunlarına yaklaşımlar da tarihî derinlik kazanarak daha yerel hale gelecektir. Şehirlerin tarihini ve sorunlarını ele alırken tarihten gelen süreklilik unsurlarının dikkate alınmaması, bir taraftan onları ideolojik bazı düşüncelerin araçları konumuna düşürürken, diğer taraftan da şehirlere edilgen rollerin biçilmesine yol açmaktadır. Bu da sonuçta, yerel veya merkezî iktidarlara şehir mekânlarında yüzeysel dönüşüm projelerini rahatlıkla uygulayabilme cesaretini vermektedir. Geçmişten günümüze kadar gelen, dönemin şehirlerinin tarihini yazmak bu açıdan büyük öneme sahiptir (Uğur, 2005).

1.2. Morfoloji ve Kent Morfolojisi Kavramı ile Kent Morfolojisinin Bileşenleri

Morfoloji veya fizyonomi şekil, biçim anlamına gelmektedir. Şekil kelimesi "*bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliği, dıştan görünüş biçimi*" olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1983: 115). Morfoloji ve fizyoloji kavramları coğrafyada özellikle yerleşmelerin şekilsel bileşenleri olarak tanımlanmakta olup,

yerleşmenin şekil özelliklerinin ana unsuru olan yapıların arazi ve sit yerleşim alanı üzerindeki dağılım düzeniyle ilişkilidir (Ayan, 2010: 3).

Kent morfolojisi ise insan yerleşmelerinin formunu, oluşum ve dönüşüm süreçlerini, mekânsal yapı ve karakterini tarihsel gelişim süreçleri ve yerleşmeleri oluşturan bileşen parçalarını analiz ederek anlamayı sağlayan bir yöntem olarak tanımlanabilir (Kubat, Topçu, 2009:336). Morfolojik analiz ise; binalar, bahçeler, sokaklar, parklar ve anıtlar gibi yapısal karakteristikler yardımıyla fiziksel gelişim sürecinin belirlenmesidir.

Konu olarak şehir coğrafyasının tamamlayıcı bir kısmını oluşturan kent morfolojisinin, bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesi ve kentlerin fiziksel yapılarının analizinde bir yöntem olarak kullanılması yirminci yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir (Whitehand, 1986; Kubat vd., 2009:336). Bu alanda yapılan çalışmalar coğrafyacılar dışında mimarlar tarafından yapılmaktadır. Kentsel tasarımda Uğur Tanyeli (1987) ve Kemal Ahmet Arû (1998) gibi öncü isimler olmasına rağmen çalışmalar Türkiye'de oldukça kısıtlıdır. Stanislawski (1946), Conzen (1960), Dickinson (1961), Mumford (1961), Schuyler (1986), Relph (1987), Vance (1990) ve Whitehand (1992) şehir morfolojisi konusunda çalışma yapmış yabancı araştırmacıların sadece bir kaçıdır (Ayan, 2010:7).

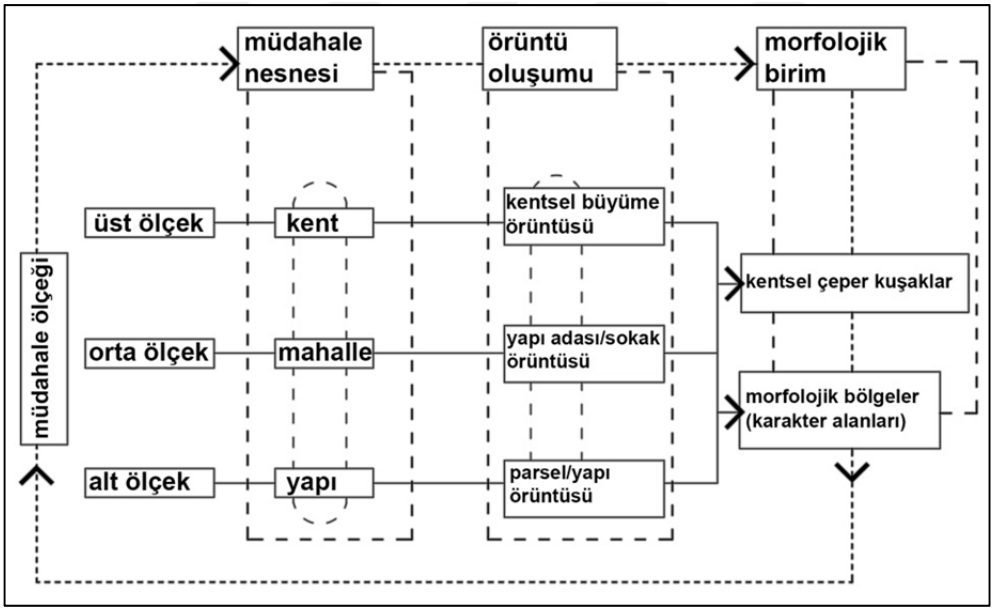
Farklı dönemlerde oluşan morfolojik bölgelerin tanımlanması ve bunların içsel değişimlerinin açıklanması; buna bağlı olarak, farklı ölçeklerdeki parça-bütün ilişkilerinin ve bu ilişkiler içinde belirlenen morfolojik tiplerin ve karakter bölgelerinin hiyerarşik olarak nasıl iç içe geçtiğinin ortaya konulması, morfolojik araştırmaların özünü oluşturmaktadır (Ünlü vd., 2015:16).

Ayan (2010: 4), kentsel morfolojinin temelinde yer aldığı düşünülen tespitleri şu şekilde açıklamıştır:

- Bir yerleşme; fiziksel, somut bir gerçektir.
- Yerleşme, orada yaşayan toplum ya da topluluktaki değişimlere bağlı olarak sürekli bir değişim ve değişiklik içindedir.

- Yerleşmeyi oluşturan fiziksel öğeler, yerleşmenin içinde ve dışında yer alan toplumsal, ekonomik, kültürel ve çevresel etmenlerle sürekli ve kesintisiz bir etkileşim halindedirler ve yerleşmedeki herhangi bir boyuttaki her değişiklik mutlaka bu etmenlerden herhangi biri ya da birkaçının etkisiyle gerçekleşir. Bir başka deyişle bir yerleşmenin somut özellikleri toplumsal, ekonomik, kültürel ve çevresel etmenlere bağlıdır.

Kentsel morfolojinin ilgi alanı ise temelde parsellerde, yapı adalarında, yapılarda ve sokak örüntüsünde gerçekleşen ve gözlenebilir olan fiziksel biçimlerdir. Morfolojik özelliklerdeki yapı, yapılaşma düzeni, parsel boyutları, yapı adası, biçimi gibi kentsel mekânda doğrudan gözlenebilen değişimler kent morfolojisinin bileşenleridir (Ayan, 2010:4-6).

Şekil 1.1. Kentsel morfolojide ölçekler ve örüntüler arası ilişkiler (Ünlü, vd., 2015)

Kent morfolojisinin ilk teknik ve yöntemlerini geliştiren M.R.G. Conzen tarafından kent planı veya kentsel peyzaj üç farklı bölümde ele alınmıştır. Bunlar

ilk olarak şehir planı veya yer planı (binaları, sokakları, arsaları ve blok planlarını içerir), ikinci olarak arazi ve bina kullanımı ve üçüncü olarak doluluk boşluktur (Whitehand, 2001:104). Çalışmalarında Conzen alt, orta ve üst ölçeklerde parsel, bina, yapı adası ve sokağın birer kentsel form bileşeni olarak birbirleriyle kurduğu ilişki sonucunda kentsel örüntünün belirginleştiğine işaret etmektedir (Şekil 1.1) (Ünlü vd., 2015: 16).

1.3. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı; Yüreğir ilçesinin ilk oluşumdan 1986 yılındaki ilçe sınırlarına ulaşana kadarki tarihi süreçte demografik, kentsel, sosyal, kültürel, fiziki ve ekonomik yapısını ve bu faktörlerin fiziksel mekâna etkilerini morfolojik yöntemlerle ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda mahallelere odaklanarak yaşanan dönüşümü orta ölçekte ele almak ve ilçe veya mahalleler özelinde önemli olan fiziksel unsurları tespit etmek hedeflenmiştir.

Tarih boyunca çeşitli uygarlıklara sahne olmuş, Seyhan Nehri üzerinde bulunan tek kent olan Adana ilinde, nehrin doğu yakası oluşturan Yüreğir ilçesi, Yüreğir Ovası'nın nehre yakın kısmında gelişim göstermeye başlayan bir bölgedir. Tarihi kent merkezine yakınlığı, kervan yolu üzerinde oluşu, doğu ulaşımını sağlayan önemli arterleri barındırması ile stratejik öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bataklık alanların kontrol altına alınması, tarımsal-endüstriyel faaliyetlerin artması, toprakların özel mülkiyet haline gelmesi, kurulan tesisler ve yapılan göçler sonucu artan nüfus bölgenin kentleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda çalışma kapsamında, Yüreğir'in 20. yüzyılda başlayan gelişiminin, kentsel yapılaşmasının ve mekânsal dönüşümünün izini sürmek hedeflenmiştir.

1.4. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları

Adana ilinin merkezindeki dört ilçeden biri olan Yüreğir ilçesinin ilk oluşumdan 1986 yılındaki ilçe sınırlarına ulaşana kadar geçirdiği fiziksel

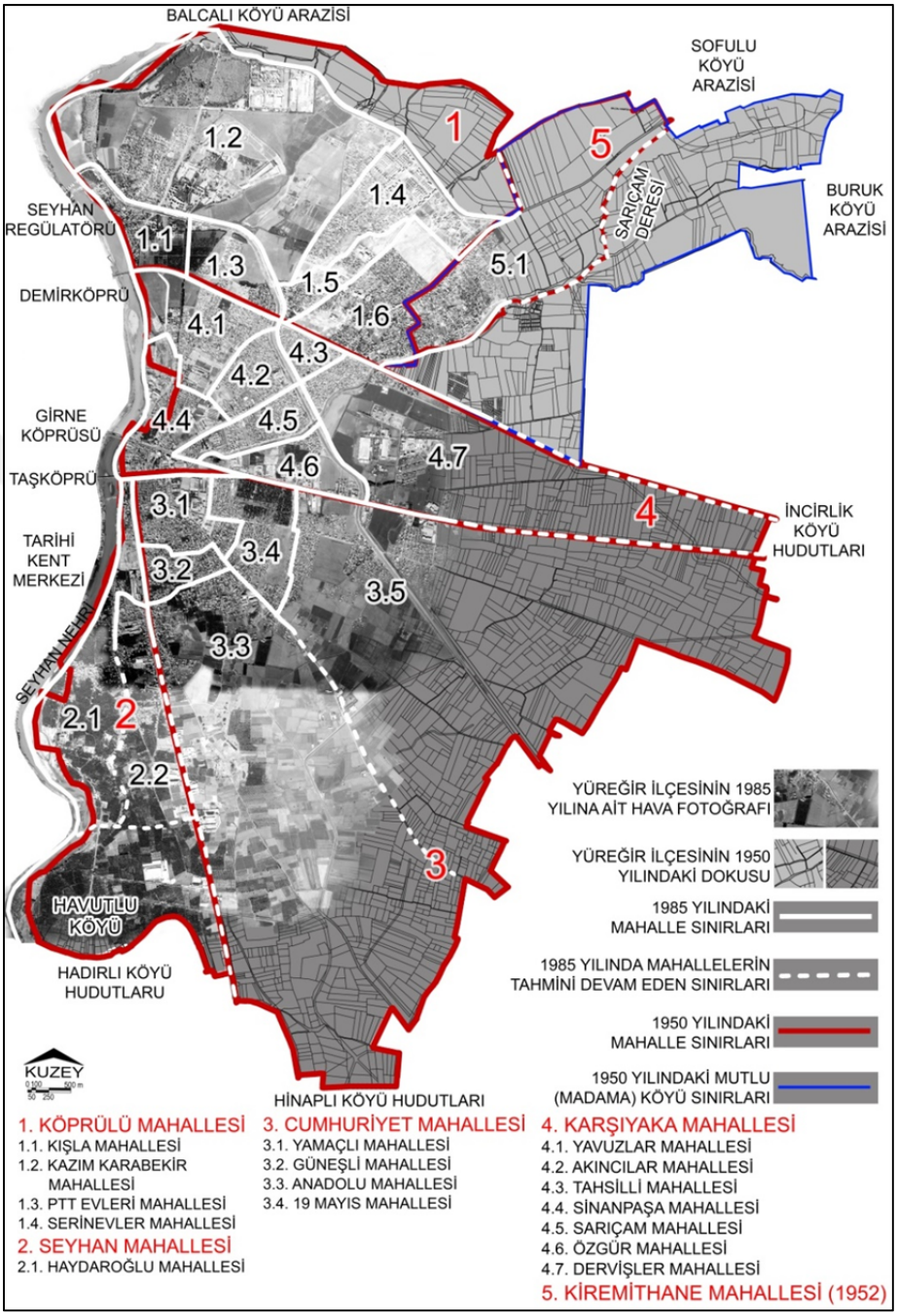
dönüşümü kapsayan bu çalışmaya Yüreğir'in ilçe merkezine yakın kısmı konu edilmiştir (Şekil 1.2). Batıda Seyhan Nehri, doğuda Buruk Köyü arazisi ve İncirlik Köyü hudutları, kuzeyde Sofulu Köyü ve Balcalı Köyü arazisi ile güneyde Hadırlı Köyü ve Hinaplı Köyü hudutlarına kadar dayanan 1950 yılındaki mahalle sınırları ve köy statüsündeki Mutlu sınırları çalışmanın sınırlarını belirlemektedir (Şekil 1.3).

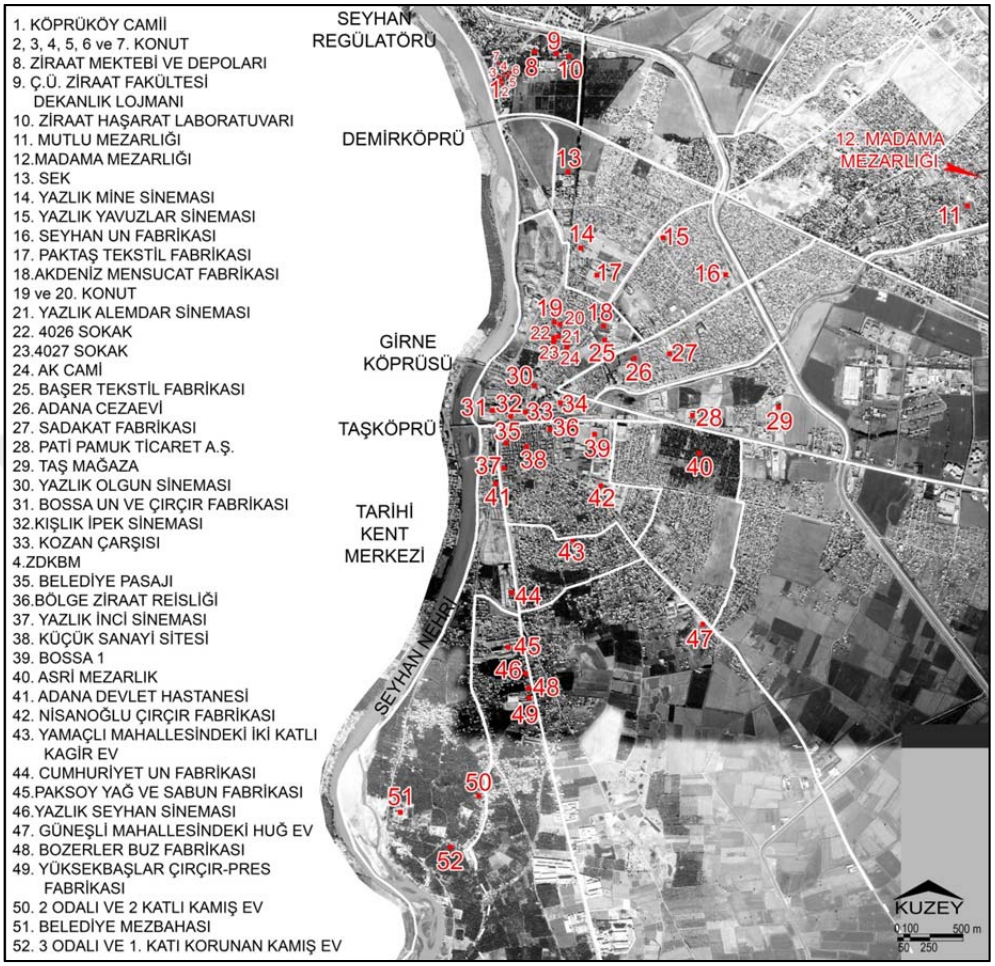
Şekil 1.2. Adana ilinin, Yüreğir ilçesinin (sol) (URL 1) ve Yüreğir ilçesindeki çalışma alanının konumu (sağ) (URL 2)

Bu doğrultuda çalışmanın 1950 yılındaki kapsamı Köprülü, Seyhan, Cumhuriyet ve Karşıyaka ile 1952 yılından itibaren mahalle olarak kaydedilen Kiremithane Mahallesi olarak belirlenmiştir. 1986 yılındaki kapsamı ise 20 mahalle olarak 1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden belirlenerek;

- Köprülü Mahallesi ve bu mahallenin bölünmesi ile oluşan Kışla, Kazım Karabekir, Serinevler, PTT Evleri mahalleleri;
- Seyhan Mahallesi ve bu mahallenin bölünmesi sonucu oluşan Haydaroğlu Mahallesi;
- Cumhuriyet Mahallesi ve bu mahallenin bölünmesi ile oluşan Yamaçlı, Güneşli, Anadolu ve 19 Mayıs mahalleleri;
- Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesi ile oluşan Yavuzlar, Akıncılar, Sinanpaşa, Tahsilli, Sarıçam, Özgür ve Dervişler ve
- Kiremithane Mahallesi'nin fiziksel yapısı veya değişimi ile fiziksel unsurları ele alınmıştır (Şekil 1.3).

Şekil 1.3. Çalışma alanının sınırları (ATKBM Yüreğir Merkez İlçesi arşivindeki harita, 1985 yılına ait hava fotoğrafı ve Şekil 6.2'deki 1986 yılına kadar oluşan mahallelerin sınırlarını gösterir pafta çakıştırılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 1.4. Çalışma kapsamında incelenen fiziksel unsurlar (1985 yılına ait hava fotoğrafı ve Şekil 6.2'den referansla oluşturulan 1986 yılına kadar oluşan mahallelerin sınırları çakıştırılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Yüreğir İlçesi'nin karakteristik özelliklerini barındıran 1950-1986 yılları arasındaki süreçte dokuda tespit edilen 52 adet fiziksel unsur incelenmiştir (Şekil 1.4). İncelenen unsurların bulunduğu 13 adet mahalle ve bu unsurların isimleri ise;

- Köprülü Mahallesi'nde 6 adet konut kültürünü yansıtan yapı, Köprüköy Camii, Ziraat Mektebi ve depoları, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Lojmanı ve Ziraat Haşarat Laboratuvarı;
- Seyhan Mahallesi'nde iki adet kamış ev, Adana Devlet Hastanesi, Cumhuriyet Un Fabrikası ve Belediye Mezbahası;
- Haydaroğlu Mahallesi'nde Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası, Yazlık Seyhan (Köse) Sineması, Bozerler Buz, Oksijen ve Soğuk Hava Fabrikası ve Yüksekbaşlar Tekstil Fabrikası;
- Cumhuriyet Mahallesi'nde Belediye Pasajı, Küçük Sanayi Sitesi, Yazlık İnci Sineması, Bölge Ziraat Reisliği, Bossa 1, Nisanoğlu Çırçır Fabrikası;
- Yamaçlı Mahallesi'nde iki katlı kâgir ev;
- Güneşli Mahallesi'nde huğ ev;
- Anadolu Mahallesi'nde Asri Mezarlık;
- Yavuzlar Mahallesi'nde SEK, Yazlık Mine Sineması, Yazlık Yavuzlar Sineması ve Paktaş Tekstil Fabrikası;
- Akıncılar Mahallesi'nde Seyhan Un Fabrikası;
- Sinanpaşa Mahallesi'nde konut kültürünü yansıtan üç adet yapı ile iki adet sokak, Bossa Un ve Çırçır Fabrikası, Yazlık Alemdar Sineması, Kışlık İpek Sineması, Kozan Çarşısı, Zırai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü (ZDKBM), Yazlık Olgun Sineması, Başer Tekstil Fabrikası ve Akdeniz Mensucat Fabrikası;
- Sarıçam Mahallesi'nde Adana Cezaevi ve Sadakat Fabrikası;
- Özgür Mahallesi'nde Pati Pamuk Ticaret A.Ş. ve Taş Mağaza ile
- Kiremithane Mahallesi'nde Mutlu ve Madama Mezarlıkları olarak belirlenmiştir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde Adana ili Yüreğir ilçesinin tarihsel, kentsel ve morfolojik süreçlerine odaklanan çalışma kapsamında incelenen kitaplar, makaleler, bildiriler, broşürler, yüksek lisans tezleri ve doktora tezleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. İncelenen çalışmalar içerik bakımından;

- Kent Tarihi Çalışmaları,
- Kent Morfolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar,
- Adana Kent Tarihi Çalışmaları,

olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

2.1. Kent Tarihi Çalışmaları

Tarih öncesinden bu yana kendiliğinden oluşmuş insan yerleşmeleri yanında planlı yerleşmelerin varlığının gün ışığa çıkması kent formuna yönelik araştırmaların gelişmesine önemli bir ivme kazandırmıştır. Kent tarihi ve mimarlık tarihi yazımında bu gelişmenin etkileri belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de ise kent formu ve kentsel mekân odaklı çalışmaların özellikle Şehircilik ve Mimarlık Tarihi alanında geliştiği söylenebilir (Bilsel, 2015). Osmanlı tarih yazıcılığı kapsamında bölge veya kent tarihlerinin yazılmasının; belediyelerin doğuşu, vilayet salnamelerinin yayımlanması ve Osmanlı'ya gelen seyyahların etkisiyle 1870'lerden sonra başladığı savunulmaktadır (Ünal, 2010: 113).

Fransız mimar ve sanat tarihçisi Albert Gabriel, tarihi kentler üzerinde çalışmalar yapmış, Türk anıtlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusuna önem vermiş, kent mimarisiyle ilgili araştırmalara ve kent tarihi çalışmalarına öncülük etmiştir. Gabriel'in 1931 yılında yayımladığı "Anadolu'nun Türk Anıtları" adlı iki ciltlik eserinin ilk cildinde Kayseri ve Niğde; 1934 yılında yayımladığı ikinci cildinde ise Amasya, Sivas ve Tokat tarihine ışık tutacak anıtsal eserlere yer verilmiştir.

Osman Nuri Ergin (1892-1961), Türkiye Cumhuriyeti döneminin ilk şehir tarihçisi olarak tanınmaktadır. Şehir tarihçiliği alanındaki ilk çalışması ise 1936'da yayımladığı "Türkiye'de Şehirciliğin Tarihî İnkişafı" adlı eseridir. Bu eserin ana teması dinî vakıf, cami ve tekkelerin şehir planlama faaliyetlerinin bir ürünü olduğu yönündedir. Bütün bu tarihi eserler şahıslar tarafından yapılmıştır ve Ergin bu faaliyetlerin amacının dinî değil dünyevî olduğunu söylemektedir. Bu eserde Osmanlı kurumlarıyla Avrupa kurumlarını karşılaştırarak inceleyen bir tarihsel yöntem kullanmıştır. Ergin'in çalışmaları Türkiye'de şehir tarihi alanındaki ilk kaynaklardandır (İmamoğlu, 2005).

İsmail Beliğ Efendi'nin Tarih-i Bursa (1871), Lami Çelebi'nin Şehrengiz-i Bursa (1871) ve Şakir Şevket'in Trabzon Tarihi (1873) bu dönemde yapılan diğer çalışmalardandır (Aslan, 2001: 199; Ünal, 2010: 113-114). Yine 1950 ve 1960'larda Fahri Dalsar, Halil İnalcık ve Ronald Jennings kadı ve hükümet kayıtlarından faydalanarak; Bursa, Kayseri ve diğer şehirleri konu eden çalışmalar ortaya koymuşlardır (Eldem vd., 2003: 12; Ünal, 2010: 113-114).

Bahsi geçen çalışmaların kent tarihçiliğine katkıları bir yana, özellikle Türkiye'de kent tarihçiliğine 1970'li yıllardan itibaren artan bir ilgi mevcuttur. 1980'lere gelindiğinde ise Suraiya Faroqhi, Haim Gerber, Daniel Goffman gibi araştırmacıların ortaya koydukları çalışmaların kent tarihçiliğine önemli katkıları olmuştur. Bu çalışmalar, kentlerde yerel unsurlar ile dışarıdan gelenler arasında sürekli bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur (Eldem vd., 2003: 12; Ünal, 2010: 114).

Sevgi Aktüre'nin 1973 tarihli "17. Yüzyıl Başından 19. Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehirsel Yapının Değişme Süreci" başlıklı makalesinde, anılan zaman diliminde, Osmanlı devletinin toplumsal yapısında ortaya çıkan özelliklerin, kentin fiziksel yapısına etkisi üzerinde durulmuş, fiziksel yapının değişme sürecini gösteren bir model geliştirilmiştir. Sevgi Aktüre 1978'de "19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Çözümlemesi" adlı çalışmasında, mekânsal yapının değişim sürecini mekânsal

yapıyı belirleyen sosyo-ekonomik yapı değişimi ile olan nedensellik ilişkilerini kurarak incelemiş ve 19. yüzyıl sonunda Ankara, Tokat ve Afyon kentlerinin mekânsal yapısını analitik yollarla ortaya koymuştur. Sevgi Aktüre "Tarih İçinde Anadolu Kenti" başlıklı 3 ciltlik kitabında Anadolu kent ve kentleşme tarihini kronolojik olarak ele almıştır. "Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri" (1994), "Anadolu'da Demir Çağı Kentleri" (2003) ve "İ.Ö. 6. Yüzyıldan 14. Yüzyıl Sonuna Kadar Büyük İmparatorluklar Döneminde Anadolu Kentleri" (2018) başlıklı bu üç cilt; kent ve kentleşme tarihi üzerine yapılmış çalışmaların bir araya getirildiği ve yeni sentezler üretildiği disiplinler arası ve karşılaştırmalı çalışmalardır.

1972-1975 yılları arasında gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına dayanan Kemal Ahmet Aru'nun ilk olarak 1998 yılında yayımladığı "Türk Kenti" adlı eseri Anadolu'nun yedi coğrafi bölgesinden örnek olarak seçilen kentler üzerinde analitik inceleme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu kitapta kentsel formlar kategorize edilmiş, seçilen yerleşmelerin tarihi ve coğrafi yapıları, form tipolojisi, fiziksel doku özellikleri, bölgesel ve iklimsel karakterleri incelenmiştir.

1980'li yıllardan itibaren farklı dönemlere ait kentlerin özelikleri ile kent bazında mekânsal dönüşümün incelendiği çalışmaların yayınlandığı görülmektedir. Örneğin, Gönül Tankut'un 2007'de yayımlanan "Selçuklu Kenti", Selçuklu Dönemi'nin, Anadolu'nun kentlilik tarihinin sürekliliği açısından önemini vurgulamakta ve bu dönemin, kentleri destekleyen ve kent kuran bir dönem olduğunu ileri sürmektedir. Maurice M. Cerasi'nin "(La Città del Levante) Osmanlı Kenti" başlıklı eserinde ise, 18. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı kent sistemi, yapı tipleri, mahalleleri, yolları, vb. dağılım düzenini belirginleştiren mimari strüktürü incelenmiş; Osmanlı kentine ait mimari tarzları ve biçimsel değişmeleri tarihi süreklilik içinde ele alınmıştır. 2006'da yayımlanan Suraiya Faroqhi'nin "Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı" başlıklı eserinde Anadolu şehirsel ağının 16. yüzyıldaki gelişimi, Osmanlı şehirleri ve kırsal toplum ile Balkan panayırlarının tarihini ortaya koymuştur.

Türk kentlerinden özellikle İstanbul, çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Bunlardan öne çıkanlar; Zeynep Çelik'in 1986'da doktora tezinden kitaplaştırdığı "19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul", bir kentin geçirdiği mekânsal dönüşümü ve değişen sınırlarını somut verilerle ortaya koyduğu monografik bir çalışmadır. Cahit Kayra'nın 1990 yılında yayımladığı "İstanbul Mekânlar ve Zamanlar" başlıklı kitabı İstanbul'un 16. yüzyıldan başlayarak mekânsal planda geçirdiği değişiklikleri ortaya koyarak kentin genel durumu, önemli semtleri ve yapıları hakkında bilgi vermektedir. Doğan Kuban'ın hazırladığı "İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul" başlıklı kitabı ise, İstanbul'un kentsel tarihini ortaya koyan bir çalışmadır. Kentsel tarih, koruma ve planlama bağlamında örülü imgeler yoluyla anlatılmıştır.

Son dönemlerde Mersin üzerine yapılmış çalışmaların sayısında artış olmuştur. 2007'de Tülin Selvi Ünlü'nün "19. Yüzyılda Mersin'in Kentsel Gelişimi" başlıklı yüksek lisans tezinin konusu olan Mersin ili, bir 19. yüzyıl Doğu Akdeniz liman kenti olarak Mersin kentinin oluşum koşulları ve kentsel mekânın gelişimi kentin tarihi, ekonomik ve toplumsal koşullar ile ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. 2016'da ise doktora tezi olan "On Dokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyıla Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Mekânın Dönüşümü: Volos, Patras ve Mersin" çalışması ise bu üç liman kentinin biçimlenişi, kent kimliği ve mekânsal bileşenlerin araştırıldığı bir çalışmadır.

2010'da Alpay Tırıl tarafından hazırlanan "Cumhuriyet Döneminde Sinop (1923-1950)" başlıklı yüksek lisans tezi Sinop kentinin 1923-1950 yılları arasındaki kent tarihi araştırmasıdır. Kentin Cumhuriyet öncesi tarihi, coğrafi özellikleri, demografik yönetsel, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısının incelendiği bu çalışmada tarihsel ve kentsel kimliğin fiziki bir unsuru olan Sinop Cezaevi'ne de yer verilmiştir. 2012 yılında Edhem Eldem, Daniel Gofmann, Bruce Masters tarafından hazırlanan "Doğu Batı Arasındaki Osmanlı Kenti (Halep, İzmir ve İstanbul)" başlıklı eserde özellikle 17. ve 18. yüzyılda Halep, İzmir ve İstanbul

kentlerinin karakteri araştırılarak kent merkezlerinin nasıl işlediği ve bu kentler arasındaki farklar ortaya konulmuştur.

2.2. Kent Morfolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kentlerin mekân boyutuyla çalışılmaya başlanması 19. yüzyılda, ilk olarak coğrafya disiplini içerisinde gerçekleşmiş; kentsel morfoloji araştırmaları da ilk olarak mekânı odağına alan mimarlık ve coğrafya disiplinlerinin içerisinden gelişmiştir. Bu doğrultuda 1889'da yayımlanan Camillo Sitte'nin "Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen (City Planning According to Artistic Principles/ Sanatsal İlkelere göre Şehir Planlaması)" başlıklı çalışması, Ortaçağ Avrupa kentlerinin mekânsal ve estetik değerlerini ortaya koymaktadır (Sitte, 1889, 1965).

Kent morfolojisinin kurucularından Alman kökenli İngiliz coğrafyacı M. R. G. Conzen, Alman coğrafya okulu içerisinde gelişen kent monografileri geleneğinin devamında, coğrafya disiplini içerisinde kentsel morfolojinin kuramsal ve yöntemsel çerçevesini oluşturmuştur. Conzen'in 1960 ve 1969'da "Alnwick Northumberland: a Study in Town-plan Analysis/ Alnwick Northumberland: Kent Planı Analizinde bir Çalışma" başlıklı kentsel monografi araştırması, İngiltere'de Alnwick kenti üzerine yapmış olduğu kentsel morfoloji yaklaşımının kavramlarını ve yöntemsel çerçevesini yansıtan çalışmasıdır.

J. W. R. Whitehand'in 1967'de yayımlanan "Fringe Belts: a Neglected Aspect of Urban Geography/Kuşak Alanları: Kentsel Coğrafyanın İhmal Edilen Yönü" başlıklı çalışması Conzen'in kuşak alanları üzerindeki çalışması temel alınarak oluşturulmuştur. Çalışmada Newcastle kenti içindeki kuşak alanlarının gelişimi araştırılmış, bu gelişmelerin altında yatan genel prensipler tanıtılmaya çalışılmış ve kuşak alanlarındaki binaların etki alanları üzerinde durulmuştur (Whitehand, 1966).

Whitehand ve N.J. Morton tarafından hazırlanan ve 2003'te yayımlanan "Fringe belts and the recycling of urban land: an academic concept and planning practice/ Kuşak Alanları ve Kentsel Alanların Geri Dönüşümü: Akademik bir

Konsept ve Planlama Pratikleri" ve 2004'te yayımlanan "Urban morphology and planning: the case of fringe belts/ Kentsel Morfoloji ve Planlama: Kuşak Alanları Örneği" başlıklı çalışmaları İngiltere-Birmingham kentinin kuşak alanları üzerine odaklanmış, bu alanlardaki parsellerin geçmişi incelemiş ve kuşak alanlarının tarihsel- coğrafi yaklaşım açısından önemi üzerinde durulmuştur.

1990'da Joan Vilagrasa tarafından hazırlanan "The fringe-belt concept in a Spanish context: the case of Lleida/ İspanyol bağlamında kuşak alanı kavramı: Lleida örneği" başlıklı çalışma İç Savaş'tan bu yana İspanyol şehirlerindeki kentsel büyüme biçimlerini anlamaya çalışmaktadır. Orta büyüklükte bir Katalan şehri olan Lleida üzerindeki kentsel yapı alanlarındaki dönüşümlerin süreç analizlerini içeren çalışma aynı zamanda yapılaşma içerisinde kalan kuşak alanlarını da incelemektedir (Vilagrasa,1990).

Ayşe Sema Kubat'ın 1997'de "The Morphological Characteristics of Anatolian Fortified Towns/ Kale İçindeki Anadolu Kentlerinin Morfolojik Özellikleri" başlıklı makalesinde Antalya, Ankara, Bursa, Erzurum, Diyarbakır, İznik, Niğde, Trabzon ve Urfa'nın morfolojik özellikleri incelenmiştir. Şehirlerin karşılaştırılmalı morfolojisi, yapılı çevrenin sayısal yorumlanabildiği yöntemlerle analiz edilmiştir. Seçilen yerleşimlerin kendine özgü ve ayırt edici özelliklerinin verildiği çalışma şehircilik ve kentsel tasarım bilgisine katkıda bulunması yönüyle önemlidir.

Brenda C. Scheer ve Daniel Ferdelman'e ait 2001'de hazırlanan "Inner-city destruction and survival: the case of Over- the- Rhine, Cincinnati/ Şehir içi yıkım ve sağ kalma: Ren Nehri üzerinden örnek, Cincinnati" başlıklı çalışma, şehir içi yıkım ve yeniden gelişmeye bağlı olarak sokaklar ve kent dokusunun nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu eserde, bütün bu çevresel etkilere bağlı olarak sokak dokusu, dolu-boş ilişkisi ve bina türleri Conzen'in analiz yöntemlerine dayandırılarak incelenmiştir.

2003'te E. Ducom tarafından hazırlanan "Fringe belts and planning: a French example/ Kuşak alanları ve planlama: Bir Fransız Örneği" başlıklı makale

Rennes şehri üzerindeki kentsel kuşak alanı üzerine bir çalışmadır. Kentsel büyümenin kuşak alanlarıyla kontrol edilip edilemeyeceğini sorgulayan bu çalışma yeşil kuşağın geleceğini de tartışmaktadır (Hazar, 2012; Ducom, 2003).

Konya kenti için önemli morfolojik çalışmalar yapan Mehmet Topçu'nun 2003'te "Şehir Morfolojisi Üzerine Bir Çalışma: Konya ve Antakya'nın Tarihi Dokularının Karşılaştırılması" başlıklı yüksek lisans tezinde ise Konya ve Antakya şehirlerinin tarihsel süreç içerisindeki fiziksel değişimlerini incelemek ve tarihi kentsel dokuları arasındaki farklılıkları, benzerlikleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Her iki kentin tarihsel süreç içerisindeki değişimleri incelenmiş, kent mekânındaki alansal morfolojik farklılar analitik yöntemlerle ortaya konulmuştur. Kubat ve Topçu'nun (2007) "Morphological Comparison of Two Historical Anatolian Towns/ İki Tarihi Anadolu Kentinin Morfolojik Olarak Karşılaştırması" başlıklı makalesi farklı desenlere sahip Anadolu kentlerinden Antakya ve Konya'nın karşılaştırılmalı sayısal analizlerini içermektedir. Yol alanları, yeşil alanlar ve taban alanları sınıflandırılarak daha sonra kent mekânına etki eden etmenlerin ortaya çıkardığı kentsel dokular karşılaştırılmıştır.

2006'da yayımlanan Peter J. Larkham'a ait "The study of urban form in Great Britain/ Büyük Britanya'da Kentsel Form Çalışması" başlıklı makale, İngiltere'deki kentsel form çalışmasının tarihini, kökenlerini ve M. R. G Conzen'in fikirlerini incelemektedir. Bu çalışmada kentsel form tanımlanıp Conzen'in geliştirdiği plan analizi, Whitehand'in tanımları gibi yöntem ve teknikler tartışılmıştır.

2012'de Ayşe Sema Kubat ve Mehmet Topçu'nun hazırladıkları Antakya'nın morfolojik dönüşümünü, kentin geleneksel ve modern merkezlerinin karşılaştırmasını içeren ve mekânın bütüncül olarak ele alındığı "Old and New City: Morphological Analysis of Antakya/ Eski ve Yeni Kent: Antakya'nın Morfolojik Analizi" başlıklı makale önemli morfolojik çalışmalardandır. Aynı yılda Dalya Hazar tarafından hazırlanan "Kentsel Planlama ve Tasarım Süreçlerinde Kentsel Kuşak Alanları: İstanbul ve Barselona Kentleri

Karşılaştırmalı Değerlendirmesi" başlıklı yüksek lisans tezi kentsel kuşak alanı kavramını tanımlayıp, örnek şehirlerdeki uygulamaları ve İstanbul-Barselona şehirleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı saptamalar üzerinden kent bütünü ve morfolojisi içindeki önemini açıklamaktadır.

2016'da Victor Oliveira tarafından hazırlanan "Urban Morphology- An Introduction to the Study of the Physical Form of Cities/ Kentsel Morfoloji- Kentlerin Fiziksel Biçimi Çalışmasına Giriş" şehirlerin tarihteki evrimini tanımlamak ve çağdaş şehirlerin işleyişini analitik çerçeve ile açıkladığı, kentlerin fiziksel şekli hakkındaki bir kitaptır. Kentlerin temel unsurlarını (sokakları, kentsel blokları, arsaları ve binaları), bu unsurları şekillendiren dönüşümün temel aktörlerini ve süreçlerini belirlemektedir.

F. Cânâ Bilsel (1993) "20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Şehrinin Yeniden Yapılandırılması: Üç Kentsel Planlama Projesi ve Modernleşme Senaryosu" başlıklı yüksek lisans tezi ve 1996'da yayımlanan doktora tezi olan "19. Yüzyıl Başından 20. Yüzyıl Başına dek İzmir Şehir Uzamının Gelişimi" başlıklı çalışması ile İzmir kenti morfoloji çalışmalarına katkılar sağlamıştır. 1997'de "Ideology and Urbanism during the Early Republican Period: Two Master Plans for İzmir and Scenarios of Modernization/ Cumhuriyet Dönemi İdeolojisi ve Şehircilik: İzmir için İki Master Plan ve Modernleşme Senaryosu" ve 2000 yılında "19. yüzyılın İkinci yarısında İzmir'de Büyük Ölçekli Kentsel Projeler ve Kent Mekânının Başkalaşımı" başlıklı makale, 2001 yılında ise "The Ottoman Port City of İzmir in the 19th Century: Cultures, Modes of Space Production and the Transformation of Urban Space/ 19. Yüzyılda Osmanlı Liman Kenti İzmir: Kültürler, Mekânın Üretim Biçimi ve Kentsel Mekânın Dönüşümü" başlıklı bildiri de İzmir kent morfolojisi üzerine F. Cânâ Bilsel'in yaptığı diğer çalışmalardandır.

2010'da Kai Gu tarafından hazırlanan "Exploring the fringe belt concept in Auckland: An urban morphological idea and planning practice/ Auckland'da kuşak alanları kavramını keşfetmek: Bir kentsel morfoloji fikri ve planlama uygulaması" başlıklı makalede ilk olarak Yeni Zelenda'nın en fazla şehirleşmenin görüldüğü

Auckland'daki kuşak alanlarının oluşumu incelenmekte, ardından kent planlaması ve tasarımı açısından önemi ve dönüşümlerinin sosyoekonomik ve çevresel içerikleri belirtilmektedir (Hazar, 2012; Gu, 2010).

2010 yılında Elif Mıhçıoğlu tarafından hazırlanan "The Physical Evolution of the Historic City of Ankara between 1839 and 1944: A Morphological Analysis/ Ankara Tarihi Kent Merkezi'nin 1839 ile 1944 Arasındaki Fiziksel Dönüşümü: Morfolojik bir Çözümleme" başlıklı doktora tezinde 1839-1940 yılları arasındaki Ankara tarihi kent merkezinin mekânsal gelişimi incelenerek, kentin Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki dönüşümünü açıklanmıştır.

2013'te Tolga Ünlü'nün "Transformation of a Mediterranean port city into a 'city of clutter': Dualities in the urban landscape–The case of Mersin/ Akdeniz liman kentinin 'dağınıklık şehrine' dönüşümü: Kentsel peyzajdaki ikilikler-Mersin örneği" başlıklı makalesinde, Gümrük Meydanı'nda yapılan değişiklikler ve bu değişikliklerin etkileri incelenmiş, kent ölçeğindeki araştırmalara yer vererek son iki yüzyıl boyunca Mersin'deki kentsel değişim ortaya konmuştur. (2006) "Mersin'de Değişen Kentsel Mekân: Çamlıbel'de Morfolojik Değişim", (2012) "Commercial development and morphological change in Mersin from the late nineteenth century to the mid-twenties: modernization of a mercantile port of exchange in the Eastern Mediterranean/ Mersin'de 19. Yüzyılın sonlarından yirminci yüzyılın ortasına kadar ticari gelişim ve morfolojik değişim: Doğu Akdeniz'de ticari bir limanın modernizasyonu" başlıklı makaleler ve 2018'de yayımlanan "Urban growth of Turkish cities/ Türk Şehirlerinin Kentsel Büyümesi" başlıklı kitabı diğer morfolojik çalışmalardandır.

Küresel ölçekte kentsel morfoloji çalışmalarının bir araya geldiği International Seminar on Urban Form (ISUF) ile etkin ilişkiler geliştirmeyi amaçlayan Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı tarafından Mersin Üniversitesi Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi ev sahipliğinde 22-23 Ekim 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen 1. Kentsel Morfoloji Sempozyumu'na ait bildiriler kitabı olan "Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu: Temel Yaklaşımlar ve

Teknikler-Bildiriler Kitabı"nda Türkiye'de bu alanda gerçekleştirilen araştırma ve kentsel morfoloji çalışmaları ile ilişkili olarak kentsel planlama, kentsel tasarım ve mimari tasarım alanlarındaki uygulamalar bir araya getirilmiştir (Ünlü, 2015).

2018 yılında ikincisi düzenlenen sempozyumun "Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı"nda ise, "değişim" olgusu ve "değişen kent, mekân ve biçim" teması çerçevesinde kentlerin değişen ve/veya başkalaşan morfolojik yapılarının fiziksel, sosyal ve mekânsal çözümlemelerine yer verilmiştir (Kubat, 2018).

2.3. Adana Kent Tarihi Çalışmaları

Kent monografisi niteliğindeki bu çalışmaya kenti oluşturan unsurları ele almaları yönüyle benzerlik gösteren çalışmaların 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. 1937 yılında Naci Akverdi tarafından hazırlanan "Adana: Cumhuriyetten Evvel ve Sonra" başlıklı ve şehrin tarihi ile ilgili bilgiler barındıran bir broşür niteliğinde olan kitapta Kilikya tarihi, tarihi eserler, şehircilik çalışmaları, belediyecilik, Cumhuriyet sonrasına ait bazı mekânsal unsurlar, zirai ve endüstriyel gelişimlerle birlikte toplum yapısına dair bilgilere yer verilmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenen bu çalışmalardan sonra özellikle 1960'lı yıllarda kentin gelişiminin hızlanmasına paralel olarak kent tarihi çalışmalarında da artış olduğu görülmektedir. Faruk Sümer'in 1963 yılında yayımladığı "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar" başlıklı makalesinde Adana'nın İstanbul'un fethinden 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemi ele alınmıştır. 1965'te zamanın müze müdürü olan Hadi Altay tarafından hazırlanan "Adım Adım Çukurova"; Adana ve Mersin'in tarihi, vakıf eserleri, coğrafyası ve kente bağlı ilçelerin tarihi ile ilgili 1963 yılında yapılan radyo konuşmalarının kitap haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kasım Ener'in 1968 yılında yayımladığı *"*Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar" başlıklı kitabı Adana kent tarihini ele alması yönüyle önemlidir. Kasım Ener'in 1990 yılına ait "Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış" başlıklı kitabı İlkçağ'dan 20. yüzyılın

başlangıcına kadar olan dönemlerde Adana ovasının kent ve zirai tarihine yer verir. 1968'de Ünsal Özmen tarafından hazırlanan "Kent Kent Türkiye Adana" başlıklı kitapta ise; Adana kenti tarihsel, coğrafik, ekonomik, ticari, endüstriyel ve kültürel açıdan ele alınmış aynı zamanda endüstriyel, tarımsal ve ticari gelişmelerde etkisi olan fiziki unsurlara yer verilmiştir.

Süha Göney'in 1976 yılında hazırladığı "Adana Ovaları 1" başlıklı kitabında yer şekilleri, iklim, toprak gibi fiziki özelliklerin Adana ovalarındaki durumu ve etkileri üzerinde durulmuş, bölgenin içtimai, iktisadi tarihçesi ve nüfus durumu gözden geçirilmiştir. Yılmaz Kurt tarafından 1985'de hazırlanan "Adana Mufassal Tahrir Defteri (980 H.-1572 M.)" başlıklı basılmamış yüksek lisans tezi ile 1992 yılında hazırlanan "16. yüzyılda Adana Tarihi" başlıklı doktora tezi kent tarih araştırmaları için önemli kaynaklardandır. 2000 yılında Erman Artun ve M. Sabri Koz'un editörlüğünde hazırlanan "Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı", başlıklı çalışma Adana'yı tarihsel, kültürel, mimarlık, ekonomik, toplumsal yaşam, vb. yönleriyle ele alan araştırmalara yer vermektedir. Saim Yörük tarafından 2012 yılında yayımlanan "Adana Şehrinin Tarihi Gelişimi (16.-18. Yüzyıllar)" konulu makalesinde, şehrin mahalleleri dikkate alınarak mekân düzeyindeki gelişim ve değişime yer verilmiştir. Yörük'ün 2015 yılında hazırladığı "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Adana Şehri" başlıklı eserinde ise kentin demografik, idari, sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde durulmuştur.

Kentin fiziki yapısının da ele alındığı, F. Duygu Saban tarafından 1996 yılında hazırlanan "16. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısı" başlıklı yüksek lisans tezi ve 2017 yılında hazırlanan "Geleneksel Adana & Mahalleler, Sokaklar, Binalar" başlıklı kitabı kent monografisi niteliğindedir. Aynı zamanda Conzen'in analiz yöntemleri kullanılarak kent morfolojisi alanındaki çalışmalara da katkı sağlamıştır. 2006 yılında F. Duygu Saban tarafından hazırlanan **"**16. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısına Dair Bulgular" başlıklı makalesi 1996 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinin bir parçasıdır. Kentin 16. yüzyıldaki kaba sınırına ve sosyo-ekonomik yapının kent dokusuna yansımalarına dair bulgulara yer

verilmiştir. Aynı zamanda Conzen'in analiz yöntemlerinden yararlanılarak mekânsal boyutta analitik incelemeler yapılarak kentin sayısal düzeydeki yorumlarına katkı sağlamıştır.

Bu çalışma ise, kapsamı ve sınırları bakımından Yüreğir İlçesi'nin fiziki yapısını ortaya koyması ile önceki çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışma ile Adana kent tarih araştırmalarındaki önemli bir boşluğu doldurmak amaçlanmıştır.

3. MATERYAL VE METOT

Çalışma kapsamında kavramsal çerçeve ve teorik alt yapıyı oluşturmak amacıyla kitap, makale, bildiri, yüksek lisans ve doktora tezleri gibi yazınsal kaynaklar; gazete ve devlet arşivleri, şer'iyye sicilleri, tapu tahrir defterleri, salnameler gibi önceki yüzyıllara ait belge ve dokümanlardan bilgi edinilmiştir. Ayrıca bölgede ikamet eden veya ikamet etmiş kişilerle yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır.

Görsel materyal olarak eski haritalar, kadastro haritası, hâlihazır haritalar, koordinatlı hava fotoğraflarından elde edilen haritalar, hava fotoğrafları, ortofoto görüntüler kullanılmıştır. Aynı zamanda çalışma alanına dair görsel bilgi barındıran tarihi, güncel fotoğraflardan, resimler, tasvirler ve belgelerden yararlanılmıştır.

Çalışma, Yüreğir'in tarihsel sürecini her yönüyle ele alması bakımından bir kent monografisi niteliğinde olup bölgenin fiziksel yapısındaki değişimler, nitel araştırma yöntemlerinden kent morfolojisine başvurularak tespit edilmiştir. Kent mekânına dair algısal çalışmalar ise Lynch'in imaj analizine dayandırılmıştır. Devlet arşivleri ve gazete arşivlerinden yararlanılarak içerik analizi yapılmıştır.

3.1. Materyal

Tez kapsamında faydalanılan materyaller yazılı-görsel kaynaklardan ve kişilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerdir. Öncelikle yazılı materyal olarak arşiv belgeleri, salnameler, il yıllıkları, tahrir defterleri, evkaf defteri, şer'iyye sicilleri ve seyahatnamelerden yararlanılmıştır.

Yeni Adana Gazetesi, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi tarihi süreçlerle ilgili yazılı ve görsel içerik barındırması yönüyle önemli kaynaklardandır. Yeni Adana Gazetesi'nin 1939-1986 yılları arasındaki arşivinde ilçe özelinde sosyal yapı, nüfus bilgisi gibi genel bilgilerin yanı sıra mahallelere ait kayıtlar incelenerek ilçe veya mahalle özelindeki önemli fiziksel unsurlar, nüfus bilgileri ve sosyal yapı ile ilgili yazılı veya görsel

bilgilere ulaşılmıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki DH. TMIK.S., 38/58; DH. TMIK.S., 72/64; İ. DH. 1466/1326/Ca-03; DH. MKT. 1262/103 numaralı dört belgeden Yüreğir'de 20. yüzyıldan önce oluşan Nafia Mahallesi hakkında bilgi edinilmiştir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki BOA. HRT. H, 484; BOA, HRT. H. 486 ve 1876 tarihli ve PLK_p__5419_003 numaralı harita; Yüreğir'in 19. yüzyıldaki fiziki yapısına dair bilgi barındırması ile görsel kaynak olarak kullanılmıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki 130-16-13-2, 684, 2124, 7; 130-16-13-2, 702, 2211, 8 numaralı belgelerden 20. yüzyılda mahalle olan Köprülü Mahallesi'nin köy statüsünde olduğu yıllar hakkında bilgi edinilmiştir.

Salnameler: Ana materyal olarak kullanılan "Salname-i Vilayeti Adana" Osmanlı şehir tarihlerinin birincil kaynaklarına dayanılarak yazılması aşamasında önemli olup tarihin yeniden yorumlanması ve şehir tarihlerinin aydınlatılmasındaki rolleri büyüktür. Vilâyet salnamelerinde vilâyetlerdeki su, gaz, demiryolu ve tramvay şirketleri; vilâyet dâhilindeki cami, medrese, tekke, imaret, hamam, han, hastane gibi yapılar; ticarî müesseseler; ziraî üretim ve hayvancılık; tarım arazileri; postaneler ve telgraf merkezleri gibi vilâyetin iktisadî ve ticarî durumuna dair önemli bilgiler ve istatistikler bulunur. Nüfusun sancak ve kazalara göre dağılımının yanı sıra cinsiyet ve milletlere göre taksimi de gösterilmiştir (URL 3).

Adana Vilayeti salnamelerinde ise Adana'nın iklimi, bitki örtüsü, dağları, ovaları, nehirleri hakkında bilgi verilmiştir. Bölgede yaşamış uygarlıklar, bıraktıkları tarihi eserler, nüfusun din ve milletlere göre dağılımı ile ilgili çizelgeler, halkın meslekleri, geçim kaynakları, kentte görev yapan vali ve kaymakamlar, Adana ve köylerinde bulunan yapılar ile sayıları hakkında bilgi sunulmaktadır (Aykan, 2008). Adana vilayetinin 1870 (1287), 1872 (1289 h.), 1873 (1290 h.), 1876 (1293 h.), 1877 (1294 h.), 1879 (1296 h.), 1880 (1297 h.), 1881 (1298 h.), 1891 (1308 h.), 1892 (1309 h.), 1894 (1312 h.), 1900 (1318 h.), 1901(1319 h.), 1902 (1320 h.) yıllarına ait salnameleri bulunmaktadır.

2015 yılında Ahmet Ergün ve Mehmet Akif Terzi tarafından hazırlanan "Adana Vilâyet Salnameleri Cilt I Hicri 1287-1289-1290-1293-1294-1296 Yılları Salnameleri" adlı eser Yüreğir'in idari yapısıyla ilgili bilgiler barındırması ile ana materyal olarak kullanılmıştır. 1967, 1973, 1991 il yıllıkları Osmanlı Dönemi salnamelerinin devamı olarak Adana ili ve Yüreğir ilçesine dair genel tarihi bilgiler edinmek amacıyla yararlanılan bir diğer ana materyaldir.

Tahrir Defteri: Osmanlı topraklarında kurulan kentlerin askeri, ekonomik ve sosyal yönünü ortaya koyan Mufassal Tahrir Defterleri bölgenin tarihini tam olarak yazmak için önemli kaynaklar olarak kullanılmaktadır. Tahrir defterleri; sipahi, köylü, cemaat, belirli görevler üstlenmiş çeşitli sınıflara mensup halk, üretilen mahsuller, alınan vergiler, pazar ve gümrük yerleri gibi bilgiler barındırırlar.

Adana kentinin 1519, 1521, 1525, 1530, 1536, 1547, 1572 tarihli Tahrir Defterleri bulunmaktadır (Oral, 1996). Yılmaz Kurt tarafından hazırlanan ve 2004 yılında yayımlanan 1525 tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri'nin orijinal metinlerinin ve metinlerin Latin harflerine dönüştürülerek verildiği "Çukurova Tarihinin Kaynakları I", 2005 yılında yayımlanan 1547 ve 1572 tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defterlerinin orijinal metinlerinin ve Latin harflerine dönüştürülerek verildiği "Çukurova Tarihinin Kaynakları II" ve "Çukurova Tarihinin Kaynakları III" başlıklı eserler 16. yüzyılda Adana'nın ve Yüreğir'in genel tarihi ve Yüreğir'deki idari yapı, ekonomik yapı, gelir vergileri ve nüfus yapısı ile ilgili sayısal ve yazınsal bilgiler barındırması yönüyle yazılı kaynak olarak kullanılmıştır.

Şer'iyye Sicilleri: Kaydedildikleri dönem ve yer hakkında önemli bilgiler içeren Şer'iyye Sicilleri ise, Adana tarih araştırmacılığında, içerdikleri belgeler açısından özellikle başvurulan kaynaklar arasındadırlar. 'Adana'ya ait Ser'iyye Sicillerinin tamamı Milli Kütüphanede bulunmaktadır. 18. yüzyılda 77 adet ve 19. yüzyıl 60 adet sicilin varlığına karşın 20. yüzyılda 12 adet sicil bulunmaktadır

(Ergül, 2006:5). Şer'iyye Sicillerinde; kadılar tarafından kaleme alınan hüccet[1], i'lam[2], mürasele[3], tereke[4] vb. kayıtlar ile merkezden gönderilen ve kadılar tarafından sicile kaydedilen fermanlar, tayin beratları, buyruklar ve diğer hüküm çeşitleri bulunur (Akgündüz, 1986).

Şer'iyye sicillerinin Latin harflerine çevrilerek tanıtımının yapıldığı ve içeriklerinin incelendiği Hatice Ergül tarafından hazırlanan "53 No'lu Şer'iyye Siciline Göre Adana'nın Sosyo-ekonomik Tarihi" başlıklı yüksek lisans tezi Yüreğir'in idari yapısı hakkında bilgi barındırması yönüyle ana materyal olarak kullanılmıştır.

Seyahatnameler: Kentlerdeki ekonomik eylemler, kent nüfusu, kentin fiziksel dokusu, bölgenin üretim yapısı, etnik gruplar, ulaşım imkânları, topografya, iklim, tarihî yapıtlar vd. hakkında ayrıntılı bilgiler bulunabilen seyahatnameler ana materyal olarak kullanılmıştır.

W. H. Bartlett, W. Purser, J. Carne'a ait "Syria, The Holy Land, Asia Minor" başlıklı seyahatnamedeki "Adana Gravürü" ve "İbrahim Paşa Kampı, Adana

[1] "Delil, burhan, senet" anlamına gelen hüccet "bir davanın sıhhatine delâlet eden şey" demektir. Osmanlı hukuk terminolojisinde hüccet kelimesi iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi şahitlik, yemin gibi bir davayı ispata yarayan hukukî delillerdir. İkincisi kadı huzurunda taraflardan birinin ispatını, diğerinin bu ispatı onayını içeren ve bir hükmü kapsayan hususlara dair düzenlenmiş belgelere verilen addır. Bu tür belgelerin üst tarafında kadının imzası ve mührü bulunur. Hüccet asıl bu belgeler için terim olarak kullanılmıştır. Genellikle her iki anlamı ifade eden belgelere de gerektiğinde bir hakkı ispat edici delil olarak kullanılabilmeleri dolayısıyla hüccet denilmiştir (İSAM, 1998: 446).

[2] "Bildirmek, öğretmek, işaret koymak" anlamına gelen i'lam, terim olarak şer'i bir hükmü ve altında kararı veren hâkimin imza ve mührünü taşıyan yazılı belge demektir. Daha çok i'lamat-ı şer'iyye olarak kullanılır (İSAM, 2000: 72).

[3] Kazaskerlerin kadılara ve kadıların naiblere gönderdikleri tayin ve yetkilerini bildiren yazılara "mürasele" denilir (Pakalın, 1983:621).

[4] Ölen kimsenin miras olarak bıraktıklarına "tereke" (Arapça'da terike, tirke) veya "muhallefât" denir. Günümüz hukuk dilinde tereke miras bırakanın mal, hak, alacak ve borçlarının bütününü ifade eden bir kavram iken fıkıh terminolojisinde ölenin mal varlığının sadece aktif kısmını belirtmek üzere kullanılır (İSAM, 2005: 144).

Kenarı" isimli gravürlerden görsel kaynak olarak yararlanılmıştır. E. J. Davis'in "Life in Asiatic Turkey: A Journal of Travel in Cilicia (Pedias and Trachoea)" başlıklı seyahatnamesinde "Adana-Uzakta Kızıldağ" ve "Adana'da Acem kahvesi" isimli gravürleri görsel kaynak olarak Yüreğir ve Adana'nın genel tarih anlatımında kullanılmıştır. V. Langlois'in "Voyage Dans La Cilicie et Dans Les Montagnes du Taurus" başlıklı seyahatnamesinde "Adana Gravürü" isimli gravürü ve gözlemleri yazılı ve görsel kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında ana materyal olarak kullanılan görsel kaynaklar ise

- 1/1000 ölçekli 1965 kadastro haritası;
- 2007 yılına ait hâlihazır harita;
- 1956 ve 1976 yıllarına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır haritalar;
- 1966 ve 1972 yıllarına ait 1/5000 ölçekli koordinatlı hava fotoğraflarından elde edilen haritalar;
- 1950, 1973 ve 1985 hava fotoğrafları;
- 1961 yılına ait ortofoto görüntü[5],
- 1946-1955 yıl aralığında bulunan kadastro paftaları ve
- 1980'li yıllara ait olduğu düşünülen Yüreğir ilçesindeki mahallelerin isimleri ve sınırlarını gösteren pafta

1950-1986 yılları arasındaki kent dokusundaki değişimin değerlendirildiği en önemli somut verilerdir. Ana materyaller dışında tarihe ışık tutacak tasvirler ve

[5] Ortofoto görüntü: Resmin eğiklik ve dönüklüğünden ileri gelen hataların giderilmesi, arazideki yükseklik farklarından ileri gelen nokta kaymalarının asgari düzeye indirilmesi suretiyle elde edilen; perspektif resimlerdeki resim eğikliği ve arazideki yükseklik farklarından dolayı oluşan görüntü kaymalarının giderilmesi ile elde edilen ve harita gibi belirli ve sabit bir ölçeğe sahip olan; hava fotoğrafları veya uydu görüntülerinin yeryüzüne uyumlandırılması sonucunda sabit bir ölçek kazandırılarak üzerinden belirli hassasiyette koordinat alınmasına olanak sağlayan, geometrik ve perspektif bozulmaları giderilmiş veya düzeltilmiş hava fotoğrafı ve topografik görüntüdür (URL 4).

resimler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait planlar ve çizimler, Avrupalı kaynaklar, tarihi fotoğraflar ile belge ve anı özelliği taşıyan bilgilerden yararlanılmıştır.

Elde edilen tüm veriler 4. bölümdeki genel tarih anlatımına kaynaklık etmekle birlikte 1950-1986 yılları arasındaki sürecin açıklanması 5. bölümde "Fiziksel Yapı ve Yerleşme Özellikleri" ve 6. bölümde "Mahalleler" başlığı altında yapılmıştır. "5.1. Arazi Kullanımı" ve "5.2. Lynch'in İnaj Analizleri" başlığı altında 1950 ve 1973 yıllarına ait hava fotoğrafları üzerinden yapılan çizimler ve 1/25000 ölçekli hâlihazır haritalardaki veriler kullanılarak 1950 ve 1973 yıllarının arazi kullanımları, düğüm noktaları, bölgeler ve referans noktaları karşılaştırılmıştır. Bu analizler yoluyla Yüreğir ilçesinin işlevsel rolü, merkez niteliği gösteren noktaları, bu noktaların etkilediği bölgeleri, işaret ögesi olabilecek nitelikteki fiziksel oluşumları ve bu oluşumlar etrafında gelişen bölgeleri ortaya koymak amaçlanmıştır.

"5.2. Morfolojik Analizler" başlığı altında Conzen'in geliştirdiği analiz yöntemine göre; 1950, 1961, 1973 ve 1985 yıllarına ait sokak dokusu ve dolu-boş oranı; 1950, 1973 ve 1985 yıllarına ait hava fotoğrafları, 1961 yılına ait ortofoto görüntü ile 1950 ve 1973 yıllarına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita kullanılarak açıklanmıştır. 1950 ve 1973 yıllarına ait kadastro haritasına göre Cumhuriyet Mahallesi'nin yapı adası-parsel ilişkisinin ve bina-parsel ilişkisinin değişimi; 1950 kadastro haritasına göre ise yapı adası-parsel ilişkisi ve bina-parsel ilişkisi üzerinden Köprülü, Cumhuriyet, Karşıyaka ve Seyhan mahallelerinin dokusundaki değişimler ortaya konulmuştur.

Çalışmanın "Mahalleler" başlıklı 6. bölümünde ise Yüreğir ilçesinin merkezi yerleşim bölgesi içinde kalan ve 1950-1986 yılları arasındaki süreçte oluşan Köprülü, Cumhuriyet, Seyhan, Karşıyaka ve Kiremithane mahalleleri ve bu mahallelerin bölünmesi sonucu oluşan mahallelerden incelenen 20 adet mahalle (Şekil 6.3) ile ilgili bilgiler;

- Yeni Adana Gazetesi arşivine,
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi'ne,
- Harita Genel Müdürlüğüne ait hava fotoğrafları ve ortofoto görüntülere,
- Adana Tapu Kadastro Müdürlüğünün Yüreğir Merkez kadastro haritalarına,
- 1956 yılına ait 1/25000 ölçekli ve 1972 yılına ait ortofoto sistemiyle oluşturulmuş 1/5000 ölçekli hâlihazır haritalara,
- Yüreğir Belediyesinden edinilen ve 1978 yılından sonrasına ait olduğu düşünülen Adana ilinin mahalleleri ve sınırlarını gösterir pafta ile bahsi geçen mahallelerin ilk oluşumundan 1986 yılına kadarki zaman diliminde nüfus, sosyal, fiziksel ve kültürel yapısındaki değişim araştırılmış, mahalle veya kent ölçeğinde önemli olan fiziksel unsurlar detaylı olarak ele alınmıştır.

Son olarak 32 kişiyle yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler çalışma alanı içinde kalan mahallelerin, yapıların vs. tarihçesinin ve geçirdiği dönüşümün tespiti açısından faydalı olmuştur. Ulaşılan bütün bu kaynaklar bütüncül olarak değerlendirilerek Yüreğir ilçesinin 1986 yılına kadar geçirdiği fiziksel değişim ortaya konmuştur.

3.2. Metot

Çalışma kapsamında öncelikle devlet arşivleri, kurumsal arşivler ve gazete arşivlerindeki bilgiler içerik analizi yöntemiyle derlenmiştir. Yapısal nitelikler, algı, mekân dizilimi, değişim ve dönüşüm süreçleri, coğrafi konum, fiziksel ve sosyal-kültürel yapı farklı araştırma yöntemleri kullanılarak ele alınmıştır. Genel tarih araştırmaları kent monografisi, bölgenin fiziksel yapısındaki değişimler ise nitel araştırma yöntemlerinden kentsel morfoloji yöntemine başvurularak ortaya konulmuştur. Kent mekânının görünümü üzerine yapılan algısal çalışmalar ve

kavramsal haritalandırma çalışmaları ise Kevin Lynch'in imaj analizlerine dayandırılmıştır. Kentsel mekânı bütüncül olarak tanımlayabilmek, kentsel imgelerin içeriklerini belirlemek ve bunlardan yola çıkarak mekânın gelişimi ile ilgili öngörüde bulunabilmek için Lynch ve Conzen'in geliştirdiği farklı araştırma yöntemleri sıralı olarak kullanılmıştır. 32 kişi ile yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılan sözlü tarih araştırmalarında ise Yüreğir ilçesinin ve mahallelerin genel tarihçesi ve gelişim süreci ile ilgili bilgi araştırması yapılmıştır.

3.2.1. Kent Monografisi Yöntemleri

Bir yerin tarihsel sürecini bütüncül bir yaklaşımla ele alan kent monografileri için Celik ve Favro (1988) ve Dyos (1998), belirlenen tek bir yaklaşım ve yöntem olamayacağını; kentlerin karmaşık yapıları itibarıyla tek bir yöntem belirlemenin zor olduğunu ve kent tarihinin disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Türkyılmaz vd., 2014:265). Mahalle kimliğinin kent kimliğinden daha gelişmiş olduğunu söyleyen Sevgi Aktüre ise, kent tarihi yazımında mekânsal boyutun önemine dikkati çekmektedir. Aktüre (1994, s. 50), kentin tümünü tekdüze bir alanmış gibi ele alıp çalışmaları ve bulguları bu anlayışla ortaya koymanın, yöntem açısından, kent tarihleri yazımında gerçeklere yaklaşmakta yeterli olmayacağını savunmaktadır. Mahalle ölçeğinde yapılacak çözümlemeler de kent tarihi yazımında bir yöntem seçeneği olarak ortaya çıkmaktadır (Türkyılmaz vd., 2014:264).

Aktüre (1994)'ye göre kent tarihinde mekânsal boyutun unsurları ise şunlardır:

- Kentin içinde yer aldığı "network (ağ)",
- Kentin yakın çevresinde yer alan kırsal etki alanı ile olan iki yönlü ilişkileri,
- Kentin farklılaşmış mekânsal yapısını oluşturan mahalleler ve bu mahallelerde yer alan farklı konut dokuları (Aktüre, 1994:51; Ünal, 2010:119).

Bu kapsamda Yüreğir'in genel tarihçesi, nüfus yapısı, üretim, ekonomik yapısı, idari yapısı ve fiziksel yapısının açıklandığı "Bulgular" bölümünde kentin genel tanıtımı yapılarak kısa tarihi anlatılmıştır. "Mahalleler" başlığı altında ise Yüreğir'deki mahallelerin 1986 yılına kadar olan değişimi ele alınmıştır. 1950-1986 yılları arasında tespit edilen mahalleler, haritalar ve diğer görsel belgeler doğrultusunda geçirdikleri değişim bağlamında incelenmiştir. Son olarak 1950'lerde var olan beş mahallenin sınırları içinde 1986 yılına kadar oluşan mahallelerin sınırları dikkate alınarak 20 adet mahalleye ait olan 52 adet fiziksel unsur incelenmiştir.

3.2.2. Lynch'in İmaj Analizi

Lynch'e göre kentte her durumda gözün görebildiğinden fazlasını sunan bir manzara vardır. Bunlar kendiliğinden deneyimlenemediği gibi çevresiyle her zaman bağları olan, kendisini meydana getiren olaylar dizisiyle, geçmiş deneyimlerin hatırasıyla algılanabilen manzaralardır. Her bireyin içinde yaşadığı kentin bazı kısımlarına ilişkin imgeleri bulunmaktadır ve bu imgeler bütüncül ya da parçalı olarak algılanan hem anlık duyguların hem de geçmiş deneyimlerin bir ürünüdür (Lynch, 1960).

Dış dünyanın, zihinde genellediği "çevresel imge"lerin rolünü anlayabilmek için çalışılan kentsel alanı incelemek ve kent sakinleriyle konuşmak; güçlü imgelerin hangi formlar yoluyla oluştuğunu belirlemek gereklidir. Bu deneyimler aynı zamanda kavramsal ve sayısal haritalar yoluyla belirlenen fiziksel unsurlar ya da formların görsel gerçeklikle karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan ve kentsel tasarım için önemli olan bir takım izleri ortaya koyması açısından önemlidir (Lynch, 1960). Bu doğrultuda Kevin Lynch, fiziksel unsurlardan yola çıkarak oluşturduğu kent imgesinin genel kullanımlara yönelik olan bileşenlerini beş başlık altında toplamıştır:

1. Yollar: Gözlemcilerin alışkanlık ve olanaklara bağlı olarak ara sıra kullandıkları alanlardır. Bunlar; sokaklar, yaya yolları, toplu taşıma alanları,

kanallar ve demiryolları olabilir. Bu öğeler pek çok kişinin imgesinde baskındır. İnsanlar hareket halindeyken kenti gözlemler ve bu yollar üzerinde diğer çevresel öğeleri algılayabilir ve bütünle ilişkisini kurarlar.

2. Sınırlar: Gözlemciler tarafından ulaşım aksları gibi kullanılmayan öğelerdir. İki bölge arasında sınır işlevi görür, sürekliliği doğrusal olarak bölerler. Kıyılar, demiryolları, gelişme bölgesi sınırları ve duvarlar kenar öğelerine örnektir.

3. Bölgeler: İki boyutlu alanlar olarak algılanır ve kentin orta ve/veya büyük ölçekli bölümlerini oluştururlar. Gözlemci, psikolojik olarak bu alanların içine girdiğini hisseder.

4. Düğüm/Odak Noktaları: Gözlemcinin kente girebilmesini sağlayan stratejik noktalardır ve bir noktadan diğerine yol alırken kullandığı yoğun odak ve geçiş noktalarıdır. Bu noktaların bazıları faaliyet merkezini oluştururlar.

5. Referans noktası: Çoğunlukla kolay tanımlanabilen bina, işaret levhası, dükkân veya bir dağ gibi fiziksel oluşumlardır (Lynch, 1960: 52-53).

Kevin Lynch'in imaj analizi yöntemi ile ilçenin üst ölçekteki mekânsal analizlerini yapmak üzere 5. bölümdeki "Lynch'in İmaj Analizleri" başlığı altında kavramsal haritalar oluşturularak öncelikle işlevsel alan gelişimi ve arazi kullanımı ortaya konmuştur. Kent ölçeğinde önemli olan yolların, sınırların, düğüm noktalarının, bölgelerin ve referans noktalarının 1950 ve 1973 yıllarındaki mevcut durumları açıklanarak bahsi geçen zaman dilimindeki değişimi karşılaştırılarak ortaya konmuştur.

3.2.3. Kent Morfolojisi

Kent morfolojisi, insan yerleşmelerinin formunu, oluşum ve dönüşüm süreçlerini, mekânsal yapı ve karakterini tarihsel gelişim süreçleri ve yerleşmeleri oluşturan bileşen parçalarını analiz ederek anlamayı sağlayan bir yöntem olarak tanımlanabilir (Kubat, Topçu, 2009:336).

M. R. G. Conzen (1981), kentsel peyzaj bileşenlerinden kent planını bileşenlerine ayırarak analiz eder. Bunlar:

- Sokak ve sokak örüntüsü
- Parsel ve blok planları,
- Binalar ve binaların yapı adaları içerisindeki konumu ve plan tiplerinin bir araya gelerek oluşturdukları katmanlardır (Cömert, 2015: 80).

Bu çalışma kapsamında 5. bölümde "Morfolojik Analizler" başlığı altında 1950-1986 yılları arasında Yüreğir ilçesinin geçirdiği fiziksel değişim ve bu değişimin dokuya etkileri kentsel morfolojik analiz yöntemine dayandırılmıştır. Sokak dokusu ve dolu-boş oranı 1950-1986 yılları arasındaki dört zaman diliminde karşılaştırmalı olarak ele alınırken yapı adası-parsel ilişkisi ve bina parsel ilişkisi açısından Cumhuriyet Mahallesi'nin 1950 ve 1972 yıllarındaki, Karşıyaka ve Köprülü mahallelerin bir bölümünün 1950 yılındaki incelemeleri yapılmıştır.

Son olarak kentsel alan incelemesi ile eş zamanlı olarak 32 kişi ile yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılan sözlü tarih araştırmalarından faydalanılmıştır. Görüşme yapılan kişilerin ilçenin veya mahallelerin tarihi süreci hakkında bilgi sahibi olabilecek yaş aralığında (40-75 yaş aralığı), mekânsal unsurlar özelinde bilgi sahibi olan yapı sahibi, uzun yıllar bölgede ikamet etmiş veya çalışmış olmasına dikkat edilerek seçilmiştir. Kent sakinlerine; yapılar, geleneksel kullanımlar, ulaşım arterleri gibi mekânsal ve kentsel imgeler; mahalleler veya ilçenin genel gelişimi ve tarihçesi hakkında 3 ila 10 arasında soru yöneltilmiştir. Yapı özelinde yapılan görüşmelerde ise yalnızca konu edilen yapı hakkındaki sorulara cevap aranmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırma bulguları öncelikle Adana genelinde kentin tanıtımı yapılarak ve kısa tarihi anlatılarak ele alınmıştır. Yüreğir özelinde ise ilçenin genel tanıtımı ve tarihi anlatılmış; idari, ekonomik, nüfus, yerleşme, ulaşım ve fiziksel özellikleri ele alınmıştır.

4.1. Adana'nın Genel Tanıtımı

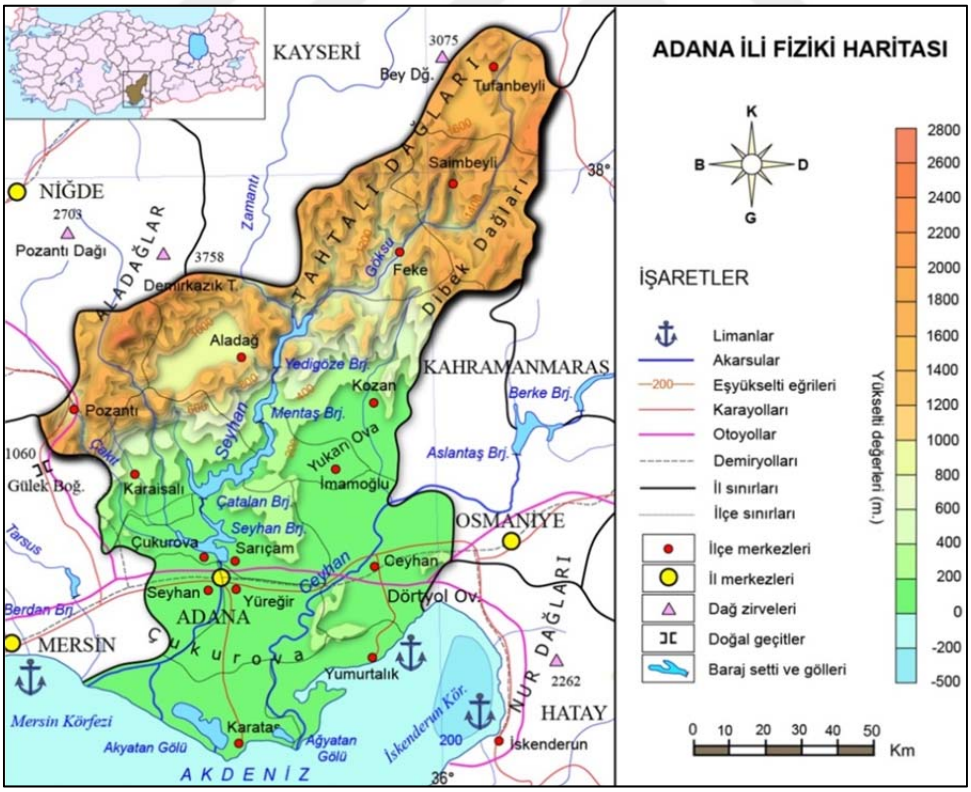
Adana, Türkiye'nin güneyinde Çukurova'nın merkezi sayılabilecek bir ildir (Yurt Ansiklopedisi, 1981:8). Gerek ticaret kervanlarının, gerekse orduların geçiş yolları üstünde olduğundan, Çukurova ve özellikle Adana yöresi çeşitli kavimlere ve zengin medeniyetlere yurt olmuştur (Adana Valiliği, 1991:24).

Çukurova yöresi, kuzeyde yüksek platolar ve Toroslar, güneydoğuda daha az verimli kırsal yörelerden ve Amanos Dağları'ndan (Güney Toroslar) sonra düz ve bereketli toprakları ile Akdeniz'e kadar uzanır. Genişliği 40-50 km arasında ve uzunluğu 145-155 km arasında değişen bu bereketli topraklar, Anadolu yarımadasının en verimli bölgelerinden biridir (Adana Valiliği, 1991:24).

Doğal sınırı Toros, İç Toros Dağları ve Akdeniz olan Kilikya, doğal görünüşü itibariyle "dağlık" ve "ovalık" olmak üzere ikiye ayrılır. Ovalık Kilikya, bugünkü Adana vilayetinin olduğu bölgeyi ifade etmektedir (Şekil 4.1) (Altıparmak, 2014: 22-23). Tarsus, Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile bunların tabilerinin ve bazı küçük derelerin taşıdıkları alüvyonların, bu çukur sahada birikmesi neticesinde meydana gelen düz ve geniş ovalar ile birlikte etrafındaki yüksek dağlardan oluşan Ovalık Kilikya (Göney, 1976:2) 29° 24' ile 34° 50' Doğu Boylamı ve 36° ile 20° 38'Kuzey Enlemleri arasındadır (Altıparmak, 2014:22).

Şekil 4.1. Rigobert Bonne tarafından oluşturulan 1787 tarihli Anadolu haritasında Kilikya (URL 5)

Şekil 4.2. Adana İlinin Fiziki Haritası (URL 6)

Günümüz Adana ilinin toprakları ise 36° 32’ ve 38° 23’ kuzey enlemleri ile 34° 42’ ve 36° 42’ doğu boylamları arasında yer alır. Kuzeyinde Kayseri, doğusunda Kahramanmaraş ve Gaziantep, batısında Niğde ve İçel, güneydoğusunda Hatay illeri bulunur (Şekil 4.2) (URL 7).

Güneyi 160 kilometreyi bulan ve Akdeniz kıyılarıyla sınırlanan ilin yüzölçümü, 17.253 km^{2}dir. Şehir merkezinin denizden yüksekliği 23 m olan Adana'nın Aladağ, Ceyhan, Çukurova, Feke, İmamoğlu, Karaisalı, Karataş, Kozan, Pozantı, Saimbeyli, Sarıçam, Seyhan, Tufanbeyli, Yumurtalık, Yüreğir olmak üzere 15 ilçesi ve 828 adet mahallesi bulunmaktadır (Şekil 4.2) (URL 7).

4.1.1. Adana’nın Tarihi

Adana’nın tarihine, özellikle Hitit Krallığı’ndan kalma tabletler ve Çukurova’da yapılan kazılar ışık tutmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 20). Tarihte Çukurova’ya Kilikya veya Silisya (Cilicia) adı bu bölgede bulunan zengin kilkin (kireç) ve sileks (çakmak taşı) madenlerinden dolayı verilmiştir (Adana Valiliği, 1991: 25). Çevrede bulunan höyüklerin bazılarında yapılan sondajlar Çukurova’nın Yontmataş Çağı’ndan beri bir yerleşme yeri olduğunu ortaya koymuştur (Adana Valiliği, 1973:21).

Adana’nın bilinen ilk sahipleri olan ve M.Ö. 16. yüzyılda hüküm süren Hitit Federasyonu, Adana yöresini zamanın şartlarına göre ileri sayabilecek bir idari yapıya kavuşturmuşlardır. Daha sonra Adana’nın Asur hâkimiyetine girdiği, M.Ö. 621-333 yıllarında Keyhüsrev (Cyrus) zamanında Pers’lerin, M.Ö. 333’ten itibaren Büyük İskender’in, onun ölümüyle Selefkiler’in sonrasında da Mısır’ın eline geçmiş, M.Ö. 12’de Pompe tarafından Roma İmparatorluğu topraklarına katılmıştır (Halaçoğlu, 2000: 11).

Roma İmparatorluğu devrinde ziraat oldukça gelişmiş, Adana önemli bir ticari merkez haline gelmiştir. Nitekim Adana’nın önem kazanmasında M. S. 117-138’de inşa edilen Taşköprü’nün büyük rolü olmuştur (Ener, 1990: 80). Bu dönemde Adana’da Taşköprü’den başka en azından şehir suru, sütunlu caddeler, tapınaklar, odeon, tiyatro ve hamamların da olması gerektiği düşünülmektedir

(Hild vd., 1990). M.S. 7. yüzyıla ait bir yazıttan anlaşıldığına göre Roma Dönemi'nde Adana'da bir stadyum ve Irmak Hamamı'nın üzerine bir Roma hamamın inşa edildiği savunulmaktadır (Saban, 2017:3).

Adana M.S. 395 senesinde Roma'nın ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma'nın (Bizans'ın) egemenliğine girmiş, İmparator Justinian zamanında (M.S. 527-565) birçok imar ve kalkınma faaliyetlerine sahne olmuştur (Ener, 1990: 87-88). O dönemde kentlerin surlarla çevrili olduğundan hareketle, Adana'nın da Roma döneminde sur içerisinde olması gerektiği düşünülmektedir ve mevcut kalıntılardan sur sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır (Oral, 1996; Saban, 2017).

Çukurova, 7. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine girmesine kadar karışık bir dönem yaşamıştır. Bu tarihlerde Müslümanlar Bizans İmparatorluğu için yeni bir tehlike olarak ortaya çıkmışlardır. İslam Devleti'nin bölgeye ilk akını 638 yılında Halid Bin Velid tarafından yapılmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 24). M.S. 644'ten sonra Çukurova'da Emevî Devri, M.S. 8. yüzyılda Abbasi Devleti yönetimi başlamış ve Abbasi halifesi Harun Reşid zamanında (786-809) Adana ve Çukurova şehirleri yeniden imar edilmiş (Ener, 1990: 89), Karataş'ın da tahkim ve iskânı tamamlanmıştır (Ener:1990:116). Tepebağ höyüğünün güneyinde Taşköprü'nün bitişiğinde ilk çağlardan kaldığı söylenen kale yıktırılarak, yerine Adana Kalesi yaptırılmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 58).

Adana 10. yüzyılda Abbasilerin zayıflaması ile Bizans'ın eline geçmiştir. Selçuklular 1071'de Bizans ordusunu Malazgirt'te yenilgiye uğratmış, 1082'de de Adana'yı fethetmişlerdir (Ener vd., 1968: 65). 1097'de Haçlı seferleri dolayısıyla istilaya maruz kalan kent Anadolu Selçuklularından ayrılarak (Göney, 1976: 85-86) yörede haçlıların desteğiyle bir Ermeni Krallığı kurulmuştur (Adana Valiliği, 1991: 27). Bu dönemde İtalyan koloni kenti olan Ayas, yörenin en önemli kenti ve Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur (Oral, 1996: 11). Kent Ermeni Krallığının hâkimiyeti boyunca Selçuklu ve Memlûk akınlarına sahne olmuş, 1375'te de Memlûkler tarafından Ermeni Krallığı yıkılmıştır (Ener,

1990:148). Adana'nın Mısır Türk Memlûklerinin idaresinde olduğu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti zayıflayarak yıkılmış ve Anadolu'da Beylikler Dönemi başlamıştır.1352'de Türk Memlûk sultanının Çukurova'yı kendilerine "dirlik" olarak vermesi ile Çukurova'da Ramazanoğlu Beyliği kurulmuştur (Adana Valiliği, 1991: 27-28). Ramazanoğulları Osmanlılarla ilişki kuruncaya dek zaman zaman Memlûklere, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinde (1517) Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmış, beylik yine yönetimde kalmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 27-59).

16. yüzyılda Adana'da düzenli bir hastane ve bir eczane bulunurken; Ulucami, üç mescit, iki hamam, çeşitli havuz ve çeşmeler ile iki medrese, bir mezbaha ve dükkânlar ise inşa edilen yapılar arasındadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 27). Aynı yüzyılda Suriye'den ve Kıbrıs'tan küçük ticaret gemilerinin Taşköprü'ye kadar gelerek (Yurt Ansiklopedisi, 1981:58-59) kereste, susam, buğday, yün ve pamuk ticareti yapıldığı bilinmektedir (Ener, 1990: 210). 17. yüzyıl başlarında ise devletin durumu kötüleşmeye başlamış bu durum daha fazla vergi toplamak ve asker almak için yöredeki konar-göçer aşiretlerin iskânını gerekli kılmıştır (Kurt, 1992: 76).

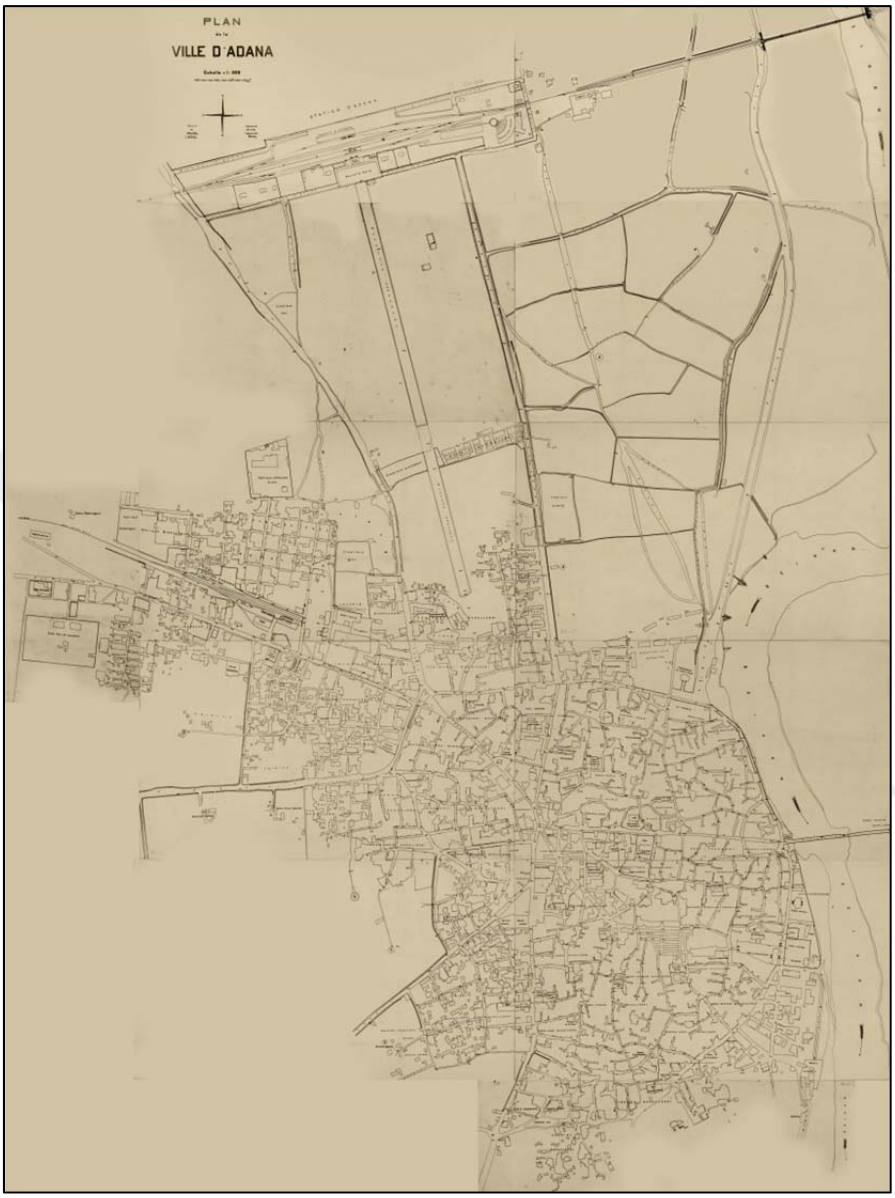
Şekil 4.3. Adana Gravürü (Bartlett vd., 1836:32)

Adana tarihinde önemli bir dönüm noktası 1832'de Mısırlı İbrahim Paşa'nın kenti işgal etmesidir (Şekil 4.3). 1833 yılında Kütahya Anlaşması ile Adana Valiliği İbrahim Paşa'ya verilmiş (Saban, 2017:7-42), işgali 1840 yılında Londra Antlaşması'yla son bulmuş, bölge tekrar Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Kenti 8 yıl işgal eden İbrahim Paşa'nın katkılarından biri Adana'yı selden korumak amacıyla sel sularının akması için şimdiki Kuruköprü denilen yere bir kanal açtırmasıdır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 29).

1850 sonrasında pamuk ekilen arazinin artışını sağlayan en önemli gelişme bataklıkların kurutulması ile kadastro uygulaması olmuştur. Bu gelişmeyi 1858'de kabul edilen Arazi Kanunnamesi izlemiştir. Aynı zamanda Çukurova toprakları özel mülkiyet hâline gelmeye başlamıştır (Yaktı, 2013: 276-277). Pamuk üretiminin teşvikiyle ilgili yapılan bu hamleler Çukurova'da toprağı işleyecek nüfusun yetersizliği sebebiyle sonuçsuz kalmıştır. Bu sebeple 1865 sonrasında bir iskân politikası izlenmiştir. Fırka-ı İslâhiye ile Türkmen, Kürt, Arap unsurlarından oluşan konar-göçerlerin yerleşik düzene geçirilme hareketi başlamış, bu zorlu süreç 1890'lara dek sürmüştür (Toksöz, 2006: 98-99).

Amerikan İç Savaşı nedeniyle pamuk ekim alanları tehlikeye giren Britanya hükümeti Tarsus, Ceyhan ve Adana ovalarına 1862'den itibaren pamuk ekip gerekli hammaddeyi temin etmiştir (Saban, 2017:7) ve Adana'nın İbrahim Paşa'dan sonra ikinci pamuk işleme kuruluşlarını oluşturmuşlardır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 32-33).

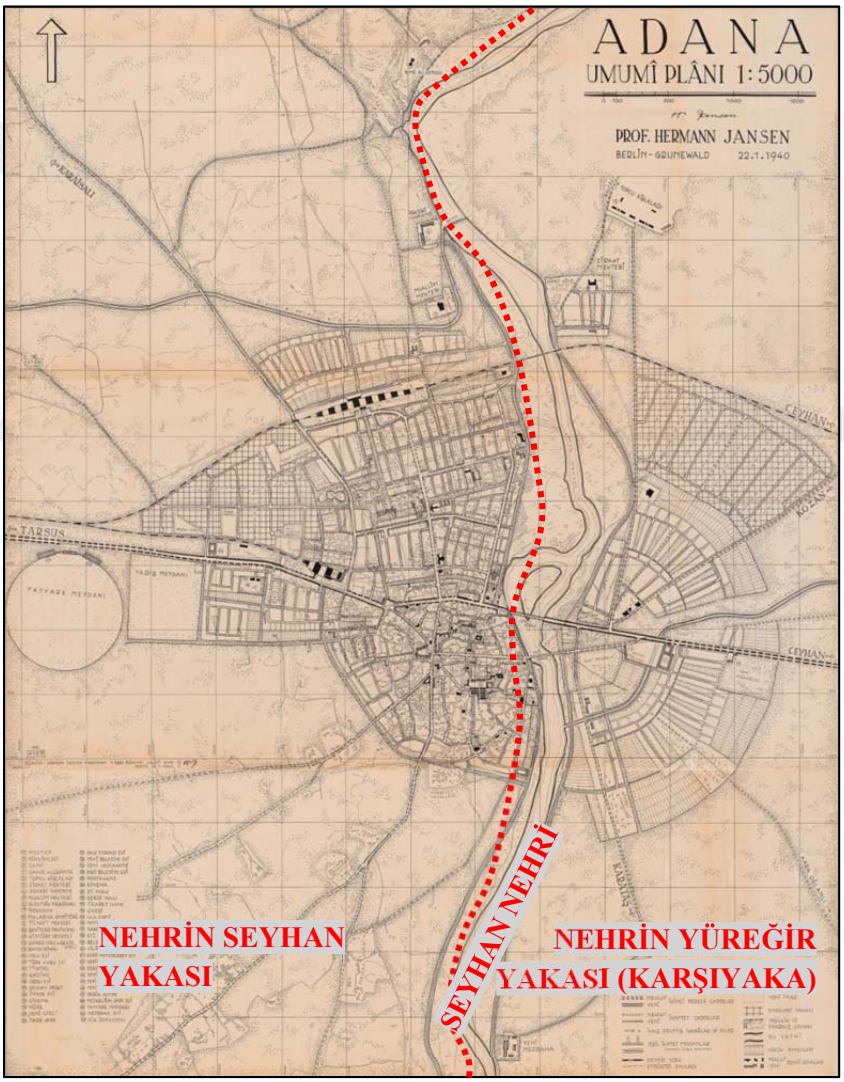
Köker (2002)'e göre 20. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu çöküş sürecine girmiş, kentin yüzyıllarca sakini olan Ermenilerin 1909 yılında gerçekleştirdiği isyan sırasında yapılı çevresi büyük hasara uğramıştır (Saban, 2017:7). 1918'de Fransızların işgali sırasında hazırlanan haritaya göre ise kent, tarihsel merkezin çevresinde Seyhan Nehri'nin batısında yoğunlaşmış bir bütünden ve Tarsus yolu boyunca uzanan parçadan oluşmaktadır. Kuzeyde ise demiryolu hattı ile sınırlanan kentin, Seyhan Nehri'nin doğusunda gelişemediği görülmektedir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. Fransızlar tarafından hazırlanan 1918 tarihli hâlihazır haritası (Architekturmuseum der TU Berlin)

1. Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkmış ve nüfusunun % 90'ı çiftçi olan ülkede Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte yeni kurulan hükümet tarıma büyük önem vermiş, 1925 yılında 682 sayılı bir yasa çıkarılmıştır. Ziraatın gelişmesi için her

çeşit fidan ve tohumların bedelsiz dağıtımı ve devletin yönetiminde fidanlık kurulması, çiftçinin eğitimi ve verimin artırılması sağlanmıştır (Erkun, 1998:243-244). Akverdi (1935)'ye göre bu gelişmeler ve artan nüfusla birlikte kentsel problemler ortaya çıkmaya başlamış, Adana Belediyesi problemlerin çözümü ve Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda kentin yeni bir görünüm kazanması için 1932'de Hermann Jansen ile anlaşmıştır (Saban, 2017: 9).

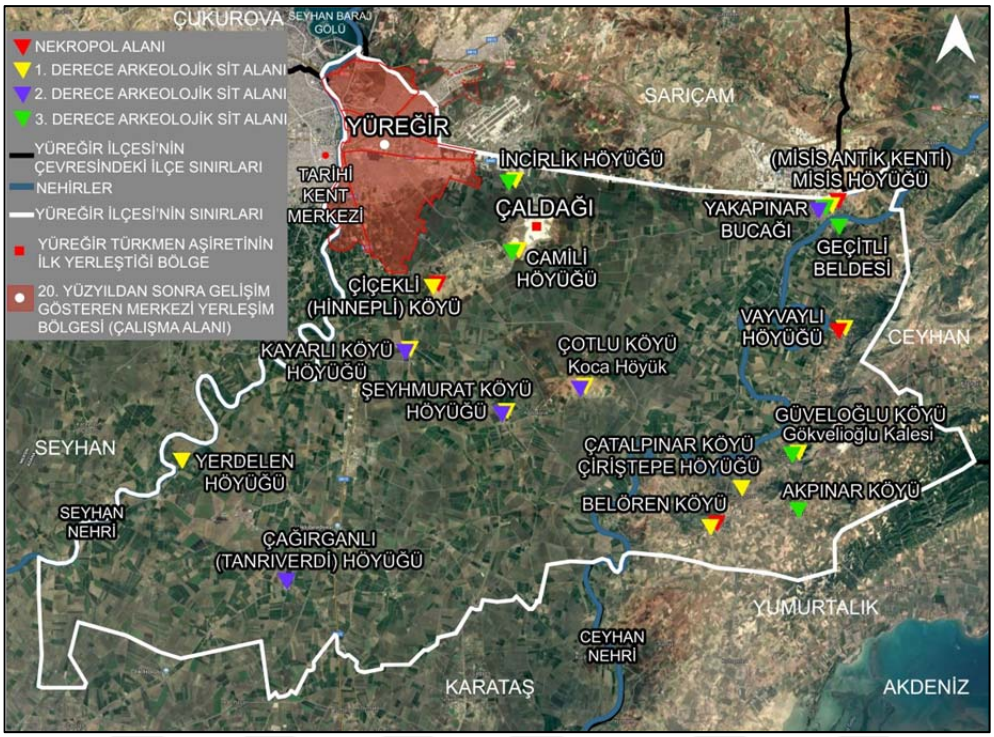
Şekil 4.5. Hermann Jansen'in Adana Planı (Architekturmuseum der TU Berlin)

Prof. Dr. Hermann Jansen'in 1918'de Fransızların işgali sırasında hazırlanan haritayı (Şekil 4.4) temel alarak 1940 yılında hazırladığı imar planında (Şekil 4.5) o günkü kentin kuzeyde ulaştığı alan içinde büyümesini öngörmüştür (Yurt Ansiklopedisi, 1981:117). Bu planda kentin batı yakasındaki tarihi merkez korunarak yönetim, ticari ve sosyal-kültürel yapılarla desteklenmiştir (Saban, 2017: 10). Yerleşim ve sanayi alanları nehrin hem batı (Seyhan) hem de doğu (Yüreğir) yanlarına yerleştirilmişken, Seyhan'da havaalanı ve yarış pisti önerilmiştir (Saban Ökesli, 2009).

20. yüzyılın ikinci yarısında tarıma dayalı sanayinin gelişmesiyle kent cazibe merkezi haline gelmiş, motorlu araç sayısının ve rantın artması sebebiyle yeni caddeler açılmış, caddeler üzerindeki yapıların yüksekliği de artmıştır. (Saban, 2017: 11). Bu gelişmeler doğrultusunda coğrafi konumu ve bölgesel ulaşım ağı gibi dış etkiler ile mevcut yetişmiş işgücü ve sermaye yapısı gibi iç potansiyellerinin itmesiyle metropolleşme yolunda olan bir kent olarak görülen Adana kentinin, konut alanlarında saptanan aşırı artış, araç ve yaya trafiğini taşımakta yetersiz kalan ana yolları ile kimi yeşil alanlarının hızla betonlaştırılarak gelişme veya büyüme yerine hızla genişlemekte olduğunu söylemek mümkündür (Yıldırım, 2010: 34).

4.2. Yüreğir İlçesi'nin Genel Tanıtımı ve Tarihi

Yüreğir ilçesi Adana ilinin ve Seyhan Nehri'nin doğu yakasında kalan kesimdir. İlçenin merkezi Adana tarihi kent merkezine yakın kısımda Roma döneminde inşa edilen Taşköprü vasıtasıyla ulaşılan alanda bulunmaktadır. İlçe sınırları Çukurova Üniversitesi'nin güneyinden başlayıp doğuda Misis Havzası, batıda Seyhan Nehri, güneyde Karataş Ovası'na kadar uzanan (URL 8) 36° 59' 29.1156" Kuzey Enlemi ve 35° 19' 50.9880" Doğu Meridyenleri arasında yer alır. Ortalama deniz seviyesine göre yüksekliği 28 metredir. Yüzölçümü ise yaklaşık olarak 82000 hektardır (URL 9). İlçenin kuzeyinde Sarıçam, kuzeybatısında Çukurova, batısında Seyhan, doğusunda Ceyhan, güneyinde Yumurtalık ve Karataş ilçeleri bulunmaktadır (Şekil 4.6) (URL 8).

Şekil 4.6. Yüreğir ilçesinin sınırları ve sit alanları (Google Earth Görüntüsü ve URL 10'da yer alan liste referans alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Misis ve Tarsus arasında dağlar denize doğru paralel olarak ovaya inerken şiddetli yağmurlar dolayısıyla hızlı akan dereler getirdikleri çökelleri arazideki mecralara yığarak hafif meyilli yüksekliklerin oluştuğu bir arazi meydana getirmektedirler. Orta Çukurova'da bu oluşum görülüp ilkbahardaki yağışların ve karların erimesiyle Seyhan ve Ceyhan nehirleri taşmış ve birçok kez birleşip ayrılmışlardır (Ener, 1990: 29-30). Tchihatcheff'e göre M.Ö. 4.asırdan beri Seyhan ve Ceyhan altıdan az olmamak üzere, birleşmiş ve ayrılmışlardır (Göney,1976: 23).

Çukurova'nın arazi yapısı ile Ceyhan ve Seyhan Nehri'nin taşkınları sebebiyle ilk çağlar tarımının daha çok ovanın yukarı taraflarında yoğunlaşmış olması düşünülse de o dönemlerde son derece önem taşıyan binek ve çeki hayvanlarına lüzumlu otlakları kapsayan alçak kısımlar insanoğlunun yaptıkları höyüklerle barınmaya yararlı kılınmış ve ovanın verimli topraklarından

faydalanmanın imkânları aranmıştır (Ener, 1990: 29). Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün tespitlerine göre Yüreğir ilçesinde Misis Höyüğü dâhil olmak üzere, 27 adet 1. 2. veya 3. derecede arkeolojik sit alanı, nekropol alanı (URL 10) ya da eski dönemlere ait yerleşim yeri olarak kullanılan alanların bulunduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.6).

Adana ovalarına hâkim olan ilk ve uzun süreli siyasi organizasyon Hitit Medeniyeti, doğu hududu Fırat ile Adana ovalarına inen iki büyük nehrin (Seyhan ve Ceyhan) arasındaki su bölümü hattını takip etmiş güneye ve güneydoğuya doğru Adana ovalarını içine alan sahalara yönelmişlerdir (Göney, 1976:71). Adana ovası Hititler ve sonrasında Asur, Pers, Selökid, Antik Yunan gibi önemli medeniyetlerin hâkimiyetine girmiş, M.Ö. 12. yüzyıla gelindiğinde Roma İmparatorluğu döneminde Adana ovalarında ticari ve zirai gelişmeler en yüksek seviyeye çıkmıştır. Bölgede yeniden tesis edilen yollar, köprüler, sulama kanallarıyla Adana; Roma imparatorluğunun hububat ambarı haline gelmiştir. Bu dönemde Adrianus tarafından yapılan Taşköprü sık sık taşan nehrin aşılabilmesi, kervan yolunun kesintiye uğramamasını sağlaması ve kenti doğu-batı doğrultusunda bağlaması açısından önemlidir (Göney, 1976: 78) (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Adana'da Acem Kahvesi ve Taşköprü'den geçen kervanlar (Davis, 1879:182)

M. S. 527'de Bizans İmparatoru Justinyen idaresi altında sanayi ve ticaret hayatı geniş ölçüde hareketlenmiş İstanbul'dan Suriye üzerinden Basra Körfezine açılan ticaret yollarından önemli bir tanesi Adana'dan geçmiştir (Göney, 1976: 79).

Bizans İmparatorluğu'nun gücünü kaybetmesi ile Çukurova toprakları Emevi ve Abbasi hâkimiyetiyle Türk ve Türkmen akınlarına sahne olmuş, 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarında başarı kazanan Türkler dalgalar halinde Anadolu yarımadasına, öncelikle de Çukurova yöresine yerleşmeye başlamışlardır. Süleyman Şah komutasında Çukurova kazanılmış ve buraya Oğuz boyları yerleştirilmiştir (Adana Valiliği, 1991: 27). Üç-okun oğlu Yüreğir'in önderliğinde Kusun, Kara İsa, Kuş Temür ve Gündüz Çukurova'ya gelmişlerdir. Aşiret üç yüz kadar çadır halkı, sürüler ve pek çok hayvanla Çaldağı[6]'na (Adana'nın doğusunda şimdiki çimento fabrikasının bulunduğu yer) yerleşmişlerdir (Arık, 1943: 27-28-29-45).

Yüreğir Türkmen aşireti 1337'de Ceyhan Irmağı'na dek Doğu Çukurova Mısır Türk Memluk Devleti sınırları içine katılmıştır. Burada daha önce varlık gösteren Ermeni Krallığı ise yıllık vergiye bağlanmıştır. Vergiyi ödeyemeyen Ermeni Krallığı, Misis-Tarsus arası ovalarının otlaklık hakkını Yüreğir Türkmen aşiretine satmak zorunda kalmıştır (Arık, 1943: 29). Böylece Yüreğir'in oğlu Ramazan Bey'in aşireti ile Adana bölgesine geliş ve yerleşme tarihi 1337-1339 yılları olarak düşünülmektedir (Ener 1990: 159).

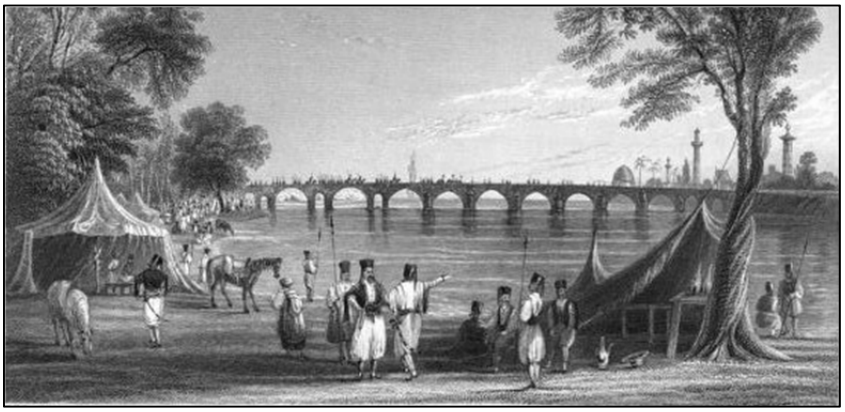
Ramazan Bey'in Memlûklar tarafından 1352'de Türkmenlerin Emiri tayin edilmesiyle Ramazanoğulları Türkmen Beyliği'nin temeli atılmıştır (Ener:1990-162). Tarihçi Hammer'e göre Ermenilerden Misis, Adana, Tarsus ovalarında hayvanlarını otlatma hakkını satın alan Türkmenler (Yüreğirler) bundan sonra

[6] Çaldağı Adana'nın doğusundadır ve merkeze uzaklığı 12 km.'dir. Camili Köyü'nde Ramazanoğulları ismi ile söylenen Üçok damgalı mezarlar bulunmaktadır. Çaldağı'nın doğu ve güney eteklerinde kaynaklar bulunduğu gibi çevresi de büyük ölçüde hayvan sürülerinin barınmasına ve otlamasına çok elverişlidir. Burada sel basmayan geniş bir arazi vardır (Şekil 4.6) (Ener, 1990:161).

Çaldağı çevresini merkez yapmış olmalılar ki söz konusu yerlerden bu dağın bulunduğu Seyhan ve Ceyhan ırmakları arasındaki ovaya kendi adlarını vermişlerdir (Ener, 1990:161).

1354'te Ramazan Bey'in ölümünden sonra oğlu İbrahim beyliğe atanmıştır. Arık'ın (1943: 41-46) aktardığı Adana Fethinin Destanı'na göre Ramazanoğlu İbrahim Bey, Ermenileri Çaldağı ile Adana arasındaki Kafirkıran olarak adlandırılan bölgede ağır yenilgiye uğratmış, sonrasında Adana'yı ve Tarsus'u almıştır (Ener,1990:162).

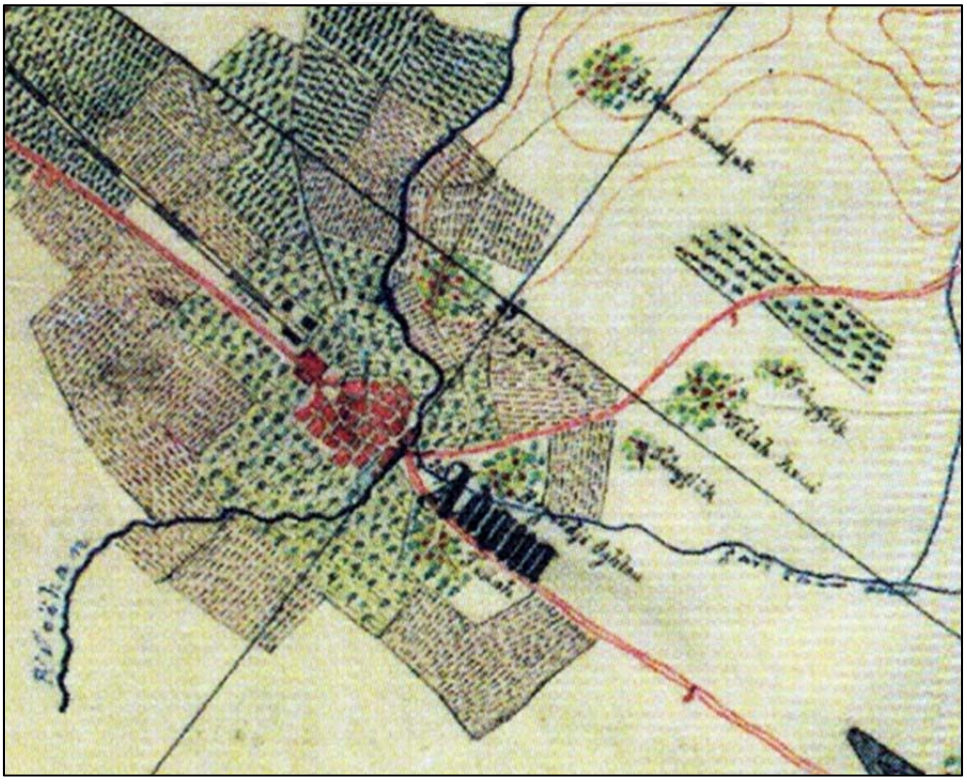
16. yüzyılda bayındır hale gelmeye başlayan şehir sonraki yüzyıllarda yavaş yavaş gerilemiştir. 1706'da Lucas, Yüreğir nahiyesini "şehrin dışı" olarak betimlemiş, Taşköprü'nün sağ kolu üzerinde büyük su kemerleri ile su dolapları bulunduğunu belirtmiştir. 19. yüzyıldan itibaren şehre gelen batılı gezginlerin anlattığına göre Yüreğir nahiyesi güvensizlik içindedir. 1813-1824 senelerinde Adana'ya gelen Kinneier halkın Türk ve Türkmenlerden oluştuğunu ve Mallos'a [7] gitmek üzere çıktığı yolun ehemmiyetsiz olduğunu dile getirmişken, 1825'te Labord dönemin valisinin Türkmenlerle mücadele halinde olduğunu belirtmiştir (Ener, 1990: 183-184-185).

Şekil 4.8. İbrahim Paşa Kampı, Seyhan Nehri'nin doğu kıyısı (Bartlett vd., 1836: 34)

[7] Mallos, Ceyhan Nehri'nin doğu tarafı ile Yüreğir ovasının orta-güney kısımlarını içine alan bölge (Ener, 1990: 102-103).

Mısırlı İbrahim Paşa 1832'de babasının Osmanlı Devleti'ne karşı isyanı üzerine ordusu ile Adana'yı işgal ettiğinde ordusu Yüreğir nahiyesi'nde nehir kenarına kamp kurmuştur (Şekil 4.8) (Bartlett vd., 1836). İbrahim Paşa'nın Adana'yı idare etmeye başlamasıyla tarımda ve nüfus yapısında gelişmeler yaşanmış, ovada tarımı geliştirmek amacıyla İbrahim Paşa, işçi azlığı sorununu Suriye'den sıcağa dayanıklı çiftçileri (Fellahlar) getirerek çözmeye çalışmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 29). Şekil 4.9'da verilen 1895 tarihli haritada "Fellah" ismine Seyhan Nehri'nin doğusu ile Taşköprü boyunca uzanan kervan yolu arasındaki tarım arazilerinin yoğun olduğu bölgede rastlanması, o dönemlerde Fellahların Yüreğir Ovası'na yerleştirildiğini düşündürmektedir. Ayrıca bu haritaya göre, ovadaki tarım arazileri arasında biri Hristiyan Köy olan iki yerleşmeden daha söz etmek mümkündür.

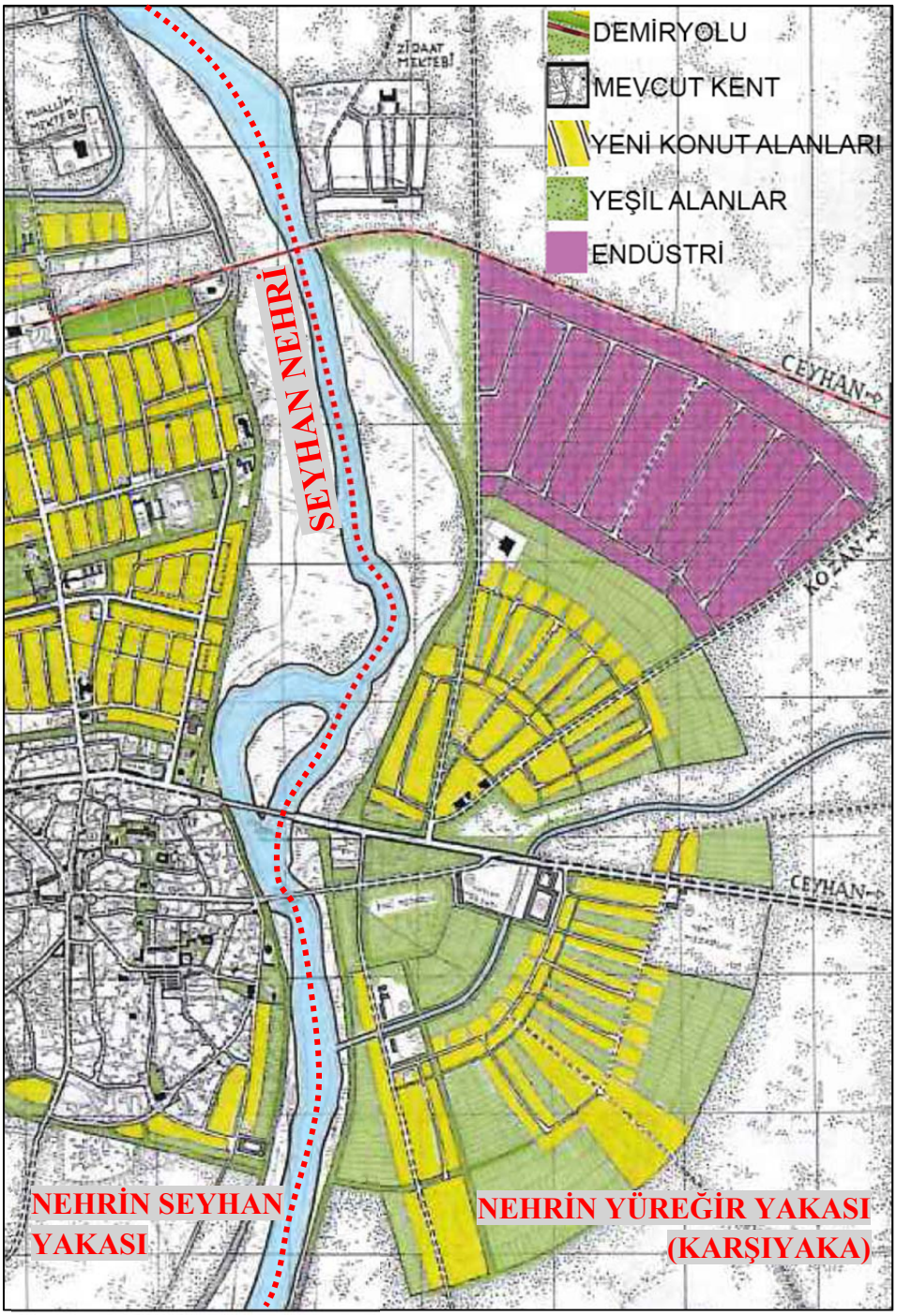

Şekil 4.9. 1895 tarihli Adana Sancağı haritasının kent merkezini gösterir kısmı (BOA. HRT. H, 484)

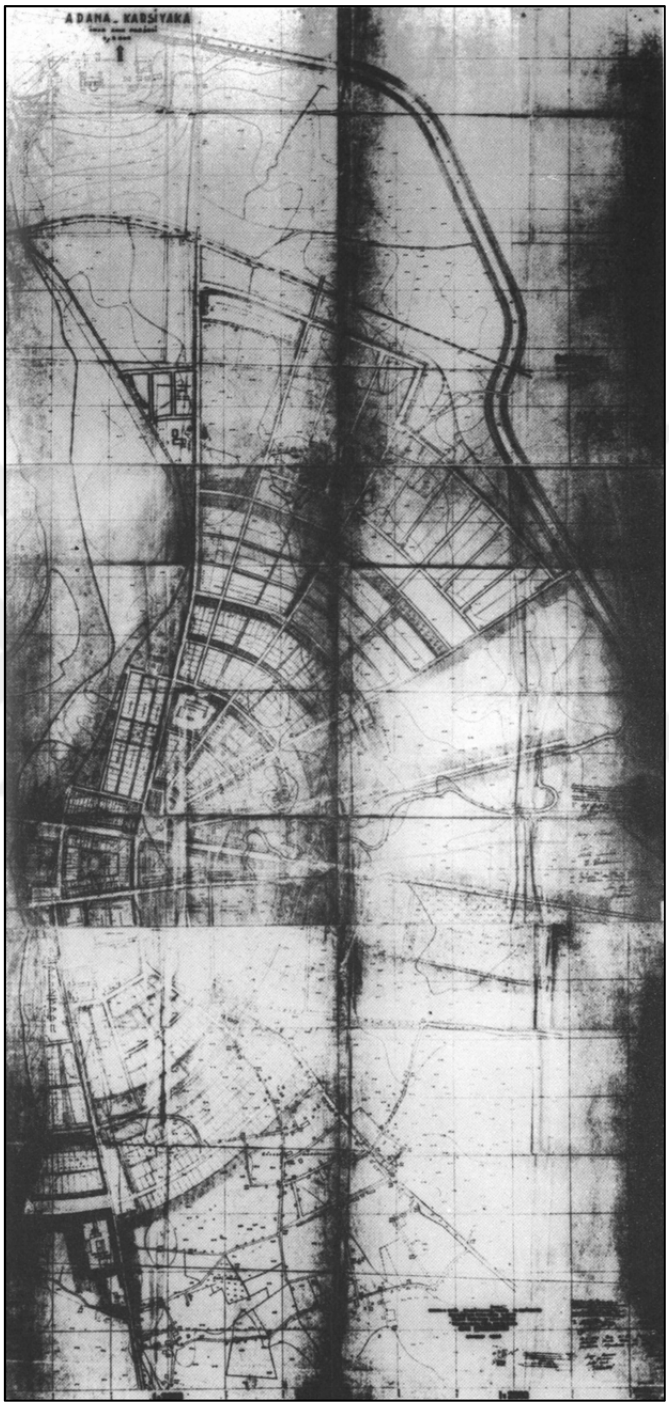
İbrahim Paşa'nın Çukurova'yı terk edişinden kısa bir süre sonra artan asayişsizlik ve hastalık yüzünden şehir ve kasabaların civarı haricinde ovada tarım yapılamaz hale gelmiştir (Ener,1990:209). Dr. Koçi ve Dr. Schaffer'e göre ise 19. yüzyılın ortalarında şehir güvensizlik içindedir. Aşiretlerin yaratığı tehlike yüzünden Karşıyaka'ya geçmek yasaktır ve akşam saatlerinde köprünün her iki ucundaki kapıların kapandığı ve muhafızlar tarafından beklenildiği ifade edilmektedir (Ener, 1990: 187). 19. yüzyıl sonlarında ise artan kolera salgını sebebiyle Seyhan Nehri'nin doğu kesimine 1898'de Kolera (Gureba) Hastanesi yapılmıştır (Altıparmak,2014).

1865'ten sonra kentte İngilizlerin ve Almanların etkisiyle pamuk ekimi artarak tarım gelişmiştir (Yurt Ansiklopedisi,1981: 32). Tarım ve sanayideki gelişmelerin etkisi Yüreğir'de 20. yüzyılın başında 1902 yılında Salih Bosnalı tarafından Seyhan Nehri kıyısında Salih Efendi Fabrikası'nın kurulmasıyla görülmüştür (Varlık vd., 2008:76). Bu gelişmeleri 1911'de tarımsal faaliyetleri desteklemek amacıyla kurulan Ziraat Mektebi, 1922'de tamamlanıp 1928 yılında faaliyete geçen Cumhuriyet Un Fabrikası, 1932'de ise Belediye Mezbahası takip etmiştir. Ayrıca bölgenin merkezine yakın kısımda bulunan Eski Mezarlık dışında hayvan pazarı ve bu pazarın doğusunda Asri Mezarlık bulunmaktadır.

Yüreğir, 1940'larda daha çok merkezde bir pazar yeri ve yerleşim alanı ile kuzeyde sanayi bölgesi olan bir yerleşim yeri iken imar planında Hermann Jansen tarafından bambaşka bir planlama yaklaşımı izlenmiş, nehrin karşısından iki köprü ile erişilebilen yeşil bir bölgeden yayılan paralel bantlar önerilmiştir (Saban Ökesli, 2009: 57-58). Oluşturduğu parkları bu yeşil bantlarla Seyhan Nehri ile ilişkilendirmiştir. Yeşil yaya aksları sanayi alanlarını konut alanlarından ayırarak bölgelemeyi okunur hale getirmiştir (Saban Ökesli, 2011:216). Ayrıca, Jansen'in önerisi, okul ve darül aceze (aşevi) hariç, merkezi çekirdeğe sosyal veya idari bir alan içermemekle birlikte önerinin kuzey ucu sanayi bölgesiyle çevrilmiş, demiryolu hattı yeni gelişimin sınır çizgisi olarak kullanılmıştır (Şekil 4.10) (Saban Ökesli, 2009: 57-58).

Şekil 4.10. Hermann Jansen'in 1940 tarihli imar planında Karşıyaka (Saban, 2017: 9)

Şekil 4.11. 1947 yılında Asım Kömürcüoğlu tarafından ele alınan Adana-Karşıyaka imar planı (İller Bankası:1966:)

Bu planın öngörüsü dışında gelişen Karşıyaka'ya yasal bir konum kazandırmak üzere 1943 yılında Necmi Ateş tarafından 113 hektarlık alana 1/1000 ölçekli ek bir imar planı hazırlansa da kentte yaşanan gelişmeler doğrultusunda 1948 yılında Karşıyaka semtini kapsayan 183 hektarlık bir alanda Asım Kömürcüoğlu tarafından yeni bir ek imar planı hazırlanmıştır (Yıldırım, 2010: 31). Bu planlarla Jansen planının hiç uygulanmamış olan Yüreğir bölümü için yeni öneriler geliştirilmiştir (Saban Ökesli, 2011:218). E-5 Devlet Karayolu'nun kuzeyindeki yeni konut alanlarında yeni bir planlama yaklaşıma gidilmiş olsa da Jansen'in oluşturduğu yeşil paralel bantlar yaklaşımının devam ettirildiği görülmektedir (Şekil 4.11). Planlamada kuzeyde demiryolu, kuzeydoğuda ise DSİ 1. Sulama Kanalı gelişimin sınır çizgisi olarak belirlenmiştir. E-5 Karayolu'nun güneyindeki Süleyman Vahit Caddesi'nin Eski Mezarlık'ın güneyinden Karataş Yolu'na bağlandığı, bu caddenin güneyinde iki bölgede parsel düzenlemesi yapıldığı anlaşılmaktadır.

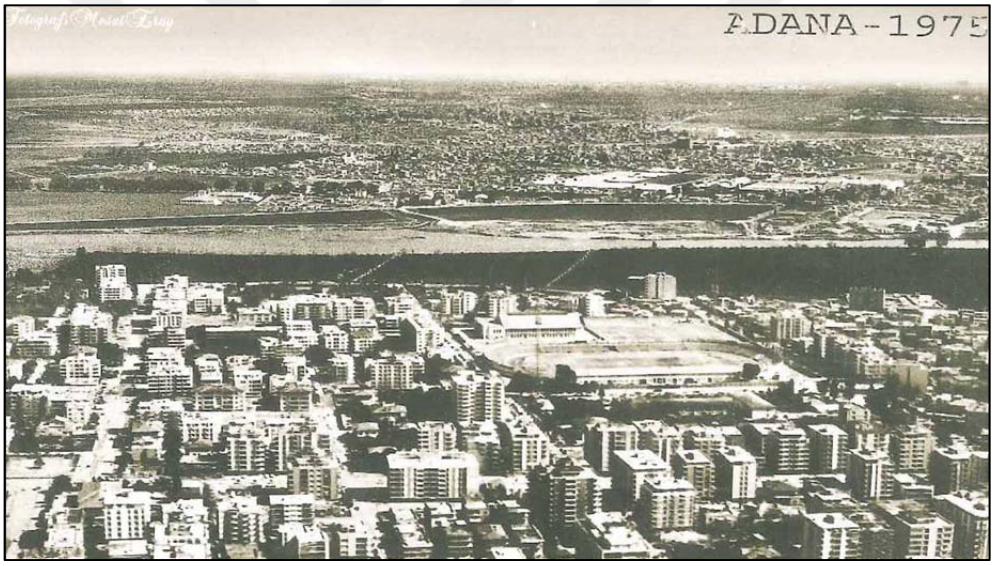
Kentsel gelişmelerin 1950'li yıllardan sonra beklenenden çok daha büyük boyutta olması, bu planı yetersiz kılmış ve yeni bir imar planının yapılması zorunluluğu doğmuştur. 1966 yılında Adana Nazım İmar Planı çalışmaları başlatılmış ve Jansen'in planından otuz yıl sonra, 1969 yılında ilk kapsamlı nazım imar planı yürürlüğe girmiştir (Şekil 4.12). Altunkasa'ya göre (2004) 1969 onay tarihli nazım imar planının temel yaklaşımı, kentin fiziksel gelişiminin ova kesimindeki verimli tarım alanlarından kuzeydeki eşik alanlara doğru kaydırılması olarak kabul edilebilir. İmar planında, konut alanları kentin kuzey ve kuzeybatısındaki alanlarına kaydırılmış, ticaret ve endüstri gelişmeleri ise ovadaki arazilerde, çoğunlukla E-5 Devlet Karayolu çevresinde öngörülmüştür. Kentin merkezi kesimlerinde yoğunluk yüksek tutulmuş, kuzeye doğru ortadan düşüğe bir yoğunluk düzenlemesine gidilmiştir (Altunkasa, 2004:5-6). Bu yaklaşımlar planlamada Karşıyaka'yı kapsamakla birlikte her iki yakada Ceyhan-İskenderun-Suriye-Lübnan-Irak ulaşım arteri, güneyde Seyhan Nehri'nin her iki yakasındaki gelişimin sınır çizgisi olarak görülmektedir. Karataş Yolu, Devlet Hastanesi'nin

doğusundan başlayarak sanayi alanlarının sıralandığı bir güzergâh olarak belirlenmiştir. Diğer sanayi alanları E-5 Karayolu ve demiryolu arasındaki alanda konut alanlarından bölgeleme ile ayrılarak bu alanlarla sanayi tesislerinin birbiriyle ilişkisi yeşil bantlarla sağlanmıştır. Kentin kuzeydoğusundaki konut bölgelerinin gelişiminin ise kentin batısında öngörülen gelişme alanları kadar büyük olmadığı düşünülmekle birlikte Seyhan Nehri üzerinde yerleşim, sanayi, yönetim ve ticari alanları doğu-batı doğrultusunda ilişkilendiren köprüler bulunmaktadır.

Şekil 4.12. Bülent Berksan ekibi tarafından hazırlanan 1969 yılına ait 1/5000 ölçekli Adana Nazım İmar Planı (Adana Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

1950'den 1980 yılına kadar kentin nüfus, sosyal ve ekonomik yapısının değişme hızı beklenenin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durum, 1969 planlarının yenilenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır (Altunkasa, 2004:9). Yüreğir ilçesinin günümüzdeki fiziksel gelişiminde ve biçimlenmesinde 1969 planlarının önemli etkileri olduğu görülmekle birlikte merkez çeperinde yoğunlaşan kentsel gelişmenin imar etkinliklerinden uzak olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 4.13). Buna bağlı olarak 1975'te Karşıyaka, Seyhan Nehri'nin doğu kesiminde geniş bir alana yayılmış köy yerleşimi görünümündedir (Şekil 4.13) (YAGA, 14 Mart 1975:1).

Şekil 4.13. 1975 yılında Karşıyaka'nın genel görünümü (Ürgenç, 2013: 594)

4.3. Yüreğir İlçesinde İdari Yapı

Yüreğir'in idari yapısıyla ilgili en eski kayıtlara Adana'nın 1516 yılında Osmanlı idaresine girdikten sonra tutulan tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. Ramazanoğulları Beyliği Osmanlı hâkimiyetine girene kadar yarı bağımsız bir idare ile Osmanlı Dönemi'ne kadar varlıklarını sürdürmüş, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında ise kendi rızalarıyla Osmanlılara bağlanmış ve bölgenin

yönetimi "Yurtluk-Ocaklık" olarak kendilerine bırakılmıştır. 1525 tarihli tahrir defterinde Yüreğir, Seyhan ve Ceyhan Nehri arasında kalan alanın güney bölümü olarak gösterilip Adana sancağına bağlı ikinci nahiye olarak kaydedilmiştir (Kurt, 2004).

Adana, 1530'da Halep eyaletine bağlanmış kentin 1608'de de beylerbeyliği (eyalet) statüsüne geçmesiyle yurtluk-ocaklık sistemi son bulmuştur. 17. ve 19. yüzyılları arasında ise Yüreğir kaza olarak belirtilmiştir. İncelenen 53 numaralı Adana şer'iyye siciline ilişkin tezde, Mayıs 1752 tarihli bir tevzi kaydında, Yüreğir'den "Adana ma'a Yüregir" adıyla yine kaza olarak bahsedilmektedir. 1808 yılında gerçekleştirilen bir müraseleye göre Nefs-i Şehr-i Adana ile Yüreğir kazasının kadılık görevini aynı kişi üstlenmiş, 1822 yılında ise Yüreğir kazasının kadılığına farklı bir kişi atanmıştır (Ergül, 2006). 1870'de Halep vilayeti sınırlarından ayrılıp bağımsız bir vilayet olan Adana 1872'de üç kaymakamlık ve yedi nahiyeye ayrılmıştır. Yüreğir ise, bu yıllarda Adana kazasına bağlı bir nahiye olarak idare edilmiştir (2015, Ergün, vd.).

1986'ya kadar Adana merkez ilçesi sınırları içinde kalan Yüreğir, 5 Haziran 1986'da ilçe statüsü kazanmıştır. Seyhan Nehri'nin doğusunda kalan 24 köy ile Doğankent bucağı, merkezi Karşıyaka mevki olan Yüreğir ilçesine bağlanmıştır (YAGA, 6 Haziran 1986:1). 2008 yılında ise ilçenin Yüreğir ve Sarıçam olmak üzere iki merkez ilçeye ayrılmasıyla bugünkü sınırları belirlenmiştir (URL 4).

4.4. Yüreğir İlçesinin Ekonomik Yapısı

Roma döneminden beri Misis'ten gelen kervanların Adana kent merkezine ulaştığı güzergâhta olan Yüreğir Adana'dan Halep'e giden yol üzerinde bulunmasıyla ve tarım faaliyetlerine elverişli arazi yapısının sonucu olarak yetiştirilen ürünlerin kent ekonomisine katkı sağladığı düşünülmektedir. Yüreğir'den elde edilen gelirlere dair kayıtlara yalnızca 16. yüzyılda tutulan tahrir defterlerinden ulaşılmasından dolayı tarım, hayvancılık ve ticaretle ilgili gelirler yalnızca bu yüzyıla ait çizelgelerde "4.4.1. Yüreğir'de Üretim" başlığı altında verilmiştir. Vergi gelirleri ise (Çizelge 4.1) şu şekildedir:

Çizelge 4.1. 16. yüzyılda Yüreğir'in vergi gelirleri (Kurt, 1992)

	TD. 110 (1519)	TD. 450 (1525)	TD. 177 (1536)	TD. 254 (1547)	TD. 114 (1572)
Bâd-i hevâ[8]	-	-	12690	12348	10360
B.Hevâ ve arûs	-	13511	-	-	70
Resm-i arusane	-	-	-	-	1175
Resm-i tapu[9]	-	17628	-	-	14717
Resm-i Hane[10]	-	306250	99900	-	-
Resm-i arusiyye[11]		-	-	-	1095

4.4.1. Yüreğir'de Üretim

- **Tarım:** Adana sancağı bugün olduğu gibi 1525 yılına ait tahrir defteri kayıtlarına göre bir tarım kenti niteliğindedir. Yüreğir ise 111 mezrası ile en çok tarım faaliyeti yapılan nahiyedir. En çok buğday ekimini yapılarak, 269.640 akça buğday öşrü alınan nahiye arpa, pamuk ve susam üetiminde kent geneline göre birinci sıradadır (Kurt, 2004). Yüreğir'deki ekim alanları ise doğrudan doğruya nehirden sulanmakla birlikte Çaldağı yakınlarında bir pirinç kanalı ile Tekurşan'da büyük bir su bendinin varlığından söz etmek mümkündür (Ener, 1990:202).

[8] Bâd-i hevâ: Ne kadar gelir getireceği önceden belli olmayan resm-i tapu, resm-i arus, cürm-i cinayet gibi vergileri ifade eden genel bir terimdir (Kurt, 1992: 171)
[9] Resm-i tapu: Sipahi toprağına ev yapıldığında veya sipahi toprağı kiraladığında alınan vergidir (Kurt, 2004: XLII).
[10] Resm-i hane: Evli olanlardan yılda 140 Halebi akça olarak alınan vergidir (Kurt, 1992: 164).
[11] Resm-i arusiyye (resm-i arus): Gelin vergisi (Kurt, 1992: 172).

Çizelge 4.2. 16. yüzyılda Yüreğir'de tarım ürünlerinden sağlanan gelir (Halebi akça) ve sancak geneline göre oranları (Kurt, 2004; Kurt, 2005a; Kurt, 2005b)

Ürün /Yıl	1525	Oran	1547	Oran	1572	Oran
Buğday	269640	%39,1	94324	%19,4	59653	%13,2
Arpa	129130	%39,3	65879	%16,1	65789	%16
Pamuk	207280	%46,9	157200	%44,4	116145	%22,8
Alef	615	%12,5	4526	%52,6	0	0
Susam	3180	%50,3	7394	%55	13179	%43,4
Çeltik	2880	%11,1	3540	%14,7	2228	%13,4
Darı	0	0	552	%2	0	0
Sayfi	0	0	3429	%10	0	0
Bostan	0	0	3170	%48	12383	%24,8
Piyaz ve Gayruh	0	0	738	%100	0	0

18. yüzyılda Yüreğir'in güneydeki zirai sınırının Seyhan Nehri ile Ceyhan Nehri arasına bir hat çekilecek olursa Tuzsuzoğlu Kilise, Cine, Tokuç ve Terkeşen köylerine dayandığı, bu köylerin güneyinde çiftlik bulunmadığı ve sınırın kuzeyinde 20. yüzyıldaki köylerden Karaahmetli, Alihocalı ve İnnaplı gibi köylerin bulunduğu anlaşılmaktadır (Ener, 1990:218).

19. yüzyıla kadar bölgede yaşanan karışıklıklar tarımsal faaliyetleri geriletmiş olsa da İbrahim Paşa'nın idare devrinde şeker kamışı ekimi yeniden düzenlenmiş, kalın arpa ekimine son verilerek, Mısır'dan getirtilen "duvrak" arpası denilen bir arpa türünün ekimine önayak olunmuştur (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 29). 1872 yılında ise yetiştirilen başlıca ürünlerin pamuk, susam, buğday, arpa ve beyaz darı olduğu anlaşılmaktadır (Ergün, vd., 2015: 89).

- **Hayvancılık:** Hayvancılık gelirleri incelendiğinde 1525 tahririnde Adana kazasında İki Su Arası'nda (Yüreğir) kışlayan Dulkadirli, Kınık ve Bülbüli cemaatlerinden her sürü için bir koyun resm-i yatak alınmıştır. 1525

tahririnde Yüreğir nahiyesinde Vanir mezrasında[12] bulunan bir balıklağudan (dalyan) söz edilmektedir. 20 neferli Kızhanlu cemaati, Vanir isimli mezranın balıklağusuna balıkçı olarak kaydedilerek vergiden muaf tutulmuşlardır (Kurt, 1992).

Camus (su sığırı) yetiştiriciliği ise en çok Yüreğir nahiyesinde yapılmakta olup 1547 yılında 18280 akça resm-i câmûs toplanmıştır (Çizelge 4.3). Bu gelir burada en az 3046 sağılır camus olduğunu göstermektedir. 1572 tahririnde ise Yüreğir gibi ova nahiyelerinde koyun beslendiği belirtilmektedir. Ayrıca aynı yıl 2573 akça kovan vergisi alınmıştır. Nahiye genelinde arıcılık gelirleri ise %19,2'lik paya sahiptir (Kurt, 1992).

Çizelge 4.3. 16. yüzyılda Yüreğir'de hayvancılıkla ilgili gelirlerin dağılımı (Halebi akça) (Kurt, 1992; Kurt, 2005b)

	1536	1547	1572
Adet-i ağnam (koyun vergisi)	2985	9147	32817
Resm-i ma'zü (keçi vergisi)	4390	150	215
Resm-i camus (camus vergisi)[13]	-	-	18280
Resm-i yatak[14]	-	-	15000
Resm-i nahl	104	-	100
B. H. Ve ağnam	-	110	-
H. resm-i nahl	-	801	895

- **Ticaret/ Mahsûl-i Keştî:** Seyhan ve Ceyhan nehirleri üzerinde bulunan bazı geçit yerlerinde ulaşımı sağlamak üzere nehir gemileri çalışmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nde bile bu gemilerden bir kısmı faaliyetini sürdürmüştür. Yüreğir için Eski Basreyn der nezd-i Öyüklü'de faaliyet gösteren gemiler 1000 akça gelir getirmektedir (Kurt, 2004: LII). 1572 yılında gemi gelirleri ise 8880 akçadır (Çizelge 4.4).

[12] Vanir mezrasının, Ceyhan nehrinin denize döküldüğü yerde ve nehir kıyısında bir yer olan Od Kalesi denilen kalenin yakınında olduğu belirtilmektedir (Kurt, 1992: 143).

[13] resm-i câmûs: Her sağılan camus başına altı akça olarak alınan vergi (Kurt, 2005b: XCIV).

[14] resm-i yatak: Osmanlılarda hayvan sürülerinin barındırıldıkları yer için alınan bir vergi türü (URL 11).

Çizelge 4.4. 1547 ve 1572 tahrirlerinde Yüreğir mezrasında Mahsul-i keşti gelirleri (akça olarak) (Kurt, 1992)

	TD. 254 (1547)			TD. 114 (1572)
	Hassı Cedîd	Hassı Mirliva	Toplam	
Tekürşan	6600	-	6600	6600
Eskibasreyn		2200	2200	2200
Hasıl Viranı	-	-	-	Hâlî

.

- **Sanayi:** 19. yüzyılın ortalarında Çukurova'da küçük ölçekli, gelişmiş teknolojiye sahip olmayan bir sanayi hâkimdir. 1860'lara kadar pamuk temizleme ve presleme işlemleri Seyhan Nehri'nin kıyılarına yapılan su değirmenleri ile gerçekleştirilmektedir (Şekil 4.14) (Varlık vd., 2008).

Şekil 4.14. 1900'lü yıllarda Seyhan Nehri kıyısındaki değirmenler (Baltacı vd., 2009:18)

Tarımın gelişmeye başlamasıyla birlikte, ürünü işleyecek sanayinin kurulması yönündeki çalışmalar Yüreğir'de 20. yüzyılın başlarında sonuç vermiş, 1902'de kentin ilk modern un fabrikası olan Salih Bosnalı Fabrikası kurulmuştur. Cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarında ise sanayiyi belirleyen tarımsal üretim, o dönemin sanayi yapısını da belirlemiş, Yüreğir'in ikinci fabrikası olan Cumhuriyet

Un ve Çırçır Fabrikası 1928'de faaliyete geçmiştir. 1930-1940'lı yıllarda sanayi yapısı tüketime yönelmeye başlamış; 1933'te bir kesimhane, bir soğuk hava deposu, bir gazoz ve bir buz fabrikasından oluşan modern Belediye Mezbahası Yüreğir'de Seyhan Nehri'ne yakın kısımda hizmete girmiştir (URL 12).

1943-1944 yılları arasında Cumhuriyet Un Fabrikası 246, Salih Bosnalı Fabrikası ise 245 çalışanıyla kentteki işçi sayısı en fazla olan iki fabrikadır (Çizelge 4.5). Aynı zamanda Salih Bosnalı Fabrikası işleyen çırçır makinesi sayısı bakımından kentteki fabrikalar içinde 3. sıradadır (URL 12).

Çizelge 4.5. Yüreğir'de 1950'lerden önce kurulmuş çırçır fabrikalarına ait bilgiler ve kent geneline göre oranları(URL 12)

Fabrikanın Adı		Salih Bosnalı Fabrikası	Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası
İşçi Sayısı		246 (% 0.66)	245 (% 0.66)
1946-1947 yıllarındaki kapasiteleri	Kırma makinesi	2 (% 0.05)	1 (% 0.025)
	Şifleme makinesi	5 (% 0.05)	2 (% 0.02)
	Mevcut çırçır makinesi	55 (% 0.05)	39 (% 0.04)
	İşleyen çırçır makinesi	55 (% 0.07)	35 (% 0.04)
Çırçırlanan pamuk miktarı		670.538 kg (% 0.04	922.051 kg (% 0.05)

1950'li yıllardan sonra sanayileşme hareketleri artmış ve Seyhan Hidroelektrik Santrali'nin açılmasıyla kent, bol ve ucuz elektriğe kavuşmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak tüm kentte olduğu gibi Yüreğir'de de bu yıllardan itibaren yapılan sanayi tesislerinin sayısı, ölçeği ve çeşidi artmıştır. 1951 yılında ilk binası yapılarak 1954 yılında faaliyete geçen Bossa 1 (YAGA, 24 Ocak 1955: 4); 1951 yılında kurulan Paktaş İplik ve Tekstil Fabrikası; çırçır-pres fabrikası olarak kurularak 1954'te yağ üretimine başlayan Paksoy Ticaret Sanayi A. Ş. (Tülücü, 2007: 181); 1953 yılında kurulan Akdeniz Nebati Yağlar ve Tekstil Sanayi T.A.O. (URL 12) Yüreğir'de bu dönemde yapılan büyük ölçekli sanayi tesisleridir.

1950-1960 yılları arasında işletme sahiplerinin büyük metrekarelerde araziye sahip olmaları sebebiyle çırçır, pres, un sanayileri aynı tesis altında kurulurken (URL 12), her sektörde bağımsız fabrikalar kurulmaya başlanmasının Yüreğir'de 1960'lı yıllara karşılık geldiği, 1961 yılında Seyhan Un Fabrikası (Tülücü, 2007), 1968 yılında Süt Endüstrisi Kurumu (Özmen, 1968) ve 1970'li yıllarda Başer Tekstil Fabrikası'nın (Tülücü, 2007) kurulduğu anlaşılmıştır.

4.5. Yüreğir İlçesi'nin Nüfus Yapısı ve Yerleşme Özellikleri

4.5.1. Nüfus Yapısı

16. yüzyılda Anadolu'nun hemen her kesiminde konar-göçer nüfus toprağa yerleşmiş olduğu halde Adana'da ekonomik ve sosyal hayatın bir sonucu olarak henüz aşiret teşkilatı çözülmemiş ve toprağa tam olarak yerleşme sağlanamamıştır. Halkın %79'u belirli mezraları (ekinlik) ekmekle birlikte yarı göçebe bir hayat sürmektedir. Bu yüzyılda Yüreğir nahiyesi sadece mezralar ve bu mezraları ekmekte olan cemaatlerden[15] oluşmaktadır. 1525 tahririne göre Yüreğir nahiyesinde 124 cemaat yaşamakta olup nefer sayıları kalabalık değildir. Nahiyede toplam 3748 vergi nüfusu bulunmaktadır. 1572'de Yüreğir nahiyesinde 115 cemaat (toplam cemaatin %26,3'ü) yaşamasına rağmen buradaki toplam vergi nüfusu 2326 neferdir (%12,9) (Çizelge 4.6) (Kurt, 1992). 1547 yılına ait tahrir defterindeki 116 cemaatten 7'sinin aynı yıldaki tapu defterinde isimleri ile birlikte vergi kayıtları bulunmaktadır (Çizelge 4.7). Bu yüzyılda Yüreğir'deki muafların sayısına göre ise, 1525'te en fazla imam; 1536'da, 1547'de ve 1572'de en fazla sipahizade bulunmaktadır (Çizelge 4.8).

[15] Cemaat: Adana sancağında yaşayan ve çoğunluğu Üç-oklu Türkmenlerden oluşan konar-göçer nüfus tahrir defterlerine cemaat adıyla kayıt edilmiştir. 16. yüzyılın başından beri belli mezraları ekip biçmekte, belli yaylaklara çıkmaktadırlar. Bu bakımdan bu kimseleri göçebe saymak doğru değildir. Bu göçer-evli veya konar-göçer diye adlandırılan yarı göçebe hayatı yaşayan Türklere Anadolu'da Türkmen denilmektedir (Kurt, 1992: 67).

Çizelge 4.6. Tahrir defterlerine göre 16. yüzyılda Yüreğir nahiyesindeki cemaatlerin dağılımı (Kurt, 1992: 105)

	Cemaat Sayısı	Nefer	Hane	Bekâr	Vergi Nüfusu Oranı
TD. 450 (1525)	124 (%35,8)	3748	2453	1093	%24,7
TD. 969 (1530)	-	1956	1295	649	%19,7
TD. 177 (1536)	115 (%31,4)	3246	1998	985	%19.8
TD. 254 (1547)	116 (%29,6)	2433	1721	602	%15,9
TD. 114 (1572)	115 (%26,3)	2326	1578	359	%12,9

Çizelge 4.7. 1547 tarihli tapu defterine göre Yüreğir nahiyesindeki cemaatlerin isimleri ve vergi toplamı (Ener, 1978: 22)

Cemaatin Adı	Evli Reaya	Bekâr Reaya	Vergi Toplamı (akça olarak)
Mihmandarlı	8	3	535
Zametli	25	9	1430
Kara Göçerli	13	5	890
İsa Hacılı	27	9	1620
Sırınsılı	12	3	830
Kara Köseli	20	7	1280
Kesikli	14	4	790

Çizelge 4.8. 16. yüzyılda Yüreğir'deki muaflar ve muafların sayıları (Kurt, 1992)

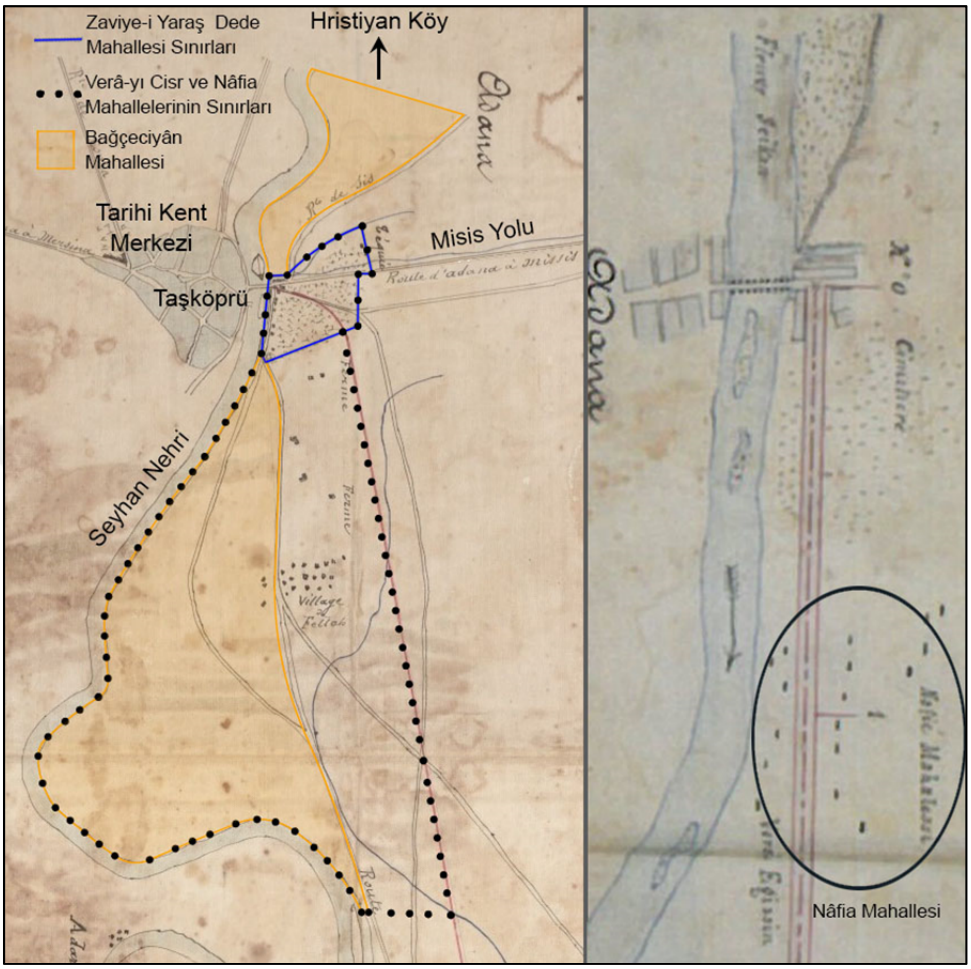
	TD. 450 (1525)	TD. 177 (1536)	TD. 254 (1547)	TD. 114 (1572)
Seyyid (Efendi)	31	-	-	-
İmam	67	20	2	7
Hatip	1	1	-	4
Kethüda (Kâhya)	2	-	-	-
Pir-i fani (İhtiyar)	5	8	1	-
Malul (Sakat)	7	2	-	-
Sipahi	2	-	-	-
Sipahizade	12	48	32	14
Veled-i Sipahizade	-	-	-	1
Köker-i Mirliva	16	-	-	-
Muhassıl (vergi tahsildarı)	1	4	-	-
A'ma	5	3	-	-
Gaib (Kayıp)	1	-	-	-
Mecnun	2	3	-	-
Şeyh	-	5	-	-
Şerif	-	42	-	-
Tuzcu	1	-	2	-
Kürekçi	-	-	3	-
Çeltikçi	1	-	-	-
Sah.-i Zaviye	3	-	-	-

17. ve 18. yüzyıla dair nüfus bilgisine ulaşılamamış olup 1831 yılında Kapıcıbaşı Şakir Bey tarafından yapılan nüfus sayımına göre, Yüreğir'de İslam ve Kıtrî (Fellah) olarak iki tip unsur 628 adet İslam ve 49 adet Fellah olarak kaydedilmiştir. Aynı sayımda "Yürekir" ismiyle kaydedilmiş bir bölge daha bulunmaktadır. Buradaki İslam sayısı 155 adet, Fellah sayısı ise 845 adet olarak kaydedilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 29). 1872 yılında ise Yüreğir nahiyesinde 62 adet köyde 907 hanede 1900 kişilik nüfusun Müslüman ve Gayrimüslimlerden oluştuğu anlaşılmaktadır (Ergün, vd., 2015:89).

1950'lerden sonra ise Yüreğir'in Doğu ve Güneydoğu'dan göç almasıyla iş gücü kullanımında ilçenin nüfusunun etkisi artmıştır (URL 8). 1971 yılında 193 bin nüfusa (YAGA, 15 Aralık 1971: 1). 1975 yılında kent nüfusunun dörtte birine sahip Yüreğir'de (YAGA, 14 Mart 1975:1), 1990'da 273.829 kişi yaşamaktadır (URL 8).

4.5.2. Yerleşme Özellikleri

Bu bölümde Yüreğir'de 16. yüzyıldan itibaren konar-göçerlerin ve sonraki yüzyıllarda yerleşenlerin yaşadığı bölgelerin isimleri ve mahalle sayısındaki değişim açıklanmıştır. 16. yüzyılda Gayrimüslimler ve Müslümanlar belirli kent merkezinde yaşamakta iken (Ener, 1978) Yüreğir nahiyesinde adları geçen Kayarlı, Karahacılı, Karaoğlanlı, Danişmentli, Küçükgülhaverli, Büyükgülhaverli (Kilavur), Solaklı, Yalnızcalı, Tekurşanlı (Terkeşen), Dursunlu, Sazaklı, Tokuçlu, Kamışlı, Bebeli, Alikocalı, Meletmez, Tuzkilise, Yassıviran (Yassıveren) gibi cemaatlerin şimdiki Yüreğir mahallelerinde adlarının geçmesi bu yerleşmelerin çok eskiden beri var olduklarını göstermektedir (Ener, 1978).

Şekil 4.15. 20. yüzyıla kadar oluşan mahalleler ve mahallelerin sınırları (sol) ile 1881 tarihli yol haritasında görülen Nafiâ Mahallesi'nin konumu (sağ) (sol-ATÜ Arşivi-1876 tarihli, PLK_p__5419_003 numaralı harita) (Ek-29'daki ve Ek-30'da sunulan haritalardan yararlanılmıştır) (sağ-Çatal vd.: 129)

16. yüzyılın başlarında bu yerleşmeler dışında nahiyenin ilk mahallesi olan Zaviye[16]-i Yaraş Dede Mahallesi bulunmaktadır (Yörük, 2012:291). 17. yüzyılda ise Bağçeciyân Mahallesi, 18. yüzyılda Verâ-yı Cisr[17], 19. yüzyılda Nâfia[18] Mahallesi adıyla kaydedilmiş birer mahalle bulunmaktadır (Şekil 4.15). 19. yüzyılın başlarında ise Nâfia-yı Atîk[19] ve Nâfia-yı Cedîd[20] adıyla iki ayrı mahalle kurulmuştur (BOA, DH. TMIK.S., 38/58; DH. TMIK.S., 72/64; İ. DH. 1466/1326/Ca-03; DH. MKT. 1262/103) (Yörük, 2012:297).

20. yüzyılın ortalarına doğru Cumhuriyet, Seyhan, Köprülü ve Karşıyaka olmak üzere 4 mahalleden oluşan Yüreğir'de (YAGA, 2 Mayıs 1939: 3), 1967'de mahalle sayısı 13 (Adana Valiliği, 1967: 29), 1986'da ise 22 olarak belirlenmiştir.

[16] Zaviyeler, herhangi bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları, ticaret ve seyahat yolları üzerinde misafirlerin kaldığı, yerleşim merkezlerinde veya yol üzerinde yer alan yapılar topluluğunu ifade etmektedir. Tekkeler de toplumda gördükleri hizmetler ve işlevleri itibariyle zaviyelerle benzerlik göstermektedir. Ancak belgelerde, "zaviye" olarak ifade edilen yapılar hemen şehrin dışında ve yol güzergâhlarında, "tekkeler" ise, ya şehir merkezlerinde veya şehrin kenarlarında faaliyet göstermektedir. Genellikle şehir dışında ve yol güzergâhlarında kurulan zaviyeler zamanla çevresinde yapılaşmanın artmasına sebep olmaktadır (Yörük, 2012:209).

[17] Verâ-yı Cisr: Köprü Arkası (URL 13, URL 14)

[18] Nâfia: Bayındır (Özkılınç, 2018: 48)

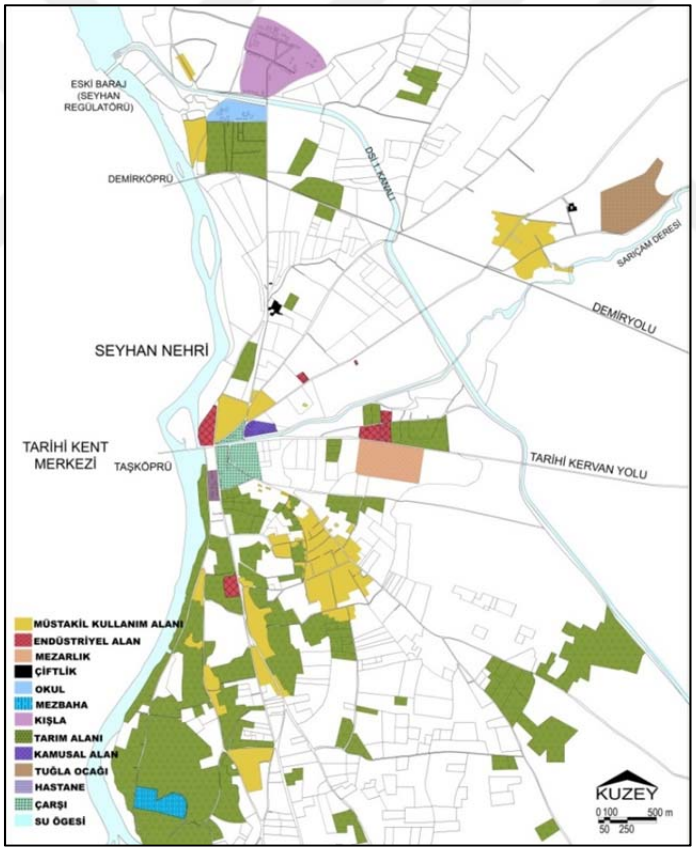
[19] Nâfia-yı Atîk: Eski Bayındır (Özkılınç, 2018: 48)

[20] Nâfia-yı Cedîd: Yeni Bayındır (Özkılınç, 2018: 48)

5. FİZİKSEL YAPI VE YERLEŞİM DOKUSU

Bu bölümde ilçenin 1950-1986 yılları arasındaki süreçte büyük ölçekteki arazi analizleri, imaj analizleri ve morfolojik analizleri yapılmıştır. Arazi analizleri ve imaj analizleri 1950 ve 1973 yılları arasında karşılaştırılmıştır. Morfolojik analizler ise 1950, 1961, 1973 ve 1985 yılları arasında karşılaştırma yapılarak ortaya konmuştur. Bu analizlerle ilçenin işlevsel alanları, gelişim yönü, oluşturulan imar planlarına uygunluğu ve önemli mekânsal unsurlarının konumları açığa çıkarılmıştır.

5.1. Arazi kullanımı

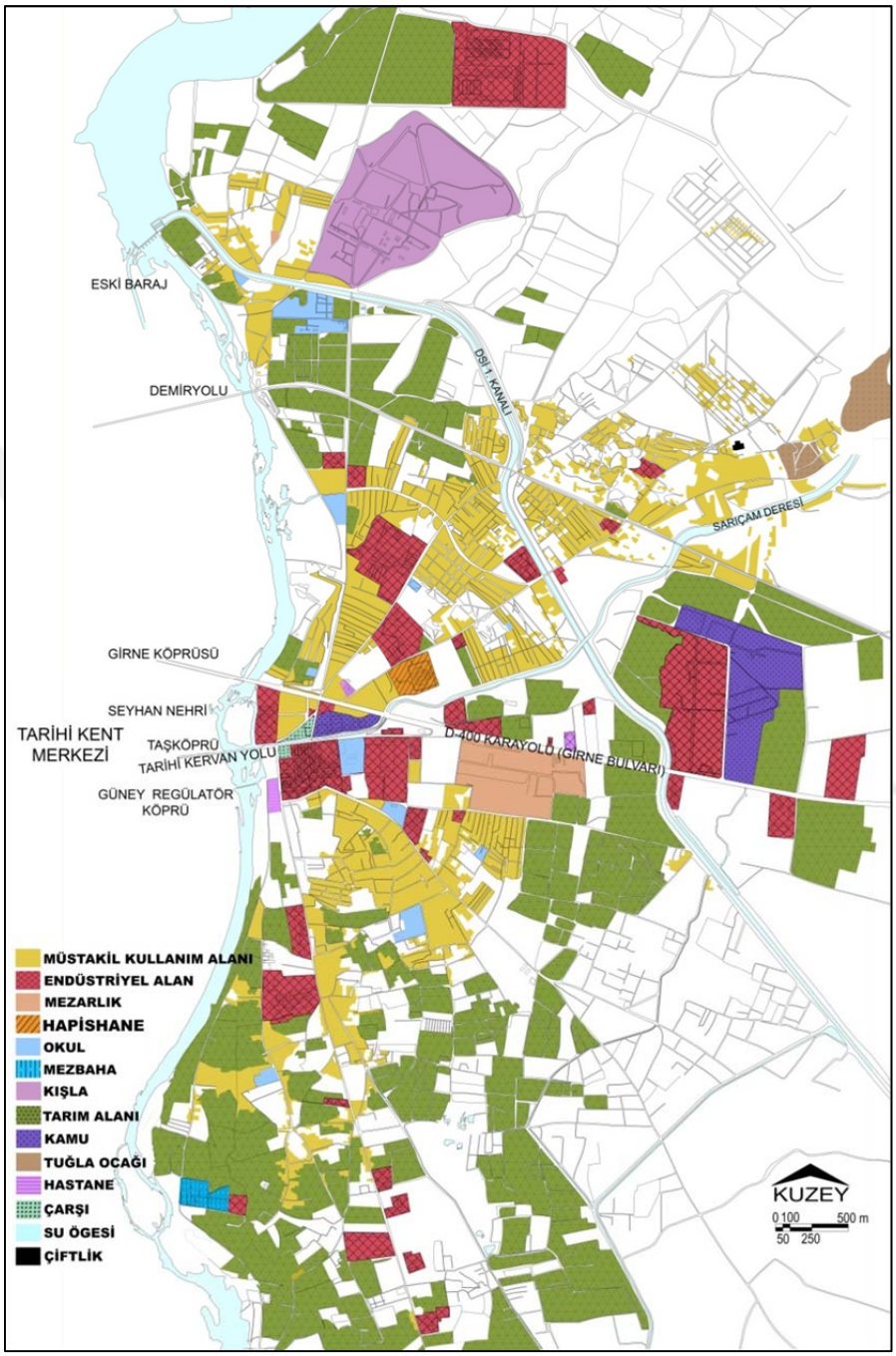
Şekil 5.1. 1950 yılında Yüreğir'in arazi kullanımı (1950 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yapılan çizimler ve 1956 ait 1/25000 ölçekli hâlihazır haritadaki veriler kullanılarak oluşturulan grafik yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1950 ve 1973 yıllarında kullanılan arazilere yüklenen işlevlerin ve bunların konumlarının bulunduğu "Arazi Kullanım Grafikleri" üzerinden yapılan tespitlere göre 1950 yılında Yüreğir ilçesinde tarım alanlarının en geniş sahayı kapladığı anlaşılmıştır. Tarım alanlarının yoğunluk kazandığı yerler ise Tarihi Kervan Yolu'nun güneyindeki Seyhan Nehri'ne yakın araziler olarak görülmektedir (Şekil 5.1). Bu bölgede iki adet pazar, bir adet mezarlık, iki adet fabrika, bir adet hastane, bir adet kesimhane (mezbaha), tarım alanları ve müstakil kullanım alanları bulunmaktadır.

Tarihi Kervan Yolu'nun kuzeyindeki nehir kıyısında kalan alanın taşkınlardan etkilenen bölge olması sebebiyle herhangi bir kullanım amacının bulunmadığı düşünülmektedir. Kervan Yolu ile demiryolu arasında ise dört adet endüstriyel alan, bir adet pazar, bir adet kamusal alan, bir adet çiftlik, bir adet endüstriyel alan, iki adet tarım alanı ve müstakil kullanım alanları bulunmaktadır. Bu kullanım alanlarından üç adet endüstriyel alan, bir adet kamusal alan, iki adet pazar alanı, bir adet mezarlık, müstakil kullanım alanları ve tarım alanlarının bir kısmı Tarihi Kervan Yolu üzerinde yer almaktadır. İşlevsel açıdan farklılık yaratan kullanımlar ise kuzeydeki bir adet askeri alan, bir adet okul yapısı ve bu yapıya ait yeşil alanlar ile kuzeydoğudaki tuğla ve kiremit ocağıdır (Şekil 5.1).

1973 yılına kadar Taşköprü yakınında bulunan çarşı alanları işlev değiştirerek endüstriyel alan haline gelmiştir. Sanayi Çarşısı'na dönüşen bu alanla birlikte 33 adet endüstriyel arazi, bir adet çarşı, iki adet mezarlık, üç adet hastane, bir adet kesimhane, 10 adet okul, iki adet kamusal alan, iki adet tuğla ocağı, bir adet askeri alan ve bir adet çiftlik yapısı tespit edilmiştir.

1950 yılındaki yerleşim alanları Tarihi Kervan Yolu'nun güneyinde daha büyük alan kaplarken 1973'te yerleşim bölgelerinin Girne Bulvarı'nın kuzeyinde daha hızlı yayılarak kuzeydoğudaki dokuyla birleştiği anlaşılmaktadır. Tarım alanlarının ise, yerleşim alanlarının çevresinde ve DSİ 1. Sulama Kanalı'nın güneyinde yayılarak 1950'de olduğu gibi en çok yer kaplayan alanlar olduğu görülmektedir (Şekil 5.2).

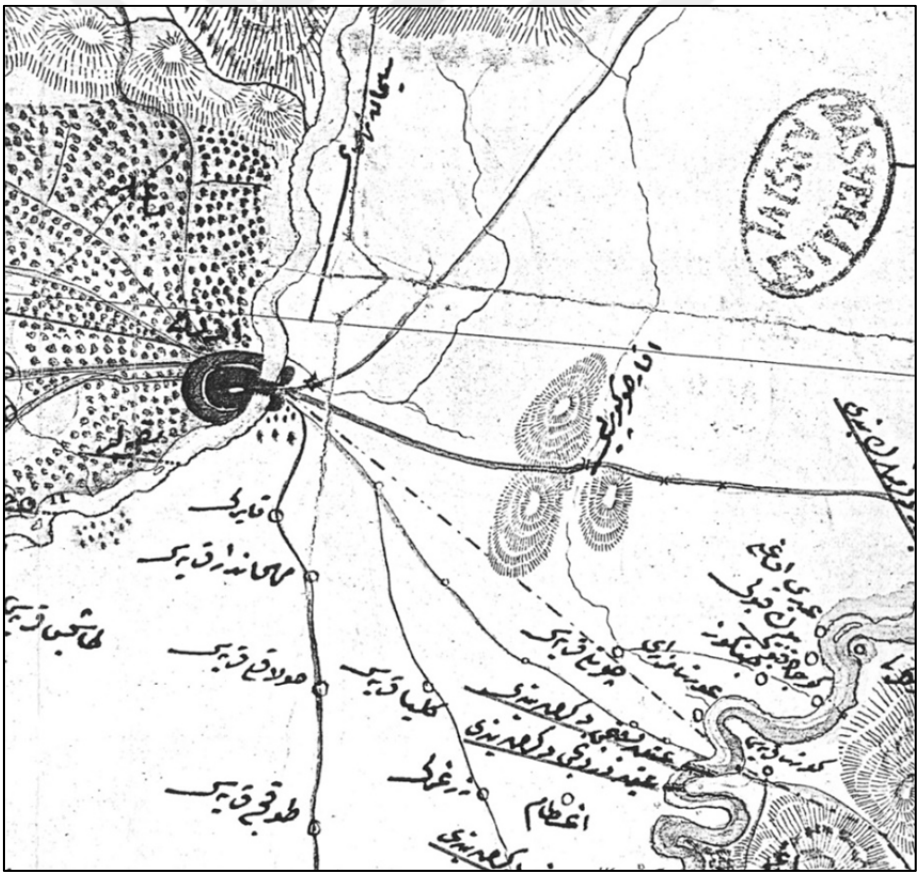

Şekil 5.2. 1973 yılında Yüreğir'in arazi kullanımı (1973 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yapılan çizimler ve 1976 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır haritadaki veriler kullanılarak oluşturulan grafik yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Arazi kullanımı açısından endüstriyel bir rol üstlenmeye başlayan bölgenin her iki yılda da sanayi, yerleşim ve tarım alanlarının iç içe oluşu, sanayi alanlarının belirli bir bölgede yer almaması gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda bölgenin 1969 yılına ait 1/5000 ölçekli nazım imar planı kararlarından bağımsız olarak geliştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca her iki yılda Seyhan Nehri'nin kıyısındaki alanların gerek tarım alanı olarak kullanımı gerek kullanım dışı bırakılması sebebiyle kent dokusuyla ilişki kuramadığı ve kentsel mekân kimliği kazanamadığı düşünülmektedir.

5.2. İmaj Analizleri

5.2.1. Yollar ve Sınırlar

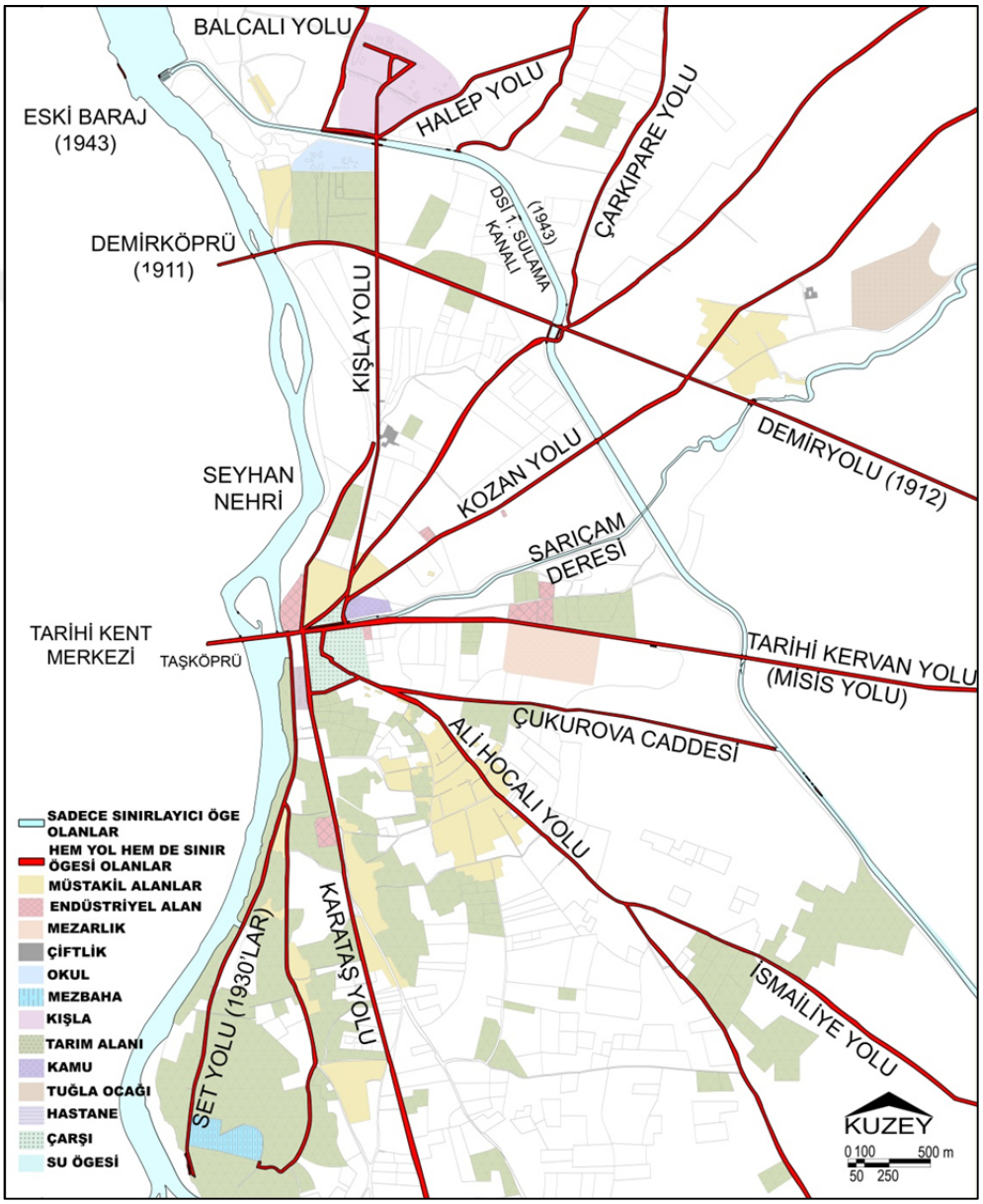
Şekil 5.3. 1871 tarihli Adana Haritasının bir kısmı (BOA, HRT. h. 486)

Adana'nın yol ağını gösteren ve ulaşılan en eski materyal olan 1871 tarihli Adana haritasına göre Yüreğir'de başlangıç noktası tarihi kent merkezine en yakın nokta olacak şekilde, ışınsal düzen oluşturan 4 adet yol bulunmaktadır (Şekil 5.3). Bu yollardan doğuya ulaşanın; Roma Dönemi'nden beri Misis'ten gelen Tarihi Kervan Yolu veya Misis Yolu olduğu kanaatine varılmıştır. Kuzeydoğuya uzanan Kozan Yolu'nun adını ulaştığı noktadaki ilçeden, güneydoğuya uzanan İsmailiye Yolu'nun ise adını ulaştığı noktadaki köyden aldığı düşünülmektedir. Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasında sınırlanan İsmailiye Yolu, bulunduğu yer ve doğrultusu sebebiyle şimdiki Süleyman Vahit Caddesi olduğu düşünülen yolla bağlantı kurmuştur. Ayrıca bu güzergâh Ek-11'e göre eskiden kervan yolu olarak belirtilmiştir. Şekil 5.3'te güneye doğru uzanan bu güzergâhın nehre olan uzaklığı ve planının 1881 yılına ait olması (Şekil 4.15) sebebiyle Karataş Yolu olmadığı anlaşılmakta ve 1950 yılına ait ulaşım ağında (Şekil 5.4) yer almamasından dolayı adı tespit edilememektedir.

20. yüzyılın ilk yarısında oluşan yollar ve sınırlayıcı ögelerden Berlin-Bağdat demiryolunun doğu hattı[21] 1912 yılında tamamlanmıştır (Varlık vd, 2008: 46). Seyhan Regülatörü ile DSİ 1. Sulama Kanalı ise 1943 yılında tamamlanmıştır (URL 15). 1950 yılındaki yol ağını oluşturan tüm yollar aynı zamanda sınırlayıcı ögeler olarak belirlenmiştir. Set Yolu'nun Taşköprü'den başlayıp nehir kıyısı boyunca uzanarak nehir yatağını diğer arazilerden ayırdığı için bu ismi aldığı ve Belediye mezbahasına ulaştırmasından dolayı 1930'lara kadar oluştuğu düşünülmektedir. Kuzeydeki Çarkıpare Yolu ya da Köy Yolu olarak bilinen Kazım Başer Caddesi'nin ve Balcalı Yolu'nun, adını ulaştığı noktadaki köylerden aldığını

[21] Berlin-Bağdat demiryolunun doğu hattı: 19. yüzyılın sonunda Berlin-Bağdat arasında demiryolu inşası için çalışmalara başlanarak ilk olarak Haydarpaşa-Eskişehir-Ankara hattı 1893 yılında işletmeye açılmıştır. 1896'da Konya'ya, 1904'te ise Konya'dan 200 km uzaklıktaki Bulgurlu'ya ulaşan hattın çalışmaları 1910- 1911 yıllarında Adana'dan batıya doğru döşenerek Bulgurlu'daki eski hat ile birleştirilmiştir. 1912'de ise Adana'dan doğuya uzanan hat Fırat Nehri'ne kadar ulaşmış ve 1 Kasım 1913'te İskenderun şube hattı tamamlanmıştır (Varlık vd, 2008: 45- 46).

söylemek mümkündür. Kışla Yolu'nun ise Topçu Kışlası'na ulaştıran yol olması sebebiyle bu ismi aldığı düşünülmektedir (Şekil 4.14).

Şekil 5.4. Yüreğir'in 1950 yılındaki yol ağı ve sınırlayıcı ögeleri (Şekil 5.1'deki arazi kullanımı grafiği 1950'deki yolları okumak amacıyla yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1950'de Tarihi Kervan Yolu olarak bilinen ulaşım aksının, ticari, kamusal ve endüstriyel işlevdeki yapıların güzergâhı olduğunu ve etki alanının kent sınırlarının dışına çıktığını söylemek mümkündür. Bu aks aynı zamanda şehir içi ulaşımı sağlayan Kozan Yolu, Kışla Yolu, Çarkıpare Yolu, Karataş Yolu, Set Yolu ve Ali Hocalı Yolu ile de bağlantı sağlamaktadır (Şekil 5.4).

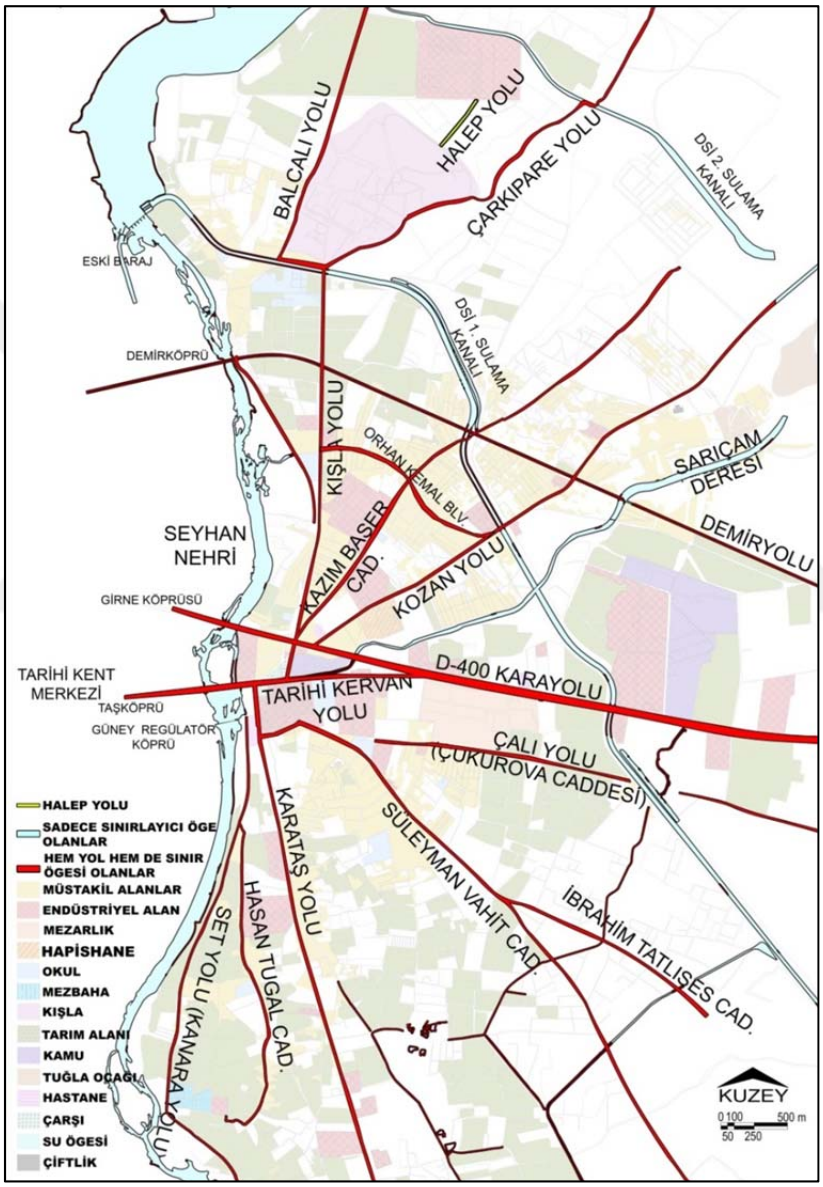
1950 yılındaki sınırlayıcı unsurlar ise şöyledir:

- Yüreğir ilçesini batıda sınırlayan Seyhan Nehri ile bağlantılı Sarıçam Deresi ve demiryolu, kuzeydoğudaki tuğla ocaklarının olduğu bölgedeki;
- DSİ 1. Sulama Kanalı ise Topçu Kışlası ve Ziraat Mektebi arasındaki;
- Demiryolu, Ziraat Mektebi'nin güneyindeki;
- Balcalı Yolu ve Halep Yolu Topçu Kışlası'nın doğudaki ve batıdaki;
- Misis Yolu ise Asri Mezarlık'ın kuzeydeki ve Zirai Donatım Kurumunun güneydeki sınırını oluşturmaktadır (Şekil 5.4).

1973 yılında Girne Köprüsü[22] vasıtasıyla kentin batısı ile bağlantı sağlayan ve Girne Bulvarı olarak günümüze ulaşan D-400 Karayolu, Tarihi Kervan Yolu ile birleşerek şehir dışına kadar devam eden yeni bir aks olarak ortaya çıkmaktadır. Girne Bulvarı'nın, Tarihi Kervan Yolu'nda birleşen bazı yolların bağlantısını koparark yol ağında iki merkezli ışınsal bir oluşuma sebep olduğu görülmektedir. Bağlantısı kopan yollar Kozan Yolu, Karataş Yolu, Kanara Yolu, Ali Hocalı Yolu olarak belirlenmiştir. Kışla Yolu'nun ise Tarihi Kervan Yolu ile bağlantısını

[22] Girne Köprüsü: Seyhan Nehri üzerine kurulan ikinci köprü 1959'da Demirköprü ile Köprüköy arasında yapılmaya başlanmıştır. 1960 yılına kadar köprünün bir kısmının tamamlanmış olmasına rağmen inşaatı yarım bırakılarak ikinci köprünün Taşköprü ile Garnizon Binası arasına yapılmasına karar verilmiştir (YAGA, 9 Haziran 1960: 2). Yapıldığı yıllarda "Yeniköprü" adını alan köprü ile İncirlik arasına yapılan karayolu 1963'te hizmete girmiş, 1964 yılında Amerika'nın Cumhurbaşkanı J. F. Kennedy'nin anısına cadde ve köprüye "Kennedy" ismi verilmiştir (YAGA, 13 Ocak 1964: 1). 1974 yılında ise köprü ve caddenin ismi Girne Barış Harekâtı sebebiyle "Girne" olarak değiştirilmiştir (YAGA, 5 Ekim 1974: 1)

koruduğu görülmektedir (Şekil 5.5). Topçu Kışlası'na ait arazinin 1973 yılına kadar büyümesi ve bu arazinin kuzeyinin fabrika alanı olarak kullanılması ise Halep Yolunun kesilerek önemini yitirmesine neden olmuştur.

Şekil 5.5. Yüreğir'in 1973 yılındaki yol ağı ve sınırlayıcı ögeleri (Şekil 5.2'deki arazi kullanımı grafiği 1973'teki yolları okumak amacıyla yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1950'deki sınırlayıcı ögeler dışında belirlenen unsurlar ise şu şekildedir:

- İlçenin kuzeydoğusuna açılan DSİ 2. Sulama Kanalı, PTT Evleri'nin kuzeydoğudaki sınırlarını belirlemektedir.
- Çukurova Caddesi ise Asri Mezarlık'ın güneydeki sınırı olarak ortaya çıkmaktadır (Şekil 5.5).

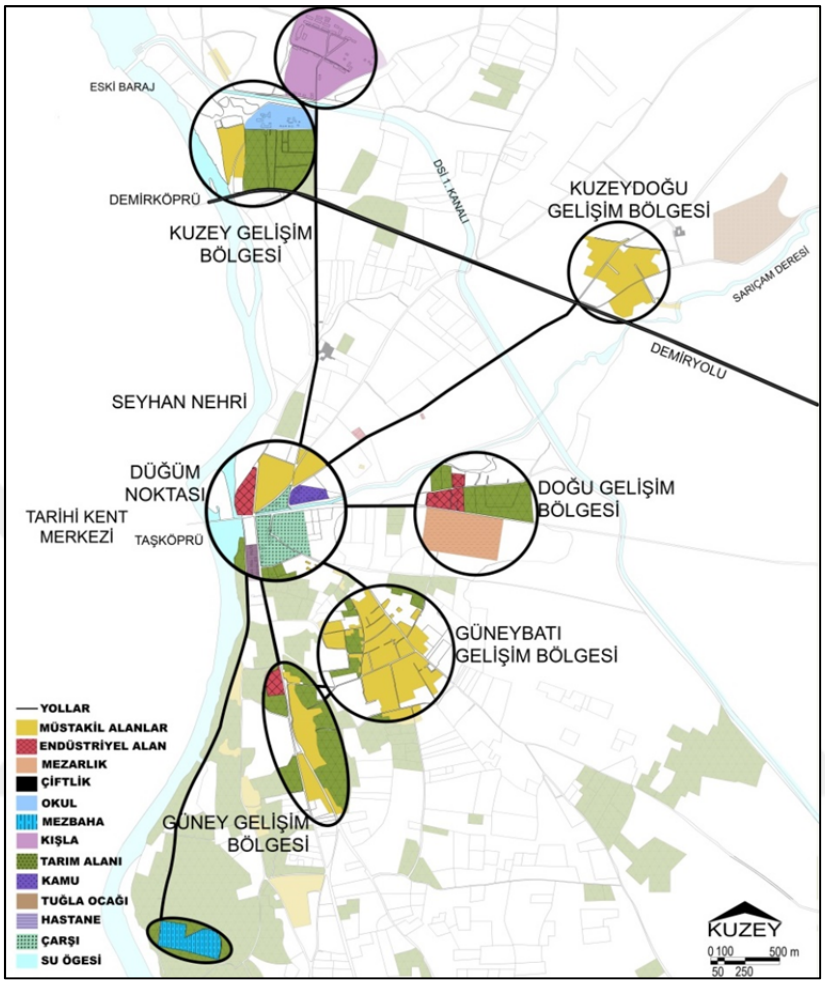
1950 ve 1973 yıllarındaki yol ağı sisteminde fiziksel gelişimin bu akslar etrafında yoğunluk kazandığı, sanayi alanlarının tamamının bu güzergâhlar üzerinde şekillendiği görülmektedir. Böylece bu yolların arazi kullanım ve endüstriyel büyüme açısından etkili ve önemli olduğu, demiryolu hattının ise 1950 ve 1973 yıllarında şehir dışı ulaşımı sağladığı, ancak Yüreğir'deki endüstriyel alanların gelişiminde etkisi olmadığı düşünülmektedir.

5.2.2. Düğüm Noktası-Bölgeler

Yüreğir'in 1950'deki işlevsel ve fiziksel yoğunluğunun en fazla olduğu noktanın ticari öneme sahip Eski Kervan Yolu'nun Taşköprü'ye ulaştığı yer olduğunu; buranın tarihi kent merkezine girişleri ve kent merkezinden çıkışları sağlayan stratejik bir nokta olarak görüldüğünü söylemek mümkündür (Şekil 5.6). Şehir içi ulaşımı sağlayan yolların kesiştiği bu alanda; tarihi kent merkezi ile ilişkili mezarlık, fabrika, fabrikada çalışan halkın yaşadığı düşünülen küçük bir yerleşim alanı, çarşı, hastane ve Zirai Donatım Kurumu gibi unsurlar yer almaktadır.

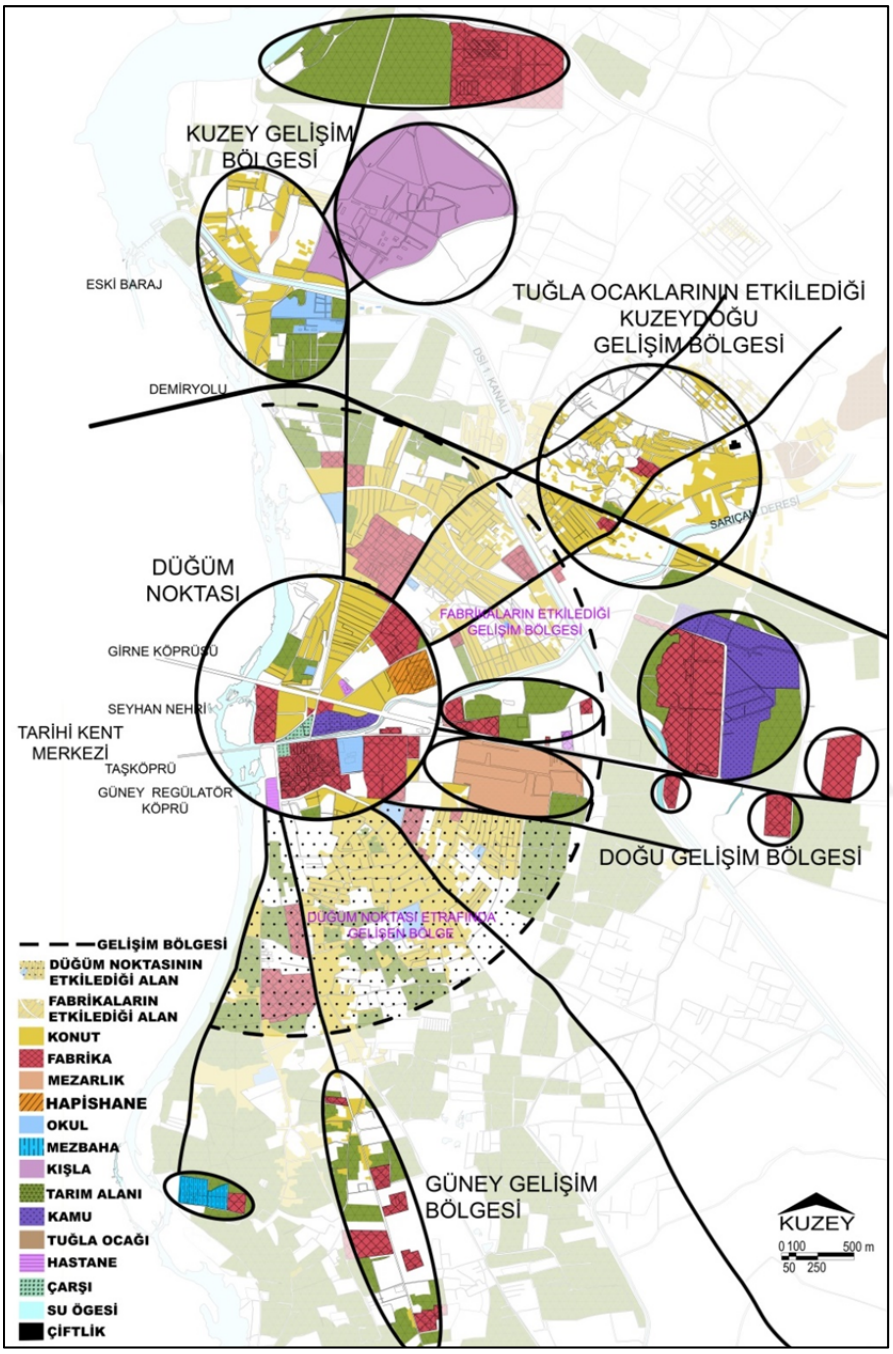
1950 yılında oluşan düğüm noktası aynı zamanda bölgesel gelişim gösteren alanlarla ulaşım arterleri vasıtasıyla iletişim kurmaktadır. Bölgeler ise,

- Kuzeydoğuda tuğla ocakları yakınındaki yerleşim alanı;
- Kuzeyde okul, askeri alan ve çevresi;
- Güneyde kesimhane (mezbaha);
- Güneybatıda yerleşim alanları ile
- Doğuda sanayi, tarım ve mezarlık alanları olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.6. Yüreğir'in 1950 yılındaki düğüm noktaları ve bölgeler analizi (Şekil 5.1'deki arazi kullanımı grafiği altlık olarak kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1973 yılında ise düğüm noktası olarak belirlenen merkezi alanın, büyüyerek işlevsel olarak ve etki ettiği alanlar açısından değişime uğradığı görülmektedir. Ticari alan olan çarşı küçülerek yerini endüstriyel alanlara bırakmış; okul, hapishane, sağlık kurumu gibi işlevlere sahip alanlar ise bu merkezi noktaya dâhil olmuştur. Ayrıca merkezin içinde yer alan Girne Bulvarı, Seyhan Nehri ve Tarihi Kervan Yolu arasındaki üçgen formlu alanın tüm yolların kesişimde kalarak önem kazandığı düşünülmektedir (Şekil 5.7).

Şekil 5.7. Yüreğir'in 1973 yılına ait düğüm noktaları ve bölgeler analizi (Şekil 5.2'deki arazi kullanımı grafiği altlık olarak kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Bu yılda Girne Bulvarı'nın kuzeyinde fabrikaların etkisiyle ve güneyinde Taşköprü'ye yakınlığı sebebiyle geliştiği düşünülen düğüm noktasına bitişik bir çeper görülmektedir. Kent merkezi ile ulaşım arterleri dışında ilişki kuramayan bölgeler ise;

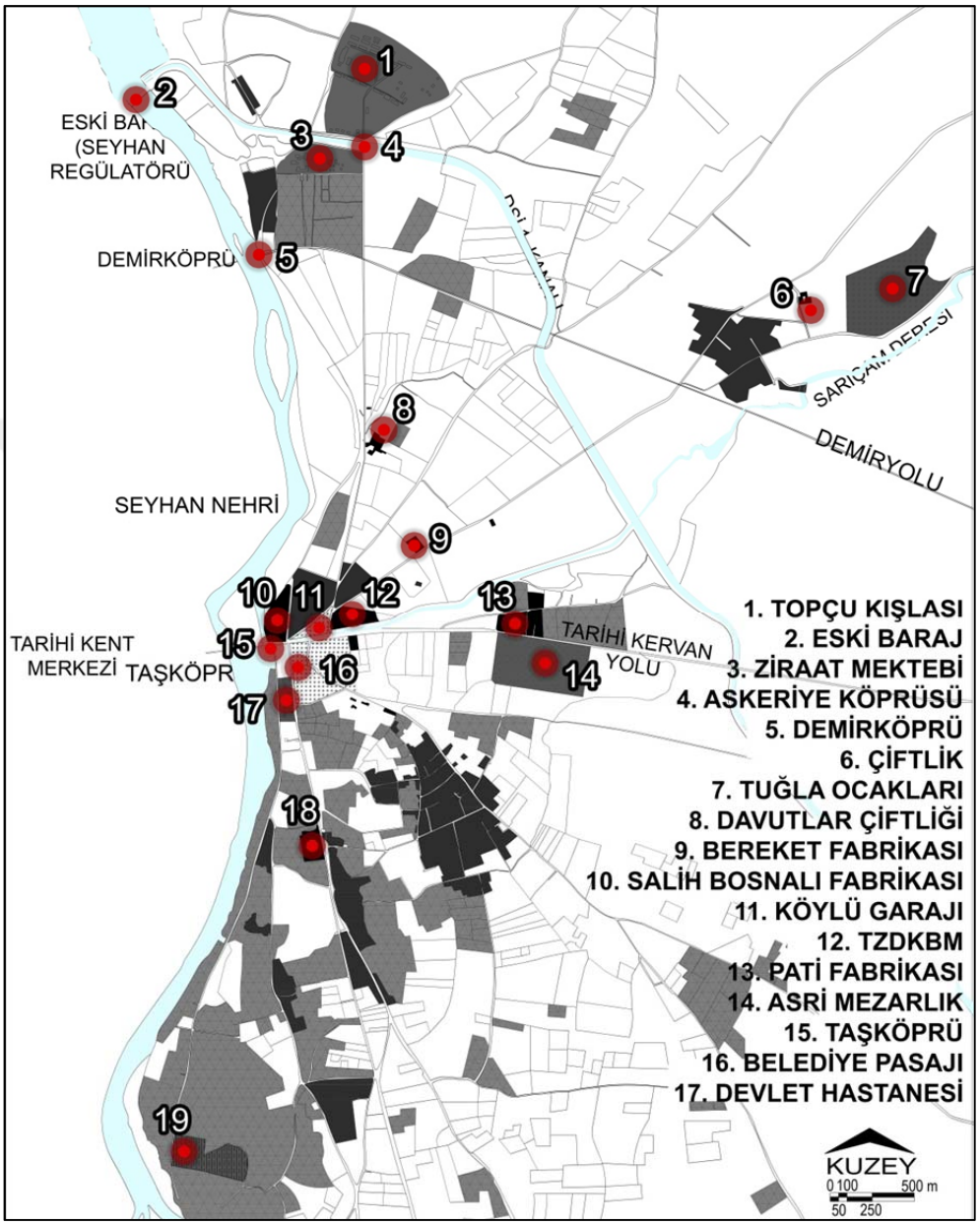
- Kuzeydoğudaki yerleşim ve sanayi alanları;
- Kuzeydeki askeri alan, eğitim ve sanayi alanları;
- Güneydeki kesimhane ve Karataş yolu üzerindeki sanayi alanları ile
- Doğudaki sanayi alanlarıdır (Şekil 5.7).

Yüreğir'de 1950'de görülen doğu ve güneybatı gelişim bölgeleri ise 1973'te büyüyerek tek bölge haline gelmiştir. Buranın içindeki mezarlık alanının ise büyüklüğü ve işlevi ile ayrı bir bölge oluşturduğunu söylemek mümkündür. Her iki yılda üst ölçekteki tek düğüm noktası etrafında gelişen bölgelerin Kışla ve Mezbaha arazisi dışında benzer ve çok işlevli olarak geliştiği anlaşılmıştır.

5.2.3. Referans Noktaları

Bu başlık altında 1950 ve 1973 yıllarında Yüreğir'de kolay tanımlanabilen ve çevresine göre yüksek, az katlı, büyük ölçekli veya farklı işlevli olması sebebiyle seçilen işaret ögelerinin tespiti yapılmıştır. 1950 yılında bu özellikleri gösteren 19 adet referans noktası ise;

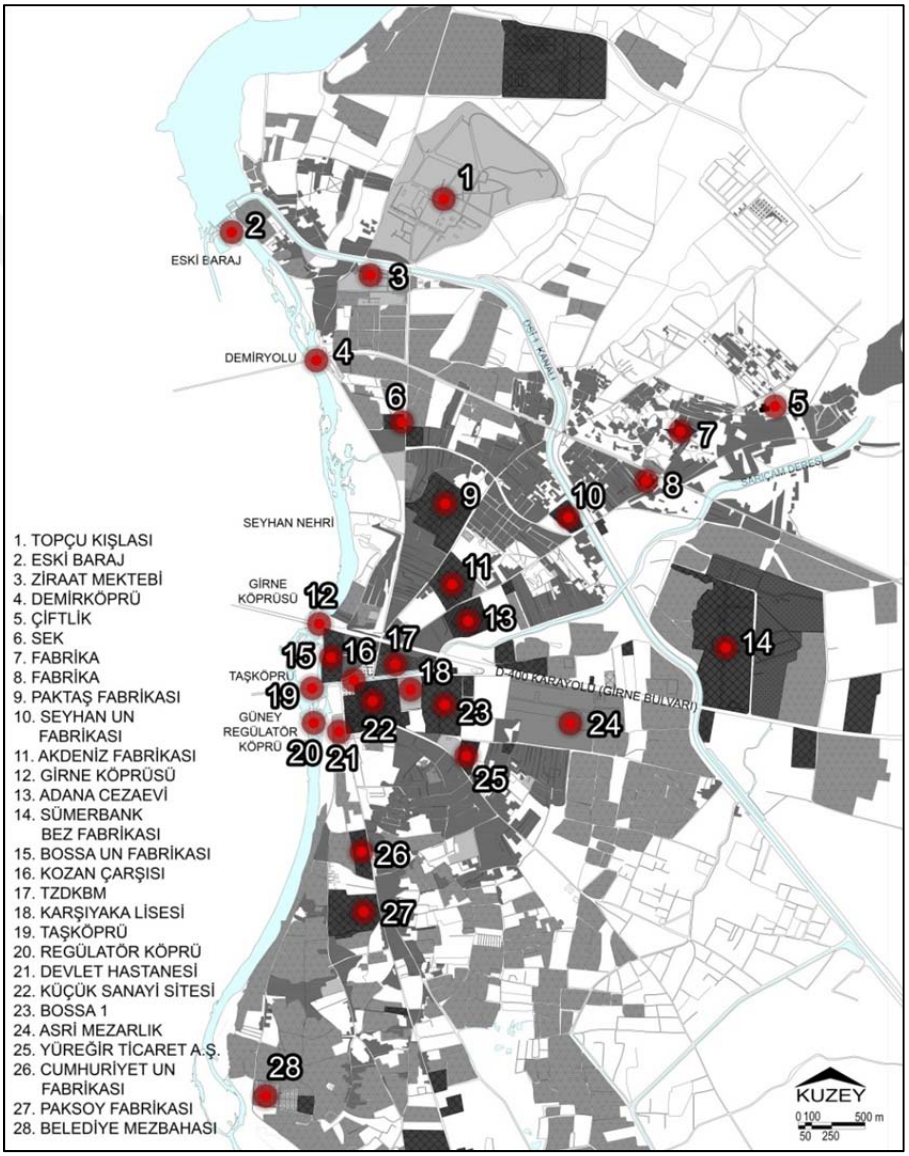
- Öncelikle bir su ögesi üzerindeki konumları sebebiyle Taşköprü, Demirköprü, Eski Baraj ve DSİ 1. Sulama Kanalı üzerindeki Askeriye Köprüsü;
- Çevresindeki boş araziler içinde yer alan tek yapı olması sebebiyle Davutlar Çiftliği ve diğer çiftlik yapıları;
- İşlev olarak farklı ve büyük arazisi sebebiyle Asri Mezarlık, Cumhuriyet Un Fabrikası, Salih Bosnalı Fabrikası, Bereket Fabrikası ve Pati Çırçır Fabrikası, Topçu Kışlası, Ziraat Mektebi, Tuğla ocakları, TZDKBM, Köylü Garajı, Belediye Pasajı, Devlet Hastanesi ve son olarak Belediye Mezbahası olarak belirlenmiştir (Şekil 5.8).

Şekil 5.8. Yüreğir'in 1950 yılındaki referans noktaları (Şekil 5.1'deki arazi kullanımı grafiği altlık olarak kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1973 yılında ise 28 adet referans noktası bulunmakta ve 1950 yılında olduğu gibi bu noktalar Taşköprü civarında yoğunlaşmaktadır (Şekil 5.9). Ayrıca

Davutlar Çiftliği'nin yerleşim dokusu içinde yer almaması; tuğla ocaklarının bir kısmının yerleşime açılması; Pati Çırçır Fabrikası ve Bereket Fabrikası etrafındaki yapıların sayısının artması ve çevresindeki yapılarla benzer işlevler yüklenmesi sebebiyle, bu ögeler 1973 yılında referans noktası olarak ele alınmamıştır.

Şekil 5.9. Yüreğir'in 1973 yılındaki referans noktaları (Şekil 5.2'deki arazi kullanımı grafiği altlık olarak kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1973 yılındaki referans noktaları ise;

- Seyhan Nehri üzerindeki konumları sebebiyle Eski Baraj, Taşköprü, Demirköprü, Girne Köprüsü ve Güney Regülatör Köprü;
- Çevresine göre farklı işlevlere sahip olmaları sebebiyle Şekil 5.9'da 7 ve 8 numaralarla belirtilen fabrika yapıları, çiftlik yapısı, Seyhan Un Fabrikası, Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Cumhuriyet Un Fabrikası, Topçu Kışlası, Ziraat Mektebi, Adana Cezaevi, TZDKBM, Devlet Hastanesi, Karşıyaka Lisesi, Yüreğir Tic. A.Ş.;
- Büyük ölçekli oluşuyla Paktaş Fabrikası, Akdeniz Fabrikası, Bossa 1, Sümerbank Bez Fabrikası, Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası ve Asri Mezarlık;
- Küçük ölçekli birçok yapıdan oluşması sebebiyle Sanayi Çarşısı;
- Nehrin kıyısındaki konumu sebebiyle Bossa Un ve Çırçır Farikası ile
- Önemli yolların çevresinden geçtiği noktadaki konumu sebebiyle Kozan Çarşısı olarak belirlenmiştir (Şekil 5.9).

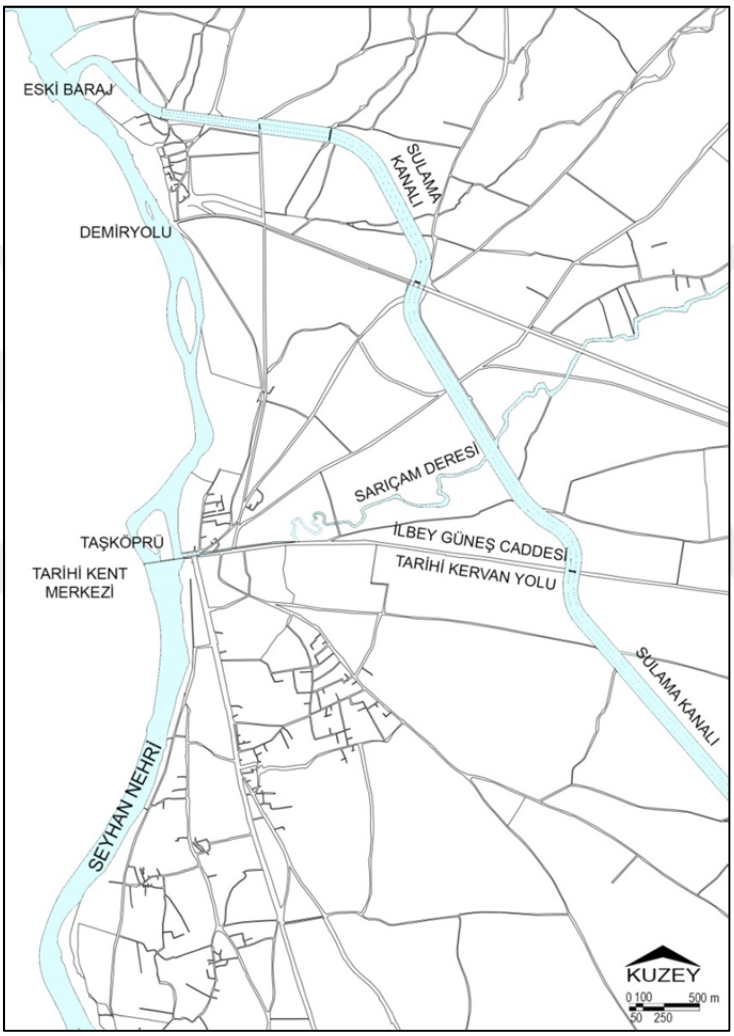
5.3. Morfolojik Analizler

5.3.1. Sokak Dokusu

Sokak dokusu Conzen'in (1969) teorisine göre en az değişen ve bunun sonucu olarak yerleşme hakkında özgün bilgiler sunan bir özelliğe sahip olup çalışma kapsamında Yüreğir ilçesinin 1950-1986 yılları arasındaki sokak dokusunun dönüşümü incelenmiştir. Bu çerçevede ilk olarak oluşturulan 1950 yılına ait sokak dokusu diyagramına göre, başlangıç noktası Taşköprü olan üç ana caddenin ışınsal bir sistemin parçası oldukları görülmektedir (Şekil 5.10). Tarihi kent merkezine yakın noktada İlbey Güneş Caddesi'ne bağlanan diğer ulaşım arterleri ise aynı düzende yayılarak bu dokuyu güçlendirmektedir.

İlbey Güneş Caddesi'nin güneyindeki organik doku ve çıkmaz sokaklı gelişimin ilçenin geneline kıyasla daha geniş alana yayıldığı görülmektedir. Bu

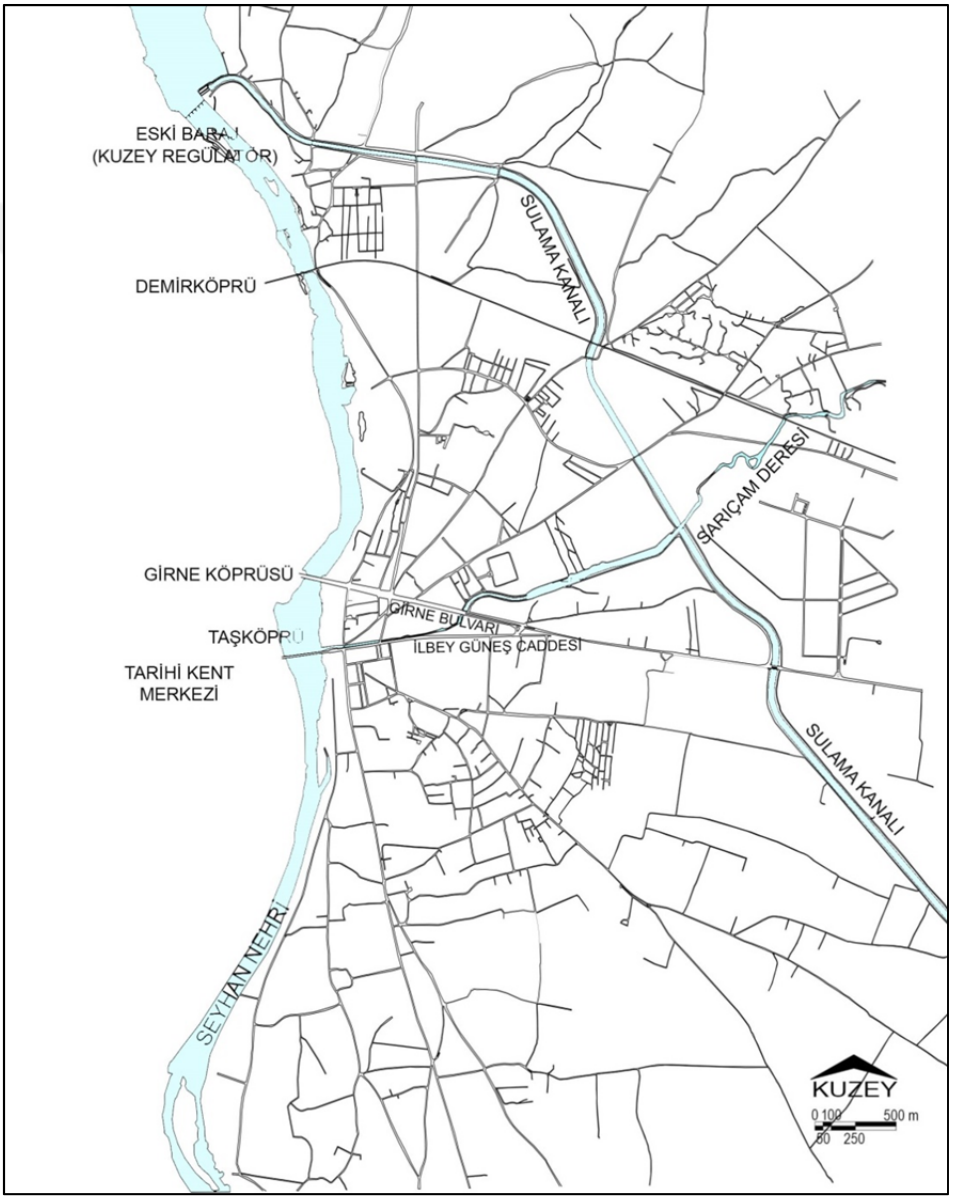
oluşumun tarihi kent merkezindeki sokak dokusu ile benzerlik gösterdiği ve sokak örüntüsünün daha yakın ilişkili olduğu yerlerin müstakil kullanımlı ticaret ve konut alanlarını oluşturduğu düşünülmektedir.

Şekil 5.10. Yüreğir'in 1950 yılındaki sokak dokusu (1950 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1950 yılındaki sokakların bir noktadan başlayıp uzak noktalara kadar kesilmeden devam etmesi ve bu yolların birbirleri ile yakın ilişki kuramaması dokunun genelinde görülen büyük yapı adalarını oluşturmaktadır. Bunun sonucu

olarak, geniş alanlara yayılan Asri Mezarlık ve Topçu Kışlası gibi fiziksel unsurların okunamadığı, sık örüntü oluşturan organik sokak dokusunun ise küçük yapı adaları ve kısa sokaklar meydana getirmesiyle dokuda öne çıktığı görülmektedir (Şekil 5.10).

Şekil 5.11. Yüreğir'in 1961 yılındaki sokak dokusu (1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

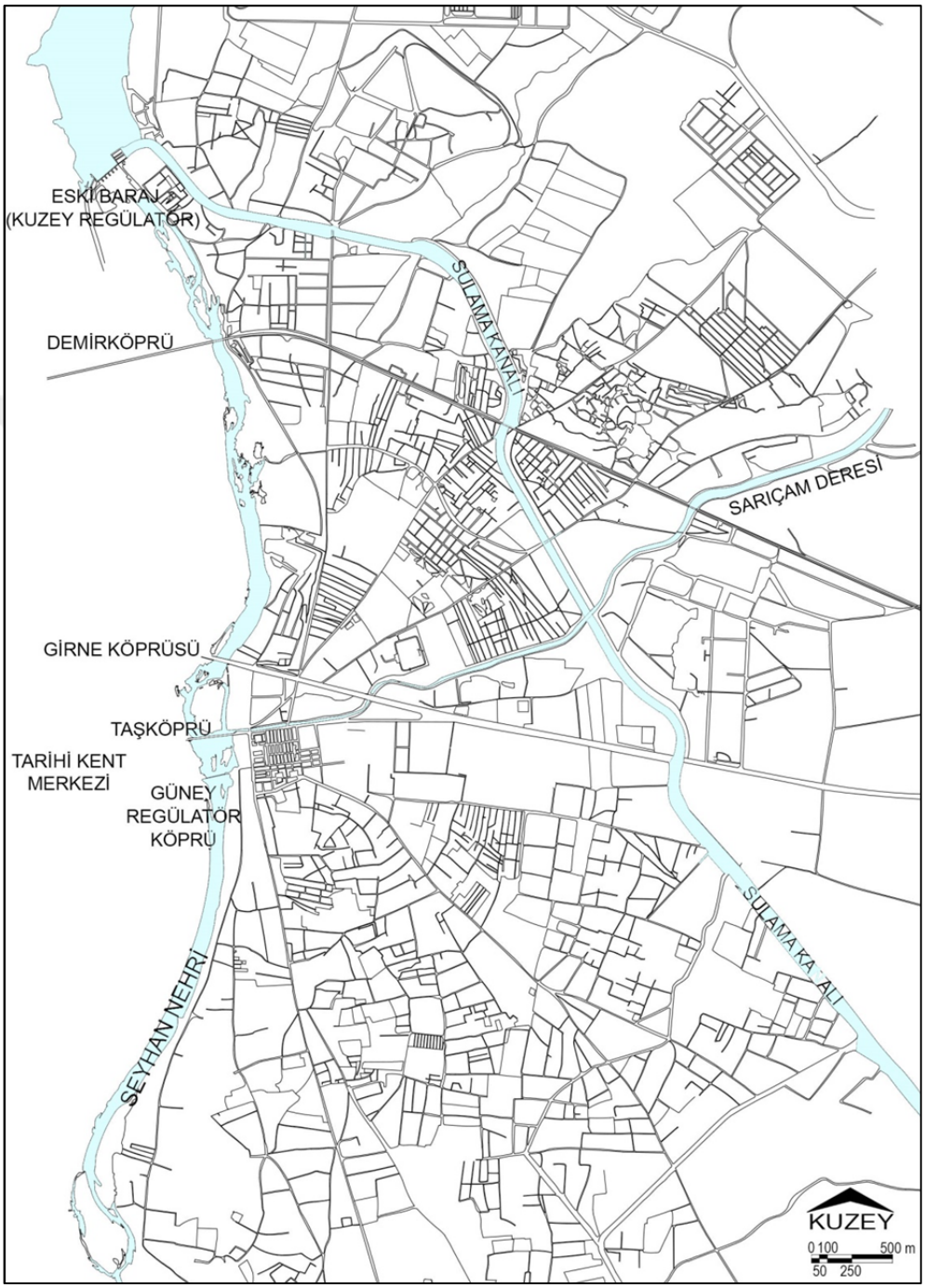
1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden hazırlanan sokak dokusu diyagramına göre ışınsal düzendeki yol dokusunun, Girne Bulvarı'nın açılmasıyla kısmen bozulsa da büyük oranda korunduğu söylenebilir (Şekil 5.11). Girne Bulvarı; Kışla Caddesi, Kazım Başer Caddesi ve Kozan Yolu'nu güneyde bağlamaktadır. Orhan Kemal Bulvarı'nın çevresinde ve Eski mezarlığın yerinde ise ızgara planlı sokak gelişimi görülmektedir.

1950 yılındaki sokak dokusu ile karşılaştırıldığında en büyük gelişim, Seyhan Nehri, Girne Bulvarı ve Sulama Kanalı arasında kalan bölgede olmuştur. Organik sokak dokusu 1950'de görülen bölgelerdeki yerini koruyarak İlbey Güneş Caddesi'nin güneyinde yayılmıştır. Bu dokunun yayıldığı alanlardaki örüntü 1950 yılında görülen yerleşim bölgelerinin örüntüsü kadar yakın ilişkili olmayıp geniş alana yayılması sebebiyle 1950 yılındaki yerleşim bölgelerini; düzenli veya ızgara planlı Adana Cezaevi'ni, Ziraat Mektebi'ni, Sümerbank Bez Fabrikası'nı ve Küçük Sanayi Sitesi'ni diyagram üzerinde okunur kılmıştır (Şekil 5.11).

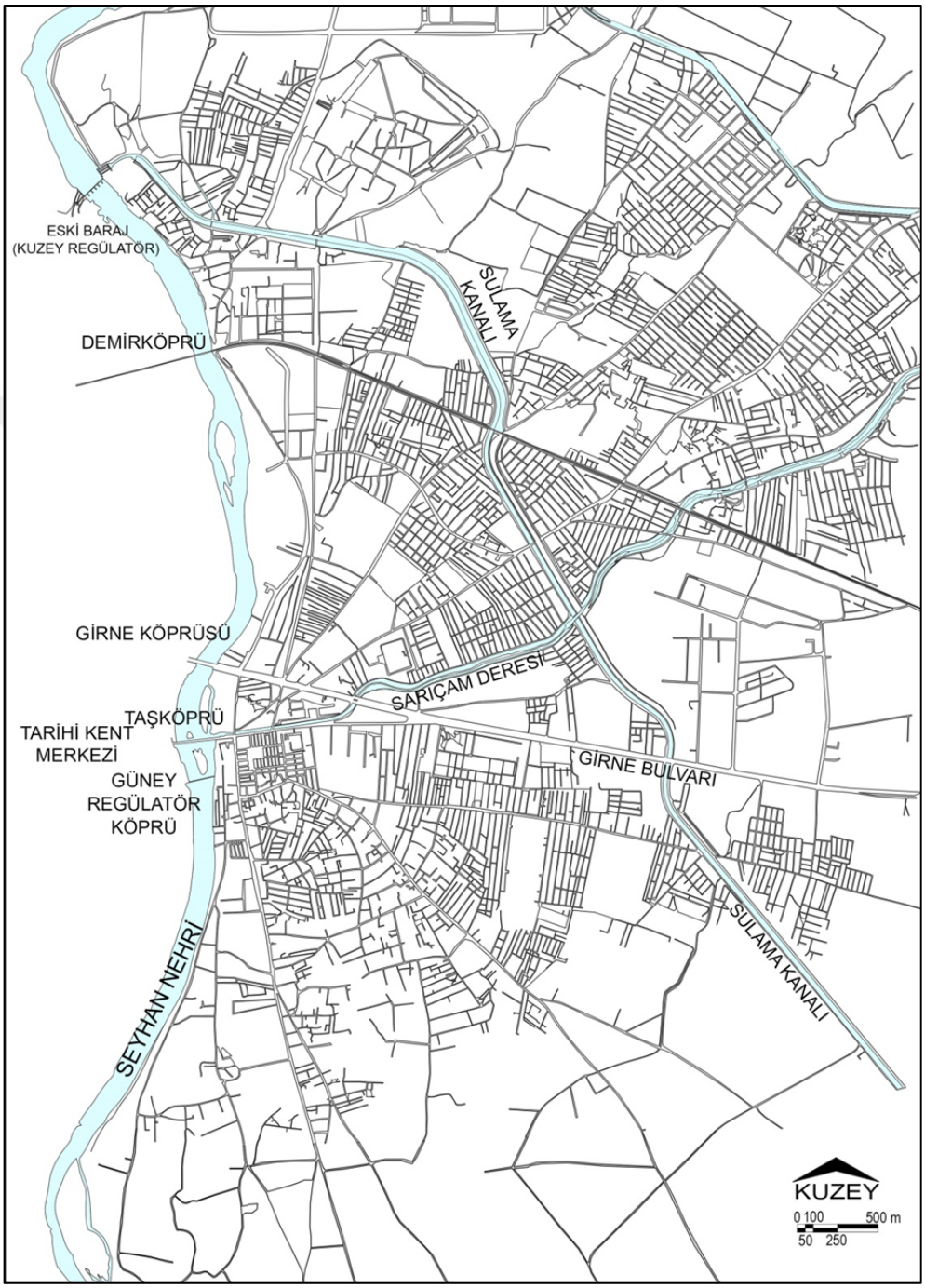
1973'te ise ışınsal düzeni oluşturan ana caddelerin 1961'deki (Şekil 5.11) yapısını koruduğu görülmektedir. Küçük Sanayi Sitesi'nin gelişimi ile Süleyman Vahit Caddesi Karataş Caddesi'ne bağlanmıştır (Şekil 5.12). Girne Bulvarı'nın güneyindeki organik doku daha geniş alana yayılmış olsa da tarım alanlarının bölünmesiyle oluşan yolların dokuya katılmasıyla yerleşim bölgelerinin okunabilirliği kaybolmuştur.

Girne Bulvarı ile demiryolu arasında kalan alanda ise kısa ve düzenli sokaklar artmıştır. Aynı zamanda Sulama Kanalı'nın kuzey ve kuzeydoğu yakasındaki sokak dokusundaki gelişimin devam etmesiyle Yüreğir'deki gelişimin kuzeye kaydığı söylenebilir.

Bu yılda sokak dokusundaki en büyük değişimin konut bölgelerinde olmasıyla Paktaş Yağ ve Sabun Fabrikası, Akdeniz Fabrikası, Bossa 1, Küçük Sanayi Sitesi, Sümerbank Bez Fabrikası, Asri Mezarlık ve PTT Evleri dokuda okunur hale gelmiştir. Topçu Kışlası arazisinin genişlemesiyle doğusundaki Halep Yolu, bünyesine katılmıştır (Şekil 5.12).

Şekil 5.12. Yüreğir'in 1973 yılındaki sokak dokusu (1973 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 5.13. Yüreğir'in 1985 yılındaki sokak dokusu (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1985 yılında ise 1973 yılına kıyasla ızgara plandaki sokakların özellikle kuzeydoğu doğrultusunda arttığını söylemek mümkündür. Girne Bulvarı'nın güneyinde 1950'deki (Şekil 5.10) organik sokak dokusunun korunarak Çukurova Caddesi üzerindeki sokak dokusunun hızlı bir gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır (Şekil 5.13). Sık örüntüye sahip ızgara planlı sokak dokusundaki gelişim, bölgenin geneline yayılarak organik düzendeki konut bölgelerini, Ziraat Mektebi'ni, Akdeniz Fabrikası'nı, Paktaş Fabrikası'nı, Sümerbank Bez Fabrikası'nı, Adana Cezaevi'ni ve Topçu Kışlası'na ait büyük ölçekteki arazileri açığa çıkarmıştır.

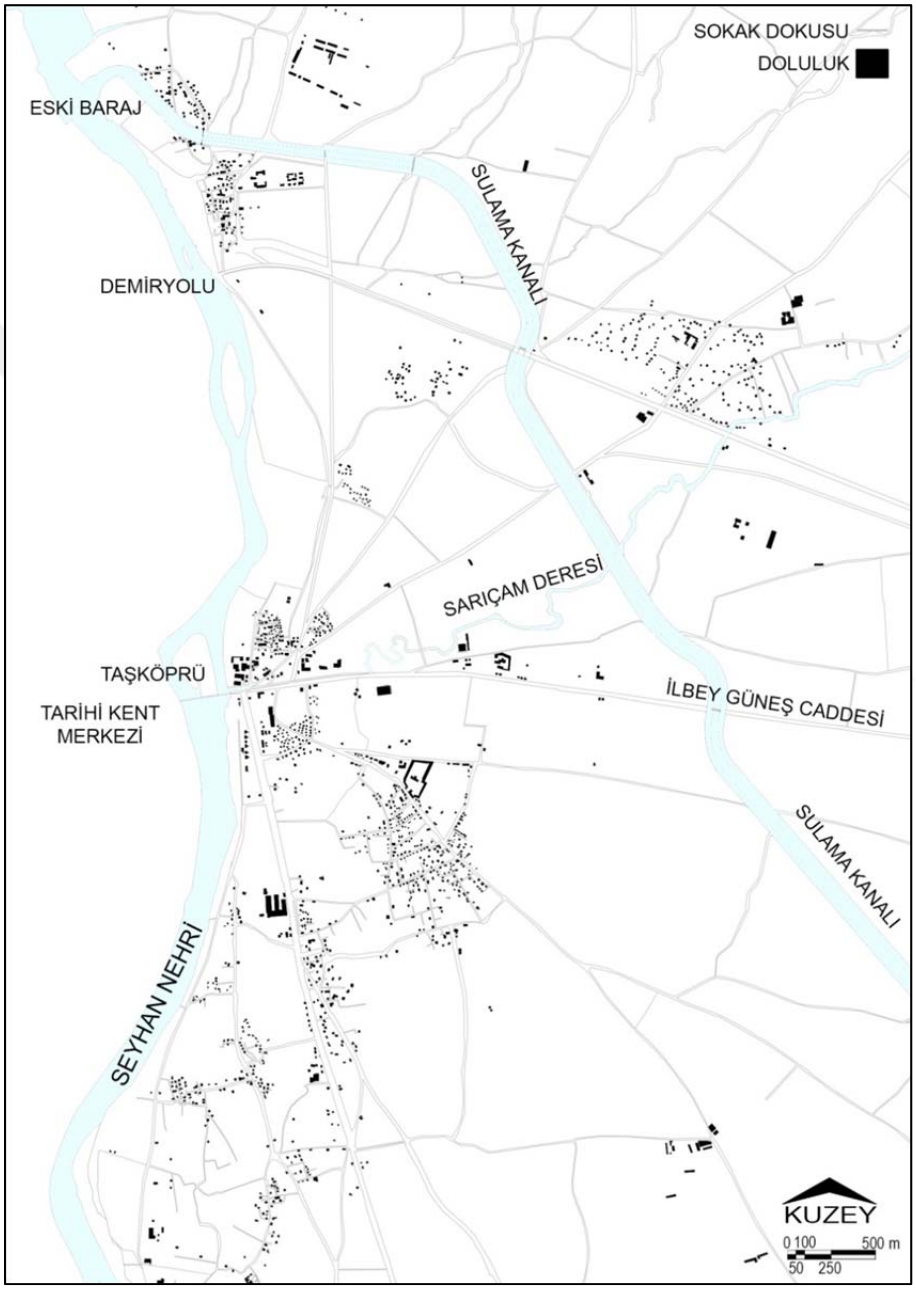
5.3.2. Dolu-Boş Oranı

Bir yerleşmenin dolu boş oranındaki değişiminin tespiti, yapılaşmanın nasıl gerçekleştiğinin anlaşılmasında önemli bir veri sunmaktadır. Bu kapsamda Yüreğir'in dolu-boş oranındaki değişimi 1950, 1961, 1973 ve 1985 yıllarına ait grafikler ile ortaya konmuştur. Sokak dokusu içerisindeki dolu alanların hangi yıllarda nerelerde yoğunlaştığı, yapılar arasındaki büyüklük farklarının ne ifade ettiği ve sokak dokusundaki değişimlerin doluluk oranına etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

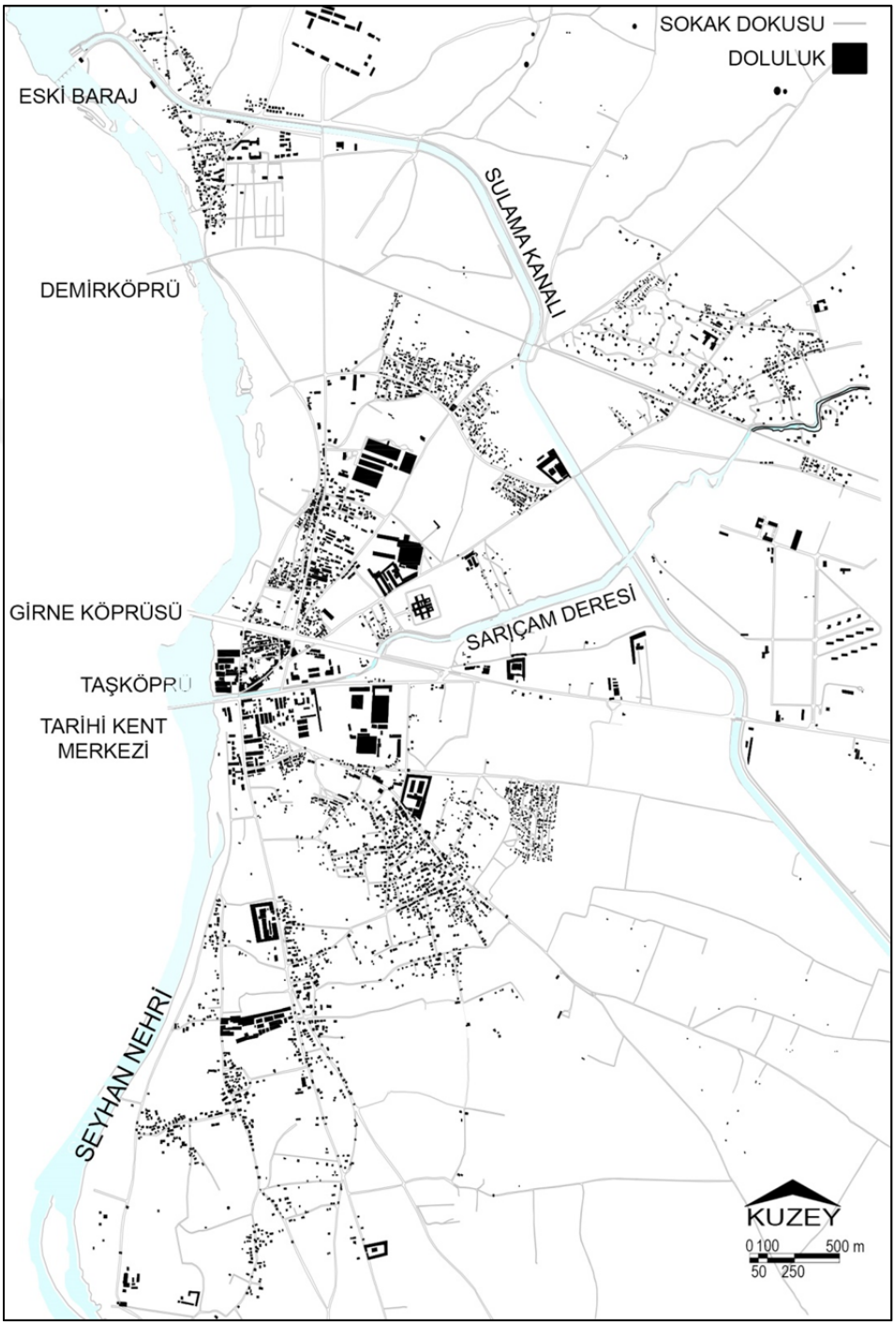
Şekil 5.14'teki 1950 yılına ait dolu-boş oranı grafiği incelendiğinde kentsel dokudaki dolu alanların birbirinden kopuk bölgelerde dağınık ve düşük yoğunluklu olduğu anlaşılmaktadır. Birbirleriyle yakın ilişki kuran benzer boyutlardaki yapıların organik sokak dokusu üzerindeki konut bölgesini oluşturduğu düşünülmektedir. Süleyman Vahit Caddesi ile Çukurova Caddesi arasında kalan parseldeki Yüreğir Ticaret A. Ş., Karataş Caddesi üzerindeki Cumhuriyet Un Fabrikası dokuda görülen en büyük ölçekli yapılardır.

İlbey Güneş Caddesi'nin güneyindeki doluluk oranının kuzeye göre daha fazla olduğu böylece yerleşim alanlarının güneyde daha ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Büyük ölçekteki yapıların ışınsal yol ağını oluşturan sokaklar etrafında şekillendiğini ancak daha küçük ölçekteki yapıların hepsinin sokak üzerinde konumlanmadığını söylemek mümkündür. Eski Mezarlık alanında ve

kuzeydoğuda demiryolu kenarında büyük bir yapı adası içinde sokak ile ilişkisi olmayan yapıların bulunması ise bu düşünceyi desteklemektedir (Şekil 5.14).

Şekil 5.14. Yüreğir'in 1950 yılındaki dolu-boş oranı (1950 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

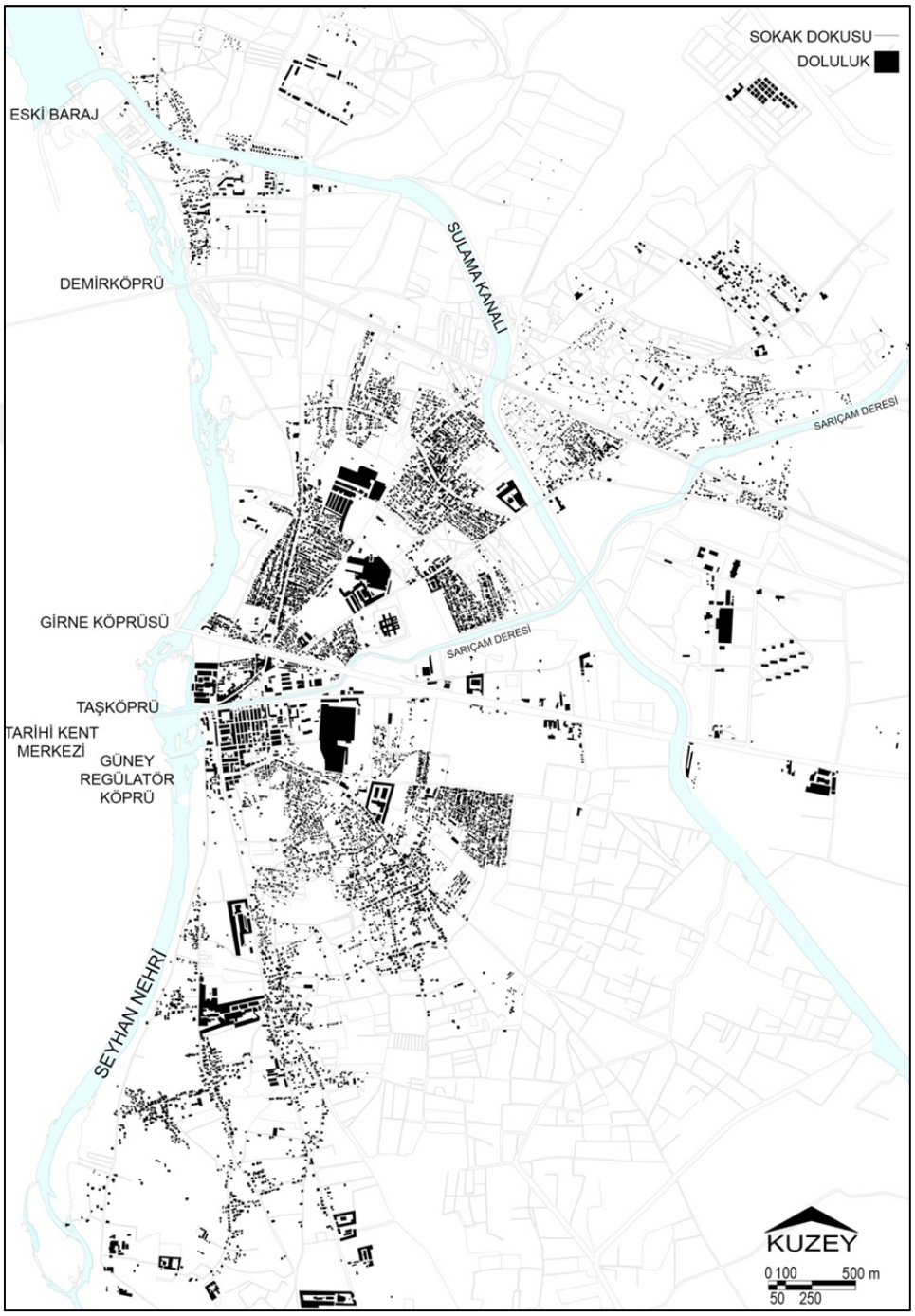
Şekil 5.15. Yüreğir'in 1961 yılındaki dolu-boş oranı (1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1961 yılına kadar önemli güzergâhlar üzerindeki büyük ölçekli sanayi yapılarının sayısındaki artış doluluk oranını etkilemiştir. En büyük gelişim Girne Bulvarı'nın kuzeyinde görülmektedir (Şekil 5.15). Bu bölgede büyük ölçekli olup, işlevsel olarak farklılık gösteren yapı ise Adana Cezaevi'dir. Aynı zamanda Girne Bulvarı boyunca fabrika yapıları çevresinde konut kullanımlı yapıların gelişmemiş olması, bu güzergâhın endüstriyel bir fonksiyon yüklenmeye başlandığını göstermektedir.

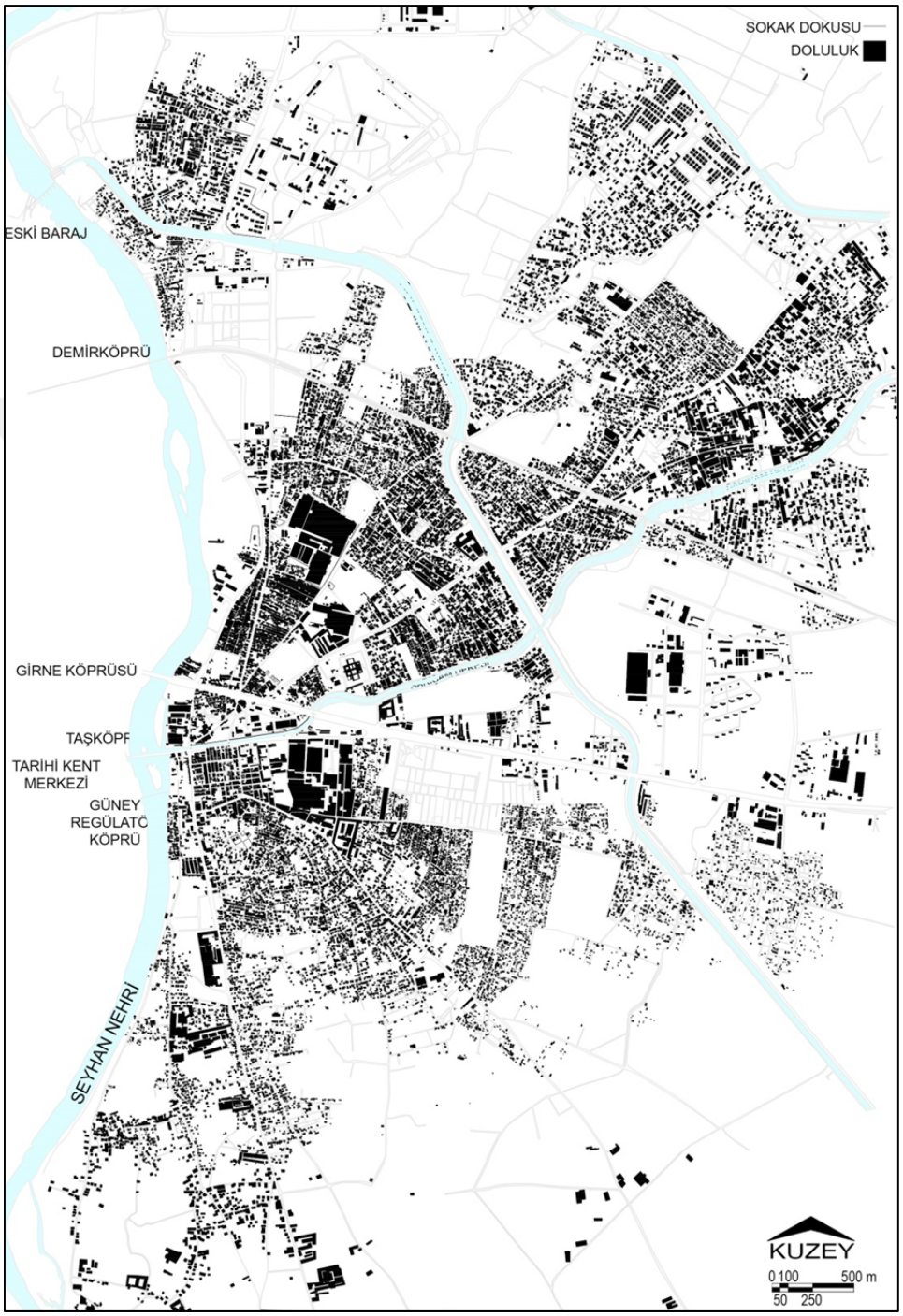
Girne Bulvarı'nın güneyindeki alanda fabrika yapılarının artmasıyla doluluk artmış olsa da, konut alanlarının artmasında fabrikaların etkili olmadığı düşünülmektedir. Güneydeki Bossa 1, Yüreğir Tic. A.Ş., Cumhuriyet Un Fabrikası ve Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası çevresindeki artışın az olması, bu bölgedeki doluluk oranındaki artışın en fazla 1950 yılında yapılaşma olmayan Çukurova Caddesi üzerinde gerçekleşmesi ve aynı yıl söz konusu alanda herhangi bir fabrika bulunmaması bu düşünceyi desteklemektedir.

1950'de görülen düşük yoğunluklu yerleşmeler Seyhan Nehri ile DSİ 1. Sulama Kanalı arasında kalan bölgede, Taşköprü'ye doğru daha yoğun bir hâldedir (Şekil 5.15). Kışla Yolu'nun doğusunda başlayan gelişimin, 1961 yılında aynı yöndeki gelişmeyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Buranın gelişmemesine bağlı olarak Ziraat Mektebi ve okulun batısındaki konut alanlarının kentin organize olmuş merkeziyle yine yol bağlantıları dışında ilişki kuramadığı anlaşılmaktadır.

1973 yılına kadarki dolu-boş oranındaki en büyük gelişim ilçenin kuzeydoğusu ile merkezindeki yerleşiminin birleşmesiyle gerçekleşmiş, buradaki yapılar yayılarak arttığı, ancak yoğunluğunda büyük bir değişim olmadığı görülmektedir (Şekil 5.16). Fabrika yapılarının çevresinde gelişen küçük ölçekli ve benzer büyüklükteki yapılara bağlı olarak Girne Bulvarı'nın kuzeyinde doluluk oranının arttığı düşünülmektedir. Girne Bulvarı'nın güneyinde ise genel olarak yapı yoğunluğunun arttığı anlaşılmakla birlikte doluluk oranındaki en büyük değişimin Karataş Yolu ile Çukurova Caddesi boyunca olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 5.16. Yüreğir'in 1973 yılındaki dolu-boş oranı (1973 yılına ait hava fotoğrafı ve 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli halihazır harita çakıştırılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 5.17. Yüreğir'in 1985 yılındaki dolu-boş oranı (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1985'te ise DSİ 1. Sulama Kanalı'ndan sonra kuzeydoğuya doğru yapılaşmanın artmasıyla doluluk, en büyük oranına ulaşmıştır. 1973-1985 yılları arasında özellikle geniş alana yayılan fabrika yapılarının sayısında büyük değişiklikler olmadığı böylece doluluk oranındaki değişimi en çok belirleyen bölgelerin konut alanları olduğu düşünülmektedir (Şekil 5.17). Girne Bulvarı'nın güneyinde DSİ 1. Sulama Kanalı'na doğru yayılan yapılar ise yer yer boşluklar içinde düzenli olarak yayılmıştır. Ancak yapıların boyutları ve aralıklarının birbirinden farklı olduğu düşünülürse gelişimin plansız olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda güneydeki gelişimin doğu-batı doğrultusunda olduğunu ve bu durumun 1969 yılına ait Adana Nazım İmar Planı kararları ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. Doluluk oranının artması ve yayılmanın Sulama Kanalı'nın batısına kadar ulaşmasıyla Asri Mezarlık gibi yapılaşma olmayan alanlar dokuda okunur hale gelmiştir. Aynı zamanda Paktaş Fabrikası'nın ve Bossa 1 Fabrikası'nın parsel içindeki alanı büyümüş ve Küçük Sanayi Sitesi içindeki yapı sayısı artmıştır. Kuzeydoğudaki PTT Evleri'ne ait yapıların ise boyutlarının aynı ve doku içinde ayırt edilebilecek kadar düzenli olduğu görülmektedir (Şekil 5.17).

Dolu-boş oranıyla ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; 1961'de kurulan fabrikalar (Şekil 5.15) yoluyla Girne Bulvarı'nın kuzeyinde başlayan gelişim 1986'ya kadar büyük oranda artmış ve kuzeydoğuya yayılmıştır. Girne Bulvarı'nın güneyinde ise konut alanlarının fabrikaların etkisiyle oluşmaması ve Seyhan Nehri'nin kıyısındaki arazilerin taşkın alanı olması sebebiyle bu bölgelerdeki gelişimin kuzeye göre daha yavaş olduğu görülmektedir.

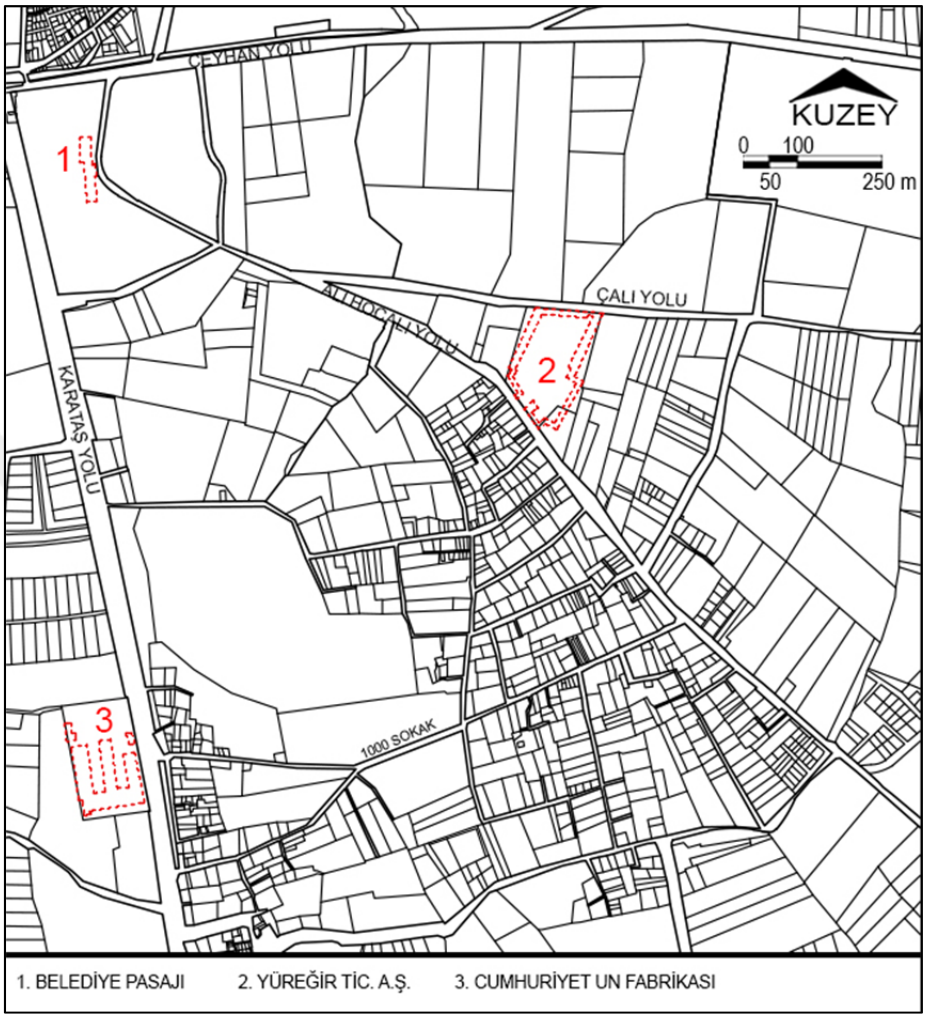
Ancak Girne Bulvarı'nın kuzeyindeki taşkın alanı sebebiyle Seyhan Nehri kent dokusu ile ilişki kuramazken, güneyde nehir kıyısına kadar uzanan yapılaşmalar sebebiyle dokunun kısmen de olsa nehir ile ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. 1950-1986 yılları arasındaki süreçte nehir kıyısındaki alanların; nehir üzerinde bulunan köprüler arasında, köprülerden önce veya sonra

farklı gelişimler göstermesi sebebiyle tutarlı bir mekân karakteri kazanamadığı sonucuna varılmıştır.

5.3.3. Yapı Adası-Parsel İlişkisi

Çalışma kapsamında yapı adası-parsel ilişkisinin morfolojik dönüşümü, yapıların üzerine inşa edildiği parsellerin boyutları, oranları ve geometrik formları bağlamında incelenmiştir. Yüreğir ilçesinin tamamının yapı adası- parsel ilişkisini bütüncül olarak ortaya koymak, çalışma alanının büyük ölçeği sebebiyle mümkün olamayacağı için morfolojik analiz Cumhuriyet, Seyhan, Karşıyaka ve Köprülü mahallelerinin bir kısmı üzerinden daha yakın ölçekte detaylı olarak yapılmıştır. Yapı adası-parsel ilişkisinin dönüşümü hem planlama anlayışındaki farklılaşmanın tespiti, hem de spontane ve plan dışındaki yapılaşmanın anlaşılabilmesi için önemlidir. Çalışma alanına ait yapı adası-parsel ilişkisi incelemesi Adana Tapu Kadastro Müdürlüğü arşivindeki 1950 yılına ait Yüreğir merkez mahallelerinin kadastro haritaları ile 1973 yılına ait Cumhuriyet Mahallesine ait kadastro haritalarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

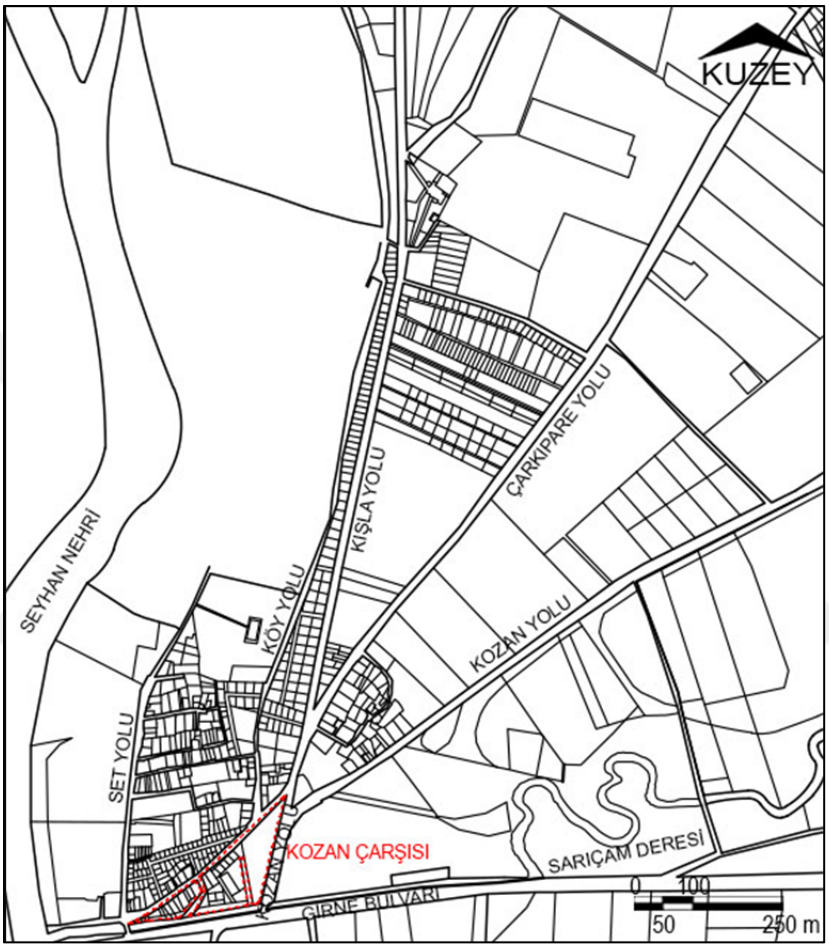
1950 yılında en yoğun konut bölgesi olan Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerinin bir kısmının yapı adası-parsel ilişkisini gösteren Şekil 5.18 incelendiğinde, konut ya da müstakil kullanımlı binalardan oluşan yapı adalarında parsellerin çevresine göre sayıca fazla olan bölünmelerinin düzensiz ve küçük boyutta olduğu tespit edilmiştir. Yapılaşma olmayan yerlerdeki adalarda ise parselasyon yapılmadığı ya da parsellerin düzenli ve birbirine yakın büyüklükte bölündüğü düşünülmektedir. Örneğin; Karataş yolunun batısındaki Cumhuriyet Un Fabrikası'nın bulunduğu ada tek parselden ibaretken, etrafındaki konut alanları 1947 yılına ait Karşıyaka imar planı ile uyumlu olarak her parsel yolla ilişkilendirecek şekilde düzenli olarak oluşturulmuştur. Çiftçi Hanı (Belediye Pasajı) ve Hayvan Pazarı'nın olduğu yapı adaları ise tek parselden oluşmaktadır (Şekil 5.18).

Şekil 5.18. Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerinin bir kısmının 1950 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

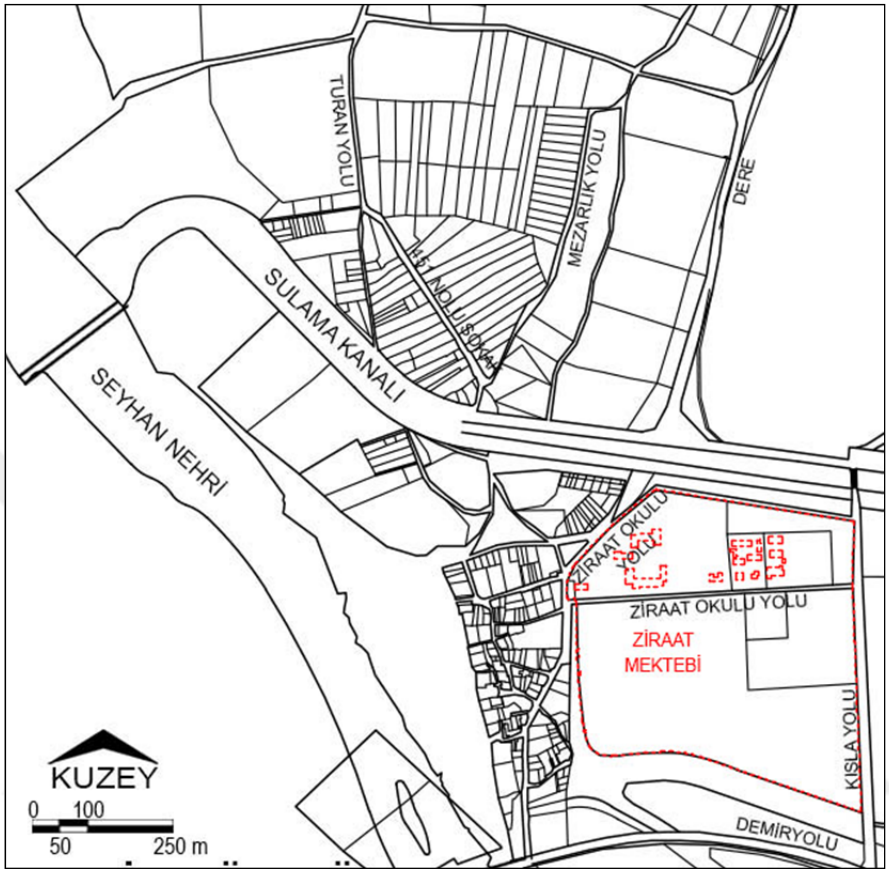
Şekil 5.19'da ise müstakil kullanım alanlarına ait parsellerin eşit büyüklükte olduğu ve düzenli parsellerin her birinin bir yolla ilişkisi olacak şekilde bölündüğü görülmektedir. Bu bölünmelerin, parsele bina yapılmadan önce oluşturulduğu yani planlandığı düşünülmektedir. Yıldırım'a göre (2010) bu şekilde planlanan büyük ölçekli alanlarda hisseli ve gecekondu yapılaşma türünün önüne geçeceği

düşünülen imar parselleri oluşturularak arazi veya arsa düzenlemesi yapılmıştır (Yıldırım, 2010: 33).

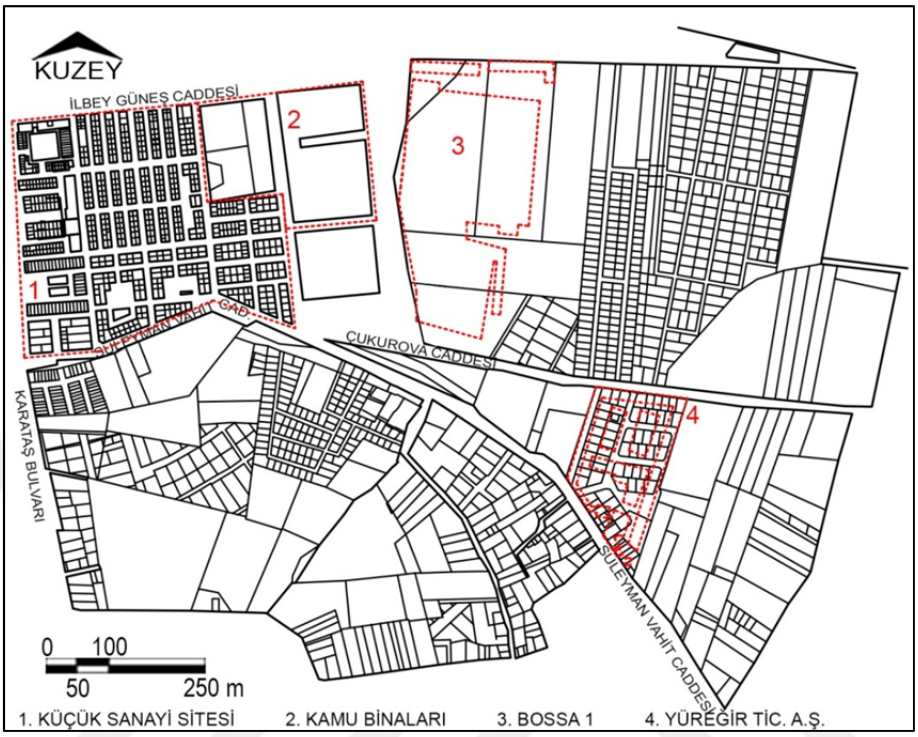
Şekil 5.19. Karşıyaka Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Düzensiz ve ihtiyaca göre bölünmüş ticari amaçlı kullanılan yapıların yer aldığı Kozan Çarşısı içindeki parseller de konut parselleri kadar küçüktür. Diğer bölgelerde ise daha büyük ve düzenli şekilde oluşturulmuş ve genellikle yola dar cepheleri bakan parsellerin oluşturulduğu görülmektedir. Bu parsellerin bir bölümü ilerleyen yıllarda fabrika arazisi olarak kullanılmıştır.

Şekil 5.20. Köprülü Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

DSİ 1. Sulama Kanalı'nın güneyindeki adaların ve parsellerin sokağın organik dokusunun etkisiyle düzensiz ve küçük şekilde oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 5.20). Bu bölge mahallenin en eski yerleşme alanı olduğundan ve imar planı oluşturulmadan önce yapılaşma gerçekleştiğinden, tarihi kent merkezinde görülebilecek organik sokak dokusuyla ve farklı parsel boyutlarıyla dikkat çekmektedir. Kanalın kuzeyinde ise ince, uzun ve birbirine yakın alanlara sahip parseller oluşturulduğu, her parselin yolla bağlantılı olması gerektiğinin göz ardı edildiği görülmektedir. Bu durum, parsellerin arsa değil tarla vasfında olduğunu ve yapılaşmaya açılmadığını ifade etmektedir.

Şekil 5.21. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1973 yılındaki yapı adası-parsel ilişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Cumhuriyet Mahallesi'nin 1973 tarihli kadastro haritası incelendiğinde ise (Şekil 5.21) 1950 yılındaki Süleyman Vahit Caddesi'nin Karataş Yolu'na bağlanmasının ve Eski Mezarlık'ın bulunduğu adada oluşturulan Küçük Sanayi Sitesi'ndeki 65 adet yapı adası ve imar parsellerinin 1966 tarihli imar planına uygun olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Mezarlığın doğusundaki kamu binalarının olduğu parsellerin yol ile çevrilmesiyle bu alan okunur hale gelmiştir. Bossa 1 Fabrikası ise 6 adet parsele, doğusundaki yapı adaları ise birbirleriyle benzer boyutlardaki küçük parsellere bölünmüştür. Yüreğir Ticaret A. Ş.'nin olduğu yapı adasında ise benzer şekilde 1973'te düzenli parselasyon bölünmelerinin meydana geldiği görülmektedir.

5.3.4. Bina-Parsel İlişkisi

Çalışma kapsamında Yüreğir'in bazı bölgelerindeki bina-parsel ilişkisinin incelenmesi yapıların konumlarında belirli ilkelerle hareket edilip edilmediğinin anlaşılması açısından önemlidir. Adana tarihi kent merkezindeki bina-parsel ilişkisi güneye bakan avluların oluşturulması ve konut parsellerine ait sokakla ilişkisinin kurulmuş olması bağlamında karakteristik özellikler taşımaktadır (Saban, 2017). Yüreğir'de 1950 sonrasında oluşturulan bina-parsel ilişkisinin benzer özellikler gösterip göstermediği araştırılmıştır.

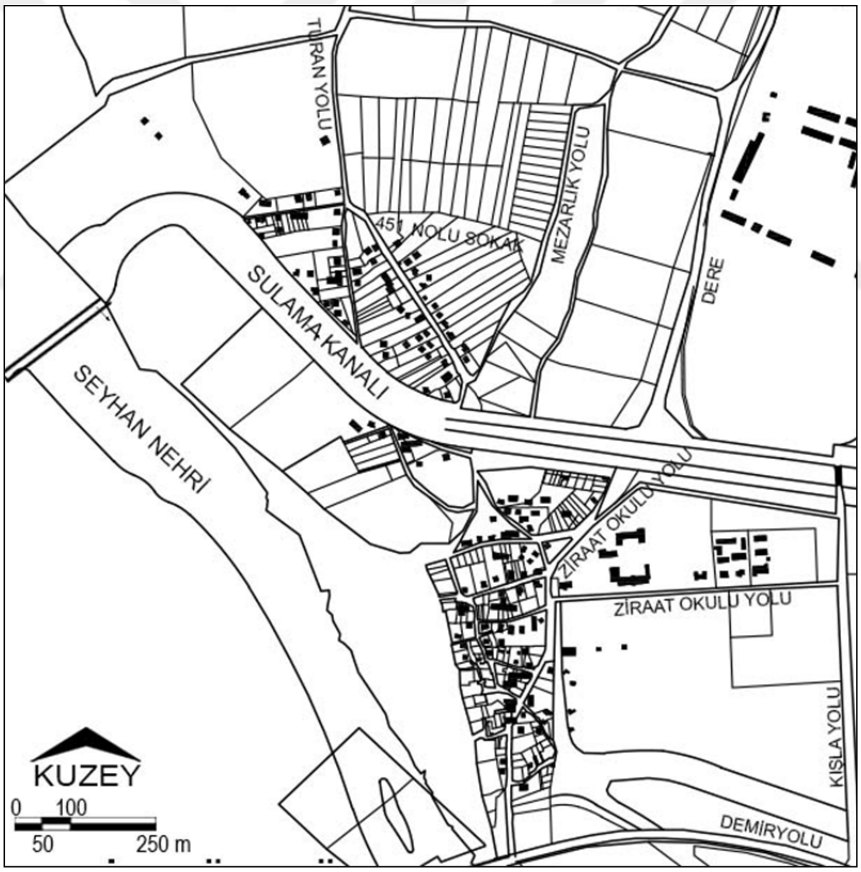
Şekil 5.22. Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerinin bir kısmının 1950 yılındaki bina-parsel ilişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerinin 1950 yılına ait bina-parsel ilişkisi incelendiğinde konut ya da müstakil kullanımlı yapıların genelde kare ya da kareye yakın formda olduğu ve düzensiz parsellerin bir kısmına oturduğu anlaşılmaktadır (Şekil 5.22). Bu durum parsellerin sadece konutları barındırmadığını, bahçe içinde inşa edilmiş konut alanlarını kapsadığını düşündürmektedir. Düzenli aralıklarla bölünen parsellerde ise bina bulunmadığı, bir parselde birden fazla binanın olduğu durumlarda ise yapılardan bazılarının sokağa cephesinin olmadığı görülmektedir. Parsel alanının tamamını kullanmayan fabrika yapıları ise arazi sınırlarında konumlanmıştır.

Şekil 5.23. Karşıyaka Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki bina-parsel İlişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

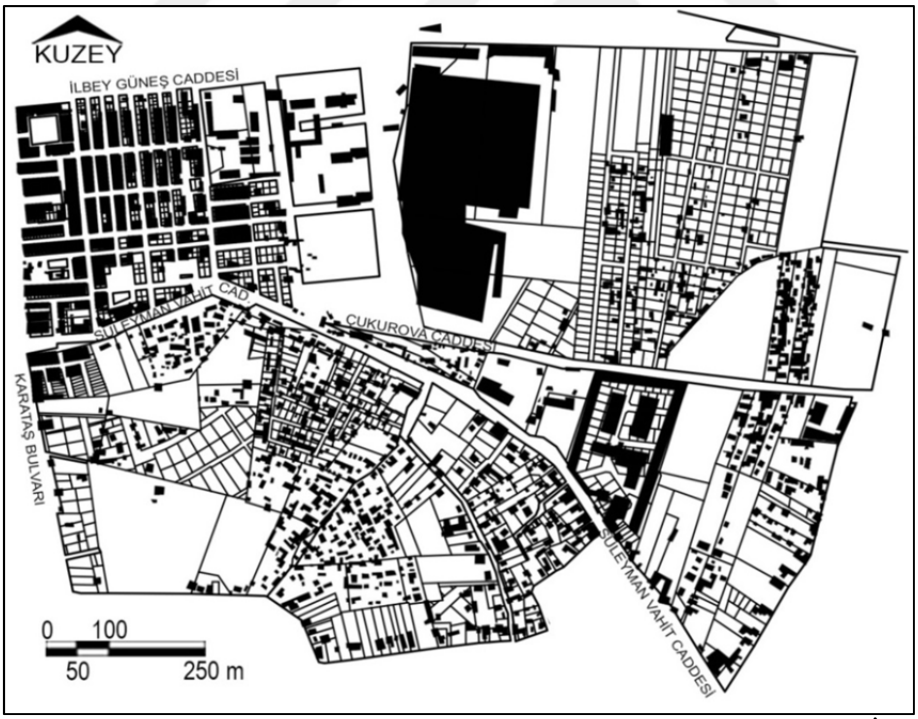
Karşıyaka Mahallesi'nin bir kısmının bina-parsel ilişkisi incelendiğinde (Şekil 5.23) Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerindekine (Şekil 5.22) benzer bir yapılaşmanın olduğu anlaşılmaktadır. Karşıyaka Mahallesi'nin de düzenli parselasyon olan kısımlarda ve çarşı olarak kullanılan alandaki parsellerin tamamında bina bulunmamaktadır. Salih Bosnalı Un ve Çırçır Fabrikası iki parsele otururken, Zirai Donatım Kurumu tek parselde konumlanmıştır. Bu parsellerdeki yapıların parsel içinde dağınık olarak konumlandığı, boyut olarak konutlardan büyük olan bu binaların tamamının sokağa cephesinin bulunmadığı ve kampüs şeklinde düzenlendiği görülmektedir.

Şekil 5.24. Köprülü Mahallesi'nin bir kısmının 1950 yılındaki bina-parsel ilişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Şekil 5.24'te görülen Ziraat Mektebi alanı içindeki binalar dört parsel üzerinde, okul arazisinin içinden geçen bir sokakla ilişkilendirilecek şekilde konumlanmıştır. Sulama kanalının güneyindeki diğer yapıların ve kuzeyindeki binaların ise cepheleri sokağa baktırılmıştır.

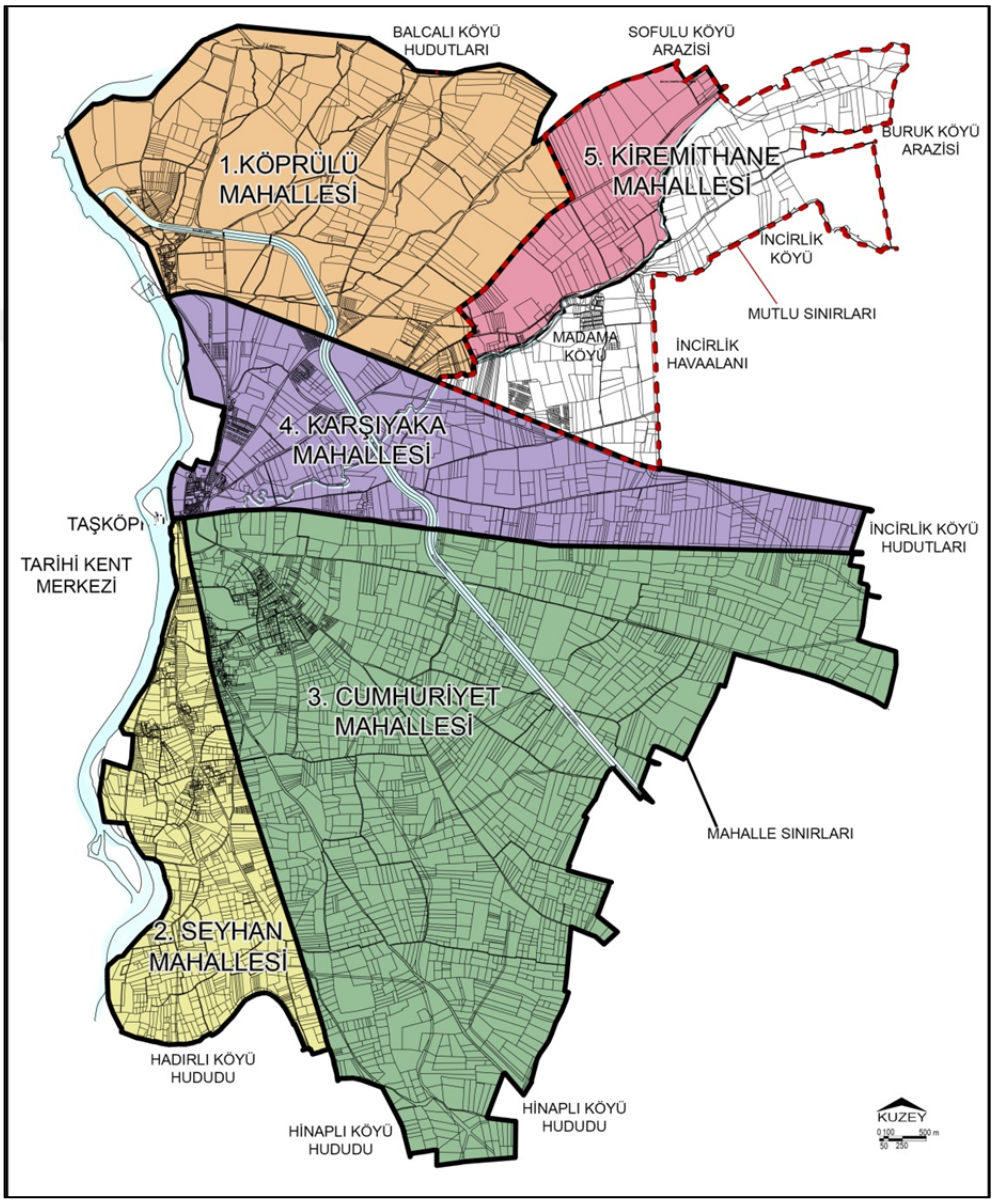
1973 yılında Cumhuriyet Mahallesi'nde dört farklı bina-parsel ilişkisinin mevcut olduğu görülmektedir (Şekil 5.25). Konut parsellerinde bina-parsel ilişkisi her parselde tek yapı inşa edilecek şekilde ve bahçe içerisinde oluşturulmuştur. Küçük Sanayi Sitesi'nde parselin tamamına oturan ticari binalar oluşturulmuş ve sanayi yapıları birden fazla parsele, parsel sınırları dikkate alınmadan yerleştirilmiştir. Kamu yapılarının yer aldığı parsellerde ise site (kampüs) mantığında binaların birbirleriyle ilişkisi düşünülerek ve nispeten tanımlı ortak açık alanlar oluşturularak yerleşimin düzenlendiği tespit edilmiştir.

Şekil 5.25. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1973 yılındaki bina-parsel İlişkisi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Sonuç olarak Yüreğir'in merkez mahallelerinin morfolojik analiziyle elde edilen bulgular doğrultusunda, Süleyman Vahit Caddesi ile Karataş Yolu arasında imar planı oluşturulmadan önce oluşmuş müstakil kullanımların olduğu parsellerin ve adaların boyutlarının farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Sokak dokusunun hali hazırda kullanımda olan yollar dikkate alınarak oluşturulduğu, doluluk oranının ilçenin genelinde dengeli olarak artmadığı ve çalışma alanı içinde kuzeyde kalan bölgenin güneye göre hızlı gelişim gösterdiği tespit edilmiştir. Son olarak ilçenin gelişim yönü ve parsel oluşumu açısından 1947 yılına ait imar planı ve 1969 yılına ait nazım imar planı kararlarıyla benzerlikleri bulunduğu anlaşılmıştır.

6. MAHALLELER

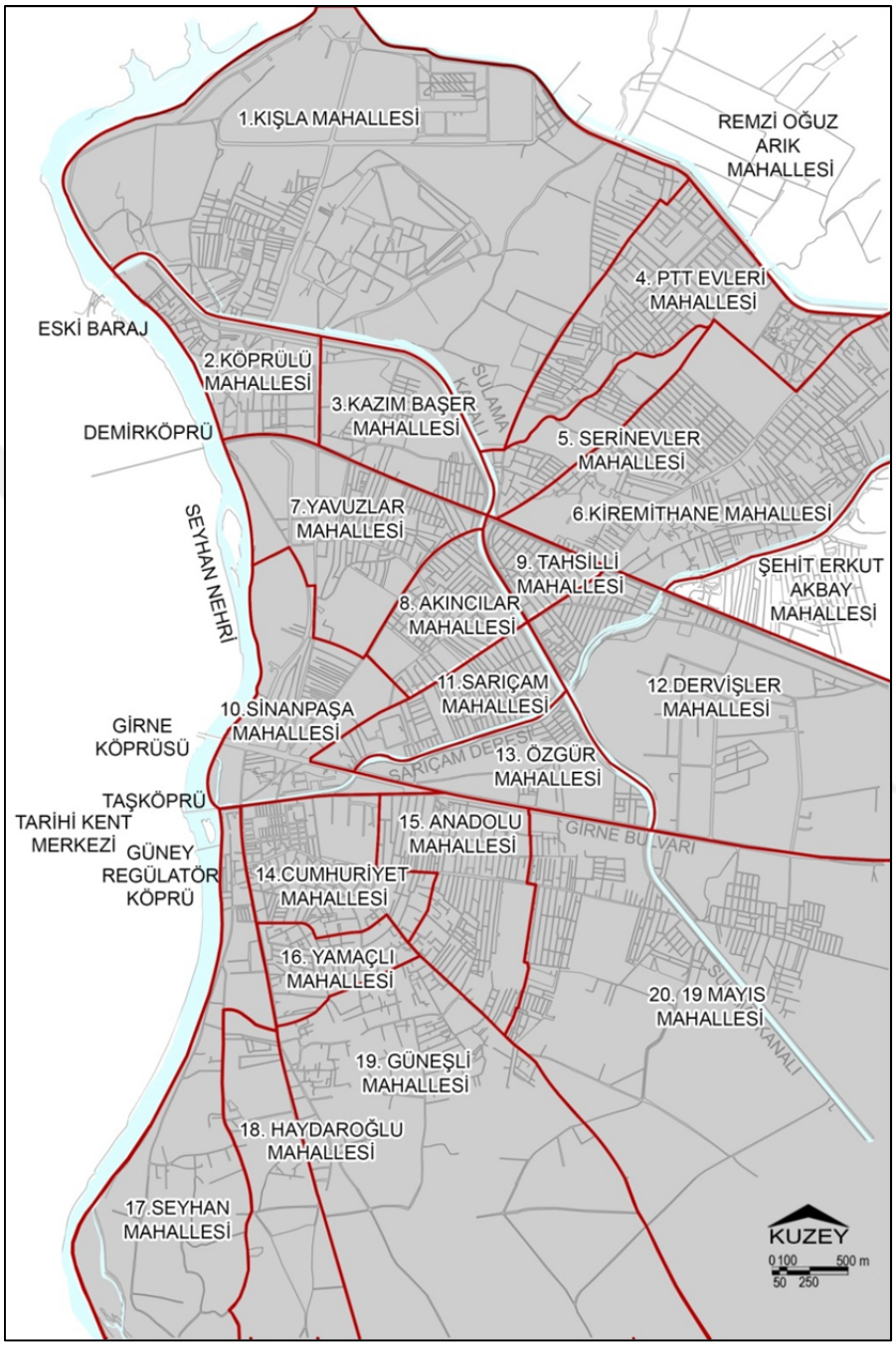

Şekil 6.1. 1950'li yıllarda Yüreğir ilçesindeki mahalleler ve mahallelerin sınırları (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

20. yüzyılın başlangıcında Vera-yı Cisr bölgesi, Nafia-yı Atik ve Nafia-yı Cedid mahalleleri varlığını korurken, Cumhuriyetin ilanından sonra mevcut mahallelerin isimlerinin ve sınırlarının değiştiği düşünülmektedir (Şekil 6.1). Bu tarihten sonra ilk kurulan mahallelere dair ulaşılabilen en eski belge Yeni Adana Gazetesi'nde 1939 yılında yayımlanan Belediye İntihap Encümeni Reisliğinin her mahalle için çıkardığı listedir. Bu listede Köprülü, Seyhan, Cumhuriyet ve Karşıyaka mahallelerinin kaydı bulunmaktadır (YAGA, 2 Mayıs 1939: 3). Bu dört mahalleden sonra 1950 yılına en yakın tarihte kurulan mahallenin 1952 yılında kaydı bulunan Kiremithane Mahallesi olduğu anlaşılmaktadır (YAGA, 19 Şubat 1952: 3).

Şekil 6.2. 1986 yılına kadar Yüreğir'de oluşan mahalleler ve bu mahallelerin sınırlarını gösterir şemayı oluşturmak için yararlanılan belge (Yüreğir Belediyesi Arşivi)

Şekil 6.3. 1980'lerde Yüreğir ilçesindeki mahalleler ve mahalle sınırları (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanan çizimler ve Şekil 6.2'deki mahalle sınırları referans alınarak hazırlanmıştır.)

- 1967 İl Yıllığı'na göre 1955'e kadar Kiremithane, Yavuzlar ve Güneşli mahalleleri oluşarak mahalle sayısının yediye çıktığı;
- 1967 yılına kadar Yüreğir'de Cumhuriyet, Güneşli, Yamaçlı, Anadolu, Seyhan, Haydaroğlu, Kiremithane, Köprülü, Sinanpaşa, Sarıçam, Sakarya, Yavuzlar ve Akıncılar olmak üzere 13 mahallenin kurulduğu (Adana Valiliği, 1967: 29),
- 1986 yılına kadar ise bu mahallelerden bir kısmının bölünmesi sonucu mahalle sayısının 22'ye ulaştığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.3).

Bununla birlikte 1986'ya kadar oluşan mahallelerin 20. yüzyıldan önce oluşturulmuş mahallelerin sınırlarını kapsadığı düşünülmektedir. Söz konusu mahallelerde 1986 yılına kadar yaşanan sosyal, demografik, kültürel ve fiziksel değişimlere rağmen 20. yüzyıldan önce oluşan mahalleler de dâhil olmak üzere eski mahalle isimlerinin mevki ismi olarak kullanılmaya devam ettiği anlaşılmıştır.

Yüreğir ilçesinin tarihi ve mekânsal unsurlarını barındıran 1950-1986 yılları arasında oluşan mahalleri ise şu şekilde açıklanmıştır:

- İlk olarak "6.1. Köprülü Mahallesi" başlığı altında mahallenin 1950-1986 yılları arasındaki tarihsel süreci fiziksel yapısı üzerinden açıklanmıştır. 1986 yılındaki Köprülü Mahallesi'nin sınırları içinde yer alan ve tespit edilen 13 adet unsurun cami, okul, lojman, laboratuvar binası ve konutlardan oluşması sebebiyle "6.1.1. Köprülü Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlığı "Sosyokültürel Tesisler", "Resmi Kurumlar" ve "Konutlar/Geleneksel Kullanımlar" olarak alt başlıklara ayrılarak açıklanmıştır.
- Köprülü Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan Kışla, Kazım Karabekir, PTT Evleri ve Serinevler mahalleleri ise "6.2.1986 Yılına Kadar Köprülü Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler" başlığı altında ele alınmıştır.

- 1950 yılında tespiti yapılan Seyhan Mahallesi'nin açıklaması "6.3. Seyhan Mahallesi" başlığı altında yapılmıştır. Seyhan Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde tespit edilen ve fabrika, mezbaha, hastane ve konutlardan oluşan beş adet fiziksel unsur "6.3.1. Seyhan Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlığı altında "Üretim Tesisleri", "Resmi Kurumlar" ve "Konutlar/Geleneksel Kullanımlar" olarak sınıflandırılarak açıklanmıştır.
- Seyhan Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan Haydaroğlu Mahallesi ise, "6.4.1986 Yılına Kadar Seyhan Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler" başlığı altında ele alınmıştır. Bu mahallenin 1986 yılındaki sınırları içinde tespit edilen sinema ve fabrikalar "6.4.1. Haydaroğlu Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlığı altında "Sosyokültürel Tesisler" ve "Üretim Tesisleri" olmak üzere iki alt başlığa ayrılarak açıklanmıştır.
- 1950 yılında kaydına ulaşılan Cumhuriyet Mahallesi'nin fiziksel yapısı üzerinden tarihsel sürecinin anlatımı "6.5.Cumhuriyet Mahallesi" başlığı altında yapılmıştır. 1986 yılındaki Cumhuriyet Mahallesi'nin sınırları içinde yer alan ve tespit edilen 6 adet unsurun sanayi çarşısı, fabrikalar, sinema, Bölge Ziraat Reisliği ve pasajdan oluştuğu tespit edilmiştir. Bu nedenle sözü edilen unsurlar "6.5.1.Cumhuriyet Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlığı altında "Üretim Tesisleri", "Sosyo-kültürel Tesisler", "Resmi Kurumlar" ve "Ticari Yapılar" olarak alt başlıklara ayrılarak açıklanmıştır.
- Cumhuriyet Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan Yamaçlı, Güneşli, Anadolu ve 19 Mayıs mahalleleri ise, "6.6.1986 Yılına Kadar Cumhuriyet Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler" başlığı altında ele alınmıştır. Yamaçlı ve Güneşli mahallelerinde tespit edilen konut yapıları sebebiyle bu iki mahallede fiziksel unsurlar "Konutlar/Geleneksel Kullanımlar" başlığı altında açıklanmıştır. Anadolu Mahallesi'nin sınırları içinde ise

mezarlık tespit edilmesi sebebiyle fiziksel unsurlar "Sosyo-kültürel Tesisler" olarak alt başlığa ayrılmıştır.

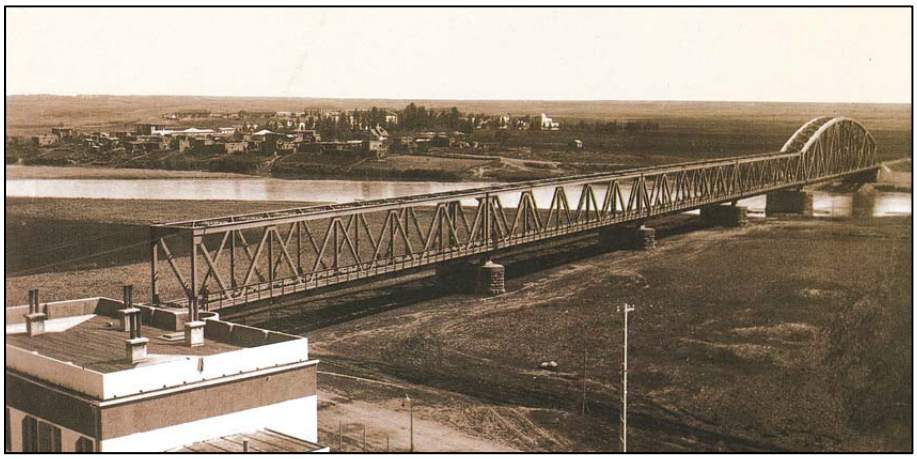
- 1950 yılında ulaşılan bir diğer mahalle olan Karşıyaka Mahallesi'nin tarihsel süreci "6.7. Karşıyaka Mahallesi" başlığı altında ele alınmıştır. 1986 yılına kadar Karşıyaka Mahallesi'nin bulunduğu alanda yaşanan bölünmeler sonucu 1960'lardan sonra kaydına ulaşılamaması sebebiyle 20. yüzyılın başından 1960 yılına kadarki süreçte oluşan fiziksel unsurları, bu mahallenin sınırları içinde 1986 yılına kadar oluşan mahallelerin başlıkları altında açıklanmıştır.
- Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan Yavuzlar, Akıncılar, Tahsilli, Sinanpaşa, Sarıçam, Özgür ve Dervişler mahalleleri ise, "6.8. 1986 Yılına Kadar Karşıyaka Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler" başlığı altında ele alınmıştır.
    - Yavuzlar Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde tespit edilen 4 adet fiziksel unsurun sinema ve fabrikalardan oluşması sebebiyle bu unsurlar "6.8.1.1. Yavuzlar Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlığı altında "Sosyo-kültürel Tesisler" ve "Üretim Tesisleri" olmak üzere iki alt başlığa ayrılarak açıklanmıştır.
    - Akıncılar ve Özgür mahallelerinin 1986 yılındaki sınırları içinde tespit edilen fabrikalar sebebiyle "6.8.2.1. Akıncılar Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" ve "6.8.6.1. Özgür Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlıkları "Üretim Tesisleri" olarak alt başlığa ayrılmıştır.
    - Sinanpaşa Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde tespit edilen 13 adet fiziksel unsurun fabrikalar, sinema, cami, ZDKBM, çarşı ve geleneksel kullanımlara ait izler barındıran sokaklar ve konutlardan oluştuğu anlaşılmıştır. Bu nedenle bahsi geçen unsurlar "6.8.4.1. Sinanpaşa Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel

Unsurları" başlığı altında; "Üretim Tesisleri", "Sosyo-kültürel Tesisler", "Resmi Kurumlar", "Ticari yapılar" ve "Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar" olmak üzere alt başlıklara ayrılarak açıklanmıştır.

- Sarıçam Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde tespit edilen 2 adet fiziksel unsurun cezaevi ve fabrikadan oluşması sebebiyle bu unsurlar "6.8.1.1. Yavuzlar Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlığı altında "Sosyo-kültürel Tesisler" ve "Üretim Tesisleri" olmak üzere iki alt başlığa ayrılarak açıklanmıştır.

- Son olarak 1952 yılında kaydına ulaşılan Kiremithane Mahallesi'nin fiziksel yapısı üzerinden tarihsel sürecinin anlatımı "6.9.Kiremithane Mahallesi" başlığı altında yapılmıştır. 1986 yılındaki Kiremithane Mahallesi'nin sınırları içinde yer alan ve tespit edilen iki adet unsurun mezarlık olması sebebiyle "6.9.1.Kiremithane Mahallesi'nin 1986 Yılına Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları" başlığı "Sosyo-kültürel Tesisler" alt başlığına ayrılmıştır.

6.1. Köprülü Mahallesi

Şekil 6.4. 1940 yılında Köprülü Mahallesi'nin genel görünümü (Baltacı vd., 2009:125)

1918'de Fransızların Adana'yı işgal etmesi ve yerleşmesi sonucu oluştuğu düşünülen Gâvurköy (Hristiyanköy), işgalden sonra Fransızların çekilmesiyle "Köprüköyü" adını almıştır (Ek-1). Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi kayıtlarında "Gâvurköy" ismine en son 1925 yılında rastlanırken bu belgeler burada yaşayanların Selanik'ten göç ettiklerini göstermektedir. Köprüköy isminin kullanıldığı en eski kayıtlar ise yine bu yıla aittir (BCA, 130-16-13-2, 684, 2124, 7; BCA, 130-16-13-2, 702, 2211, 8).

Selanik Muhacirlerinin yerleştiği Köprüköyü 20. yüzyılın başlarında köy statüsündeyken Adana Belediyesi'ne mahalle olarak geçerek Köprülü Mahallesi adını almıştır. Hangi tarihte mahalle olduğu tespit edilememekle birlikte Köprülü'nün mahalle olarak kaydedildiği en eski kayıtlar 1939 yılına aittir (YAGA, 2 Mayıs 1939: 3).

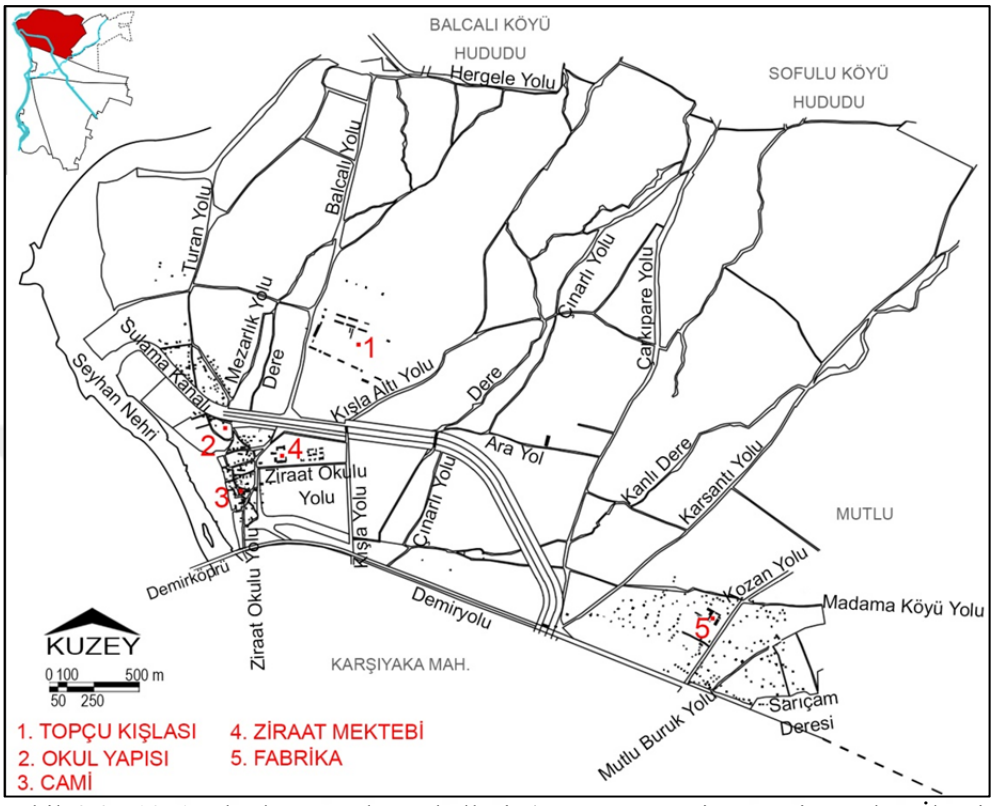
Şekil 6.5. 1949 yılında Köprülü Mahallesi'nin bir kısmının genel görünüşü (AEFFG, URL 16)

1950 yılında mahallenin sınırlarını güneyde demiryolu (Şekil 6.4), batıda Seyhan Nehri, kuzeyde Hergele Yolu belirlemektedir. Doğudaki sınırları ise Kozan Yolu ile birlikte Balcalı ve Sofulu Köyü hudutlarına kadar dayanmaktadır. Demirköprü[23], Sulama Kanalı, Eski Baraj[24] (Seyhan/ Kuzey Regülatör) (Şekil 6.5), Ziraat Mektebi, Topçu Kışlası, Sulama Kanalı'nın doğusunda kalan tuğla ve çırçır fabrikası ile çiftlik yapısının mahallenin en önemli fiziksel unsurları ve referans noktaları olduğu düşünülmektedir (Şekil 6.6).

Yerleşimin olduğu bölgedeki sokaklar ise organik dokuya sahip olup kanalının kuzeyi ve kuzeydoğu yamacında kalan yolların derelerle kesiştiği anlaşılmaktadır. Dokuda görülen yolların isimlerini ulaştırdığı köylerden, yerleşkelerden ya da üzerindeki mekânlardan aldığı görülmektedir. Sepici bölgesindeki Turan Yolu ve Mezarlık Yolu'nun ise sulama kanalının güneyindeki yolların izini takip ettikleri için kanal açılmadan önce oluşturulduğu düşünülmektedir (Şekil 6.6). Yerleşim alanlarının ise Seyhan Nehri'ne yakın konumlandığını söylemekle beraber yapıların taşkın alanı olduğu düşünülen nehrin kıyısındaki arazilerin doğusuna inşa edildiği görülmektedir.

[23] Demirköprü; Seyhan Nehri üzerinde, 1912 yılında Almanlar tarafından Alman sermayesi ile inşa edilmiştir. Küçük açıklıkları 54 m olan 4 açıklık ve büyük açıklığı 96 m olan toplamda 5 açıklıklı ve 312 m uzunluğundaki çelik kafes tipi köprü Seyhan ve Yüreğir ilçelerini demiryolu ile birleştirmektedir (Şekil 6.4) (URL 17)

[24] 1943 yılında tamamlanan Eski Baraj'ın Ek- 1'deki görüşmeye göre tahta kapaklarının su taşkınlarını önlemede yetersiz kaldığı, YAGA'da yer alan bilgiye göre ise tahta kapakların Demir İnşaat Şirketi tarafından beton kapaklarla değiştirilmesinin 1962 yılında gerçekleştiği anlaşılmıştır (YAGA, 15 Haziran 1962:1).

Şekil 6.6. 1950 yılında Köprülü Mahallesi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçesi arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Ziraat Okulu'nun batısındaki eski yerleşim bölgesi, sulama kanalının kuzeyindeki iki sokak üzerinde oluştuğu görülen Sepici bölgesi ve mahallenin güneydoğusundaki bölge dışında bu yıllarda genel görünümü itibariyle mahallenin büyük bir kısmında yapılaşma olmadığı anlaşılmıştır. Mahallenin 1950 yılındaki mevcut parselleri üzerindeki 240 adet kullanımdan 46 adedinin arsa-tarla ve 11 adedinin bağ-bahçe olarak kullanılması ve bu kullanımların mahallenin toplam alanının % 47,2'sini oluşturması ise yapılaşma olmayan arazilerin çoğunun tarımsal amaçlarla kullanıldığına işaret etmektedir (Çizelge 6.1). Yerleşim bölgelerindeki yapıların ise kamış, kerpiç, huğ ve kâgir evlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ayrıca dokuda sayıca en fazla kerpiç ev bulunmakla birlikte kapalı alan oluşturan kullanımların dokuda kapladıkları alanın toplam parsel alanına

kıyasla çok küçük olduğunu buna bağlı olarak evlerin oturduğu parsellerin büyük bir kısmının açık alan olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Çizelge 6.1[25]. Köprülü Mahallesi'nin 1950 yılına ait parsel kullanımları (1950 yılına ait kadastro paftalarındaki parsel bilgileri üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Parsel Kullanımı	Kullanım Adedi	Oturduğu parsellerin toplam alanı (m²)	Yüzdesi (%)
Kamış Ev	9	11013	1,3
Kerpiç Ev	70	36256	4,1
Huğ Ev	40	56199	6,4
Kâgir Ev	17	10980	1,2
Niteliği belirtilmemiş ev	22	156712	17,8
Arsa- Tarla	46	162892	18,5
Depo	1	125	0,01
Okul	1	8417	1
Mezarlık	1	2043	0,2
Bilinmeyen Kullanımlar	21	176061	20
Bağ-Bahçe	11	251850	28,7
Okaliptüs Fidanlığı	1	6242	0,7
Toplam	240	878790	100

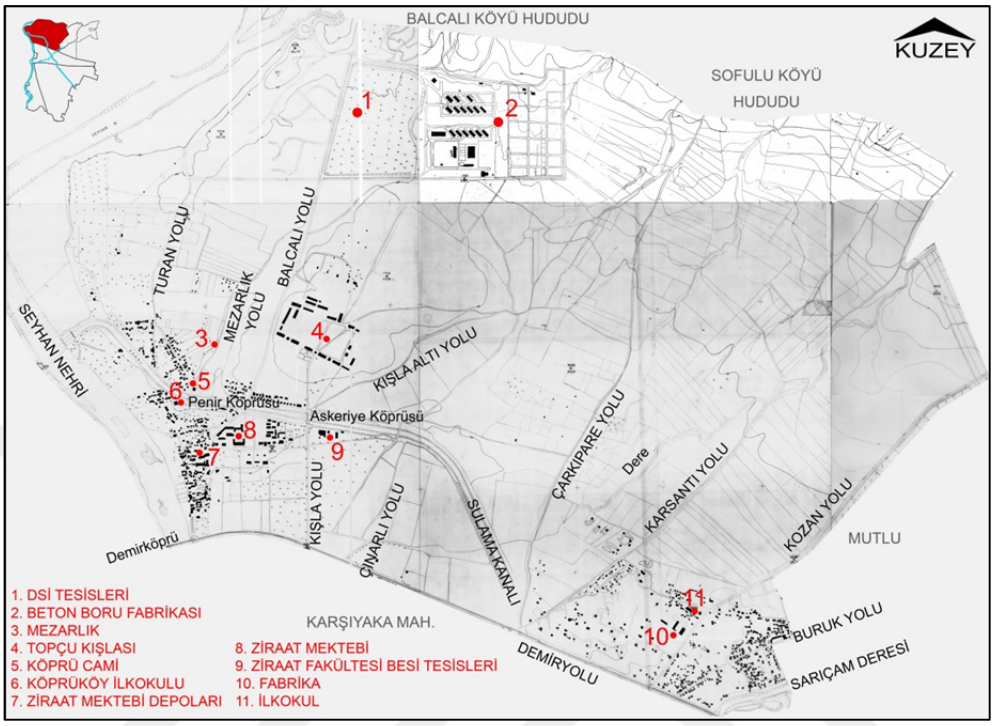
1961 yılında Ziraat Okulu Yolu'nun, demiryolunun güneyindeki Set Yolu ile kanalın kuzeyindeki Balcalı Yolu'nu bağlaması ve üzerinde Köprüköy Camii ve Ziraat Mektebi Depoları gibi işaret noktalarının bulunması sebebiyle öneminin arttığı düşünülmektedir (Şekil 6.7). 1966 yılında Sepici bölgesinde, eski yerleşim bölgesinde, Topçu Kışlası arazisinde ve mahallenin güneydoğusundaki fabrika çevresinde doluluk oranının arttığı görülmektedir (Şekil 6.8). Mahallenin kuzeyinde Beton Boru Fabrikası, Sepici bölgesinde Köprü Camii ve mezarlık; eski yerleşim bölgesinde Ziraat Mektebi depoları dokudaki önemli noktalar olarak görülmetedir. Bu unsurlar dışında Sulama Kanalı üzerindeki Penir Köprüsü Turan

[25] 1950 yılına ait kadastro paftasında Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin parsel kullanımları ve sayısal bilgileri dışında bu verileri içeren herhangi bir belgeye ulaşılamadığı için kadastrodan üretilen Çizelge 6.1'in 1950-1986 yılları arasındaki süreçte karşılaştırılması yapılamamıştır.

Yolu ve Balcalı Yolu ile güneyindeki sokaklar arasındaki, Askeriye Köprüsü ise Kışla Yolu ile Topçu Kışlası arasındaki bağlantıyı sağlayan elemanlar olarak belirlenmiştir. Taşkın alanı olan bölgede yapılaşma olmaması veya buradaki arazilerin tarımsal amaçlarla kullanılması gibi sebeplerle Seyhan Nehri'nin mahalle dokusuyla ilişki kuramadığını ifade etmek mümkündür.

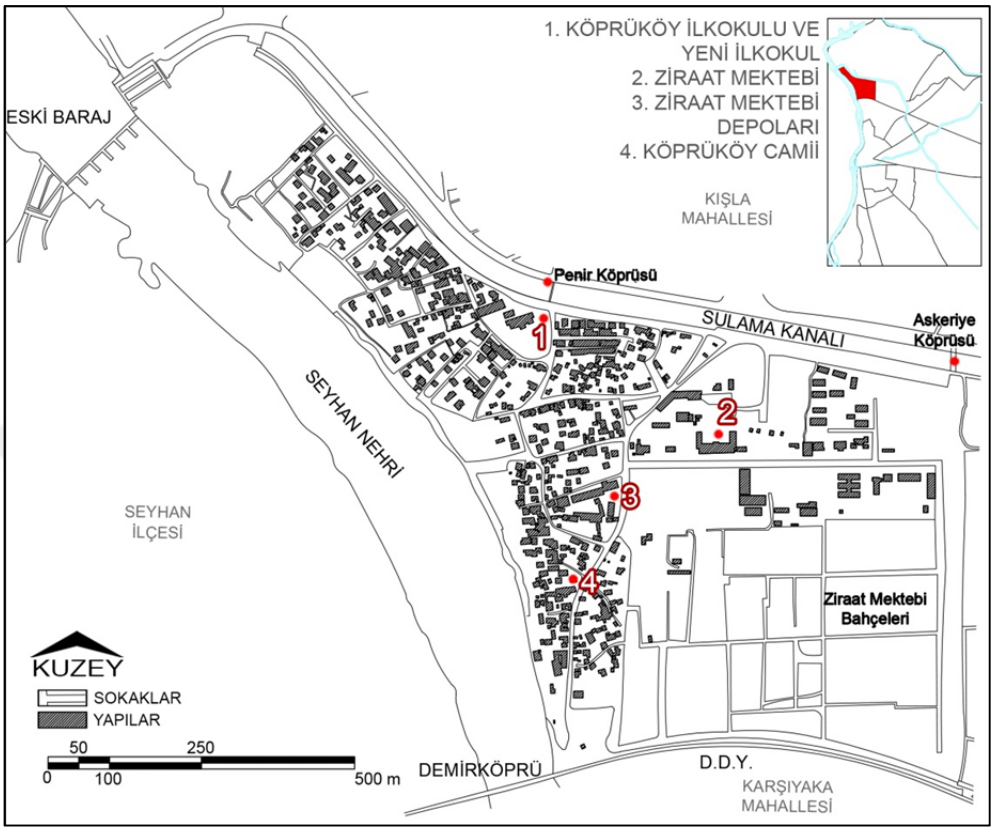
Şekil 6.7. Köprülü Mahallesi'nde 1961 yılındaki yapı yoğunluğu olan bölgenin görünümü (HGM, 1961 yılına ait ortofoto görüntü)

Şekil 6.8. 1966 yılında Köprülü Mahallesi (1965 yılına ait kadastro haritası üzerinden yapıların isimleri tespit edilerek ATKBM'nin arşivinde yer alan 1966 yılına 1/5000 ölçekli hâlihazır harita yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1985 yılına kadar mahallenin bölünmesi sonucunda kuzeyde DSİ 1. Sulama Kanalı, güneyde demiryolu, batıda Seyhan Nehri, doğuda ise Kışla Yolu mahallenin günümüze kadar korunan sınırlarını belirlemektedir. Yapılaşmanın nehre doğru artmasıyla kısmen ilişki kurabilse de yerleşim amacıyla kullanılan nehir kıyısının mahalle ölçeğinde mekansal kimlik kzanamadığı düşünülmektedir.

1985 yılında Köprüköy İlkokulu'nun olduğu parselin içine yeni bir yapının inşa edildiği, yapılaşma oranı yüksek olan yerlerdeki yapıların büyük bir bölümünün ayrık nizamda olduğu görülmektedir (Şekil 6.9). Ek- 1'e ve günümüze ulaşan yapılar üzerinden yapılan incelemelere göre taş veya toprak kullanılarak inşa edilen bu yapıların mahallenin geneline plansız olarak yayıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.11).

Şekil 6.9. 1985'te Köprülü Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

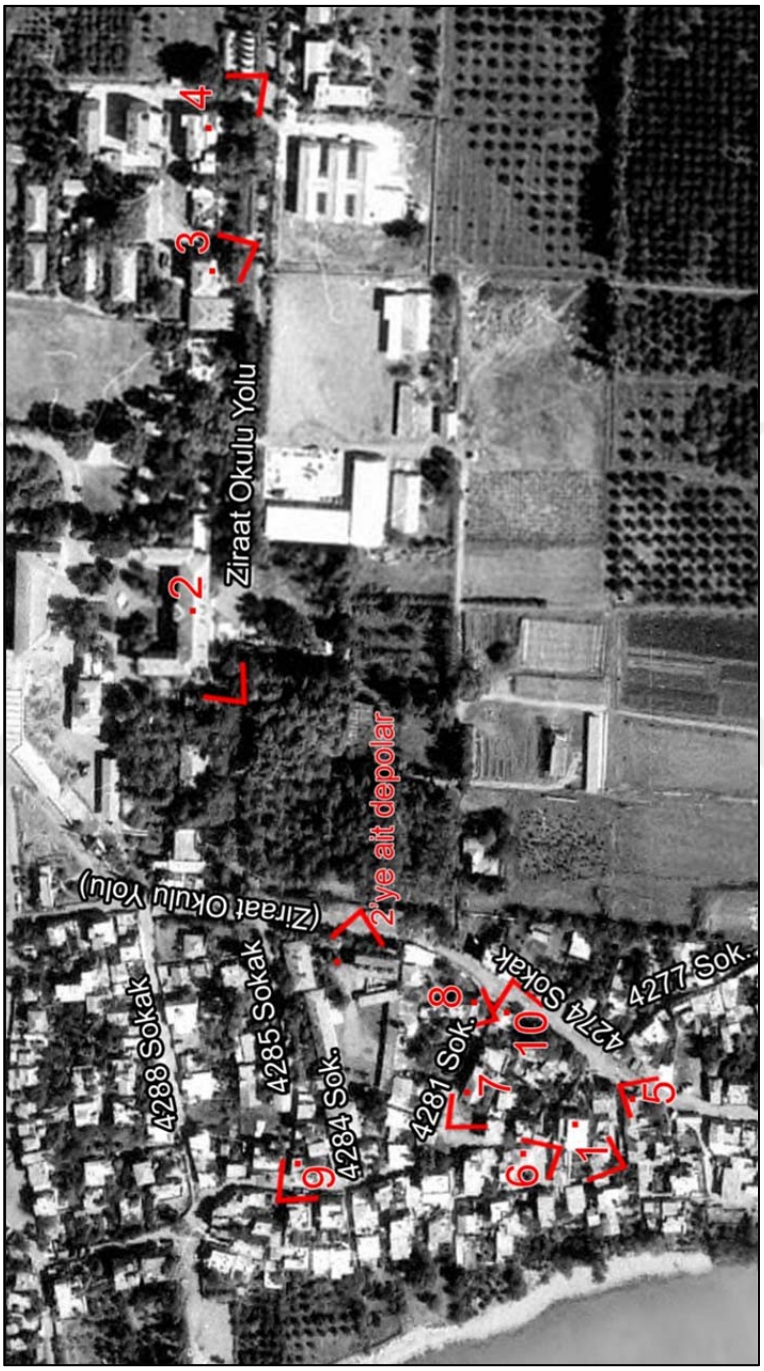
6.1.1. Köprülü Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Köprülü Mahallesi'nin 1950 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan 13 adet fiziksel unsurun üretim tesisi, sosyo-kültürel tesis, resmi kurum ve konut kültürüne ait yapılar olduğu belirlenmiştir. 1966 yılına kadar unsur çeşitliliği ve sayısında azalma görülmekle birlikte, 1986 yılına kadar mahalle sınırlarının küçülmesi sebebiyle yeni bir fiziksel unsur tespiti yapılamamıştır. Resmi kurum ve geleneksel kullanım niteliği taşıyan yapılarının ise mahalle dokusunda sayıca en fazla olduğu anlaşılmıştır (Çizelge 6.2).

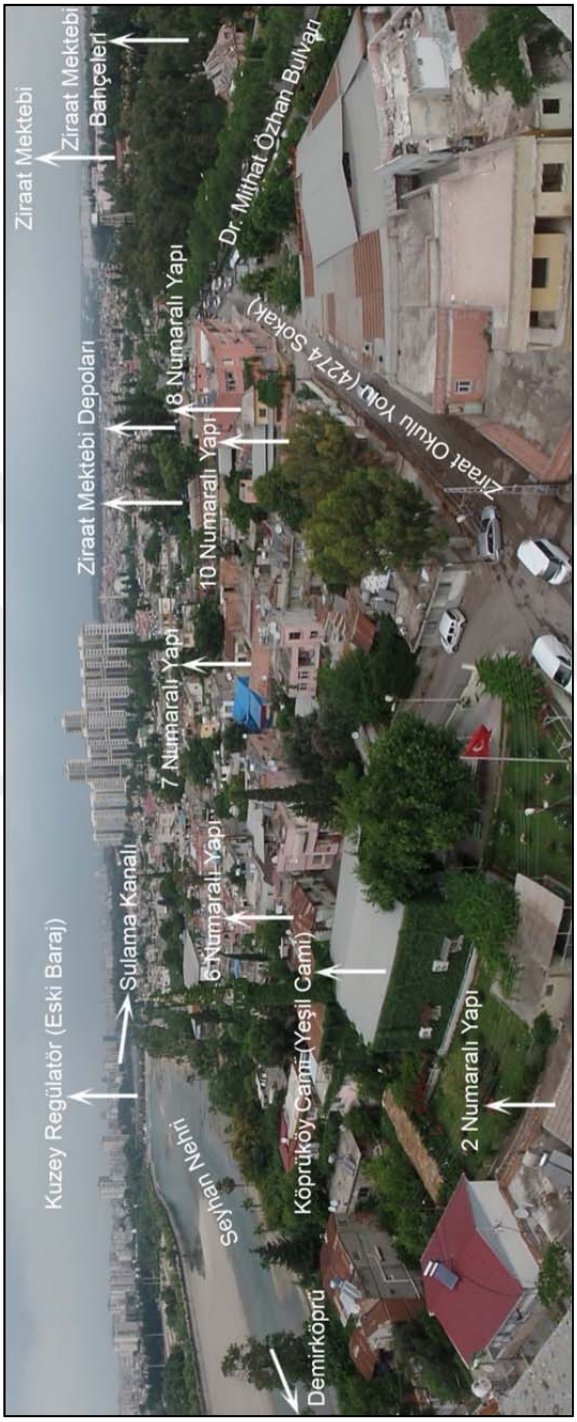
Çizelge 6.2. Köprülü Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/Yıllar	**1950**	**1950-1966**	**1966-1986**	**İncelenen Fiziksel Unsurlar**
Üretim tesisleri	Fabrika	Beton Boru Fabrikası	-	-
Sosyo-kültürel tesisler	Yeşil Cami	Mezarlık	-	Yeşil Cami
Resmi kurumlar	Ziraat Mektebi	İlkokul	-	Ziraat Mektebi
	Kışla	DSİ Tesisleri		Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlık Lojmanı
	İlkokul			
	Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlık Lojmanı	Ziraat Fakültesi Besi Tesisleri		
	Ziraat Haşarat Laboratuvarı			Ziraat Haşarat Laboratuvarı
Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar	Şekil 6.10'daki 6.7.8.9 ve 10 numaralı yapılar	-	-	Şekil 6.10'daki 6.7.8.9 ve 10 numaralı yapılar
Toplam	13	5	-	10

Çizelge 6.2'de gösterilen ve açıklanan 10 adet fiziksel unsurun konumları Şekil 6.10'da belirtilerek mahallenin genel görünümü Şekil 6.11'de ortaya konmuştur. Geleneksel dokuya ait olduğu anlaşılan altı adet konut yapısı, Köprüköy Cami, Ziraat Mektebi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlık Lojmanı ve Ziraat Haşarat Laboratuvarı açıklanmıştır. İncelenen resmi kurumlar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde veya Cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarında izlenen tarımsal politikaların ürünü olmaları açısından önemlidir. Konut kültürünü yansıtan yapıların açıklanması ise hem sosyal yaşantının izlerini barındırması hem de mahallenin günümüzde kentsel dönüşüm alanı ilan edilmesi sonucu bu yapıların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olmaları sebebiyle önem taşımaktadır.

Şekil 6.10. Köprülü Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı esas alınarak yazar tarafından üretilmiştir.)

Şekil 6.11. Günümüzde Köprülü Mahallesi'nin genel görünüşü (20 Haziran 2019 tarihli fotoğraf yazar tarafından düzenlenmiştir.)

6.1.1.1. Sosyo-kültürel Tesisler

1) Köprüköy Camii (Yeşil Camii) (Şekil 6.10'daki 1 numaralı yapı)

Köprülü Mahallesi sakinlerinden Cumali Alibaba ile 20 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşmeye göre içi ahşap, dışı çinko-sac malzeme ile kaplanmış 100 m^2'lik kapalı alanı ve ahşap niteliksiz bir minaresi olan eski caminin yıkılmasıyla yerine betonarme olarak yapılan yeni caminin (Şekil 6.12) 1965'te hizmete açıldığı anlaşılmıştır. Minaresini ve cephesini saran sarmaşıkların 54 yıldır betonarme duvarları koruduğu anlaşılan yapıda, herhangi bir dönemin mimarisini yansıtacak nitelikte özellikleri bulunmadığı düşünülmektedir. Ancak görünümü sebebiyle mahallenin en önemli mekansal ögelerinden biri haline gelerek Köprülü Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi'nde korunacak alan olarak belirtilmiştir (Ek-1).

Şekil 6.12. Köprüköy Camii'nin genel görünüşü (Yazarın Arşivi)

6.1.1.2. Resmi Kurumlar

1) Ziraat Mektebi (Şekil 6.10'daki 2 numaralı yapı)

Osmanlı Devleti, bağımsız bir siyasi bütünlük olarak varlığını sürdürebilmek için Sultan 2. Abdülhamid döneminin son zamanlarında Tanzimat döneminin ötesine uzanan bir modernleşme arayışına girmiştir. Bu kapsamda ziraat alanında kurumların oluşturulması, zirai eğitimin verileceği okulların açılması, tarımda

makineleşme gibi çalışmaları kapsayan reformlara yer verilmiştir. Osmanlı tarımının modernleşmesi için yerli bir eğitim sistemine duyulan ihtiyaç doğrultusunda ziraat okulları ve modern tarım uygulamalarının çiftçiye daha etkili ve daha ucuz bir yolla getirilmesi için örnek tarlaların kurulması hedeflenmiştir. Okul programı, okul-çiftlik uygulaması olarak İstanbul, Edirne, Selanik ve İzmir ile sınırlı kalmış; 11 Ekim 1888 tarihinde ise Adana'nın da dâhil edildiği Anadolu'daki birçok vilayet ve sancakta örnek tarlaların kurulması kararlaştırılmıştır (Quataert, 2008).

Örnek tarlaların genellikle çok üreticinin haberdar olmasını sağlamak için vilayet merkezlerinin civarına ya da yöre nüfusunun toplandığı yerlerde, şehir pazarlarına gelen çiftçilerin görebileceği bir noktada birkaç binadan oluşan ve resmi eğitim veren bir kompleks olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Tarım alanındaki reform çalışmalarında yaşanan birçok sorun ve zorluğa rağmen Adana'daki örnek tarlanın diğer illerdekine kıyasla daha başarılı olmasıyla buranın ziraat okuluna çevrilmesi veya vilayetin başka bir yerinde uygulamalı bir ziraat okulu kurulması önerilmiştir (Quataert, 2008).

2011 yılında Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü Mim- 320 Rölöve Restorasyon Dersi kapsamında dönem öğrencileri tarafından yapılan Ziraat Okulu yerleşkesindeki çalışmanın raporuna göre; Köprülü Mahallesi'ndeki Ziraat Okulu (Şekil 6.13) 1911 yılında Adana Valisi Cemal Paşa tarafından Ameliyat Ziraat Mektebi adıyla kurulmuştur. 4 yıl sonra savaş nedeniyle kapatılmış, 1930 yılında orta öğretim seviyesine getirilerek tekrar açılmıştır. Seyhan Ziraat Mektebi adıyla faaliyete geçen okulun Ek-1'e göre 1950'lerde Ziraat Meslek Lisesi adıyla, 350-400 öğrenci kapasiteli yatılı okul olarak faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Çalışma raporunda (2011), 1980 yılında öğrenciler mezun olduktan sonra tekrar öğrenci alınmadığı ve okul yapısının Personel Eğitim Merkezi bünyesinde Tarımsal Mekanizasyon eğitim merkezi olarak hizmet vermeye devam ettiği belirtilmiştir. 1970 yılından 1983 yılına kadar Ç.Ü. Ziraat Fakültesi ve diğer

fakülteler tarafından kullanılan yapı günümüzde Tarım İl Müdürlüğü binası olarak kullanılmaktadır.

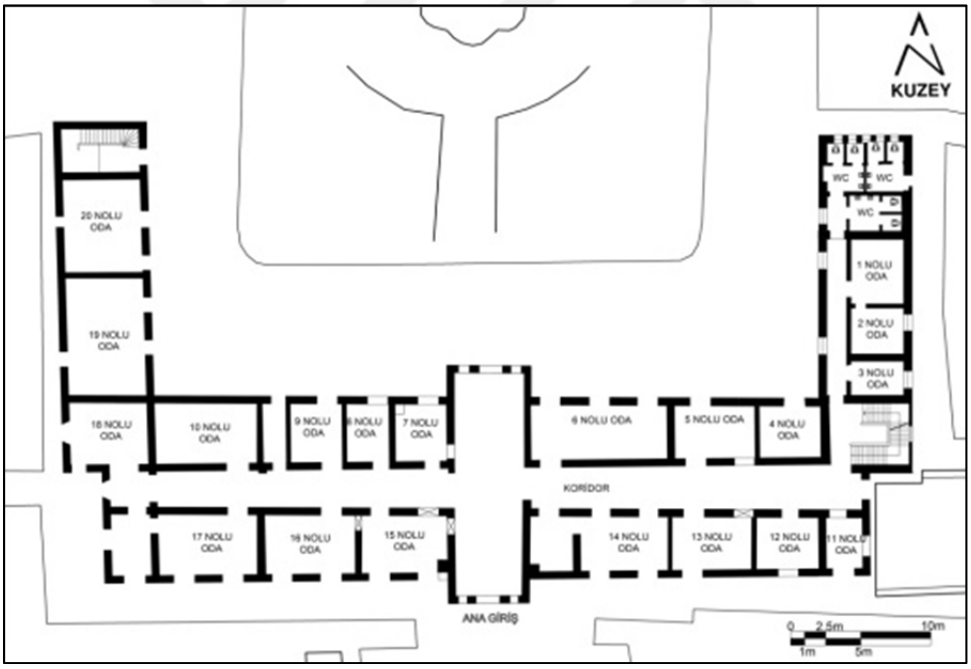

Şekil 6.13. Ziraat Mektebi'nin güneybatıdan görünümü (Yazarın Arşivi)

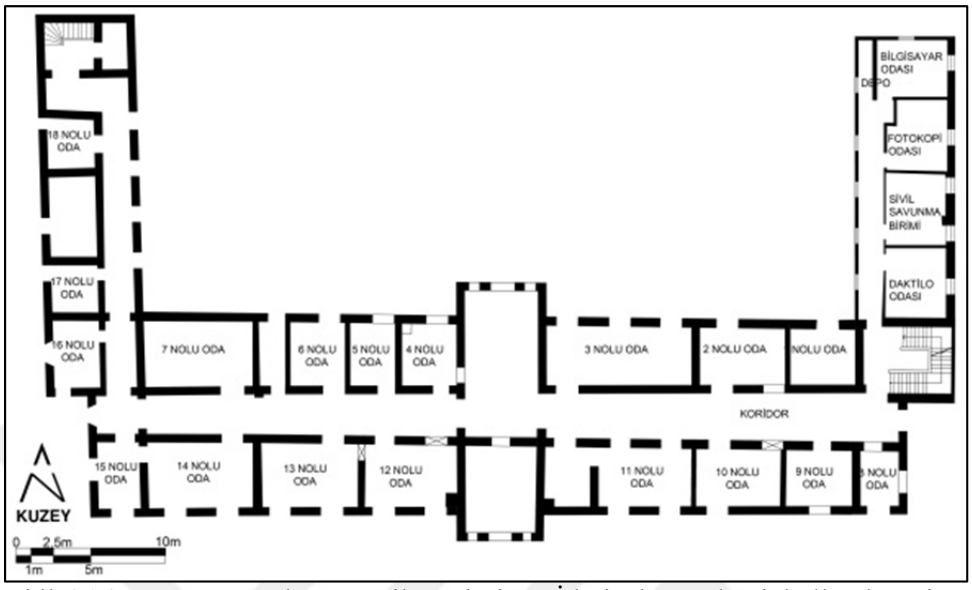
Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile 08.06.2016 tarihinde koruma altına alınan ana bina genel olarak 1. Ulusal Mimarlık dönemi özelliklerini yansıtmaktadır. Taş işçiliği ile oluşturulmuş olan yapının cephelerinde simetri hâkimdir. Ön cephede özellikle giriş bölümü vurgulanmıştır. Giriş kapısında uygulanan basık kemer formunun zemin kat pencerelerinde tekrarlandığı görülmektedir (Şekil 6.13). Arka cephede ise merdivenkovası kütlesinin dışarı taşırılarak cephenin hareketlendirildiği, katları birbirinden ayıran silmenin ise yapının tüm cephelerini dolaştığı görülmektedir (Şekil 6.14). Her iki kat planında da uzunlamasına yerleştirilmiş koridorun iki yanına dizilen mekânlarla oluşturulmuş bir plan şeması uygulanmıştır (Şekil 6.15) (Şekil 6.16) (Saban vd., 2006: 45).

Şekil 6.14. Ziraat Mektebi'nin kuzey cephesi (Baltacı vd., 2009:89)

Şekil 6.15. Günümüzde Tarım il Müdürlüğü İdari Binası olarak kullanılan Ziraat Mektebi'nin zemin kat planı (Duygu Saban Arşivi)

Şekil 6.16. Günümüzde Tarım il Müdürlüğü İdari Binası olarak kullanılan Ziraat Mektebi'nin 1. kat planı (Duygu Saban Arşivi)

Ayrıca yerleşkenin ve Mithat Özhan Bulvarı'nın batısında önceden Ziraat Okulu'nun depoları olarak kullanılan yapılar (Şekil 6.17), okul yapısının doğusunda Ziraat Haşarat Laboratuvarı ile Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlık Lojmanı olarak hizmet vermiş Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası bulunmaktadır.

Şekil 6.17. Şekil 6.10'da ve Şekil 6.11'de 7 numaralı alan olarak işaretlenen Ziraat Okulu Depoları (URL 18)

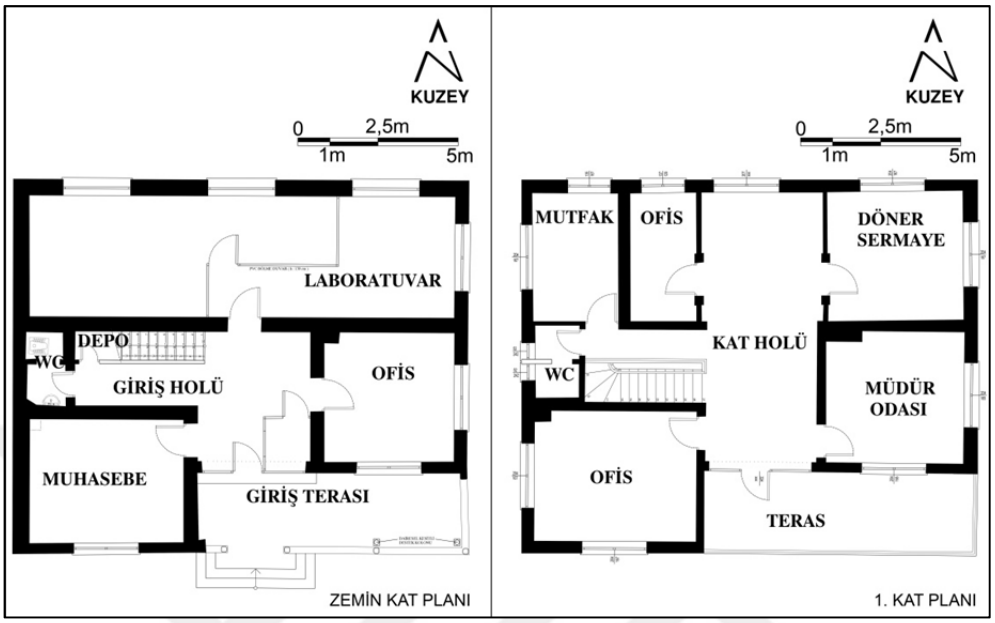
2) Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlık Lojmanı (Şekil 6.10'daki 3 numaralı yapı)

Şekil 6.18. Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası'nın güneydoğudan görünüşü (Yazarın Arşivi)

T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası olarak faaliyet gösteren bina önceleri Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlığına ait Lojman Binası olarak kullanılmıştır. Her iki katta uzun kenarı güney cepheye bakacak şekilde yerleştirilen dikdörtgen formlu teraslardan zemin kattaki, girişi sağlamaktadır. Su basmanın planlamada asal formun dışına taşırılması ve basamakların üzerinin saçakla örtülmesi ile girişin vurgulandığı söylenebilir (Şekil 6.18).

Zemin kat planındaki bütün birimler binanın girişini takip eden koridora açılmakla birlikte bu birim aynı zamanda merdiven aracılığıyla üst katla bağlantıyı sağlamaktadır (Şekil 6.19). 1. kat planında görülen kat holünün işlevi koridorla aynı olup buradaki teras açık alan oluşturmaktadır. Planlamanın zemin katında muhasebe ve 1. katında ise ofis olarak kullanılan kapalı mekânlarının cepheye hareket kazandırdığı ve diğer cephelerde ise simetrinin hâkim olduğu görülmektedir.

Şekil 6.19. Günümüzde Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası olarak kullanılan yapının zemin kat ve 1. kat planı (Duygu Saban Arşivi)

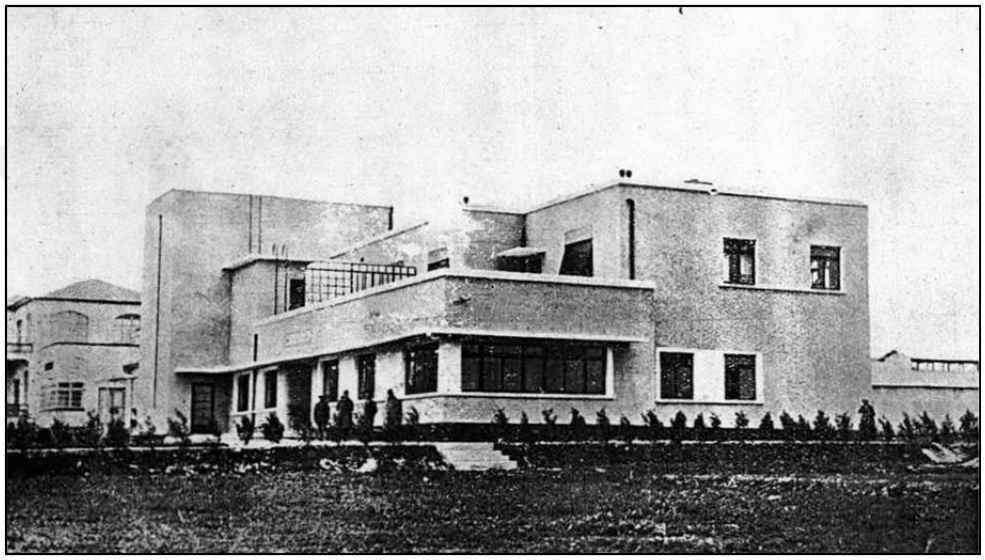

Şekil 6.20. Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü İdari Binası'nın kuzeydoğudan görünüşü (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.21'de laboratuvar binasının arkasında solda görülen kırma çatılı yapının bu binanın 1932 yılındaki durumu olduğu düşünülürse yapının özgün

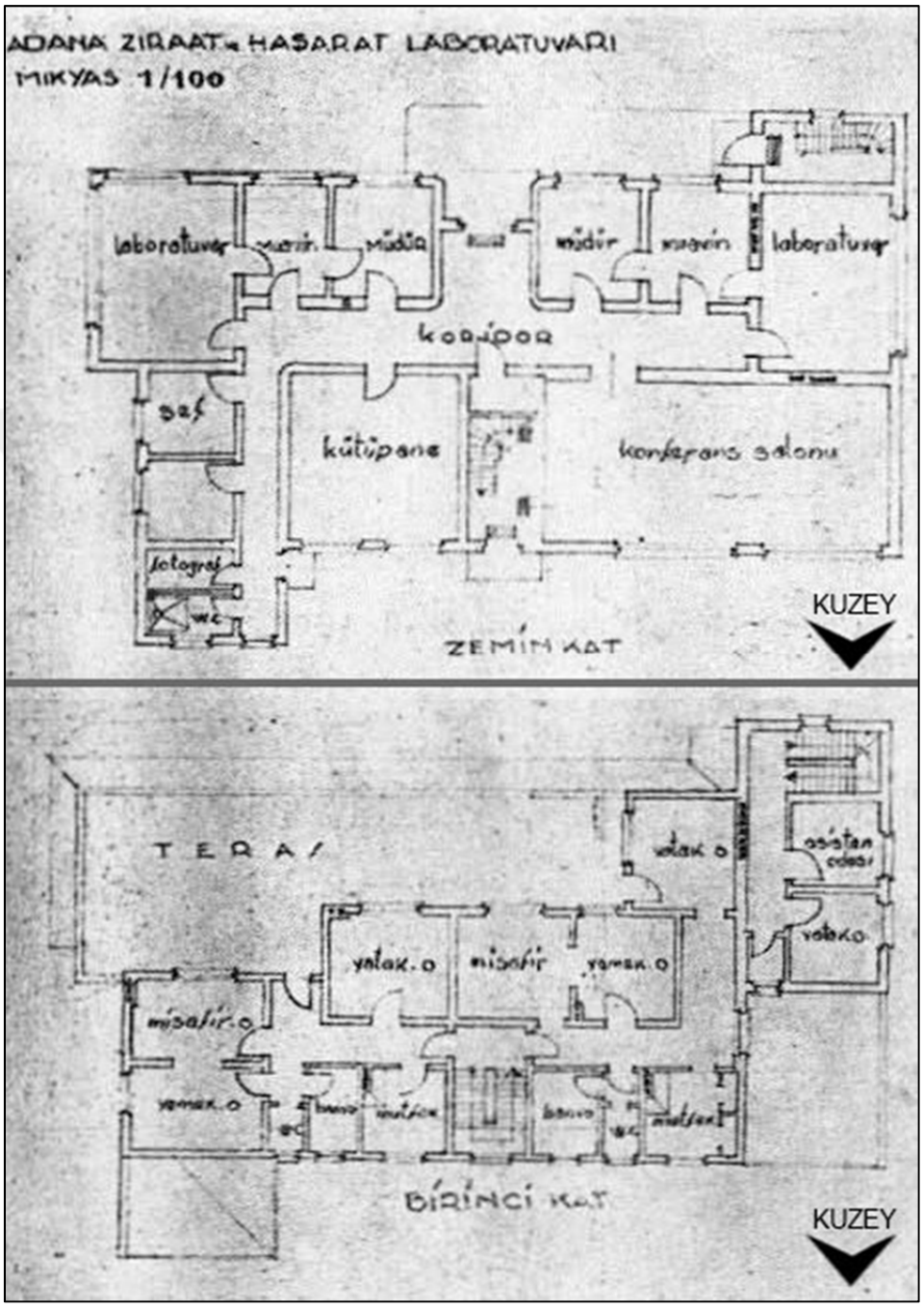
pencere biçimi ve pencere oranlarını yitirdiği söylenebilir. Ayrıca dış cephede kat holüne açılan kapılar dışındaki açıklıkların her katta farklı bölünmeleri olan pencerelere dönüştürüldüğü ve pencerelerin üzerine kemer formu eklendiği anlaşılmaktadır (Şekil 6.20).

3) Ziraat Haşarat Laboratuvarı (Şekil 6.10'daki 4 numaralı yapı)

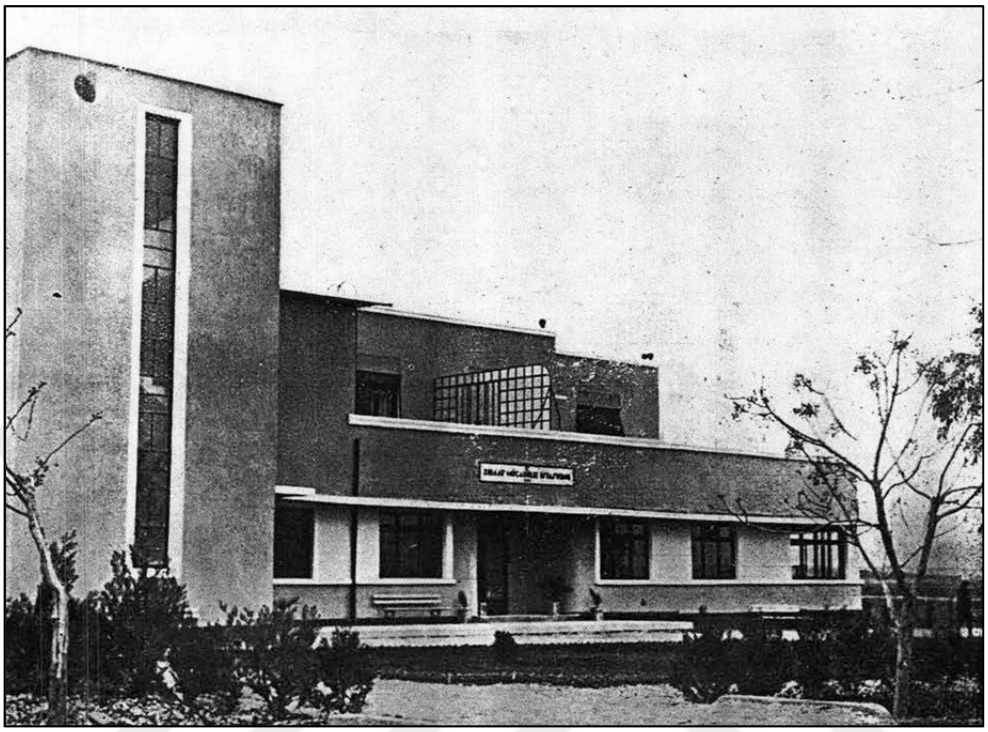

Şekil 6.21. Ziraat Haşarat Laboratuvarı'nın güneydoğudan görünümü (Aptullah Ziya, 1932: 202)

Mimar Ferit tarafından tasarlanan binanın denetim ve detayları Mimar Abdullah Ziya Kozanoğlu tarafından yapılmış ve yapı 1932 yılında tamamlanmıştır. Adana'da inşa edilen ilk modern mimarlık örneklerinden biri olan laboratuvar binası (Şekil 6.21) zemin katta iki ayrı şef için laboratuvarlar, çalışma odaları, kütüphane ve konferans salonu olarak tasarlanmıştır. Üst katında ise her iki şefe ait birer daire bulunmaktadır. Yapının ön yüzünde geniş yer tutan terasa yönlendirilmiş bu dairelerin her birinde 3 oda, mutfak, banyo ve bir tuvalet bulunmaktadır (Şekil 6.22) (Aptullah Ziya, 1932; Saban vd., 2006: 56).

Şekil 6.22. Ziraat Haşarat Laboratuvarı zemin kat (üst) ve 1. kat (alt) planı (Aptullah Ziya, 1932: 204)

Şekil 6.23. Ziraat Haşarat Laboratuvarı'nın güneybatıdan görünümü (Aptullah Ziya, 1932: 203)

Tek, iki ve üç katlı bölümlerden oluşan yapı betonarme ve yığma sistem bir arada kullanılarak inşa edilmiştir. Modern mimarlık anlayışının benimsendiği yapıda yatay ve düşeyde birleştirilmiş prizmatik kütlelerin yalın etkisi hâkimdir. Dışarı taşan düşey merdiven kulesi, yatay uzanan teras ile dengelenmiştir. Ayrıca pencereleri çevreleyen teras ve çatı parapetlerini saran beyaz bordürler, düşey yerleştirilmiş merdiven penceresini çerçevelemektedir (Şekil 6.23). Günümüzde Tarım İl Müdürlüğü Lojmanı olarak kullanılan yapının zemin katında yer alan laboratuvarlar, konferans salonu ve büroların lojmana dönüştürüldüğü anlaşılmıştır (Şekil 6.24) (Saban vd., 2006: 56).

Şekil 6.24. Günümüzde Tarım İl Müdürlüğü Lojmanı olarak kullanılan yapının güneydoğu (sol) ve kuzeydoğu (sağ) görünümü (Yazarın Arşivi)

6.1.1.3. Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar

1) Şekil 6.10'daki 5 numaralı kâgir yapı

Mahallenin geleneksel dokusuna ait olduğu anlaşılan Şekil 6.10'daki 1 numaralı yapıya göre, dokuyu oluşturan taştan yapılmış kâgir evlerin genel olarak bitişik nizamda, beşik çatılı, iki katlı, dar cepheli olduğuna kanaat getirilmiştir. Konutların sokağa bakan cephelerdeki pencerelerin küçük açıklıklı ve süslemeden uzak, cephesinin ise hareketsiz olduğu görülmektedir (Şekil 6.25).

Şekil 6.25.Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 1 numaralı yapı (Yazarın Arşivi)

1 numaralı yapıya göre sokak kapısı, kişileri açık alana ve sonrasında yarı açık alanlara ulaştırmaktadır. Açık ve yarı açık alanların sokağı görmeyen tarafa baktırılması ise geleneksel Türk evlerinde olduğu gibi mahremiyete önem verildiğini düşündürmektedir (Şekil 6.26). 1. kata yarı açık alanın dışında kalan bir merdiven aracılığıyla ulaşılmakta, ince ve uzun dikdörtgen formlu yarı açık alanın her iki katta odalara bağlantı sağladığı görülmektedir.

Şekil 6.26. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 1 numaralı yapının bahçeden ulaşılan yarı açık alanları (Yazarın Arşivi)

İç mekandaki düzenlemesinde dikdörtgen formlu mekanın girişinin uzun kenarın orta noktasından verilmesiyle mekanın kullanım açısından bölündüğü, sokak tarafında kalan bölümün oturma alanı, diğer bölümün ise dolap ve yatma alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Şekil 6.27). Mutfak zemin katta, banyo ve tuvalet ise yapıdan bağımsız olarak bahçe içinde konumlandırılmıştır.

Şekil 6.27. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 1 numaralı yapının 1. kattaki yaşama alanı (Yazarın Arşivi)

Aynı dokuda tespit edilen 3 (Şekil 6.28), 6 ve 9 (Şekil 6.29) numaralı yapıların 1 numaralı yapı ile kütle düzeni olarak benzerliklerinin bulunduğu; 4 numaralı kâgir yapının (Şekil 6.28) ise bitişik nizamı, uzun cephesi, artan pencere büyüklükleri ve sayısı gibi özellikleri ile bu yapılardan ayrıldığı söylenebilir. Ahşap karkas evlerin tek katlı, bitişik veya ayrık nizamlı ve beşik çatılı olduğu; yapılarda dolgu malzemesi olarak toprak ya da kerpiç kullanıldığı, dış cephelerinde herhangi bir sıva uygulaması yapılmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.30).

Şekil 6.28. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 6 (sol) ve 7 (sağ) numaralı yapılar

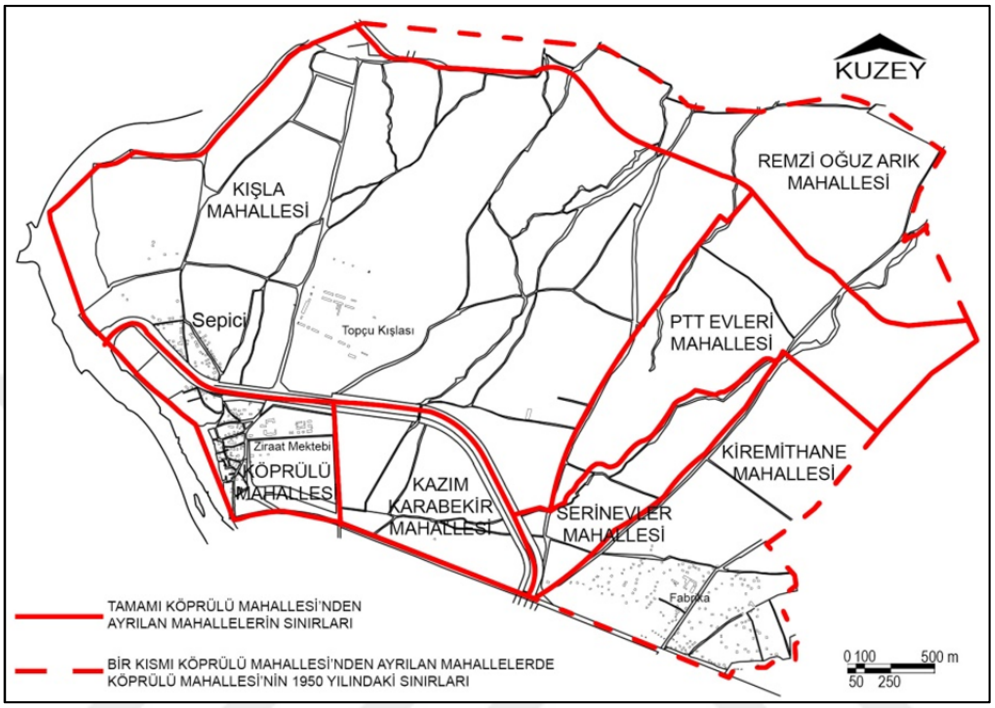

Şekil 6.29. Şekil 6.10'daki ve Şekil 6.11'deki 8 (sol) ve 9 (sağ) numaralı yapılar (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.30. Şekil 6.10'daki 10 numaralı (sol) ve yeri tespit edilemeyen yapılar (Yazarın Arşivi)

6.2. 1986 Yılına Kadar Köprülü Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler

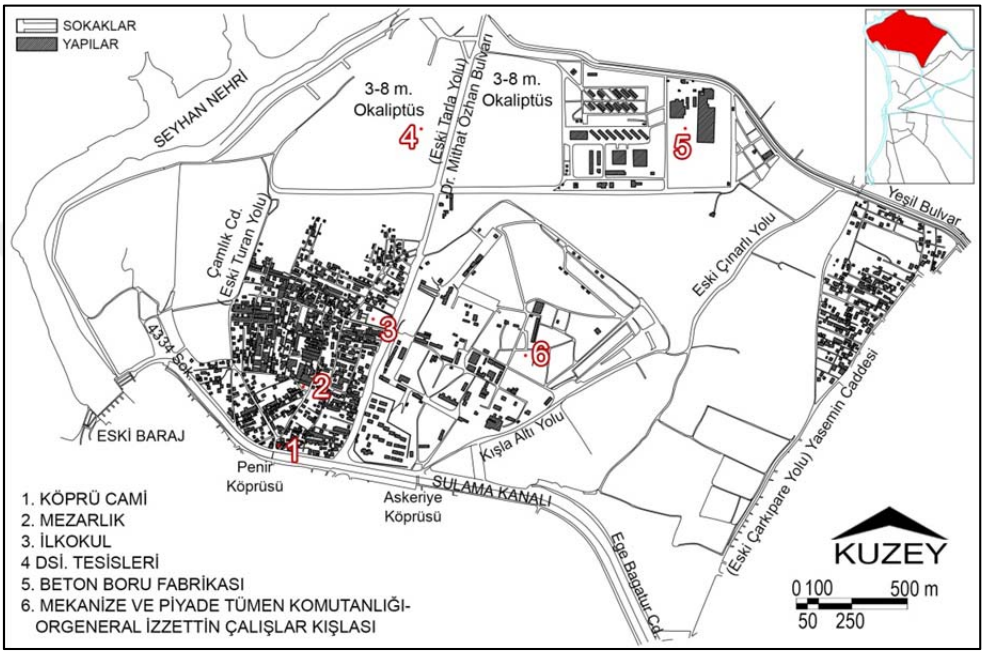
Şekil 6.31. 1986 yılına kadar Köprülü Mahallesi'nin bölünmesiyle oluşan mahalleler (Şekil 6.1 ve Şekil 6.3 çakıştırılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Köprülü Mahallesi'nin 1950 yılndaki sınırları içinde 1986 yılına kadar yaşanan bölünmeler sonucunda yedi farklı mahalle oluştuğu tespit edilmiştir. Bunlardan Remzi Oğuz Arık ve Kiremithane mahallelerinin bir kısmının, geri kalan beş mahallenin ise tamamının Köprülü Mahallesi'nden ayrıldığı sonucuna varılmıştır (Şekil 6.31).

6.2.1. Kışla Mahallesi

Yüreğir'in 1950 yılına ait kadastro haritasındaki Köprülü Mahallesi'nin sınırlarına göre 1986 yılına kadar bu mahalleden ayrılarak kurulduğu anlaşılan Kışla Mahallesi'ne dair en eski kayıtlara Yeni Adana Gazetesi'nin 20 Nisan 1983 tarihli baskısında rastlanmaktadır (YAGA, 20 Nisan 1983: 1-5). 1954-1968 yılları arasındaki belediye başkanlığı döneminde Ali Sepici vasıtasıyla Çukurova

Üniversitesi'nin, arazisine kurulduğu Balcalı Köyü'nden 5-10 ailenin buraya yerleştirilmesiyle oluşan "Sepici" bölgesinin gelişmesi sonucu bölündüğü düşünülmektedir.

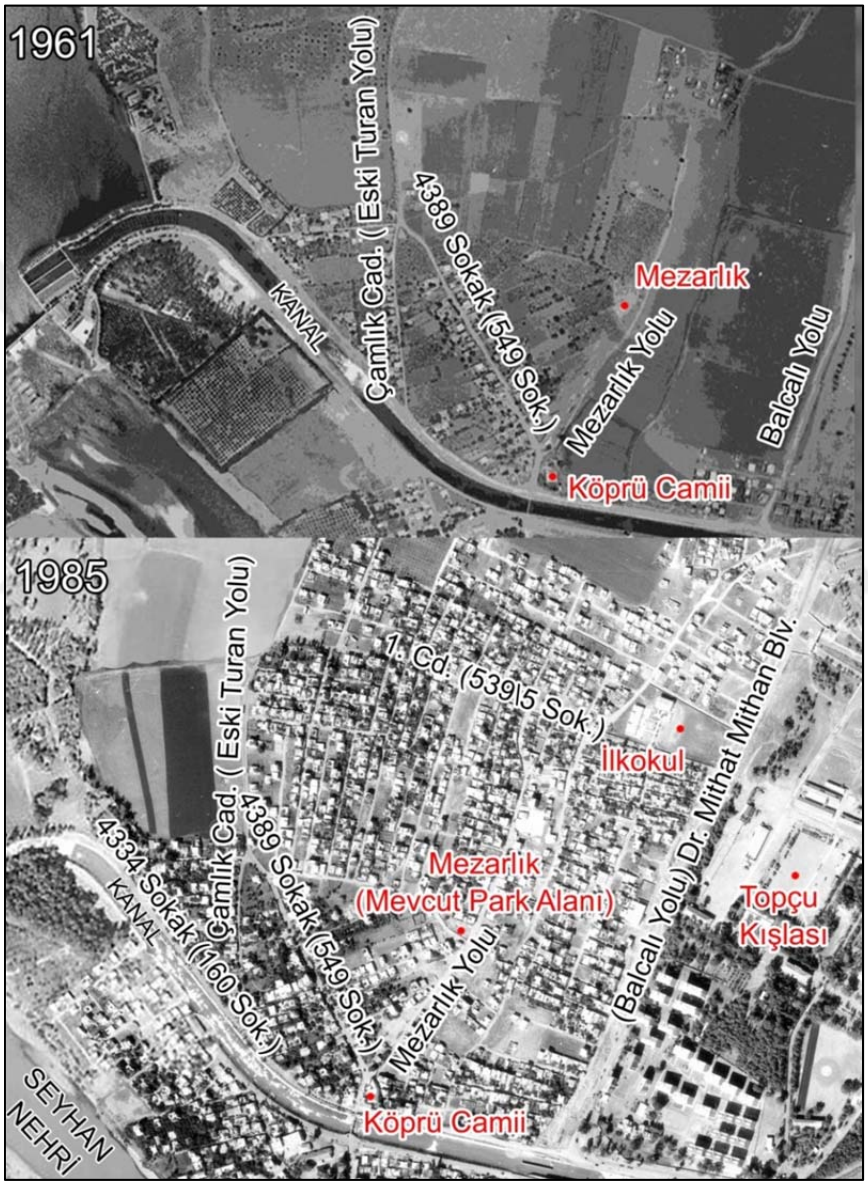

Şekil 6.32. 1985 yılında Kışla Mahallesi (1965 yılına ait kadastro haritası üzerinden yapıların isimleri tespit edilerek 1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Mahalleye adını veren 6. Mekanize ve Piyade Tümen Komutanlığı-Orgeneral İzzettin Çalışlar Kışlası ise en önemli fiziki unsurlarındandır. Batıda Seyhan Nehri, doğuda Yasemin Caddesi, güneyde DSİ 1. Sulama Kanalı ve Ege Bagatur Caddesi, kuzeyde ise Yeşil Bulvar ve Kurutma Kanalı mahallenin sınırlarını oluşturmaktadır (Şekil 6.32).

Sepici bölgesi olarak Köprülü Mahallesi'ne bağlı olduğu 1961 yılındaki dokusunun, şimdiki 4389 sokak (Turan Yolu) olarak bilinen yol ve bu yola cephesi olacak şekilde konumlanmış yapılardan oluştuğu görülmektedir. 1985 yılında ise konut alanlarının kuzeyde DSİ Tesisleri'ne doğru, batıda ise Çamlık Caddesi'ne

kadar büyüdüğü anlaşılmaktadır (Şekil 6.33). 1961'de var olan adını üzerinde bulunan mezarlıktan alan Mezarlık Yolu'nun, 1985 yılında ilkokul yapısının üzerinde bulunduğu 1. Sokak ile kesiştiği görülmektedir.

Şekil 6.33. 1961 (üst) ve 1985 (alt) yılında Kışla Mahallesi'ndeki yerleşim bölgesi (1961 yılına ait ortofoto görüntü ve 1985 hava fotoğrafı kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

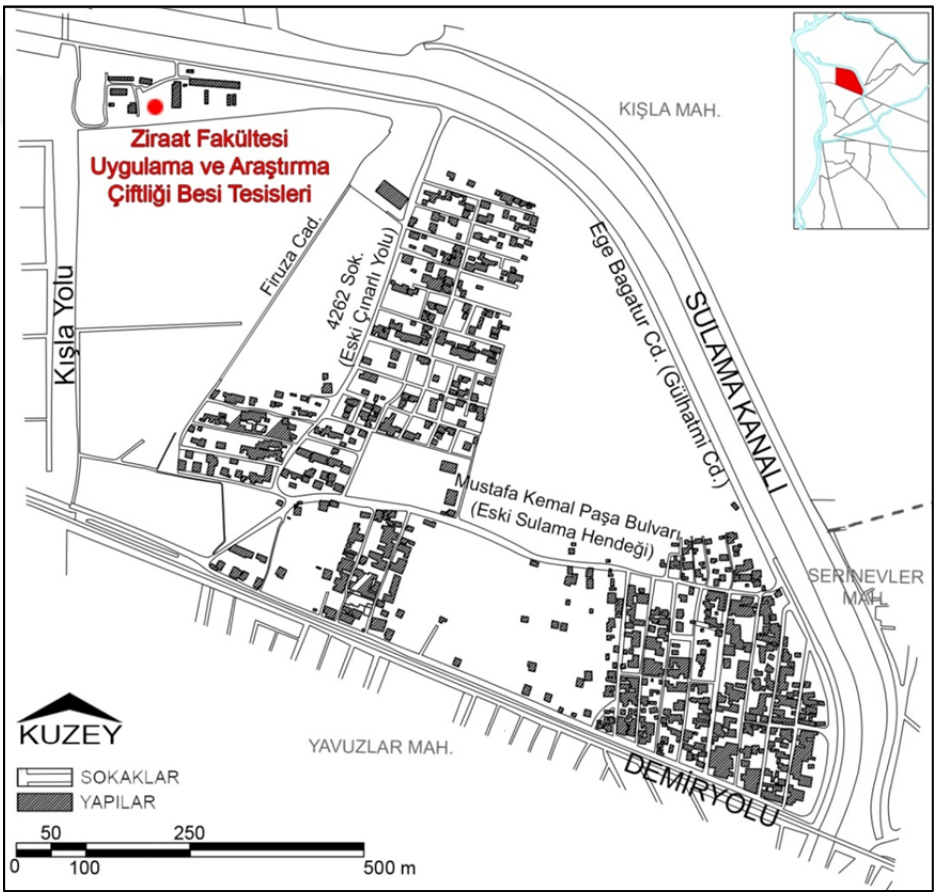
1985 yılındaki mahalle dokusunda doğrusal ve çok sayıda sokakların bulunduğu, bu sokakların büyük yapı adalarının bölünmesine neden olduğu ve sokağa cephesi olan yapı sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Ayrık nizamdaki konutların yoğunluğu sebebiyle ortaya çıkan tarım alanlarının Çamlık Caddesi'nin batısında, Yasemin Caddesi üzerinde, Balcalı Yolu çevresindeki DSİ Tesisleri'nde bahçe alanları olarak ve diğer boşluklarda tarla olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Mezarlık Yolu ve 549 Sokak arasındaki mezarlığı içine alan üçgen bölgede ise yapı yoğunluğunun çevresine göre daha az olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 6.33).

6.2.2. Kazım Karabekir Mahallesi

Şekil 6.34. 1961 yılında Köprülü Mahallesi sınırları içinde kalan alan (HGM Arşivi, 1961 yılına ait ortofoto görüntü)

Kazım Karabekir Mahallesi'nin Köprülü Mahallesi'nden ayrılarak 1973-1977 yılları arasında Yavuzlar Mahallesi muhtarlığını yapmış Kazım Başer'in (YAGA, 15 Şubat 1977:9) adını alarak Kışla Mahallesi ile aynı tarihlerde kurulduğu düşünülmektedir. Günümüzde Kazım Karabekir ismini alan mahallenin, Köprülü Mahallesi'ne bağlı olduğu yıllarda arazilerinin tarımsal amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır (Ek-1) (Şekil 6.34).

Şekil 6.35. 1985 yılında Kazım Karabekir (Kazım Başer) Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

1985 yılında demiryolu, Kışla Caddesi ve DSİ 1. Sulama Kanalı mahallenin sınırlarını belirlemektedir. En eski yollarının ise 4262 Sokak, Firuza Caddesi ve

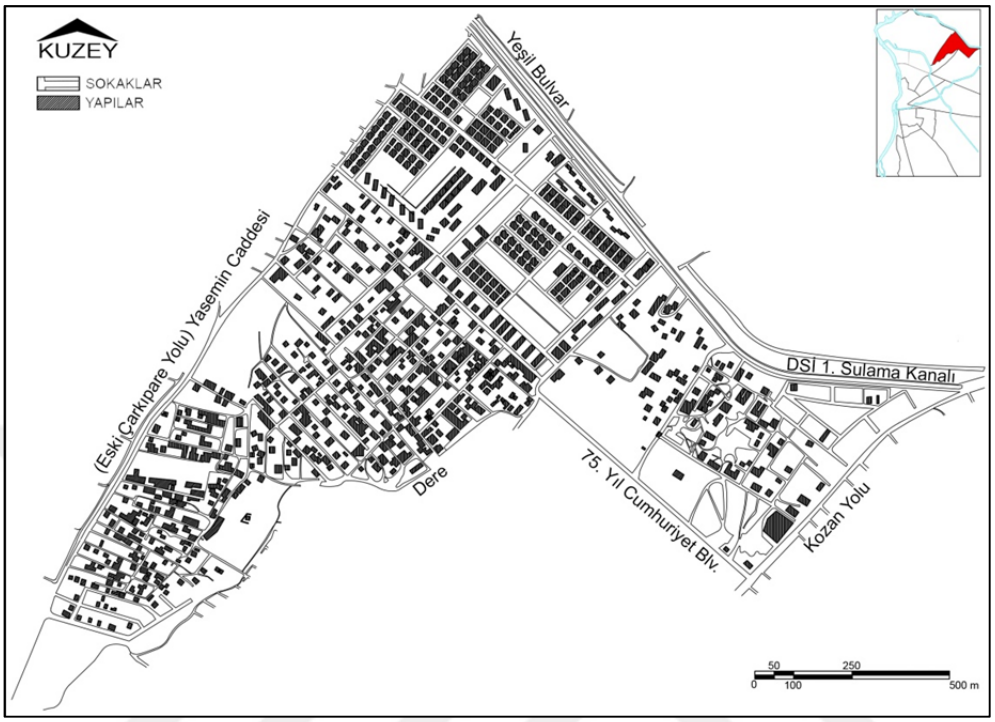
Mustafa Kemal Paşa Bulvarı'nın bir kısmını oluşturan sulama hendeği olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6.35). Yapı alanları arasında kısa, doğrusal ve birbirini kesen sokaklar dışında mahalledeki önemli yollar 1961'de sokak dokusunda görülen yollardır. Eski Çınarlı Yolu (4262 Sokak) ve Mustafa Kemal Paşa Bulvarı birleşerek demiryolu ve Kışla Yolu'na bağlanmıştır. 1985'teki fiziksel gelişimin bu yollar üzerinden başladığı görülmekle birlikte Kışla Yolu'nun doğusundaki ve DSİ 1. Sulama Kanalı'nın kıyısındaki yapılaşma görülmeyen arazilerin tarım alanları olduğunu söylemek mümkündür. Ziraat Fakültesi Uygulama ve Araştırma Çiftliği Besi Tesisleri'ne ait yapılar ise mahalledeki en önemli fiziksel unsurlar olarak görülmektedir.

6.2.3. PTT Evleri Mahallesi

18 Kasım 1969'da kurulan PTT Mensupları Yapı Kooperatifi, Türkiye'nin gecekondu önleme bölgesi olarak kurulmuş ve üniversite sahası civarında belediyeden arsa satın alarak inşaata başlamıştır. 1972 yılına kadar 174 adet yapısından 122'si tamamlanan PTT Evleri, 100 m^2 ve 800 m^2'lik sahalarda yapılan iki tip evden oluşmaktadır (Şekil 6.36) (YAGA, 1 Şubat 1972: 8).

Şekil 6.36. PTT Evleri Mahallesi'ndeki 1972'ye kadar yapılan konutların bir kısmının görünümü (YAGA, 1 Şubat 1972: 8)

Şekil 6.37. 1985 yılında PTT Evleri Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

1976 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır haritada PTT Evleri Mahallesi'nin kurulmuş olduğu görülmekle birlikte 1973 İl Yıllığı'ndaki mahallelerde kaydına ulaşılamamıştır. Buna bağlı olarak mahallenin Köprülü Mahallesi'nden 1973-1976 yılları arasında ayrılarak kurulduğu düşünülmektedir. 1985'te mahalle sınırlarını dere, 75. Yıl Cumhuriyet Bulvarı, Kozan Yolu, DSİ 2. Sulama Kanalı, Yeşil Bulvar ile Yasemin Caddesi belirlemektedir (Şekil 6.37).

Mahallenin kuzeyindeki planlı gelişen konut alanlarının PTT Evleri Mahallesi'ne ismini veren gecekondu önleme bölgesi olduğu düşünülmektedir. 1985 yılına kadar mahallede yalnızca Davutalan bağları bulunmaktadır. 1985'te görülen güneybatı ve kuzeydoğudaki yapı alanları ise hızlı bir gelişim göstermiştir.

6.2.4. Serinevler Mahallesi

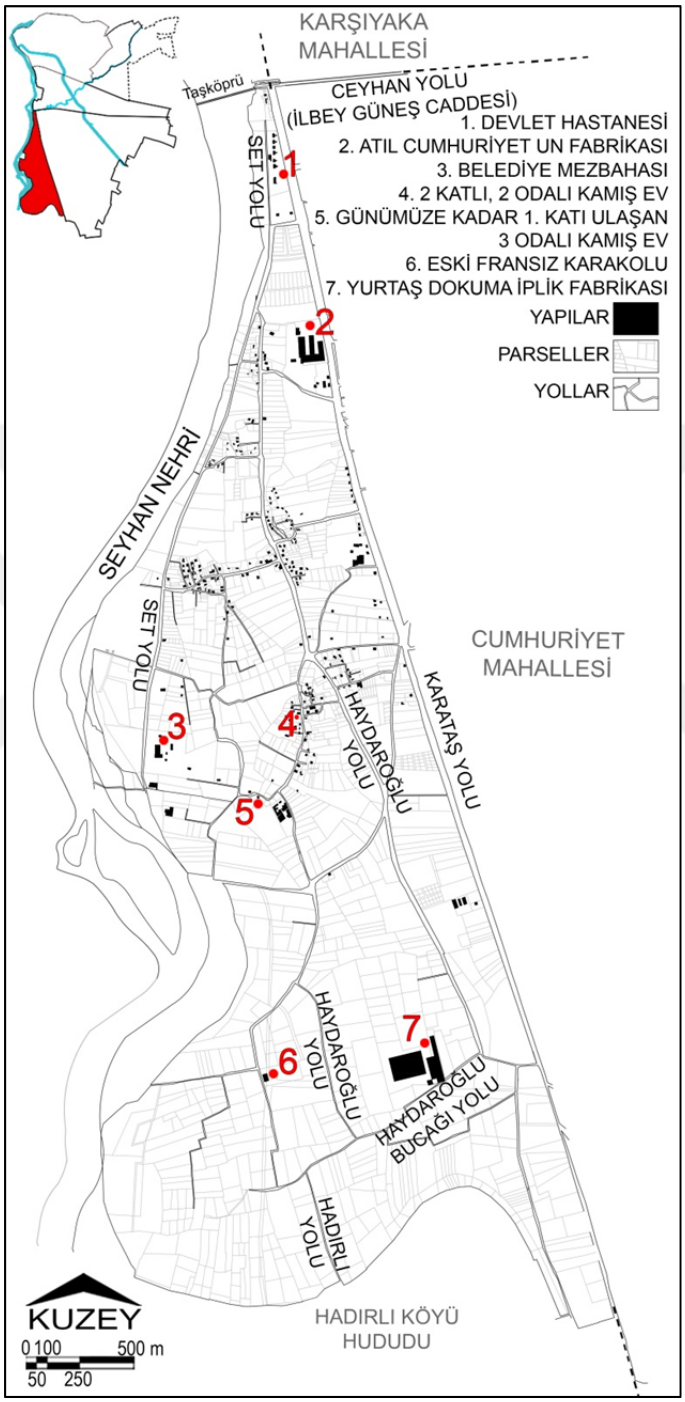
Şekil 6.3'e göre 1986 yılına kadar kurulduğu anlaşılan Serinevler Mahallesi'ni DSİ 1. Sulama Kanalı, Demiryolu, Leylak Cad. ve dere sınırlandırmaktadır. Leylak Caddesi üzerinde ve bu cadde ile DSİ 1. Sulama Kanalı'nın kesiştiği noktadaki büyük ölçekli iki yapı etrafında fiziksel gelişimin başladığı görülmektedir (Şekil 6.38). Buna bağlı olarak iki farklı yapılaşma bölgesi oluştuğu ve bunların birbirleriyle ilişki kuramadığı, derenin sınırlayıcı öge olması sebebiyle Eski Karsantı Yolu'nun bu iki bölge arasında ilişkiyi sağlayan en önemli unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 6.38. 1985 yılında Serinevler Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

6.3. Seyhan Mahallesi

Seyhan Mahallesi Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Nafia-yı Cedid Mahallesi'nin bir parçası iken Cumhuriyet'in ilanından sonra adını batıdaki sınırlayıcı ögesi Seyhan Nehri'nden alarak kurulduğu düşünülmektedir. Mahalleye ilk olarak Suriye-Lazkiye'den gelen Fellahlar yerleşmiştir (Ek-2).

Şekil 6.39. 1950 yılında Seyhan Mahallesi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçesi arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Mahallenin 1950 yılındaki sınırları batıda Seyhan Nehri, doğuda Karataş Yolu (Hasan Şaş Caddesi), kuzeyde Ceyhan Yolu ve güneyde Hadırlı Köyü hududu olarak belirlenmiştir (Şekil 6.39). Karataş Yolu'nun üzerinde Eski Mezarlık, Gureba (Memleket) Hastanesi ve Atıl Cumhuriyet Un Fabrikası gibi Yüreğir'in önemli ve en eski karakteristik unsurlarını barındırdığı anlaşılmıştır. Set Yolu'nun ise, kuzeyde Karataş Yolu ile birleşip nehrin kıyısından güneye doğru Belediye Mezbahasına kadar uzanan önemli bir arter olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca bu yıllarda Haydaroğlu Mahallesi kurulmamış olsa da sokak isimlerinde "Haydaroğlu", bucak olarak kullanılmakta ve bu yol üzerinde Yurtaş Dokuma İplik Fabrikası bulunduğu görülmektedir. Belediye Mezbahasının doğusunda günümüze kadar ulaşmış geleneksel konut örneklerinden saz ve topraktan yapılmış iki katlı iki adet konut yapısı ve Seyhan Mahallesi Muhtarı Ersen Bahçeci ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşmede işgal yıllarından kaldığı ve Fransız Karakolu olduğu belirtilen (Ek-2) bir yapı tespit edilmiştir.

1950 yılında mahallenin genel olarak tarla, bağ ve bahçelerden oluştuğu kanaatine varılmıştır. Arsa, tarla, bağ veya bahçe olarak kullanılan arazilerin mahallenin toplam alanının % 67,1'ini oluşturduğu; 244 adet bahçe ve 127 adet tarlanın bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu alanların Şekil 5.1'e göre Seyhan Nehri'ne yakın noktalarda yer aldığı tespit edilmiştir.

Konut alanlarının genel olarak Haydaroğlu Yolu, Karataş Yolu ve Set Yolu ile bunları bağlayan yollardan bir kaçı etrafında Belediye Mezbahasına kadar olan alanda yoğunluk kazandığı ve nehirle ilişki kuramadığı anlaşılmıştır (Şekil 6.39). Bu tip yapıların kamış, kerpiç, taş malzeme ile veya kâgir yapılarak dokudaki %18,45'lik alanı doldurduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 6.3).

Çizelge 6.3[26]. Seyhan Mahallesi'nin 1950 yılına ait parsel kullanımları (1950 yılına ait yapı adası-parsel bilgisi verilen kadastro paftaları üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

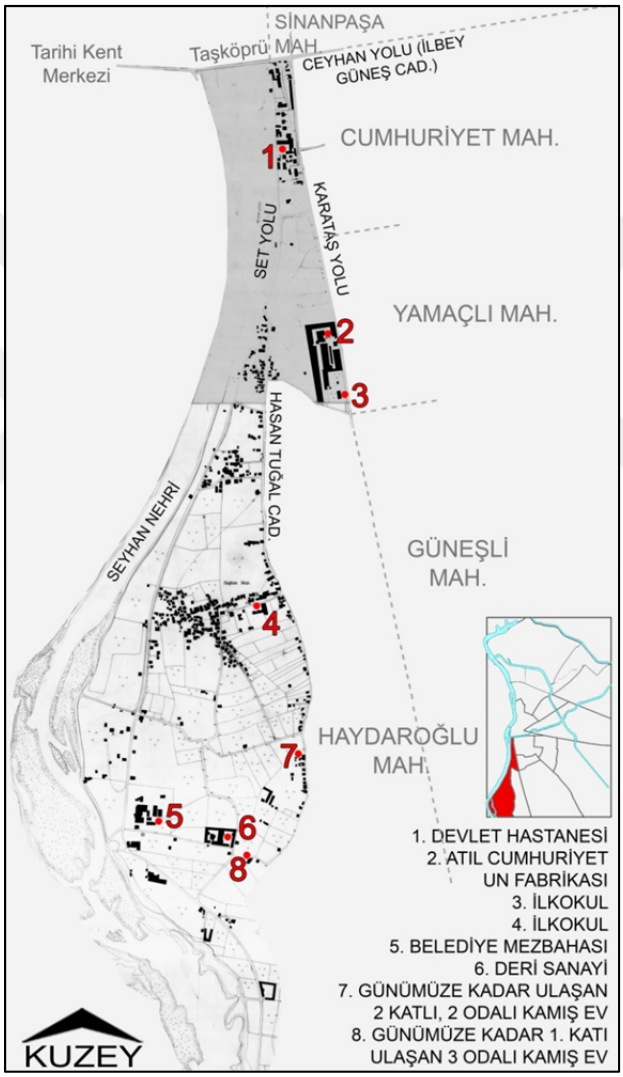
Parsel Kullanımı	Kullanım Adedi	Oturduğu parsellerin toplam alanı (m²)	Yüzdesi (%)
Arsa- Tarla	127	761560	31,29
Bağ- Bahçe	244	870478	35,77
Kamış Ev	95	172967	7,11
Çardak	8	53509	2,20
Kerpiç Ev	127	176061	7,23
Huğ Ev	48	87545	3,6
Dükkân	30	20398	0,84
Taş Ev	4	2466	0,10
Kâgir Ev	11	10055	0,41
Fabrika	2	5118	0,21
Su Arkı	3	2116	0,09
Hastane	1	21010	0,86
Karakol	1	28	0,001
Ahır	2	1935	0,08
İlkokul	1	5760	0,24
Niteliği belirtilmemiş ev	23	63087	2,59
Un değirmeni	1	502	0,02
Bilinmeyen kullanımlar	17	178984	7,35
Toplam	745	2433579	100

1957 yılına kadar ise Seyhan Mahallesi'nin iki ayrı mahalleye bölünmesiyle (YAGA, 22 Ekim 1957: 5) Seyhan Mahallesi'nin sınırlarının günümüzdeki sınırlarına kadar daraldığı düşünülmektedir. Doğuda Cumhuriyet Un Fabrikası'nın güneyindeki ilkokula kadar Karataş Yolu, ilkokuldan sonra Hasan Tuğal Caddesi'nin, güneyde ise günümüz Havutlu Köyü'nün yeni sınırlarını oluşturduğu görülmektedir (Şekil 6.40).

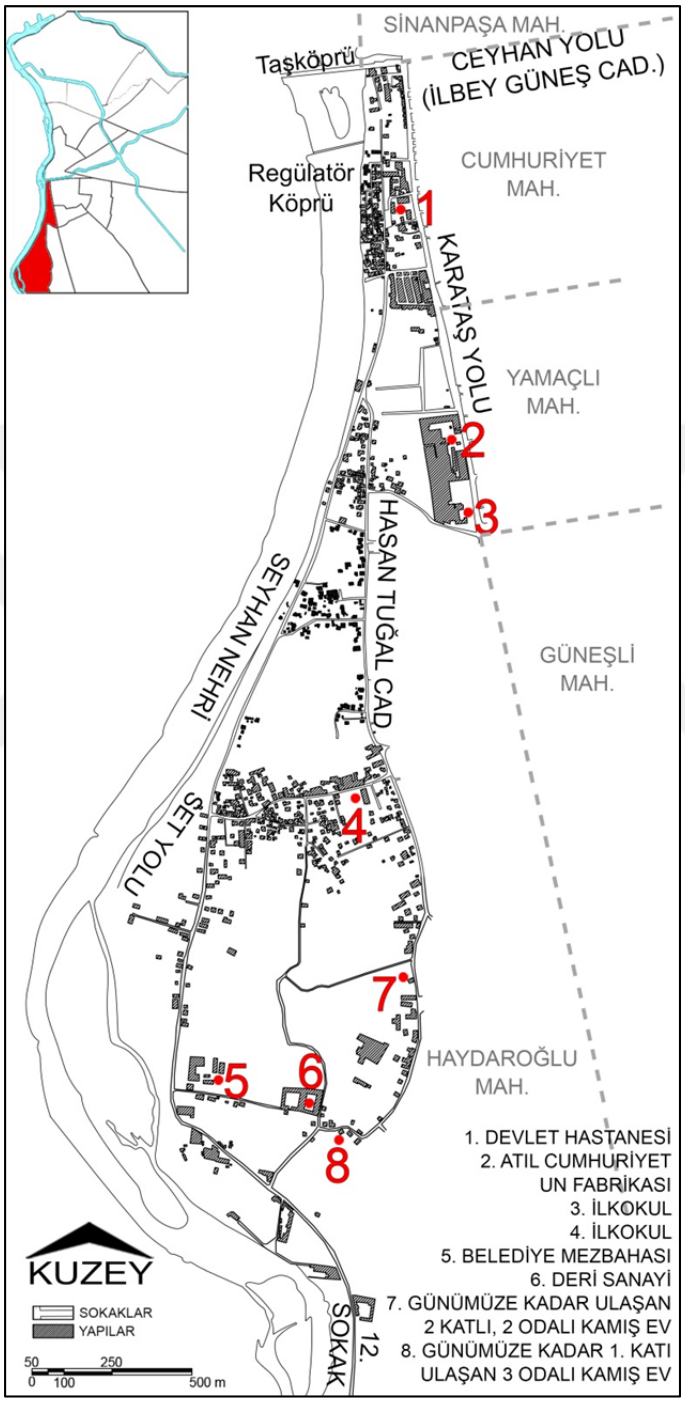
1972 yılındaki haritaya göre Devlet Hastanesi'nin çevresinde yapılaşmanın başladığı, Cumhuriyet Un Fabrikası'na ait binaların sayısının artarak fabrikanın güneyinde ilkokul, Hasan Tuğal Caddesi yakınında bir ilkokul yapısı ve

[26] 1950 yılına ait kadastro paftasında Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin parsel kullanımları ve sayısal bilgileri dışında bu verileri içeren herhangi bir belgeye ulaşılamadığı için kadastrodan üretilen Çizelge 6.3'ün 1950-1986 yılları arasındaki süreçte karşılaştırılması yapılamamıştır.

mezbahanın bitişik parselinde bir Deri Sanayi İşletmesinin varlığı tespit edilmiştir. Dokuda görülen yapıların genel olarak yola yakın konumlandığını ve ilkokulun çevresindeki yapıların en yoğun yapılaşma bölgesini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 6.40. 1972 yılında Seyhan Mahallesi (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 6.41. 1985'te Seyhan Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1985 yılında ise sokak dokusunda önemli bir değişiklik olmamakla birlikte Set Yolu'nun (12. Sokak) Seyhan Nehri üzerine yapılan Güney Regülatör Köprü'ye kadarki ulaşımı sağlamasıyla önem kazandığı düşünülmektedir (Şekil 6.41). Seyhan Nehri'nin kıyısındaki araziler, Regülatör Köprü'nün çevresine setler kurulması sebebiyle özellikle Devlet Hastanesi'nin batısındaki bölümde yerleşim dokusunun gelişim gösterdiği alanlar haline gelmiştir. 1950-1986 yılları arasındaki mahalle dokusunun, Karataş Yolu üzerindeki düzenli bölünmüş parseller içinde bulunan yapılaşma dışında plansız ve kendiliğinden geliştiği kanaatine varılmıştır.

6.3.1. Seyhan Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

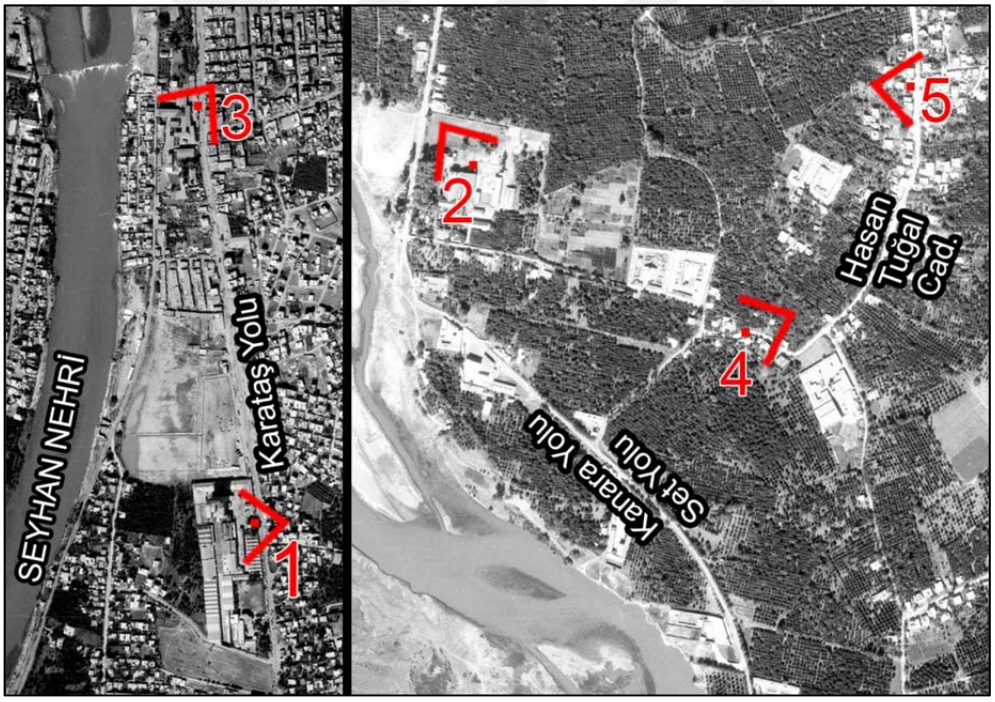
Çizelge 6.4. Seyhan Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/Yıllar	1950	1950-1972	1972-1986	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Cumhuriyet Un Fabrikası	Deri Sanayi	-	Cumhuriyet Un Fabrikası
	Belediye Mezbahası			Belediye Mezbahası
	Yurtaş Dokuma İplik Fabrikası			
Resmi kurumlar	Devlet Hastanesi	2 adet ilkokul	-	Devlet Hastanesi
	Eski Fransız Karakolu			
Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar	Şekil 6.42'deki 4 ve 5 Numaralı kamış evler		-	Şekil 6.42'deki 4 ve 5 Numaralı kamış evler
Toplam	7	3	-	5

Seyhan Mahallesi'nin 1950 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan 7 adet fiziksel unsurun üretim tesisi, resmi kurum ve konut kültürüne ait yapılar olduğu tespit edilmiştir. 1972 yılına kadar 1 adet üretim tesisi ve iki adet okul yapısının dokuya dâhil olduğu anlaşılmıştır. 1986 yılına kadar mahalle sınırlarının küçülmesi sebebiyle yeni bir fiziksel unsurun tespiti yapılamamakla birlikte üretim tesislerinin mahalle dokusunda sayıca en fazla olduğu anlaşılmıştır (Çizelge 6.4). Konut

kültürünü yansıtan yapıların günümüze ulaşamaması sebebiyle diğer kullanım alanlarına göre daha az tespiti yapılsa da Şekil 6.41'e göre yapılaşma alanlarında konutların sayısal üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir.

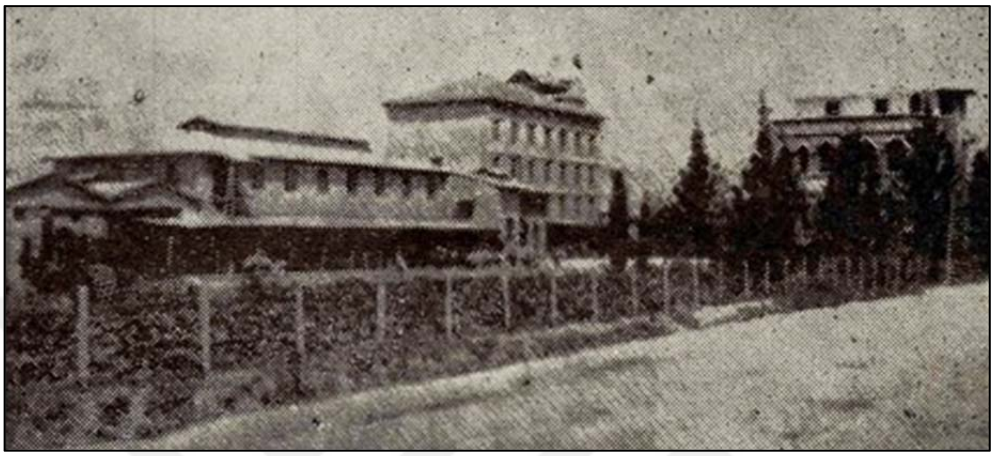
Çizelge 6.4'te gösterilen ve incelenen 5 adet fiziksel unsurun konumları Şekil 6.42'de belirtilmiştir. Geleneksel dokuya ait olduğu anlaşılan iki adet konut yapısı, Adana Devlet Hastanesi, Cumhuriyet Un Fabrikası ve Belediye Mezbahası açıklanmıştır. İncelenen iki adet konutun yalnızca Seyhan Mahallesi sınırları içinde değil 1950'li yıllardaki Cumhuriyet ve Seyhan mahallelerindeki konut kültürünü yansıtmaları açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Sağlık yapısı ve üretim tesisleri ise Yüreğir ilçesinin en eski mekânsal unsurları olmaları açısından önem taşımaktadır.

Şekil 6.42. Seyhan Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı esas alınarak yazar tarafından üretilmiştir.)

6.3.1.1. Üretim Tesisleri

1) Atıl Cumhuriyet Un Fabrikası (Şekil 6.42'deki 1 numaralı yapı)

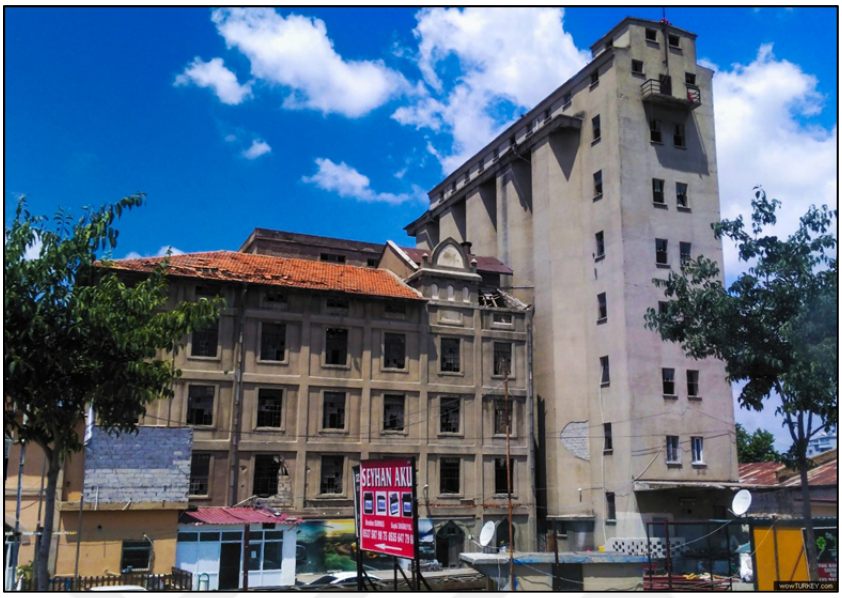
Şekil 6.43. 1935 yılındaki Cumhuriyet Un Fabrikası (Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1935: 71)

Atıl Cumhuriyet Un Fabrikası 1920-1922 yıllarında Alman teknolojisi kullanılarak yapılmış, Ağa zade Hulusi tarafından Karataş Yolu üzerindeki 60 dönümlük araziye kurulmuş ve Adana'nın ikinci un fabrikası olarak 1928'de faaliyete geçmiştir (Şekil 6.43). 1937-1938 yıllarında ise çırçır eklenmiştir (Tülücü, 2007). Fabrikada un hazırlama ünitesi, yönetim binası, kapalı depolar, paketleme ve laboratuvarın bulunduğu, iki katlı çırçır binasının depolardan ve sundurmalardan oluştuğu, kolonların taş veya taş üzeri tuğla ile örülerek oluşturulduğu ve kirişlerin ahşap malzemeyle yapılarak zamanla betonarme olarak takviye edildiği anlaşılmaktadır (Özüdoğru, 2010:118).

Tesisin kuzey-güney ekseninde uzanan dikdörtgen bir yerleşim planına sahip olduğu (Şekil 6.44) ve betonarme karkas olarak inşa edildiği bilinmektedir. Özellikle un hazırlama ünitesinin modüler sistemle oluşturulan taşıyıcı sisteminin dış yüzeye yansıtılması sonucu elde edilen cephesinde, zemin katlarda sivri kemerli pencereler kullanılmasıyla yapıya nitelikli bir görünüm kazandırıldığı ve mimari açıdan dikkat çekici olduğu söylenebilir (Özüdoğru, 2010:118) (Şekil 6.45).

Şekil 6.44. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007:212)

Şekil 6.45. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın un ünitesinin Karataş Yolu üzerinden genel görünümü (URL 19)

Şekil 6.46. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın idari biriminin ve çırçır biriminin Karataş Yolu üzerinden görünümü (URL 20)

Ayrıca Özüdoğru (2010) tarafından aynı sivri kemerlerin idari birimin zemin katında kullanılmasıyla tesisteki bu iki farklı yapı arasında mimari açıdan dil birliği oluştuğu ifade edilmiştir (Şekil 6.46). Dış duvarlarında dolgu malzemesi olarak depolarda taş, çırçır ünitesinde tuğla, un hazırlama ünitesinde briket ve çatı kaplama malzemesi olarak çinko ile kiremit kullanıldığı anlaşılmıştır (Özüdoğru, 2010:118).

1928-1990 yılları arasında aktif olarak faaliyet gösteren fabrika bugün yoğun bir yerleşim içinde kalarak (Şekil 6.47) özgün kullanımı kaybetmiş olup 2. derece risk grubunda[27] yer almaktadır. 19.11.2019 tarihinde tescil edilen Cumhuriyet Un ve Çırçır Fabrikası'nda idari bina ve ek depolar dışında kalan ana üretim yapısı, dönem eki olan silo ve ambar yapısı koruma altına alınmıştır. Adana Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından statik açıdan önemli sorunlarının bulunmadığı saptanan yapıların yeniden kullanımının sağlanması halinde onarım ihtiyacının olduğu belirtilmiştir (Özüdoğru, 2010:119).

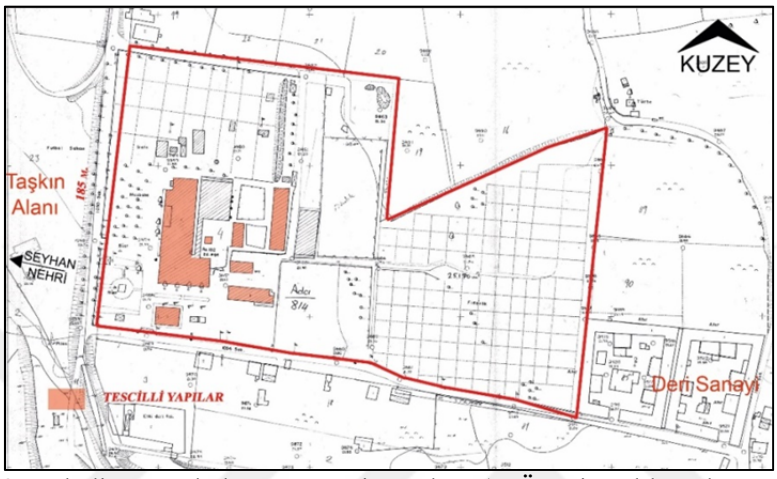
Şekil 6.47. Cumhuriyet Un Fabrikası'nın güneydoğudan görünümü (Yazarın Arşivi)

2) Adana Belediye Mezbahası (Kanara) (Şekil 6.42'deki 2 numaralı yapı)

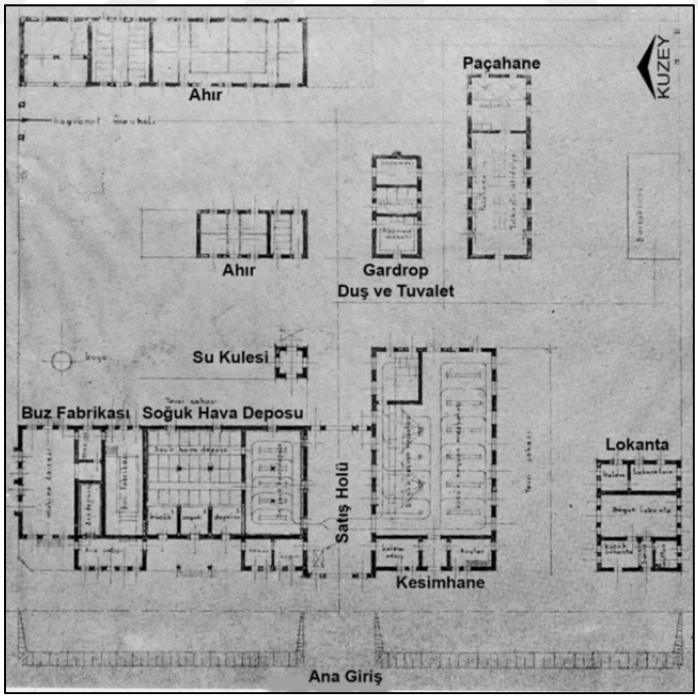
Projelendirmesi ve yapımı Mimar Semih Rüstem Temel'e ait olan Belediye Mezbahası, nehrin doğu yakasında kent merkezine 3 km mesafede konumlanmıştır. Mezbahanın yeri tespit edilirken Adananın sıcak iklimi, rüzgâr istikametleri, nakliyat ve mezbahalarla alâkası olan deri sanayiinin bu tesis ile irtibatları düşünülmüştür (Şekil 6.48). 1929 yılında projeleri hazırlanmış 1930'da inşaatına başlanmış 1932 yılında ise bitirilerek Adana Belediyesi'ne teslim edilmiştir. 28

[27] 2. derece risk taşıyan endüstri yapısı/tesisi: Acil müdahale gerektiren bir sorun olmadığı için uzun vadede çözüme gidilmesinin yeterli olacağı sanayi yapısı/tesisi (Köksal, 2005:185; Özüdoğru, 2010:118)

Ocak 1933'te Adana'yı ziyaret eden Atatürk mezbaha yapısını gezerek tesisi çok beğenmiş, mezbaha kelimesinin yerine "Kanara" kelimesinin kullanılmasını önermiş ve tesis bu isimle anılmaya başlamıştır (Rüstem, 1933).

Şekil 6.48. Belediye Mezbahasının Vaziyet Planı (Ç.Ü. Mimarlık Bölümü arşivi)

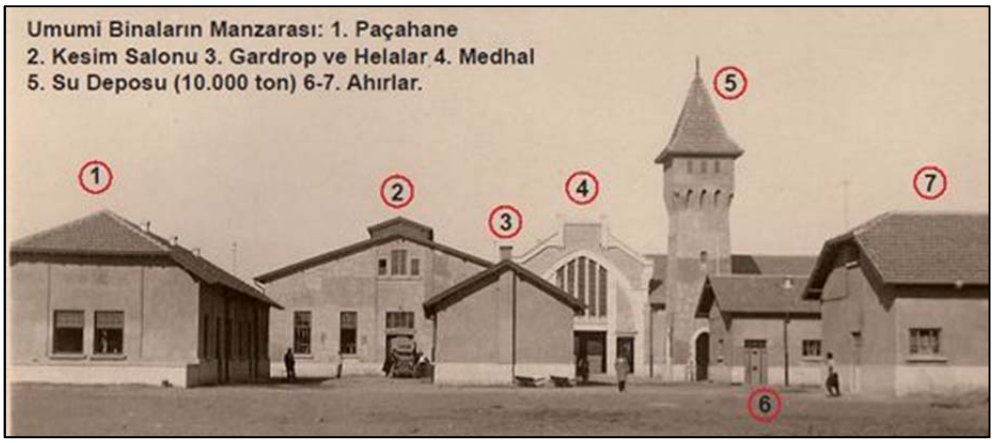

Şekil 6.49. Belediye Mezbahasının Yerleşim Planı (Rüstem, 1933: 36)

Mezbaha, merkezî plânlama yerine sıcak iklime uygun pavyonlardan oluşan bir organizasyonla oluşturularak altı adet pavyon ile bir adet su kulesinden meydana gelmektedir (Şekil 6.49) (Rüstem, 1933). Tesisin ana yapısını, konumu ve büyüklüğü itibariyle kesimhane biriminin oluşturduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6.50). Satış holü, soğuk hava depoları ve buz fabrikasının ana birimde yer aldığı ve bu birimin doğusunda dikdörtgen planlı ahırlar, depo, yemekhane, işçi dolapları ve duşları ile kare formlu su deposu; güneyinde ise günümüzde idari bina olarak kullanıldığı anlaşılan lokanta ve laboratuvarı içeren birimin bulunduğu görülmektedir (Şekil 6.51) (Akar, 2011).

Şekil 6.50. Belediye Mezbahasına ait kesimhane biriminin (ana binanın) kuzeybatıdan görünümü (Rüstem, 1933: 35)

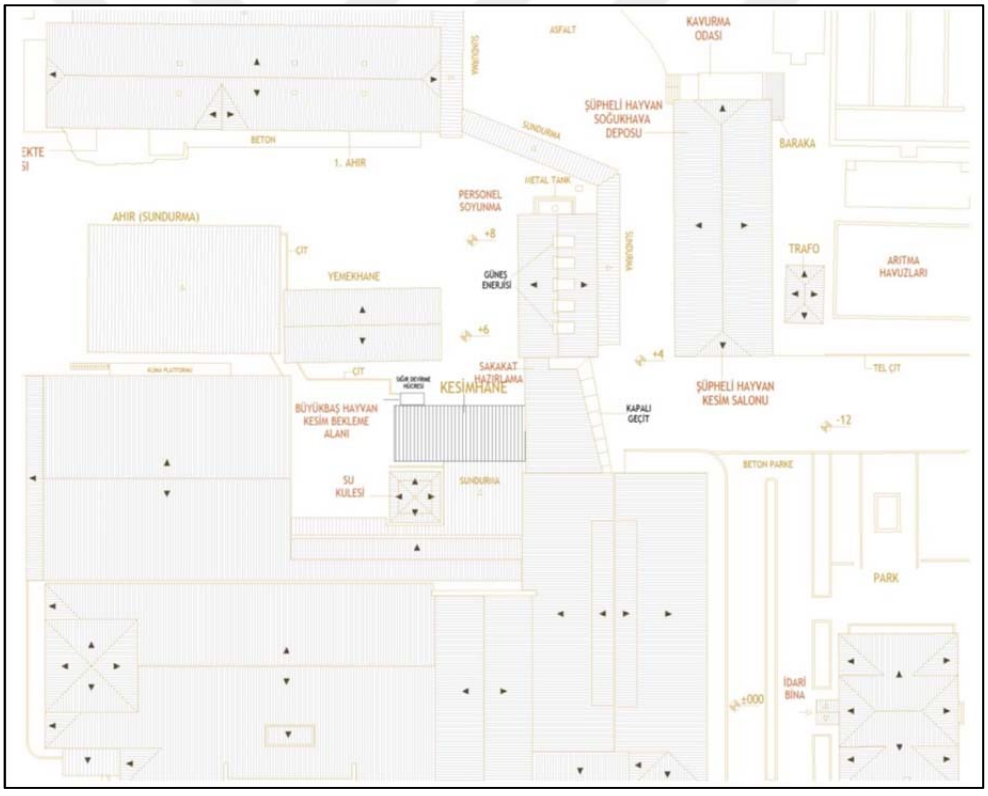
Şekil 6.51. Belediye Mezbahasının doğu görünüşü (URL 21)

Rüstem'in ifade ettiğine göre (1930), inşaat tuğla kâgir olarak yapılmış, çatılar küçük binalarda veya betonarme tavanlar üzerinde ahşap ve büyük hallerde demir olarak imal edilmiştir. Binalar renkli piyer artifisiyel sıvalı, su basmanlar ile tezyinat aksamı yontma taştandır ve zeminler, mermer mozaiktir (Şekil 6.52). Ana binada cephe boyunca yapılan kemer açıklığı kolonat sisteminde yapılmış betonarme lento ile giriş kapısına oturmaktadır. Satış holünün üzerinde çelik konstrüksiyonlu çatı üzerinde beşik çatılı havalandırma yükseltisi bulunmaktadır. 18 m yüksekliğe sahip olan su kulesi ise betonarme bir yapıdır (Rüstem, 1933) (Şekil 6.51).

Şekil 6.52. Belediye Mezbahasına ait birimlerin detayları (Ç.Ü. Mimarlık Bölümü arşivi)

Alana 1960'lı yıllarda eklenen soğuk hava deposu, depo ve ahır birimleriyle toplam pavyon sayısı dokuza yükselmiş ve yeni eklenen birimler betonarme karkas olarak inşa edilmiştir. Mimari dili itibariyle diğer birimlerden çok farklılık göstermese de ana birimin arkasında yer alan kesimhane ile bağlantı kuran yeni soğuk hava deposu, ana birimin doğu cephesini tümüyle kapatmıştır (Şekil 6.53). Geometrik kurgusu, yapım yöntemleri ve anıtsal girişiyle 1. Ulusal Mimarlık akımının izleri görülen mezbaha Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiştir. Yapı günümüzde iyi durumdadır ve özgün işleviyle kullanımını sürdürmektedir (Akar, 2011) (Şekil 6.54).

Şekil 6.53. Belediye Mezbahası'nın yapılan ekler sonucu değişen vaziyet planı (Ç.Ü. Mimarlık Bölümü arşivi)

Şekil 6.54. Belediye Mezbahası'nın 2017 yılındaki batıdan görünümü (Ç.Ü. Mimarlık Bölümü arşivi)

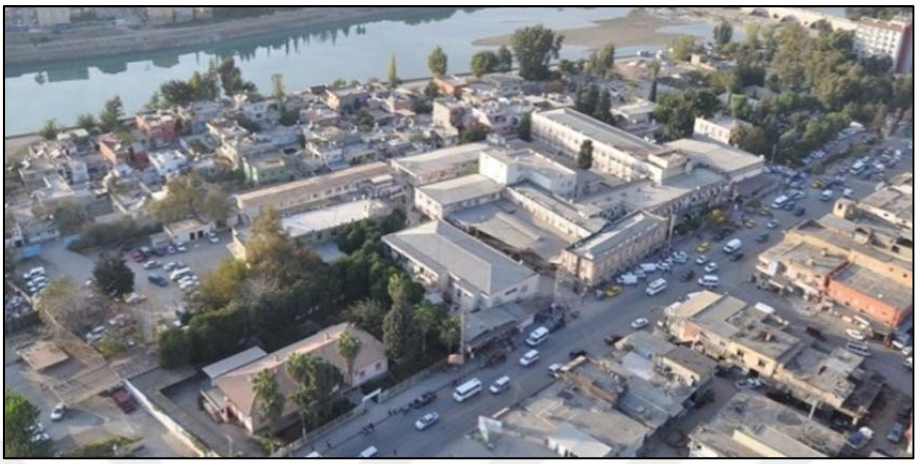
6.3.1.2. Resmi Kurumlar

1) Adana Devlet Hastanesi (Şekil 6.42'deki 3 numaralı yapı)

Bayındırlık Bakanlığı tarafından 1958 yılında 425 yataklı, 1962 yılında ise 400 yataklı olmak üzere iki kez yarışması açılan Adana Devlet Hastanesi 1958 yılında Şevki Vanlı tarafından tasarlanmıştır. İki katlı, T formunda ve iç avlulu olan özgün yapının yola yakın, simetrik ve yalın cephe düzeninin değiştirildiği anlaşılmıştır (Şekil 6.55) (Saban vd., 2006: 58).

Şekil 6.55. 1973 yılında Adana Devlet Hastanesi'ne ait ana bina (URL 22)

Şekil 6.56. Adana Devlet Hastanesi'nin 2013 yılındaki görünümü (URL 23)

Aldığı niteliksiz ekler ve yapılan müdahaleler ile 1960'larda görülen site mantığındaki kurgunun bozulduğu anlaşılmıştır (Şekil 6.56). Karataş Yolu üzerindeki hastanenin fiziki koşullarının, ihtiyaca cevap vermede yetersiz kaldığı gerekçesiyle 2013 yılında hizmeti sonlandırılmış ve yerleşke terk edilerek tamamen yıkılmıştır (URL 24).

6.3.1.3. Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar

1) Günümüze Kadar 1. Katı Ulaşan 3 Odalı Kamış, Toprak ve Ahşaptan yapılmış Karkas Ev (Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapı)

Tatlı suda yetişmesi sebebiyle Seyhan Nehri'nin etrafında bolca bulunan ve kuruduğunda sertleşip dayanıklı hale gelen kamışların (Ek-1), bu bölgede görülen tek katlı huğlar ve iki katlı ahşap karkas evlerde dolgu malzemesinin arasında toprak gibi malzemeleri tutan eleman olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kamışların, suyu içine hapsederek hacmini arttırmasıyla su geçirmez bir malzemeye dönüşmesi ise çatı örtüsü olarak kullanımı elverişli kılmaktadır (Ek-15). Ek-2'ye göre 2 katlı ve kareye yakın biçimli kamış evlere "kûha evleri" denildiği belirtilmiş, Ek-9'da bu evlerin "kûh" olarak da isimlendirildiği anlaşılmıştır. Arapça kökenli bir kelime olan "kûha", aynı zamanda zemin katta

hayvan bağlanan yer (Ek-15), ardiye ya da eşyaların korunduğu kulübe olarak ifade edilmiştir (Ek-28).

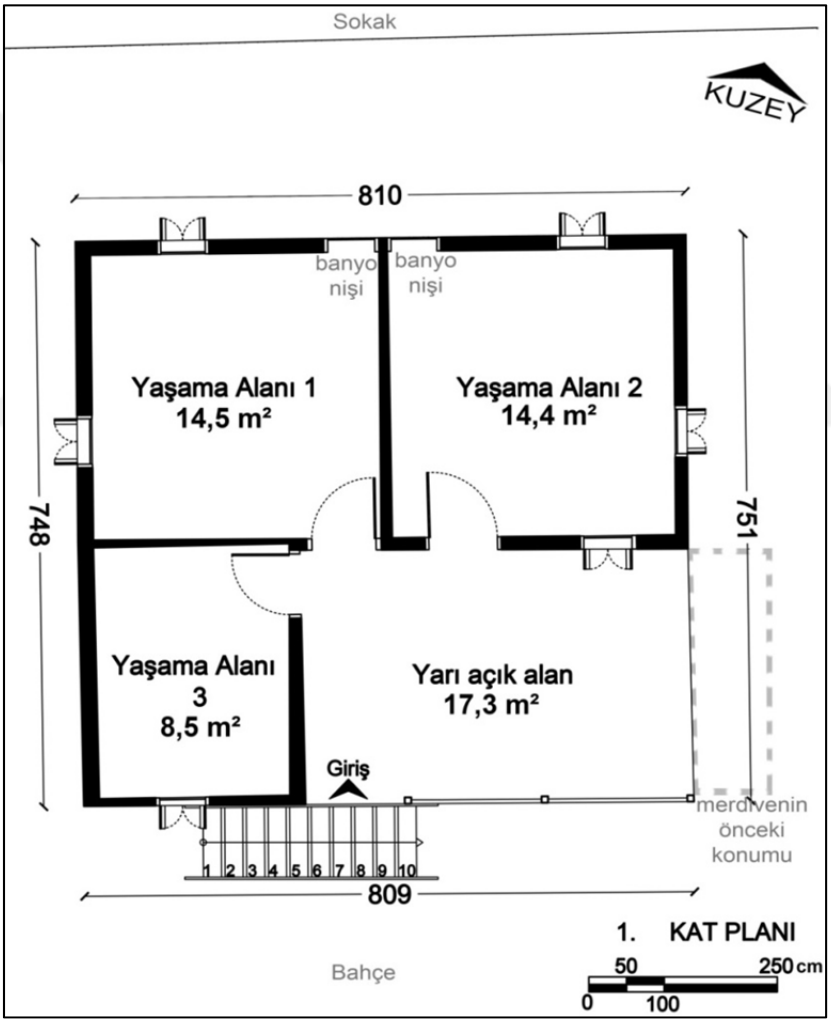
Bu evlere örnek teşkil eden Seyhan Mahallesi sınırları içinde kalan Şekil 6.42'de konumu belirtilen 4 numaralı yapının, 1950'lerde yapıldığı tahmin edilmektedir (Ek-15). Günümüze ise yapının yalnızca 1. katı ulaşabilmiştir. 14 Haziran 2019 tarihinde yapının sahibi ile yapılan görüşmeye göre, binanın zemin katı çürümeye başlayınca, üst katın ömrünü uzatmak için zemin kat kademeli olarak yıkılarak betonarmeye dönüştürülmüştür.

Şekil 6.57. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının sokaktan genel görünümü (Yazarın Arşivi)

Yaklaşık olarak 7,5x8 m boyutlarındaki (Şekil 6.58) yapının sokağa bakan cephesi yalın, küçük pencereli ve simetriktir (Şekil 6.57). Bütün cephelerde pencere açıklığı olması sebebiyle bu tip yapıların ayrık nizamda olduğu düşünülmektedir. Yarı açık alanlar güneyde yer alırken, zemin katta sokağa bakan tarafta ahırın bulunduğu görülmektedir. 1. katın düşeyde bağlantısı önceleri Şekil 6.59'da görülen kısa kenarlı cepheden sağlanırken; merdivenin yeri değiştirilerek güneyden girişinin verildiği anlaşılmıştır. Doğu cephesinde iken merdivenin yine

yapının dışında, 1 metre sahanlık ve 9-10 basamaktan oluştuğu belirtilmiştir. Her iki katın mekân kurgusunun yarı açık alanlardan odalara ulaşılan bir planlama ile sağlandığı (Şekil 6.58); zemin katta mutfağın yer aldığı ve tuvaletin yapının dışında konumlandığı, 1. katta sokak cephesinin (kuzey cephesinin) ortasındaki kapatılmış bölümün ise önceden farklı odalarda bulunan iki adet banyoya ait çıkmalar olduğu anlaşılmıştır (Şekil 6.57) (Ek-15).

Şekil 6.58. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının 1. Kat Planı (Yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 6.59. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının doğu cephesi (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.60. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının güneybatıdan görünümü (Yazarın Arşivi)

Yapım tekniği açısından incelendiğinde ise ahşap dikmeler düşey doğrultuda ve çapraz olarak yerleştirilerek dikmeler arasındaki boşluklara alt döşemeden üst döşemeye kadar belirli mesafelerde çok sayıdaki kamışın yatay doğrultuda yerleştirildiği anlaşılmıştır. Düşey doğrultudaki kolay kıvrılabilen kamışların ise yatay elemanlar arasından geçirilerek örüldüğü görülmektedir (Şekil 6.60). Örme işleminden sonra duvarların, iç ve dış cephede toprak ile doldurulup elle sıvanarak ve sıva üzerine boya uygulaması yapılarak tamamlandığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.61).

Şekil 6.61. Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapının 1. kattaki odalarının günümüzdeki görünümü (soldaki görsel güneydeki odaya, sağdaki oda ise bu oda ile ortak duvarı olan kuzeydeki odaya aittir.) (Yazarın Arşivi)

2) Günümüze kadar Ulaşan 2 Katlı, 2 Odalı Kamış, Toprak ve Ahşaptan Yapılmış Karkas Ev (Şekil 6.42'deki 5 numaralı yapı)

Şekil 6.62. Şekil 6.42'deki 5 numaralı yapının batıdan görünümü (Yazarın Arşivi)

Seyhan Mahallesi sınırları içinde kalan ve Şekil 6.42'de 5 numaralı yapı olarak belirtilen günümüze kadar ulaşmış konut yapısının, batı cephesinde ortaya çıkan dolgu malzemesi ve taşıyıcıları sebebiyle bölgede aynı dönemde yapılmış benzer nitelikteki evlerin yapım tekniğini anlamak açısından önemli olduğu düşünülmektedir (Şekil 6.62). Doğudaki cephesinde hasar tespit edilen yapının (Şekil 6.63-sol) Şekil 6.42'deki 4 numaralı yapı ile mekân kurgusu, yapım tekniği ve kapı-pencere oranları açısından benzerliklerinin olduğu anlaşılmıştır. İki adet kapalı mekâna sahip olduğu görülen yapının batı cephesinde düşey doğrultudaki ahşap taşıyıcı elemanlar arasında düşey doğrultuda yerleştirilen kamışlar pencere boşluğunun altında ve üstünde yatay olarak konumlandırılmıştır. Buna bağlı olarak kamış elemanların, doldurulacak yüzeyin uzun kenarı doğrultusunda örüldüğü

sonucuna varılmıştır. Ayrıca yapının her iki katında kuzey, doğu ve batı cephesi bulunan birer odasının güneye bakan yarı açık alanlarla ilişkilendirildiği, güney ve batı cephesinde pencerelerinin bulunduğu görülmektedir. Düşeydeki bağlantı ise güney cepheden ahşap merdivenle sağlanmaktadır (Şekil 6.63).

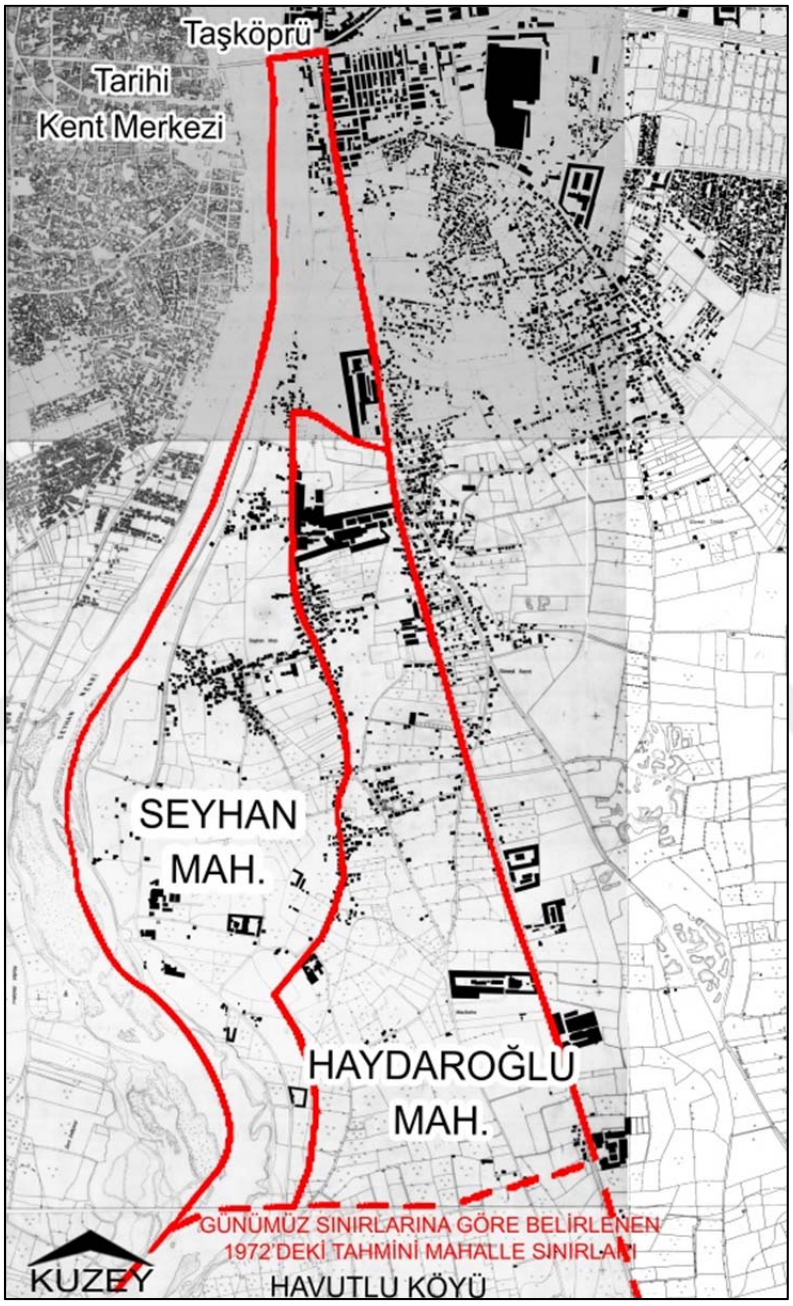

Şekil 6.63. Şekil 6.42'deki 5 numaralı yapının doğudan (sol) ve kuzeydoğudan (sağ) görünümü (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.64. Şekil 6.42'deki 5 numaralı yapının güneyden görünümü (Yazarın Arşivi)

6.4. 1986 Yılına Kadar Seyhan Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler

Şekil 6.65. Seyhan Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan mahallelerin 1972 yılındaki tespit edilen sınırları (ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita yazar tarafından düzenlenmiştir.)

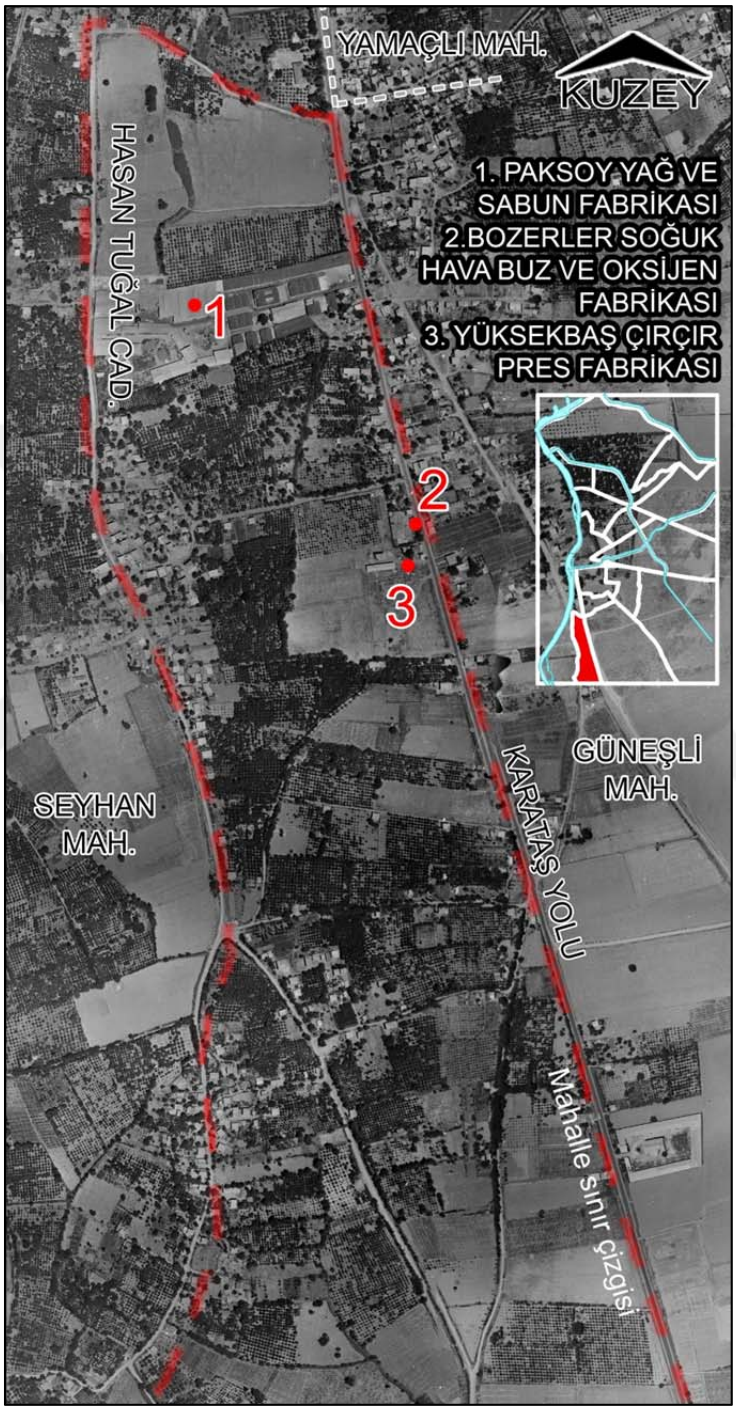
1950 yılındaki Seyhan Mahallesi'nin Haydaroğlu ve Seyhan Mahallesi olmak üzere ikiye bölünmesinin (Şekil 6.65) kesin tarihi tespit edilememiş olup Seyhan ve Haydaroğlu mahallelerine dair en eski kayıtlar Yeni Adana Gazetesi'nin 1957 yılındaki baskısında yer almaktadır (YAGA, 22 Ekim 1957: 5). Ayrıca 1972 yılında 1950 yılındaki Seyhan Mahallesi sınırları içinde Haydaroğlu Mahallesi dışında güneyde bir de Havutlu Köyü'nün kurulduğu anlaşılmıştır (Ek-32).

6.4.1. Haydaroğlu Mahallesi

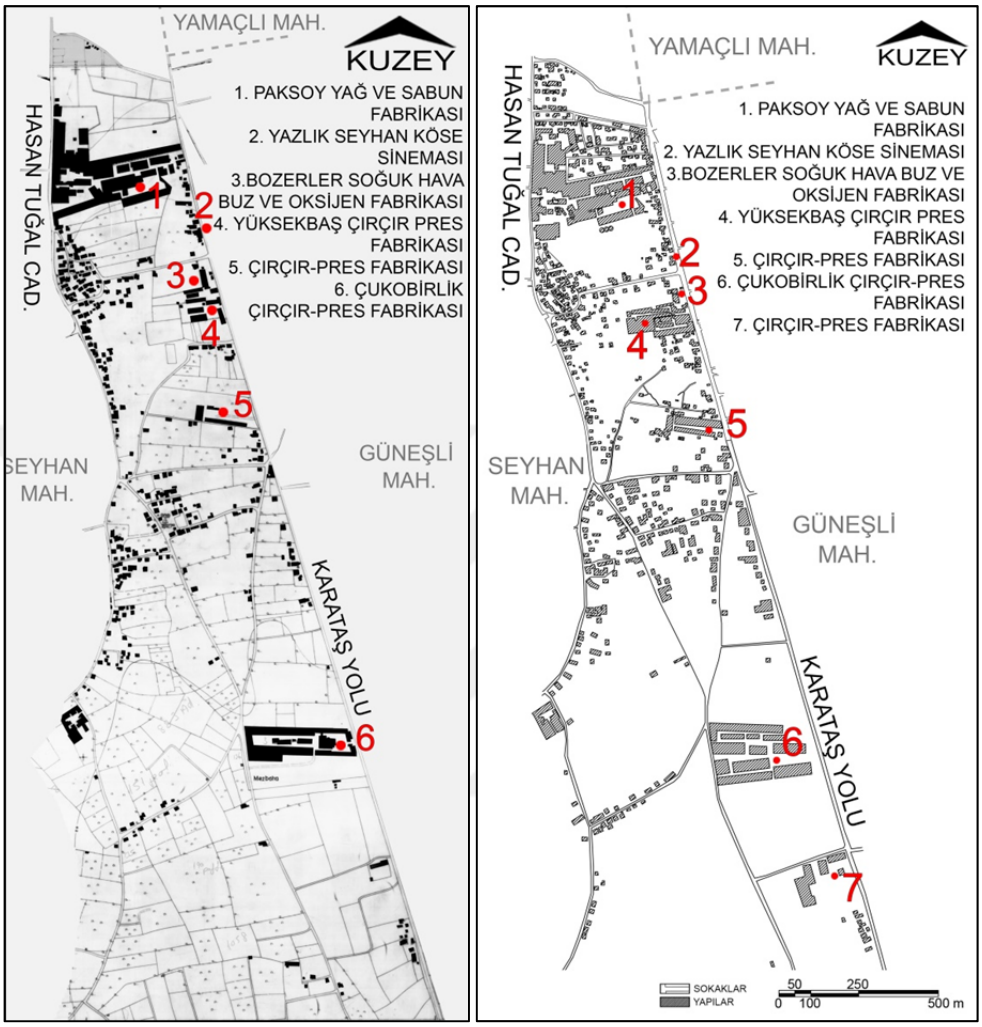
1967 İl Yıllığı'ndaki mahalle kayıtlarında adı geçen Haydaroğlu[28] Mahallesi'ne ait en eski kayıtlara Yeni Adana Gazetesi'nin 22 Ekim 1957 tarihli baskısında, İlçe Seçim Kurulu Başkanlığı'ndan Adana Merkez ilçesine bağlı mahallelerdeki sandık alanlarını gösterir listede rastlanmaktadır. Seyhan mahallesinde olduğu gibi bu mahallede de Lazkiye'den gelen Arap kökenli kişilerin yaşadığı, sonradan Güneydoğu Anadolu illerinden göç aldığı anlaşılmıştır (Ek-2).

1961 yılına kadar üzerinde Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası, Bozerler Soğuk Hava, Buz ve Oksijen Fabrikası ve Yüksekbaş Çırçır-Pres Fabrikası'nın kurulmasıyla mahallenin doğudaki sınırlayıcı ögesi olan Karataş Yolu'nun önemi artmıştır (Şekil 6.66). Hasan Tuğal Caddesi mahallenin batıdaki sınırlayıcı elemanı olup aynı zamanda yapılaşma bölgelerini etkileyen bir arter olarak görülmektedir. Hasan Tuğal Caddesi üzerinde ve bu cadde ile Karataş Yolunu birbirini bağlayan Bozerler Soğuk Hava, Buz ve Oksijen Fabrikası'nın kuzeyindeki sokak üzerinde yoğun bir yapılaşma alanı olduğu görülmektedir. Bu yoğun bölgenin fabrikaların çevresinde olmaması ve mahallenin güneyinde yer alan tarımsal amaçla kullanıldığı düşünülen alanlar arasında yapıların tespit edilmesi sebebiyle bu yılda mahallenin fiziksel gelişiminde fabrikaların etkili olmadığı düşünülmektedir.

[28] 30 Mayıs 2019 tarihinde Seyhan Mahallesi muhtarı ile yapılan görüşmede, bu yıllarda Haydaroğlu'nun, Seyhan Nehri ile Hasan Tuğal Caddesi[28] arasındaki mahalle iken, sonradan Karataş Bulvarı ile Hasan Tuğal Caddesi arasındaki Seyhan Mahallesi'ne bu ismin verildiği belirtilmiştir. Mahalleye ismini veren Haydaroğlu'nun ise, buraya ilk yerleşen aile büyüklerinden olduğu anlaşılmıştır (Ek-2).

Şekil 6.66. 1961 yılında Haydaroğlu Mahallesi (1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 6.67. 1972 (sol) ve 1985 (sağ) yılında Haydaroğlu Mahallesi (sol- Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.) (sağ- 1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1985 yılına kadar mahallenin sınırlarında ve sokak örüntüsünde büyük bir değişiklik olmadığı anlaşılmıştır. 1972'de Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası'nın kuzeyinde yapılaşma görülmezken 1985'e kadar mahallenin dokusundaki en büyük

değişimin bu fabrika çevresinde olduğu görülmektedir (Şekil 6.67). Karataş Yolu üzerindeki fiziksel unsurların sayısı 1961'de üç iken 1972 yılındaki hâlihazır haritalar vasıtasıyla tespit edilen Yazlık Seyhan Köse Sineması, Çırçır Pres Fabrikası ve Çukobirlik Çırçır-Pres Fabrikası'nın eklenmesiyle altıya; 1985'te yediye yükselmiştir. Böylece 1986 yılına kadar Karataş Yolu'nun endüstriyel faaliyetler için kullanılan bir güzergâh haline gelmesinin 1969 yılına ait Nazım İmar Planı kararlarıyla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

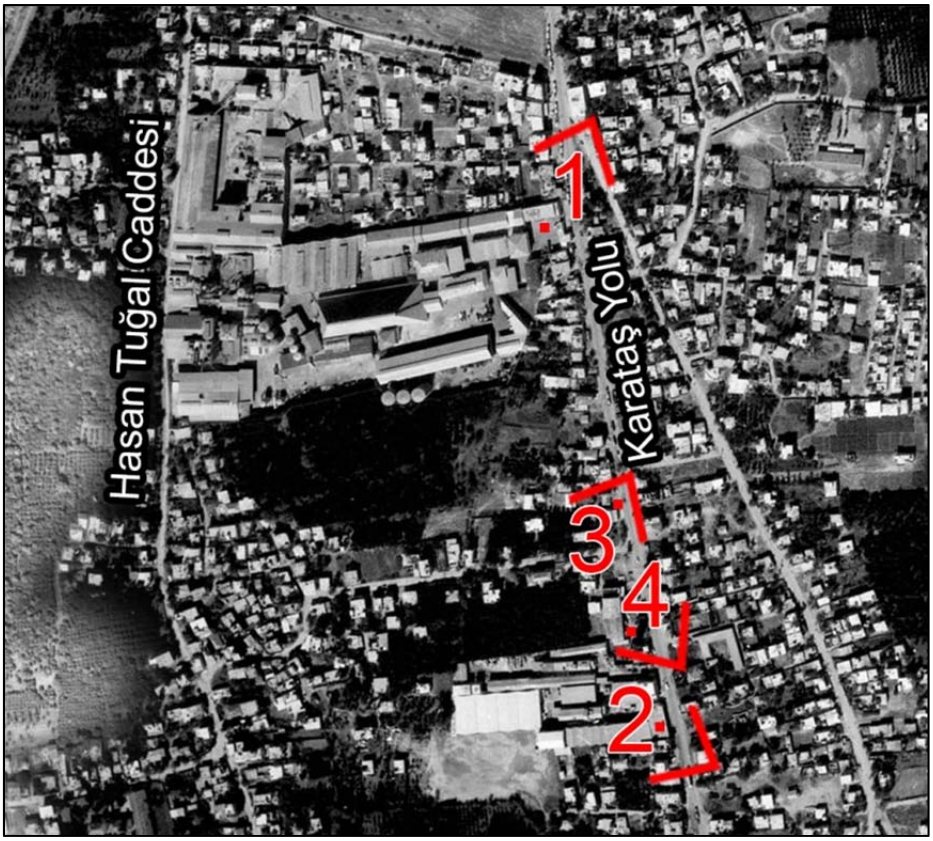
6.4.1.1. Haydaroğlu Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Çizelge 6.5. Haydaroğlu Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

<table>
<tr><th>Fiziksel Unsurlar/Yıllar</th><th>1961 yıına kadar oluşanlar</th><th>1961-1972 yılları arasında oluşanlar</th><th>1972-1986 yılları arasında oluşanlar</th><th>İncelenen Fiziksel Unsurlar</th></tr>
<tr><td rowspan="3">Üretim tesisleri</td><td>Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası</td><td>Çırçır-pres Fabrikası</td><td rowspan="3">Çırçır-pres Fabrikası</td><td>Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası</td></tr>
<tr><td>Bozerler Soğuk Hava Buz ve Oksijen Fabrikası</td><td rowspan="2">Çukobirlik Çırçır-pres Fabrikası</td><td>Bozerler Soğuk Hava Buz ve Oksijen Fabrikası</td></tr>
<tr><td>Yüksekbaş çırçır-pres Fabrikası</td><td>Yüksekbaş çırçır-pres Fabrikası</td></tr>
<tr><td>Sosyo-kültürel tesisler</td><td>-</td><td>Yazlık Seyhan (Köse) Sineması</td><td>-</td><td>Yazlık Seyhan (Köse) Sineması</td></tr>
<tr><td>Toplam</td><td>3</td><td>3</td><td>1</td><td>4</td></tr>
</table>

Haydaroğlu Mahallesi'nin 1961 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan 3 adet fiziksel unsurun tamamının üretim tesisi olduğu tespit edilmiştir. 1972 yılına kadar 2 adet üretim tesisi ve 1 adet sosyo-kültürel yapının dokuya dâhil olduğu anlaşılmıştır. (Çizelge 6.5). 1986 yılına kadar oluşan 7 adet fiziksel unsurun 6'sı

üretim tesisi iken bunlardan Şekil 6.68'de konumları belirtilen Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası, Bozerler Soğuk Hava, Buz ve Oksijen Fabrikası, Yüksekbaş Çırçır-pres Fabrikası ve mahallenin sınırları içinde tespit edilen tek sosyo-kültürel yapı olması sebebiyle önemli olan Yazlık Seyhan Sineması açıklanmıştır. Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası 1950'lerde Yüreğir'deki büyük ölçekli 4 adet fabrikadan biri olması diğer iki üretim tesisi ise kent belleğinde yer eden yapılar olmaları sebebiyle önemli görülmektedir.

Şekil 6.68. Haydaroğlu Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı esas alınarak yazar tarafından üretilmiştir.)

1) Üretim Tesisleri

a) Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası (Şekil 6.68'deki 1 numaralı yapı)

17 Şubat 1951 yılında Karataş Yolu üzerinde bulunan 105 dönümlük alan üzerine Paksoy Limited Ortaklığı ile çırçır ve pres fabrikası olarak kurulan fabrikanın Paksoylar tarafından kurulduğu ve 31 Aralık 1965 tarihinde Paksoy Ticaret Sanayi A.Ş. kimliğini aldığı bilinmektedir (Varlık vd., 2008: 163). 1953'te sıvı ve yemeklik yağ, 1954 yılında sabun ve ham yağ, 1956 da sıvı yağ, 1974'te margarin ve 2003 yılında biyodizel üretimine başlayan; 1951'den 2012'ye kadar özgün fonksiyonu ile aktif faaliyet gösteren 1300 kişinin çalıştığı, 90 dönümlük kapalı alana sahip fabrikanın (Tülücü, 2007: 181) günümüzde satışa çıkarıldığı (URL 25) ve kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

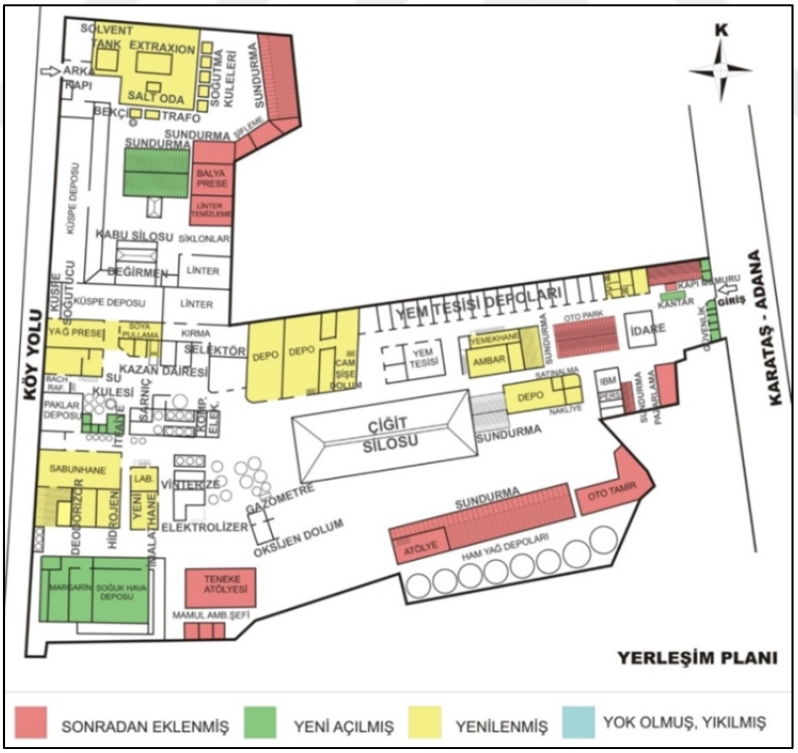

Şekil 6.69. Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası'nın uydu görüntüsü (URL 26)

Şekil 6.69'da fabrikanın düzensiz bir yerleşim alanına sahip olduğu görülmektedir. Çiğit silosunun yüksek ve geniş açıklıklı fenerli çatısı tesisin dikkat çekici ögesi olarak egemen konumdadır (Şekil 6.70). Tesisi oluşturan yapılarda ise malzeme, doku ve renk açısından dil birliğinin sağlandığını söylemek mümkündür (Tülücü, 2007).

Şekil 6.70. Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası'nın genel görünümü (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.71. Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007:210)

Tülücü (2007:180-181) fabrika binalarının bakımlı ve fonksiyonel olduğunu; yağ ve sabun ünitesinin dikdörtgen planlı, tek ve iki katlı, tuğla duvarlı yapılardan; depoların tek katlı, dikdörtgen planlı ve geniş açıklıklı kapalı alanlardan oluştuğunu (Şekil 6.71) aynı zamanda iki katlı ve dikdörtgen formlu bir idare binasına sahip olduğunu ifade etmiştir (Şekil 6.72).

Şekil 6.72. Fabrikanın girişi ve idare binasının Karataş Yolu üzerinden görünümü (URL 27)

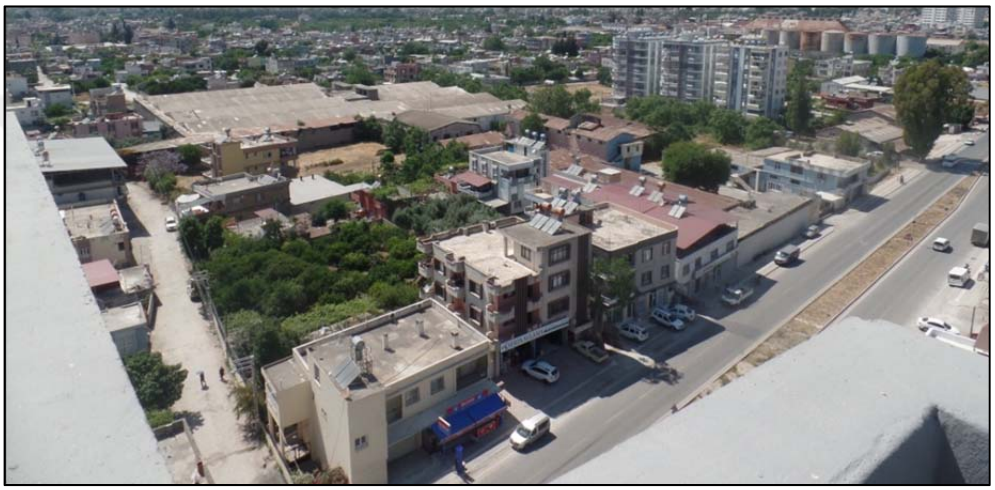
b) Bozerler Soğuk Hava, Buz ve Oksijen Fabrikası (Şekil 6.68'deki 2 numaralı yapı)

Şekil 6.73. Bozerler Soğuk Hava, Buz ve Oksijen Fabrikası'nın Karataş Yolu üzerinden görünümü (URL 28)

Bozerler Soğuk Hava, Buz ve Oksijen fabrikasının özgün işlevini yitirdikten sonra birkaç yıl çırçır fabrikası olarak faaliyet gösterdiği, yaklaşık 25 yıldır yem deposu olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Ek-2). Güneyindeki fabrikaya kıyasla küçük bir alanda kurulduğu ve birbirine bitişik iki birimden oluştuğu görülmektedir (Şekil 6.73).

c) Yüksekbaş Çırçır- Pres Fabrikası (Şekil 6.68'deki 3 numaralı yapı)

Şekil 6.74. Yüksekbaş Çırçır ve Pres Fabrikası'nın genel görünümü (Yazarın Arşivi)

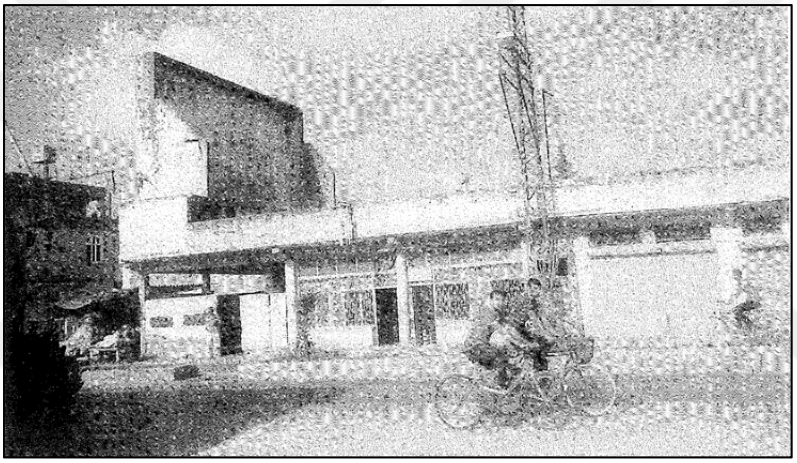
Ek-2'de kurucularının Yükselenler Ticaret ve Güney Haber Gazetesi olduğu belirtilen Yüksekbaş Çırçır- Pres Fabrikasının girişi Karataş Yolu'ndan verilmiştir. Tesisin merkezinde bağımsız bir birim yer alırken diğer ünitelerin bu yapının etrafında bitişik olarak konumlandığı tespit edilmiştir (Şekil 6.74). Fabrikanın girişinde yer alan idari bina olduğu düşünülen yapı ile merkezdeki yapının 2 katlı, çevresindeki yapıların ise tek katlı yüksek yapılar olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tesiste malzeme, renk ve biçim bakımından dil birliği olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 6.75).

Şekil 6.75. Yüksekbaş Çırçır ve Pres Fabrikası'nın merkezde yer alan birimi ve diğer üniteleri (Yazarın Arşivi)

2) Sosyo-kültürel tesisler

a) Yazlık Seyhan (Köse) Sineması (Şekil 6.68'deki 4 numaralı yapı)

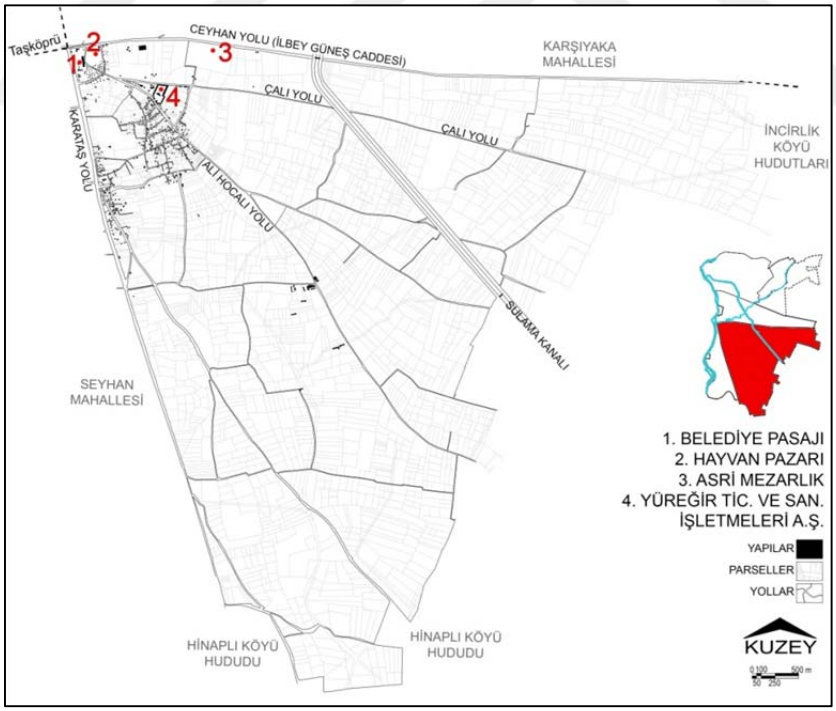

Şekil 6.76. 2015 yılında Yazlık Seyhan (Köse) Sineması'nın Karataş Yolu üzerinden görünümü (Özkılınç, 2018: 34)

Yazlık Seyhan Sineması Yeni Adana Gazetesi arşivine göre 1970 yılında faaliyet göstermektedir (YAGA, 19 Mayıs 1970: 7). Özkılınç'a (2018) göre ise Köse lakaplı Mehmet Nisan'a ait ve Celal Nisan tarafından işletilen Yazlık Seyhan (Köse) Sineması; Köse Kahvehanesi, berber ve bakkal olarak kullanılan dükkânların üzerinde, 1967-1970 yılları arasında faaliyet göstermiş ve 2017 yılında yıkılmıştır. Akdeniz Mahallesi Sakinlerinden Levent Dönderici ile 10 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşmeye göre dikdörtgen formdaki sinemanın uzun kenarının Karataş Yolu üzerinde kalacak şekilde konumlandığı, sinemaya batıdan giriş verildiği, perde duvarının güneyde ve projeksiyon odasının kuzeyde yer aldığı anlaşılmıştır (Şekil 6.76) (Ek-13).

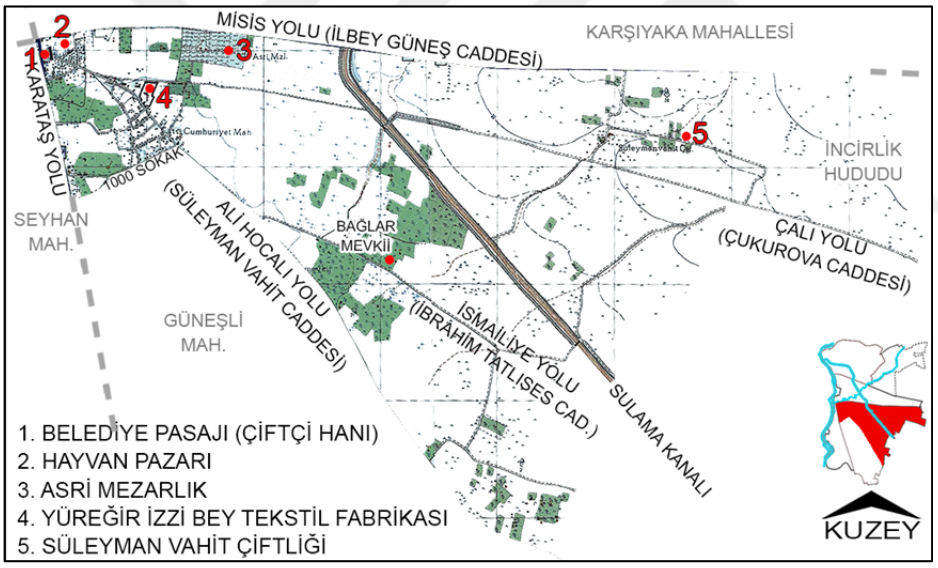
6.5. Cumhuriyet Mahallesi

Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Nafia-yı Cedid ve Nafia-yı Atik mahallelerinin Karataş Bulvarı'nın doğusu ile Misis Yolu'nun güneyi arasında kalan kısmında kurulan Cumhuriyet Mahallesi'nin ilk yerleşenlerinin Suriye-Lazkiye'nin kuzeyinden göç eden Arap kökenli kişiler olduğu anlaşılmıştır (Ek-3, Ek-9, Ek-12). 1950 yılındaki sınırlarının batıda Karataş Yolu, kuzeyde Misis Yolu olduğu; güneyde Hinaplı köyü, doğuda ise İncirlik Köyü hududuna dayandığı görülmektedir (Şekil 6.77). Mahallenin büyük bir kısmında yapılaşma olmadığı ve yapıların Ali Hocalı Yolu ve Karataş Yolu üzerinde Taşköprü'ye yakın bölgede yoğunluk kazandığı anlaşılmaktadır. Bu bölgede aynı zamanda Belediye Pasajı ve Yüreğir Tic. Ve San. İşletmeleri A.Ş. bulunmaktadır. Önemli güzergâhlardan olan Ceyhan Yolu üzerinde ise Asri Mezarlık ve Hayvan Pazarı'nın yer aldığı tespit edilmiştir.

Şekil 6.77. 1950 yılında Cumhuriyet Mahallesi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

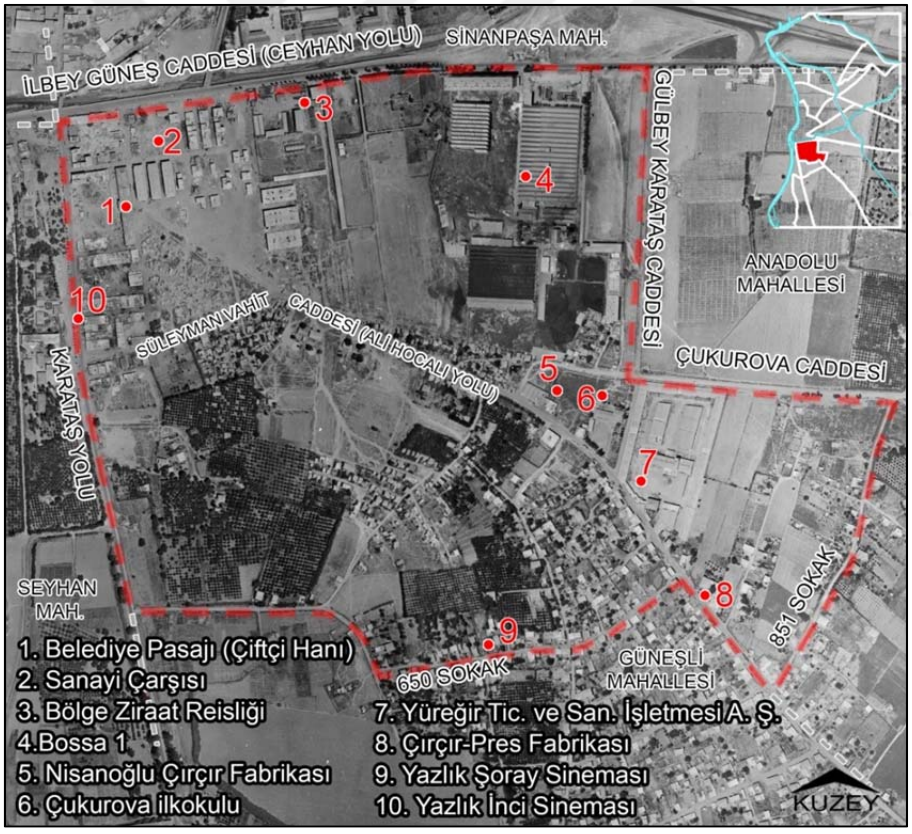
Cumhuriyet Mahallesi'nin 1956 yılındaki sınırlarının batıda 1000 Sokak'a kadar Karataş Yolu, 1000 Sokak'tan sonra Ali Hocalı Yolu (Süleyman Vahit Caddesi) olarak değiştiği görülmektedir. 1956 yılında 1000 Sokak'ın, Ali Hocalı Yolu'nu Karataş Yolu ve Atıl Cumhuriyet Un Fabrikası yapısına bağlayan sokak olarak değiştiği görülmektedir (Şekil 6.78). Ali Hocalı Yolu ve DSİ 1. Sulama Kanalı arasındaki yeşil renkli bölge üzüm bağlarından oluşan Bağlar Mevkii olarak belirtilmektedir. Ali Hocalı Yolu ile bağlantılı, Bağlar Mevkii'ni ikiye ayıran şimdiki İbrahim Tatlıses Caddesi'nin (İsmailiye yolu ya da kervan yolu), üzerinde yapılaşma olmaması sebebiyle Misis Yolu veya Ali Hocalı Yolu kadar aktif kullanılan bir aks olmadığı düşünülmektedir. Belediye Pasajı ve Hayvan Pazarının güneydoğu kesimindeki ise yapılaşmanın arttığı anlaşılmaktadır.

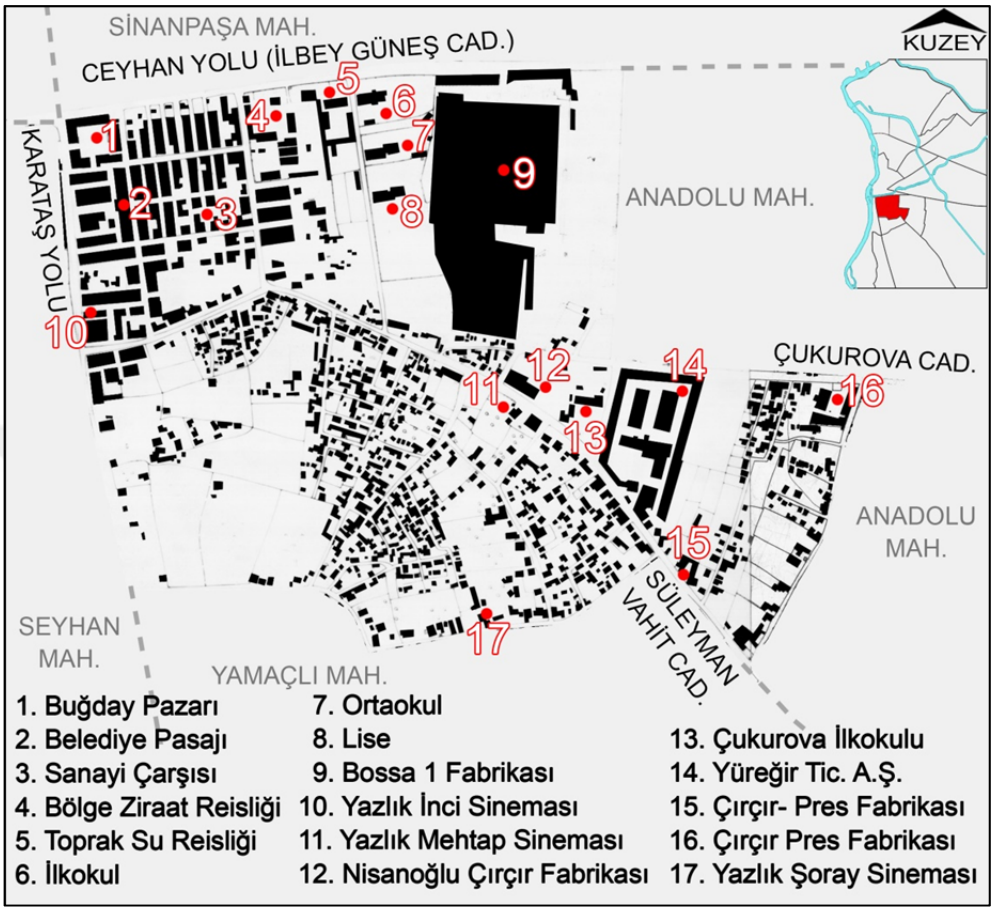
Şekil 6.78. 1956 yılında Cumhuriyet Mahallesi (1956 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1961 yılına kadar Cumhuriyet Mahallesi'nin tekrar bölünmesi sonucu yeni sınırları kuzeyde İlbey Güneş Caddesi, batıda Karataş Yolu, güneyde 650 sokak, doğuda Gülbey Karataş Caddesi ile güneydoğuda 851 Sokak olarak belirlenmiştir (Şekil 6.79). 1961 yılında Belediye Pasajı çevresindeki dokuda önemli bir değişiklik yaşandığı, eskiden Müslüman Mezarlığı olan ve 1950'lerde Hayvan

Pazarı ve yerleşim bölgesi olarak kullanılan alanda Sanayi Çarşısı'nın oluşmaya başladığı görülmektedir. İlbey Güneş Caddesi üzerinde oluşturulan Sanayi Çarşısı, Bölge Ziraat Reisliği ve Bossa 1 Fabrikası ile bu yolun kurumsal ve endüstriyel bir fonksiyon kazanmaya başladığını söylemek mümkündür. Ayrıca, Çalı Yolu olarak isimlendirilen Çukurova Caddesi'nin Belediye Pasajı'na kadar olan bağlantısı kesilerek Nisanoğlu Fabrikası'nın kuzeybatısından Süleyman Vahit Caddesi'ne bağlandığı görülmektedir. Bu yılda mahallede tespit edilen tek ilkokul yapısı olan Çukurova İlkokulu bu cadde üzerinde bulunurken konut alanları Süleyman Vahit Caddesi ile 650 Sokak arasındaki bölgede organik sokaklar arasında dağılmaktadır. Mahallenin sınırlayıcı ögelerinden Karataş Yolu üzerinde Yazlık İnci Sineması, 650 Sokak üzerinde ise Yazlık Şoray Sineması bulunmaktadır.

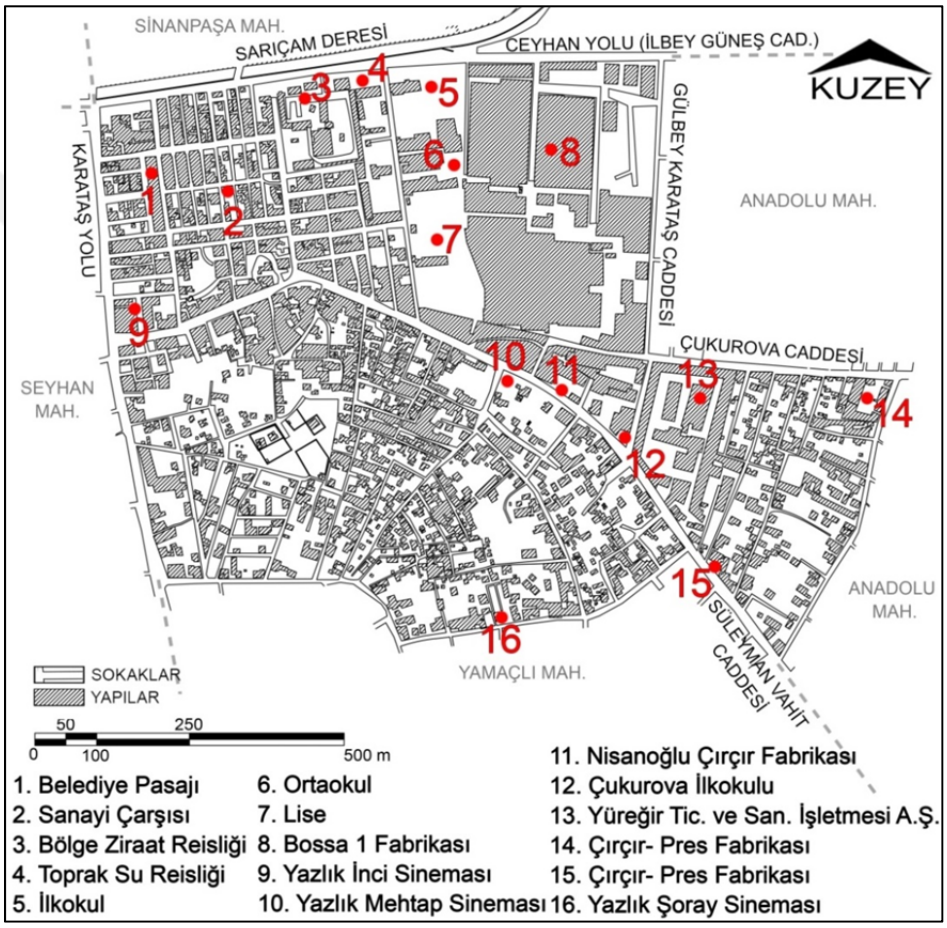
Şekil 6.79. 1961 yılında Cumhuriyet Mahallesi (1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Şekil 6.80. 1972 yılında Cumhuriyet Mahallesi (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1972 yılında ise Süleyman Vahit Caddesi'nin Belediye Pasajı ile olan bağlantısının Sanayi Çarşısı'na ait yapıların sayısının artmasıyla kesildiği, caddenin Karataş Yolu ile bağlantısının Sanayi Çarşısı'nın kuzeyinden, İlbey Güneş Caddesi ile bağlantısının ise çarşının doğusundan sağlandığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.80). Sanayi Çarşısı'nda, 851 Sokak üzerinde ve eski konut alanlarında ise yapılaşmanın arttığı görülmektedir. Şekil 6.80'deki 11 numaralı unsur olan Mehtap Sineması'nın ve Süleyman Vahit Caddesi üzerinde olduğu öğrenilen 13 ve 15

numaralı yapılar arasında yer alan ancak yeri tam olarak tespit edilemeyen Yazlık Seher Sineması'nın Yeni Adana Gazetesi'nin 1970 tarihli sinema duyurularına göre bu yıllarda faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır (YAGA, 19 Mayıs 1970:7; 18 Haziran 1970: 7).

Şekil 6.81. 1985 yılında Cumhuriyet Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

1985 yılında Cumhuriyet Mahallesi'nde Sanayi Çarşısı içindeki Buğday Pazarı'nın olduğu adada ve çarşı alanında yapılaşma artarak 1972'deki düzende bozulmalar görülmeye başlanmıştır (Şekil 6.81). Çukurova Caddesi ve Süleyman

Vahit Caddesi arasında kalan üçgen bölgede yapılaşma artmasına rağmen eski yerleşim bölgesindeki gelişimin buralara göre daha az olduğu görülmektedir.

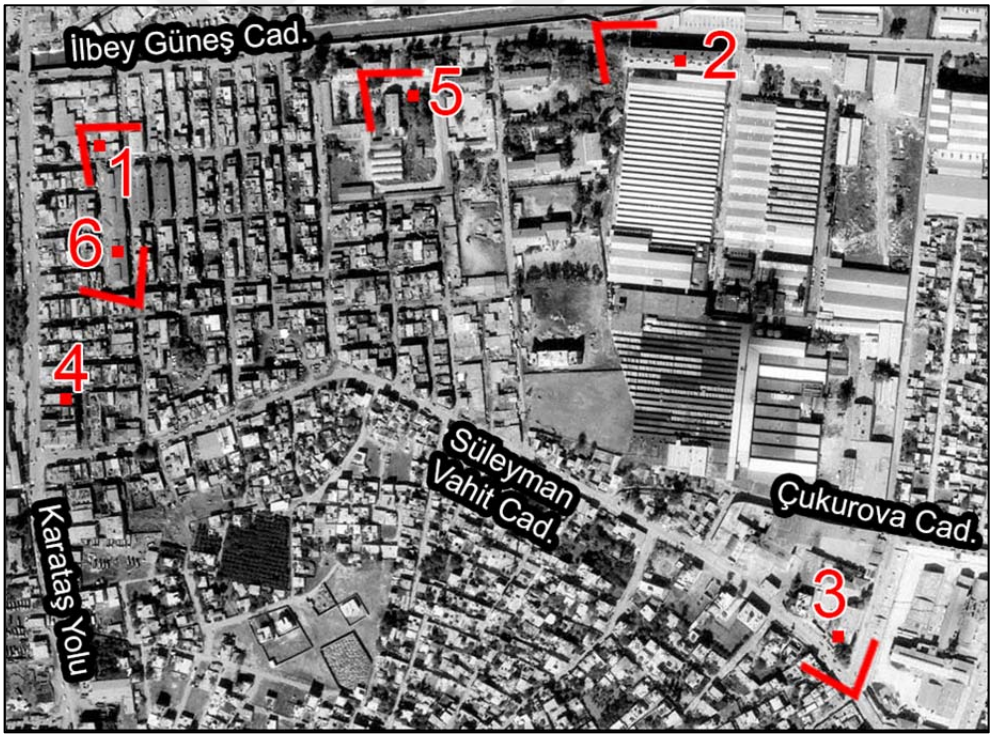
6.5.1. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Cumhuriyet Mahallesi'nin 1950 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan 5 adet fiziksel unsurun üretim tesisi, sosyo-kültürel tesis, resmi kurum ve ticari yapılardan oluştuğu anlaşılmıştır (Çizelge 6.6). 1961 yılına kadar mahallenin sınırları değişse de unsurların sayısı ve çeşidi bakımından en büyük değişimin bu yıla kadar yaşandığı kanaatine varılmıştır.

Çizelge 6.6. Cumhuriyet Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/Yıllar	**1950 yıına kadar oluşanlar**	**1950-1961 yılları arasında oluşanlar**	**1961-1972 yılları arasında oluşanlar**	**1972-1986 yılları arasında oluşanlar**	**İncelenen Fiziksel Unsurlar**
Üretim tesisleri	Yüreğir Tic. Ve San. A.Ş.	Sanayi Çarşısı	Çırçır-pres Fabrikası	-	Sanayi Çarşısı
		Bossa 1		-	Bossa 1
	Süleyman Vahit Çiftliği	Nisanoğlu Çırçır Fabrikası		-	Nisanoğlu Çırçır Fabrikası
		Çırçır-pres Fabrikası			
Sosyo-kültürel tesisler	Çiftçi Hanı ve Oteli	Yazlık Şoray Sineması	Yazlık Mehtap Sineması	-	Yazlık İnci Sineması
	Asri Mezarlık	Yazlık İnci Sineması			
Resmi kurumlar		Bölge Ziraat Reisliği	Toprak-Su Reisliği	-	Bölge Ziraat Reisliği
		Çukurova İlkokulu	İlkokul		
			Ortaokul		
			Lise		
Ticari yapılar/ tesisler	Hayvan Pazarı	Belediye Pasajı (Çiftçi Hanı ve Oteli)	Buğday Pazarı	-	Belediye Pasajı (Çiftçi Hanı ve Oteli
Toplam	5	9	7	-	6

1986 yılına kadar oluşan 21 adet fiziksel unsurdan Şekil 6.82'de konumları belirtilen Sanayi Çarşısı, Bossa 1, Nisanoğlu Çırçır Fabrikası, Yazlık İnci Sineması, Bölge Ziraat Reisliği ve Belediye Pasajı açıklanmıştır. Sanayi Çarşısı planlama doğrultusunda gelişim gösteren bir bölge olarak Yüreğir ilçesinde 1986 yılına kadar buna benzer başka bir oluşumun tespit edilememesi sebebiyle önemli bir unsur olarak görülmektedir. Sitenin biçimlenişinde etkili olduğu düşünülen Çiftçi Hanı ve Oteli ise sosyo-kültürel yapı niteliği gösterirken sonradan ticari yapı olarak işlev değiştiren en eski mekânsal ögelerindendir. Bossa 1 Fabrikası 1950'lerde Yüreğir'deki büyük ölçekli dört fabrikadan biri ve Yazlık İnci Sineması ise mahalle sınırları içinde tespit edilen tek sinema yapısı olması sebebiyle açıklanmaya değer görülmüştür.

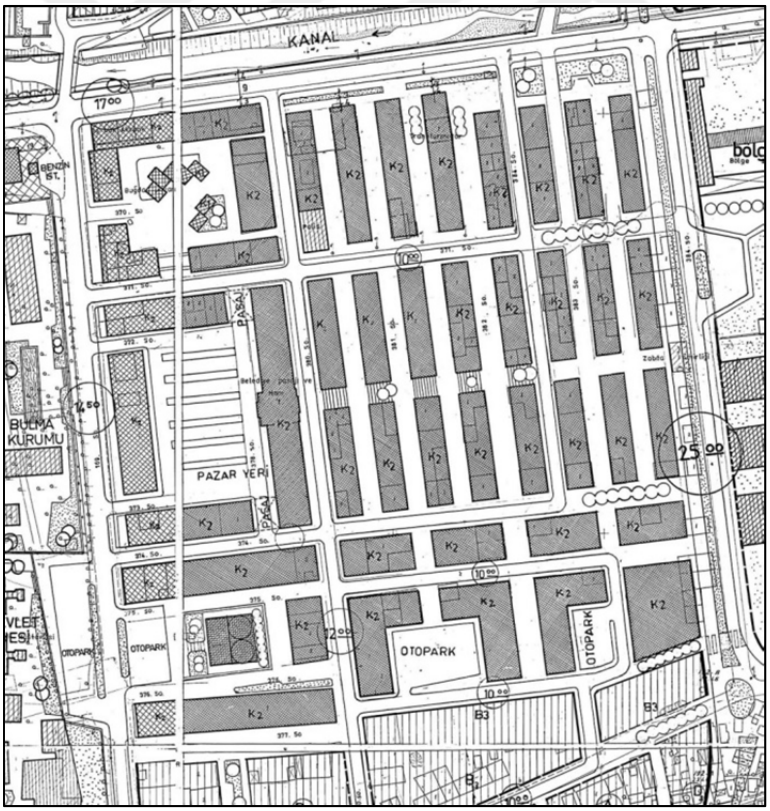

Şekil 6.82. Cumhuriyet Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı esas alınarak yazar tarafından üretilmiştir.)

6.5.1.1. Üretim Tesisleri

1) Sanayi Çarşısı (Yüreğir Küçük Sanayi Sitesi) (Şekil 6.82'deki 1 numaralı fiziksel unsur)

1956 yılında Adana Belediyesi Meclisi tarafından Eski Mezarlık arazisinde yer alan Belediye Pasajı civarındaki gecekondu mahallesini kaldırarak burayı sanayi bölgesi yapma kararı alınmıştır (YAGA, 23 Şubat 1956: 1). Boşaltılacak sahanın imarı hakkındaki projenin bu yıllarda Ankara'ya yapılan sanayi çarşısı örnek alınarak Fen İşleri tarafından hazırlandığı, buradaki gecekondu mahallesi sakinlerinin naklinin Kiremithane Mahallesi yakınlarında Kozan Yolu üzerindeki satın alınan 200 dönümlük araziye taşınmaları ile gerçekleşeceği anlaşılmıştır (YAGA, 5 Nisan 1956: 2).

Şekil 6.83. 1966 tarihli imar planında Belediye Pasajı ve Sanayi Çarşısı (İller Bankası Arşivi)

8 metre genişliğinde, 2 metre kaldırımı olan 10 sokak ve 500 dükkândan oluşacak çarşının yapımına başlanma kararı alınsa da (YAGA, 5 Nisan 1956: 2) hazırlanan imar planının bakanlık tarafından 1958'de onaylandığı tespit edilmiştir. Madeni İşler Sanatkârları tarafından bir dükkân yapı kooperatifi kurularak buradaki arsalar kooperatif tarafından satın alınmış (YAGA, 8 Kasım 1958: 2) ve 1961 yılına kadar 48 dükkânlı bir sanayi sitesi kurulmuştur (YAGA, 3 Mayıs 1961:1).

1966'daki imar planına göre Belediye Pasajı'nın batısı pazar alanı, kuzeybatısındaki ada ise buğday pazarı olarak öngörülmüştür (Şekil 6.83). Bu plana göre Küçük Sanayi Sitesi'nin (Sanayi Çarşısı'nın) yapı adalarının oluşmasında Belediye Pasajı yapısının biçiminin ve boyutlarının etkili olduğu düşünülmektedir (Şahin vd., 2018). Günümüzde site alanındaki bina sayısının arttığı, sitenin kent içinde kaldığı ve doğusundan metro hattının geçmesiyle çarşı alanının küçüldüğü anlaşılmaktadır (Şekil 6.84).

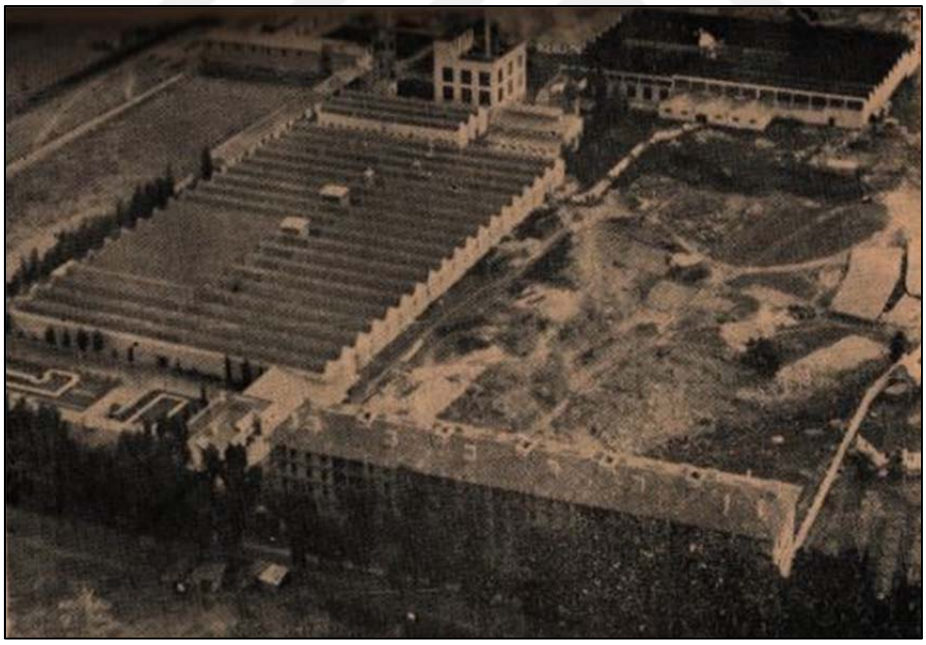
Şekil 6.84. Sanayi Çarşısı'nın genel görünümü (Yazarın Arşivi)

2) Bossa 1 (Bossa Basma Fabrikası T.A.Ş.) (Şekil 6.82'deki 2 numaralı yapı)

Bossa Basma Fabrikası Hacı Ömer Sabancı, Hacı Mehmet Sabancı, Sakıp Sabancı, İhsan Sabancı, Hacı Sabancı, Kemal Pekün, Mesrure Pekün, Sinan Bosna, Mustafa Fadıl Bosna, Eşrefe Bosna ve Aysel Bosna ortaklığıyla kurulmuştur. "Bosna" ve "Sabancı" kelimelerin ilk heceleri bir araya getirilerek oluşturulan Bossa isminin "Birlik Olarak Sanayi Sahasına Atılalım" cümlesindeki kelimelerin

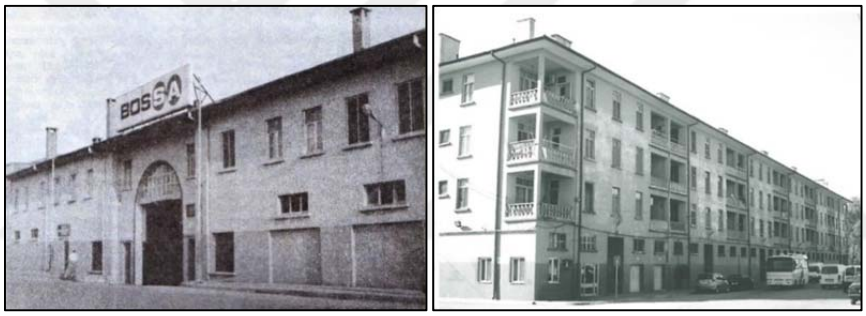
ilk harflerinin bir araya gelmesiyle oluştuğu da düşünülmektedir (Varlık, vd., 2008).

Dönemin cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın teşvikiyle kentin ilk basma fabrikası olan Bossa 1'in kurulmasına 1952'de karar verilerek 1953'te yapımına başlanmıştır. Önceden pırasa tarlası olan arazi üzerine kurulan fabrikanın iplik ve bez kısmı 15 Temmuz 1954'te, dokuma kısmı ise 30 Temmuz 1954'te faaliyete geçmiştir (Şekil 6.85). Bossa 1'in kuruluşundaki amaç yalnızca iplik veya bez satmak değil bezler için gerekli ilk maddeleri temin etmektir ve bu doğrultuda 8 bin dönümlük fabrika arazisinde kendi ihtiyaçlarını karşılayacak pamuk üretilmektedir. 360 dokuma tezgâhıyla günlük Adana-Ceyhan yolu uzunluğu kadar yani 50 bin metre bez dokunmakla birlikte dokuma kısmında 900, basma kısmında 400 işçi çalışmaktadır (YAGA, 24 Ocak 1955: 4).

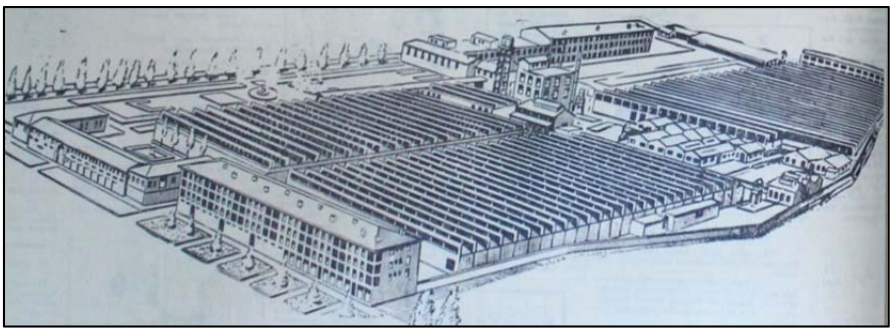

Şekil 6.85. Bossa Basma Fabrikası'nın Genel Görünümü (Görselin 1954-1961 arasındaki bir yıla ait olduğu düşünülmektedir.) (URL 12)

Bünyesinde yer alan üretim yapılarının yanı sıra İlbey Güneş Caddesi üzerindeki idari binanın yerleşkedeki en eski yapılardan olduğu anlaşılmıştır ve kemerli ana girişi vurgulayan kapısının dikkat çekici olduğu düşünülmektedir (Şekil 6.86). Saban vd.'nin (2006: 85) aktardığına göre, idari birimlerin yola yaslanan iki katlı yapıda çözümlendiği, kütlenin ortasında zemin katın boşaltılmasıyla elde edilen kemerli ana girişten idari blok ile üretim tesisleri arasında düzenlenmiş olan ve birimler arasında geçişi sağlayan avluya ulaşıldığı anlaşılmıştır. İdari blok gibi yol üzerine yerleştirildiği anlaşılan lojmanların (Şekil 6.87), dönemin ilerici apartman çözümlemelerini barındırarak cephede sadelikten kaynaklanan bir estetik yakaladığını söylemek mümkündür (Şekil 6.86).

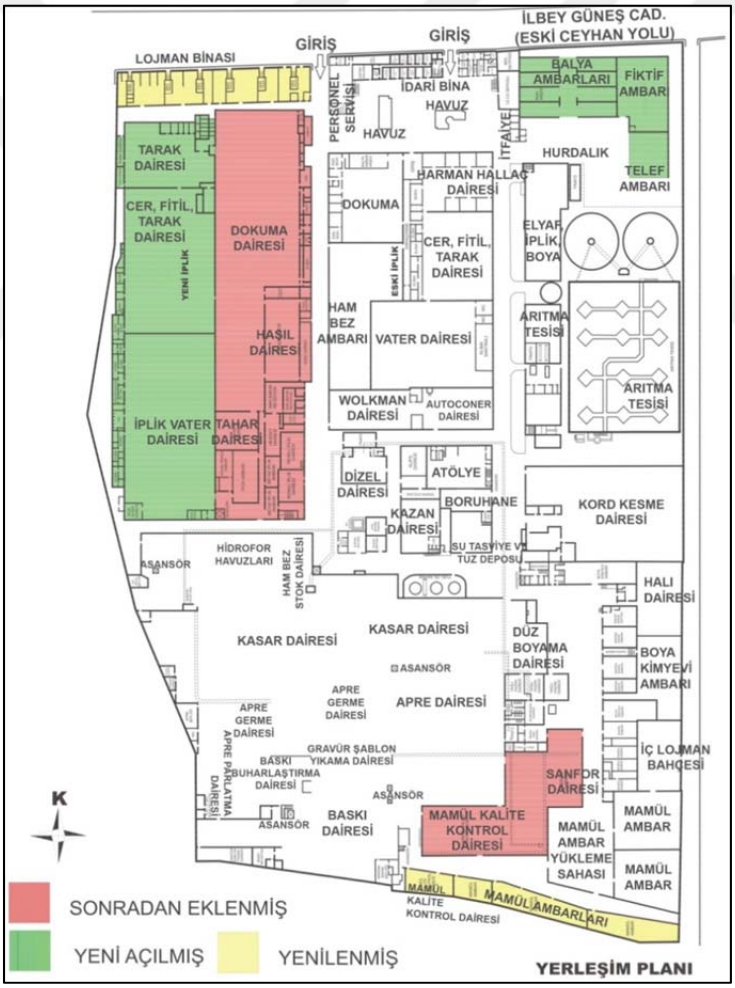

Şekil 6.86. 1951 yılında Bossa Basma Fabrikası'nın idari birimi (sol) (URL 29) ve lojman yapısı (sağ)(Saban vd., 2006:85)

Şekil 6.87. Bossa Basma Fabrikasının 1973 yılındaki genel görünümü (YAGA, 15 Ocak 1973: 16)

Yapıları doğu-batı ya da kuzey-güney ekseninde yerleştirilmiş düzensiz bir yerleşim alanına sahip olan tesisin idari binası çok katlı doğu-batı doğrultusunda uzanan bir koridorun etrafında sıra odalardan oluşmaktadır (Şekil 6.88). Giriş biriminin doğusunda bulunan ambarlar dikdörtgen planlı aydınlık mekânlardan, lojman binası ise çok katlı dar mekânlardan oluşmaktadır. Dokuma, apre ve iplik tesisleri tek katlı veya iki katlı, yüksek ve tuğla duvarlı yapılar olup kuzeyden ışık alacak şekilde eğimi verilen şet çatının örtüsü çelik konstrüksiyondur (Tülücü, 2007.150).

Şekil 6.88. Bossa Basma Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007:210)

Şekil 6.89. Bossa 1 Fabrikası'nın 2000 yılındaki Google Earth görüntüsü

2007 yılında 1,3 km^2lik alana yayılmış beş adet tesisi ve 2650 çalışanı bulunduğu anlaşılan Bossa 1 Fabrikası'nın (Tülücü, 2007:151) faaliyete geçtiği alan yerleşim bölgesi içinde kalmıştır (Şekil 6.89). Çağdaş üretim için yetersiz görülmesi ve üretimin başka tesislere kayması sonucu 2008 yılında fabrika tamamen yıkılarak arazisi 2017 yılında satılmıştır (URL 29).

3) Nisanoğlu Çırçır Fabrikası (Şekil 6.82'deki 3 numaralı yapı)

Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın personellerinden Ali Büyüknisan ile 22 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşmede tesisin 1968 yılında çırçır fabrikası olarak kurulduğu, 1975 yılında Nisan Yağ olarak, sonraki yıllarda İstanbul'dan dokuma tezgâhı alınıp dokuma atölyeleri kurulunca tekstil fabrikası olarak faaliyetine devam ettiği ve 1983'ten sonra ekonomi bozulunca işlevini yitirip günümüzde kiralık depolar olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Ek-5).

Şekil 6.90. Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın uydu görüntüsü ve yakın çevresi (URL 30)

Fabrikanın Süleyman Vahit Caddesi ile Çukurova Caddesi arasında, Yazlık Mehtap Sineması yakınında konumlandığı ve girişinin Süleyman Vahit Caddesi üzerinden verildiği görülmektedir (Şekil 6.90). Giriş boşluğu dışında fabrikanın tüm birimlerin arazi sınırlarında ve bitişik nizamda konumlanmaktadır. Ana girişin devamında birbirini dik açıda kesen boşluğun, bu yapıların dolaşım alanını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Süleyman Vahit Caddesi üzerindeki iki katlı idari bina ana girişten sonra ulaşılan ilk birim olarak tespit edilmiştir (Şekil 6.91).

Şekil 6.91. Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın ve idari binasının Süleyman Vahit Caddesi üzerinden görünümü (Yazarın Arşivi)

6.5.1.2. Sosyo-kültürel tesisler

1) Yazlık İnci Sineması (Şekil 6.82'deki 4 numaralı yapı)

1961 yılına ait ortofoto görüntü ve 1985 yılına ait hava fotoğrafında görülen Yazlık İnci Sineması'nın, Sanayi Çarşısı'nın içinde Karataş Yolu ile Süleyman Vahit Caddesi'nin kesiştiği noktadaki adada bulunduğu görülmektedir (Şekil 6.92). 22 Mayıs 2019 tarihinde Nevzat Kâmil Tuğal ile yapılan görüşmede 1000 metrekarelik yapının zemin katında fırın ve gişe; birinci katında ise doğuda konumlanan perdesi, oturma alanları ve kuzeyde projeksiyon odası ile 500-600 kişilik kapasiteye sahip olan İnci Sineması'nın bulunduğu ve 15 yıl önce sinemanın yıkılarak yerine farklı bir işletme yapıldığı belirtilmiştir (Ek-8).

Şekil 6.92. 1961 yılında Yazlık İnci Sineması (HGM Arşivi, 1961 yılına ait ortofoto görüntü)

6.5.1.3. Resmi Kurumlar

1) Bölge Ziraat Reisliği (Şekil 6.82'deki 5 numaralı yapı)

22 Mayıs 2019 tarihinde Halil Demiroğlu ile yapılan görüşmeye göre günümüzde kullanım hakkı İl Tarım ve Orman Müdürlüğünde olan idari bina ve Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği olarak kullanılan müdürlüğün lojman binasının

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Milli Emlak Daire Başkanlığına bağlı olduğu anlaşılmıştır. Ziraat Reisliği, sırasıyla 1960 sonrasında Zirai Mücadele Bölge Reisliği, Bitki Koruma İlçe Müdürlüğü, 1987'de Yüreğir İlçe Müdürlüğü olmuş, 2003'ten sonra ilçeye devredilmiştir (Ek-6).

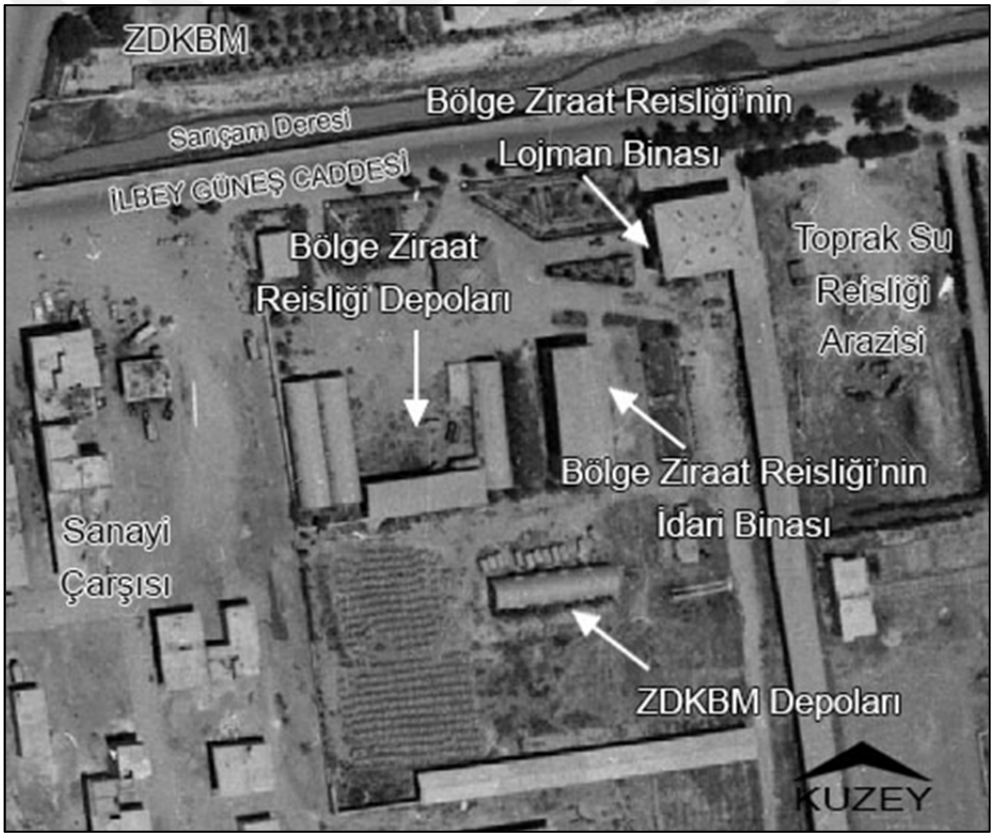
Şekil 6.93. Bölge Ziraat Reisliği'ne ait idari bina (Yazarın Arşivi)

İlbey Güneş Caddesi üzerinden ulaşılan müdürlüğün idare binasının özgün kullanımını ve görünümünü yitirdiği belirtilmiştir (Ek-6) (Şekil 6.93). Cephesinde su oluklarının olduğu iki katlı taş yapının pencerelerinin önceden ağaçtan ve oymalı olduğu, günümüzde ise bu ögelerin kaldırılarak söve ile çevrildiği anlaşılmaktadır (Ek-6). Çinko kaplı kırma çatılı binanın kısa kenarından verilen girişin kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş bir koridora bağlandığı, birimlerin bu koridora sıra odalar şeklinde yerleştirildiği, düşeydeki bağlantının ise girişin yanına yerleştirilmiş merdiven aracılığıyla sağlandığı tespit edilmiştir.

Önceden müdürlüğe ait lojman binası olarak kullanılan yapının, ziraat reisliği arazisine girişin sağlandığı noktanın doğusunda cadde üzerindeki iki katlı, kırma çatılı ve kareye yakın formlu yapı olduğu belirlenmiştir (Şekil 6.94). Bu yapılar dışında arazide Ziraat Reisliği depoları bulunmaktadır. Bunlar yarım silindir şeklinde tek ya da yan yana yapılmış kuzey-güney doğrultusunda uzanan üç adet ve doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir adet depo yapısı olarak belirlenmiştir (Şekil 6.95). Bölge Ziraat Reisliğinin güneyinde bu depo yapıları ile ölçü ve form olarak benzerlik gösteren yapının günümüzde yerinde yapılan incelemeler sonucu ZDKBM'ye ait depolar olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 6.94. Bölge Ziraat Reisliğine ait lojmanın güneybatıdan genel görünüşü (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.95. 1961 yılında Bölge Ziraat Reisliğinin ve çevresinin görünümü (HGM Arşivi, 1961 yılına ait ortofoto görüntü)

6.5.1.4. Ticari Yapılar

1) Belediye Pasajı (Çiftçi Hanı ve Oteli) (Şekil 6.82'deki 6 numaralı yapı)

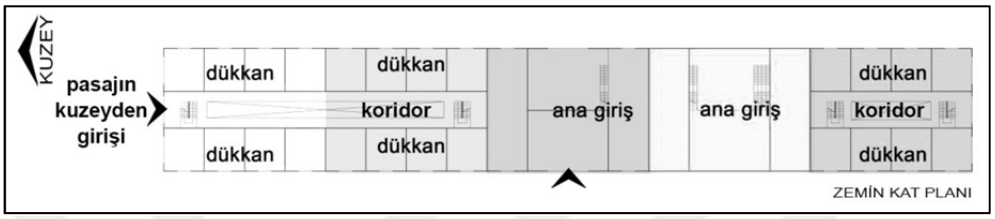
Karşıyaka'nın Taşköprü'ye bağlandığı nokta kırsal kesimlerden gelen köylülerin pazarı olarak kullanılmıştır. Bu bölgede kent merkezine uzak noktalardan gelenler için hayvanlarıyla konaklama ve satış mekânlarına olan ihtiyaç, Adana Belediyesinin 9 Kasım 1944'te gerçekleştirdiği meclis toplantısında gündeme gelmiş Karşıyaka'da Çiftçi Hanı ve Oteli yapılması kararı alınmıştır (YAGA, 9 Son Teşrin 1944: 2; Şahin, vd., 2018).

Şekil 6.96. Belediye Pasajı'nın kuzeybatıdan görünümü (Yazarın Arşivi)

1945 yılında inşa edilen Çiftçi Hanı ve Oteli'nin zemin katında hayvanların bağlandığı, üst katında ise konaklamanın sağlandığı bir mekân organizasyonuna bulunmaktadır. 1959'da metruk duruma gelen bu betonarme binanın iç kısmı 300.000 lira harcanarak pasaj yapısına dönüştürülmüştür (YAGA, 4 Şubat 1959: 2). 2 katlı bina ortadan bölünerek bir tarafı 16 dükkânlı pasaj olarak kullanılmış diğer yarısı ise düzayak girilen bir cam fabrikası olarak hizmet vermiştir (YAGA,

28 Ocak 1965:6). Adana Madeni Sanatkârlar Odası Eski Başkanı Abdüsselam Mortepe ile 2017 yılında yapılan görüşmeye göre, yapının fabrika olan güney kısmının 1985'lerde gerçekleşen tüp patlaması sonucunda hasar aldığı anlaşılmıştır (Ek-7) (Şahin, vd., 2018).

Şekil 6.97. Belediye Pasajı'nın zemin kat planı (Beliz Büşra Şahin Arşivi)

Şekil 6.98. Belediye Pasajı'nın kuzeydeki (sol) (Beliz Büşra Şahin Arşivi) ve batıdaki (sağ) (Yazarın Arşivi) girişleri

Pasajın korunan kuzey bölümünde (Şekil 6.96) zemin katta kuzey-güney doğrultuda yerleştirilen koridorun her iki yanına sıralanan birimlerin koridor boyunca tekrarlandığı görülmektedir (Şekil 6.97). Birinci katta koridorun olduğu yerde galeri boşluğu oluşturulduğu, konaklama birimlerine bağlantının galeri boşluğunun iki yanına yerleştirilen merdivenler yoluyla sağlandığı anlaşılmıştır. Kuzeydeki 16 dükkanlı pasaj bölümüne batıdaki ana giriş dışında kuzey cepheden bir giriş daha verilen mekanın, bu cephesinin düzeninde batı ve doğu cephesi ile dil birliğini sağladığını söylemek mümkündür (Şekil 6.98-sol) (Şekil 6.99-sağ).

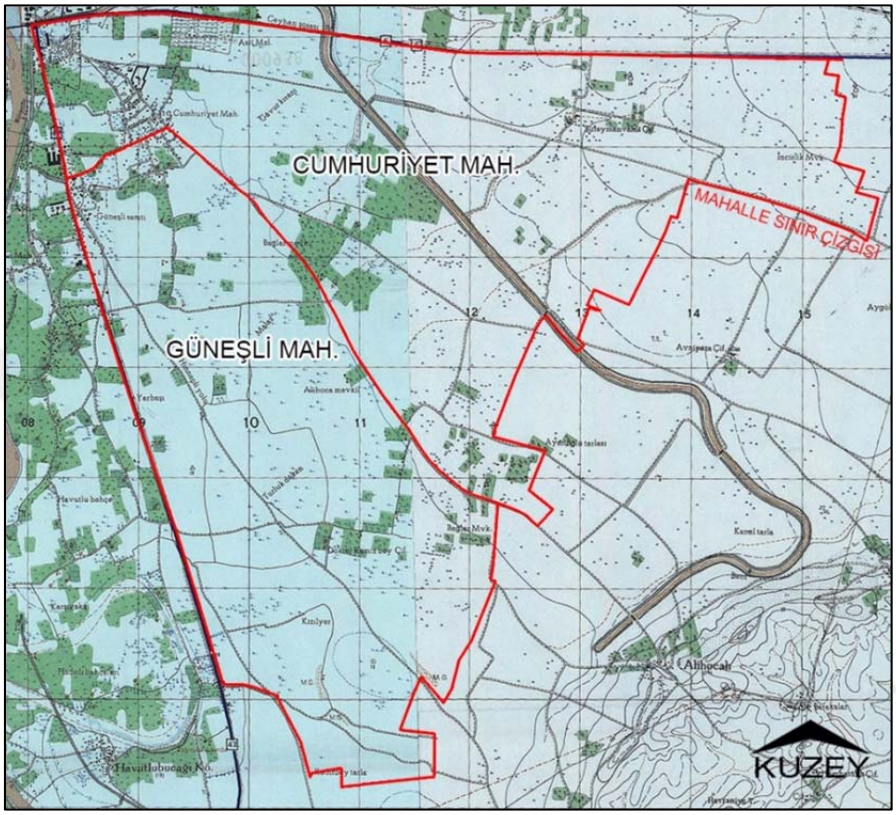
Şekil 6.99. Belediye Pasajı'nın 16 dükkânlı bölümündeki (Yazarın Arşivi) ve bu bölümün batı cephesinde görülen çatı ışıklıkları (Beliz Büşra Şahin Arşivi)

Dikdörtgen formdaki mekânda, simetrik olarak yerleştirilen dört adet çatı ışıklığı galeri boşluğunun üzerine yerleştirilmiş ve koridorun ışık alması sağlanmıştır (Şekil 6.99). Planlamada orta mekândaki ana girişin (Şekil 6.98-sağ) doğusunda kalan hasar görmüş bölümlerde ise cephe kurgusunun ve çatı formunun değiştirildiği görülmektedir (Şekil 6.100).

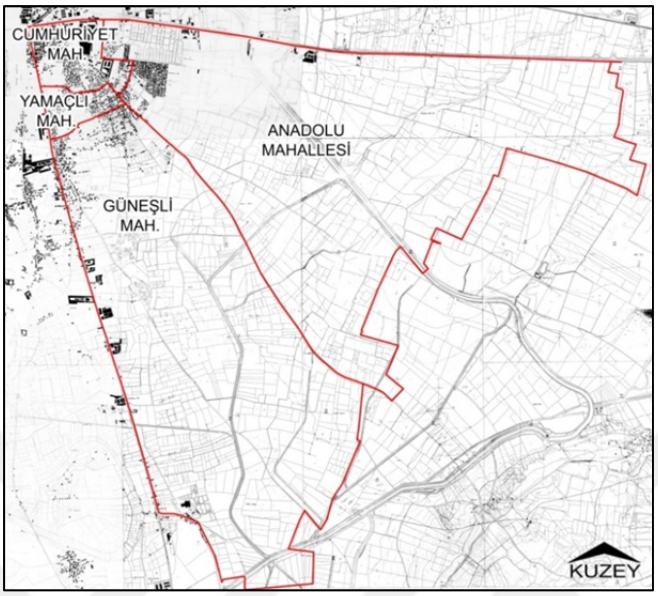
Şekil 6.100. Belediye Pasajı'nın güneydoğudan görünümü (Duygu Saban Arşivi)

6.6. 1986 Yılına Kadar Cumhuriyet Mahallesi'nden Ayrılarak Oluşan Mahalleler

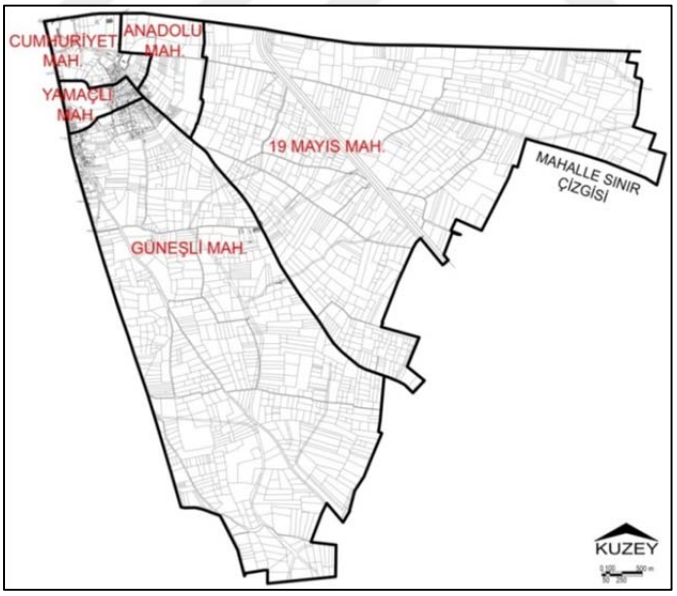

Şekil 6.101. 1950'deki Cumhuriyet Mahallesi'nin bölünmesi sonucu mahallenin 1956'daki tespit edilen sınırları (1956 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1950 yılındaki Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde 1956 yılına ait hâlihazır haritada (Ek-31) Güneşli Mahallesi'nin kurularak aynı sınırlar içinde iki adet mahallenin varlığı tespit edilmiştir (Şekil 6.101). 1955 yılında Cumhuriyet Mahallesi'nin Yamaçlı, Güneşli ve Cumhuriyet olmak üzere üçe bölüneceğiyle ilgili meclis toplantısı yapılmış (YAGA, 2 Şubat 1955: 2) olsa da Cumhuriyet mahallesinin 1956 yılında sınırlarının değiştiğine dair ulaşılan en eski kayıtlar 1959 yılına aittir. Bu kayıtta Güneşli mahallesinden sonra Yamaçlı ve Anadolu mahallelerinin kurulduğu görülmektedir (Şekil 6.102) (YAGA, 14 Nisan 1959:4).

Şekil 6.102. 1972 yılında 1950'deki Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve çalışma kapsamında tespit edilen sınırları (ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.)

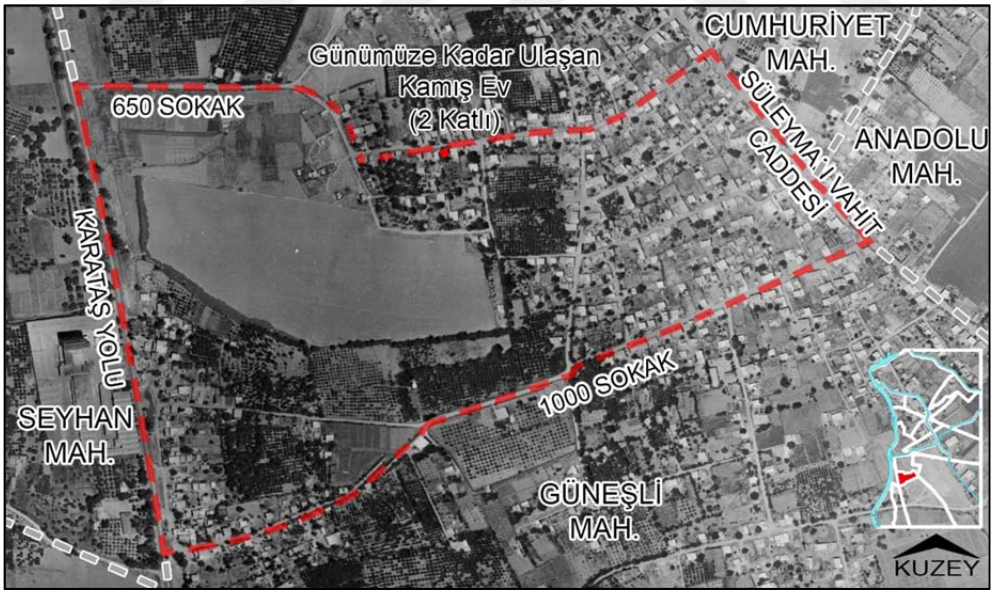

Şekil 6.103. 1986 yılına kadar 1950'deki Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve çalışma kapsamında tespit edilen sınırları (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

1976 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır haritada Cumhuriyet, Güneşli, Yamaçlı ve Anadolu mahallelerinin kurulmuş olması bu bilgileri desteklemektedir (Ek-32). 1985 yılında, 1950 yılındaki Cumhuriyet Mahallesi sınırları içindeki alanda Cumhuriyet, Yamaçlı ve Güneşli mahallelerinin sınırları aynı kalmış, Anadolu Mahallesi ise nüfusunun artmasıyla Anadolu ve 19 Mayıs mahalleleri olarak ikiye bölünmüştür (Şekil 6.103).

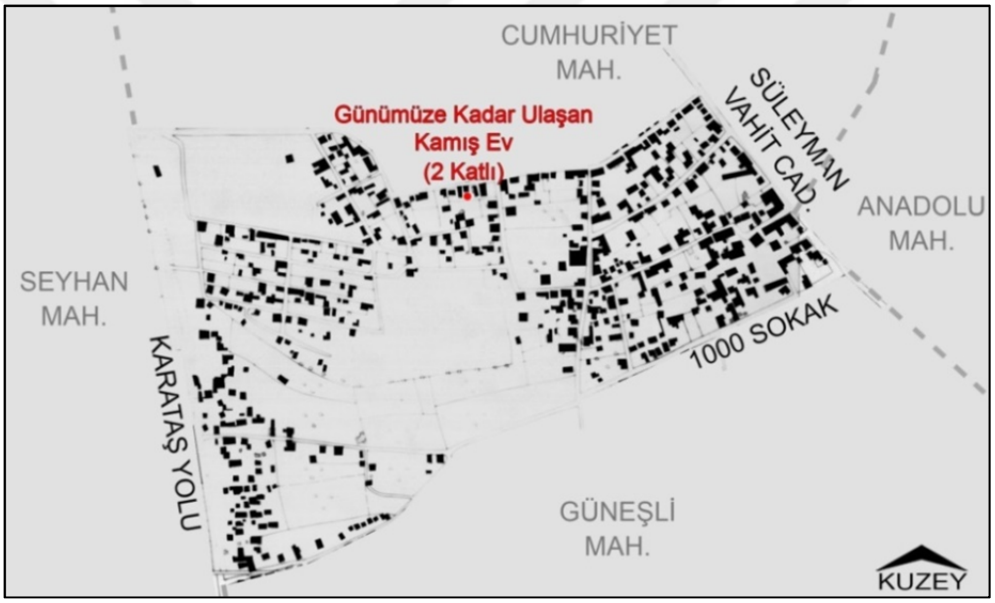
6.6.1. Yamaçlı Mahallesi

20. yüzyılın başlarındaki Nafia-yı Cedid sınırları içinde olan Yamaçlı Mahallesi'nin Yeni Adana Gazetesi'ne göre en eski kaydı 1959 yılındaki arşivde yer almaktadır (YAGA, 14 Nisan 1959:4). Şekil 6.3'e göre bu mahallenin Güneşli Mahallesi'ne göre kent merkezine daha yakın ve yoğun yerleşimi olan bir bölgede kurulmasıyla Yamaçlı Mahallesi'nin Cumhuriyet Mahallesi'nden ayrılarak kurulduğu düşünülmektedir.

Şekil 6.104. 1961 yılında Yamaçlı Mahallesi (1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

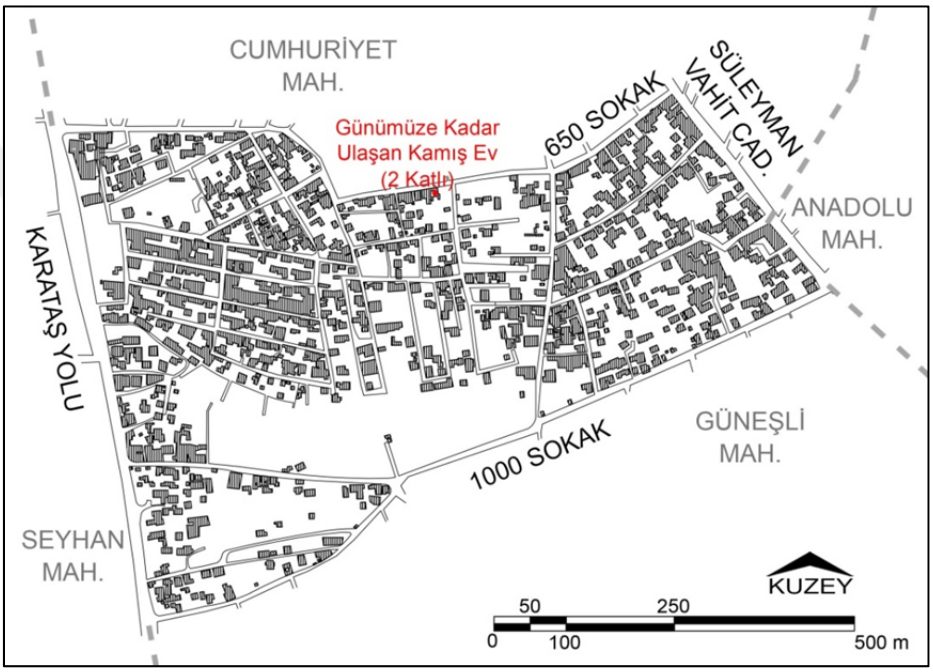
Yamaçlı Mahallesi'nin 1961 yılındaki sınırları kuzeyde 650 sokak, doğuda Süleyman Vahit Caddesi, batıda Karataş Bulvarı ve güneyde günümüzde 1000 Sokak olarak bilinen 565 Sokak'a kadar dayanmaktadır (Şekil 6.104). Ek-9 ve Ek-11'de ifade edildiği üzere mahalleyi eskiden Nafia-yı Atik mahallesinden ayırdığı anlaşılan 1000 Sokak, önceleri Cumhuriyet ve Güneşli mahallelerini, mahalle kurulduğundan beri ise Güneşli ve Yamaçlı mahallelerini birbirinden ayıran yol olarak görülmektedir. Şekil 6.104'te 650 Sokak'ta tespit edilen işaretli noktada bulunan yapının, dönemin geleneksel konut dokusuna ait olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 6.105. 1972 yılında Yamaçlı Mahallesi (ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1972 yılında mahalle dokusunda görülen yapıların sokak ile ilişki kuracak şekilde dağılım gösterdiğini (Şekil 6.105), 1985 yılında ise düzensiz olarak sokak üzerinde ya da sokak ile ilişkisi olmayacak şekilde yapı sayısının arttığını söylemek mümkündür (Şekil 6.106). Ayrıca bu yıllarda 1000 Sokak'ta Yazlık Melek Sinemasının bulunduğu (Ek-9) ve Yeni Adana Gazetesi arşivine göre; bu

sinemanın 1970-1971 yıllarında faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir (YAGA, 2 Mayıs 1970:7; 13 Haziran 1971:4). Sinemanın yıkılarak yerine ticari amaçla kullanılan farklı bir yapının yapıldığı anlaşılmıştır. Günümüzde 1000 Sokak üzerindeki yeri belirlenmiş olsa da hâlihazır haritalar, hava fotoğrafları ve ortofoto görüntülerdeki sokak dokusu sinemanın yerini belirlemede yetersiz kalmıştır.

Şekil 6.106. 1985 yılında Yamaçlı Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

6.6.1.1. Yamaçlı Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Çizelge 6.7. Yamaçlı Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/Yıllar	1950 yına kadar oluşanlar	1950-1972 yılları arasında oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Konutlar/Geleneksel Kullanımlar	Şekil 6.106'daki 2 Katlı Karkas Yapı	-	-	Şekil 6.106'daki 2 Katlı Karkas Yapı

Yamaçlı Mahallesi'nin 1961 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan ve günümüze ulaşmış tek fiziksel unsuru, konut kültürünü temsil eden iki katlı karkas bir yapıdır (Çizelge 6.7) ve konumu Şekil 6.106'da belirtilmiştir. Fiziksel unsur çeşitliliği tespit edilemeyen mahallenin dokusunun, 1986 yılına kadar bu yapı ile benzer büyüklükteki yapıların bulunduğu yerleşim alanlarından oluştuğu düşünülmektedir.

1) Konutlar/Geleneksel Kullanımlar

a) Şekil 6.106'da yeri işaretlenen günümüze kadar ulaşmış 2 Katlı Karkas Yapı

Şekil 6.107. Şekil 6.106'da yeri işaretlenen 2 katlı karkas yapının bahçeye bakan güney cephesi (Yazarın Arşivi)

Yüreğir ilçesinin 1950'li yıllardaki konut dokusunu oluşturan yapı tiplerinden biri olan 2 katlı ahşap karkas evlerin bir örneği günümüzde Yamaçlı ile Cumhuriyet Mahallesi'ni ayıran 650 Sokak üzerinde tespit edilmiştir (Şekil 6.107). Yapı sahibinin torunu olan Mehmet İçer ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan

görüşmeye göre, zemin katta batıdaki mekânın duvarında uygulaması görüldüğü üzere yapının özgün halinde kullanılan su kamışı, sonradan katran ağacından yapılan ahşap malzeme ile çatı ise çinko ile kaplanarak tadilat gördüğü anlaşılmıştır (Ek-10). Ancak yapının zemin katında yarı açık alanın batısında kalan odanın tadilat görmediği, özgün yapım tekniği ve malzemesinin korunduğu görülmüştür.

Tadilat gördükten sonraki yapım tekniği incelendiğinde taşıyıcı elemanların düşey ve çapraz doğrultuda yerleştirilerek oluşturulduğu (Şekil 6.108-sağ), dolgu malzemesi olarak katran ağacından yapılmış ve yatay doğrultuda yerleştirilmiş elemanların kullanıldığı tespit edilmiştir. Duvarların, taşıyıcı elemanlar üzerine yatay ahşap elemanlar yerleştirilmesi ve son olarak iç ve dış cephenin toprak sıvama veya sunta kaplama yapılmasıyla tamamlandığı görülmektedir (Şekil 6.107) (Şekil 6.108-sol).

Şekil 6.108. Şekil 6.106'da yeri işaretlenen 2 katlı karkas yapının 650 Sokak'tan görünümü (sol) ve 1. kattaki odalarının duvarlarında kullanılan malzemeler ve yapım tekniği (sağ) (Yazarın Arşivi)

Çatı örtüsü ise yarı açık alanlarda birbirini dik kesen ahşap profiller üzerine yapılan çinko kaplamadan, kapalı mekânlarda ise ek olarak profillerin altına sunta kaplama uygulanmasından oluşturulmuştur. Özgün yapım tekniğini yansıttığı düşünülen mekândaki duvar ögesinin taşıyıcı sistemi, ahşap kiriş elemanlar arasına düşey doğrultuda, dairesel kesitte ve belirli aralıklarla yerleştirilen ahşap

dikmelerden oluşmaktadır. Duvar, bu sistemin üzerine aralıksız ve yatay olarak kamış elemanlar yerleştirilmesi ve dış cephenin elle toprak sıvama yapılmasıyla tamamlanmıştır (Şekil 6.109).

Şekil 6.109. Şekil 6.106'da yeri işaretlenen 2 katlı karkas yapının zemin kattaki odalarında duvarlarda kullanılan malzemeler ve yapım tekniği (Yazarın Arşivi)

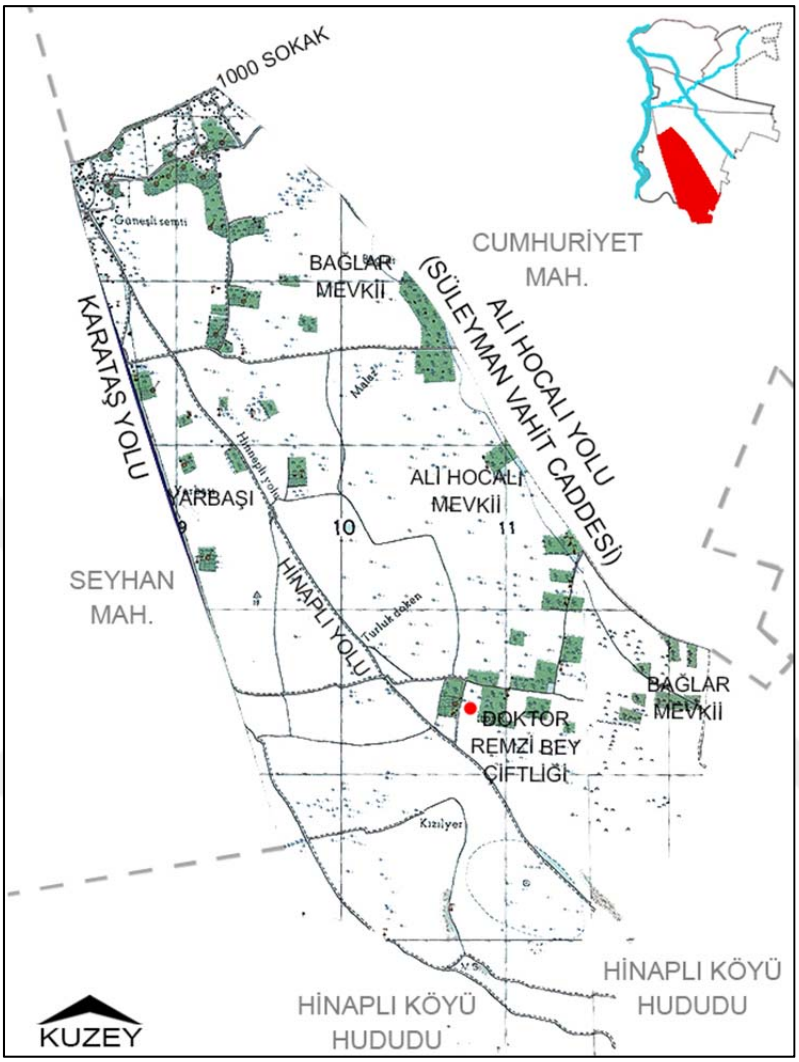
Yapı; planlama, ayrık nizamda oluşu, pencere ve kapı oranları ile Seyhan Mahallesi'nde bulunan Şekil 6.42'deki 4 ve 5 numaralı yapılar ile benzerlik göstermektedir. Mekânsal kurgu açısından ise yalnızca 4 numaralı yapının 1. kat planına (Şekil 6.58) benzediğini söylemek mümkündür. Bu üç yapının yarı açık alanlarının bahçe cephesinde oluşu mahremiyete önem verildiğini düşündürse de Yamaçlı Mahallesi'nin 1975 yılına ait fotoğrafında yer alan yapılarda yarı açık alanların sokağa dönük olduğu görülmektedir (Şekil 6.110). Böylece bu ve benzeri yapılarda mekân kurgusunun yarı açık alanların sokak cephesiyle ilişkisini kesecek şekilde değil, güneyde konumlandırılarak güneşten faydalanacak şekilde oluşturulduğu sonucuna varılmıştır.

Şekil 6.110. 1975 yılında Yamaçlı Mahallesi'nde görülen yapılar (YAGA, 17 Temmuz 1975:3)

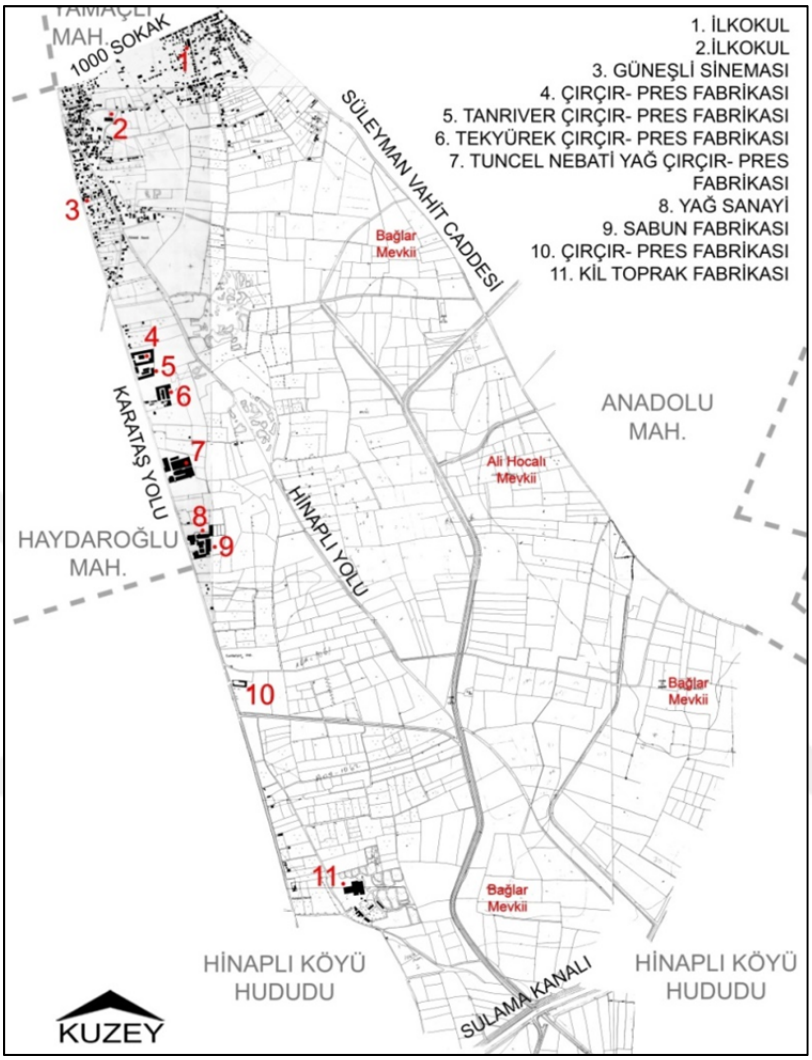
6.6.2. Güneşli Mahallesi

1956 yılına ait hâlihazır haritada Cumhuriyet Mahallesi'nin sınırları içinde oluştuğu görülen Güneşli Mahallesi'nin, Yeni Adana Gazetesi'nin arşivinde 1951 yılında kayıtlarına rastlanması nedeniyle kuruluş yılının 1951 olduğu düşünülmektedir (YAGA, 14 Şubat 1951:3). Ek-14'e göre ise günümüzdeki Akdeniz ve Bahçelievler mahallelerinin Güneşli Mahallesi'nden ayrılarak oluştuğu anlaşılmıştır.

Şekil 6.111. 1956 yılında Güneşli Mahallesi (1956 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.)

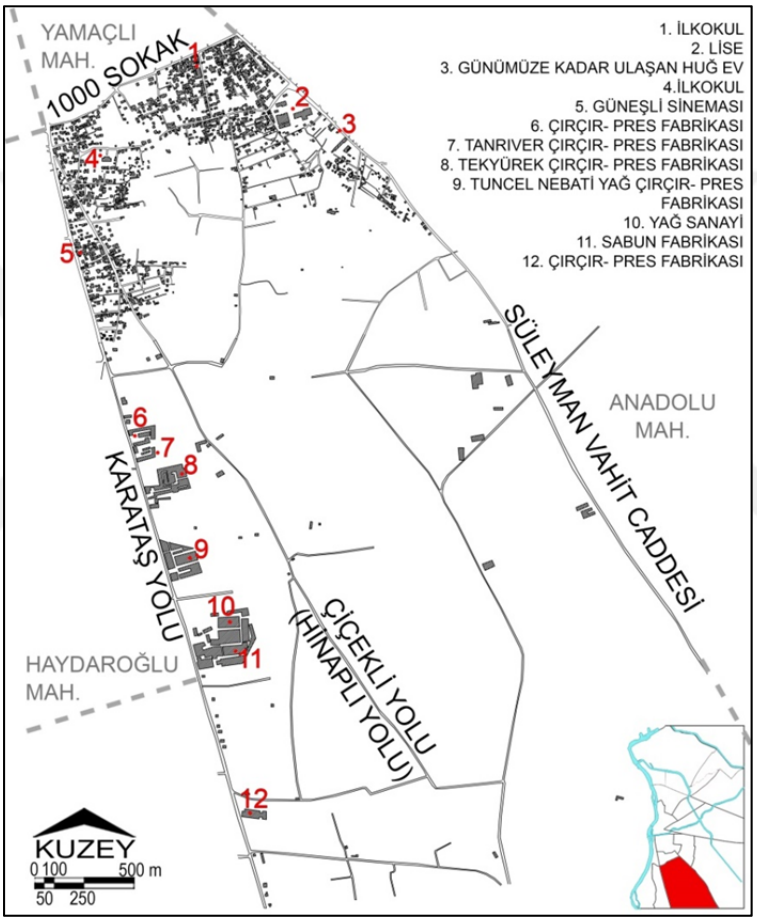
1956 yılındaki Güneşli Mahallesi'nin sınırlarının batıda Karataş Yolu, doğuda Süleyman Vahit Caddesi, kuzeyde 1000 Sokak, güneyde ise Hinaplı Köyü hudutlarına dayandığı görülmektedir. Bu sınırların Bağlar Mevki, Ali Hocalı Mevki, Yarbaşı ve Doktor Remzi Bey Çiftliği'ni kapsadığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.111). Doktor Remzi Bey Çiftliği ile bağlantılı Hinaplı Yolu'nun ise kuzeyde Karataş Yolu'na bağlandığı görülmektedir.

Şekil 6.112. 1972 yılında Güneşli Mahallesi (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1972 yılında Karataş Yolu'nun üzerinde kurulan sekiz adet fabrika yapısı ile bu yolun endüstriyel açıdan önem kazandığını söylemek mümkündür (Şekil 6.112).

Yapılaşma alanlarının ise okullar ve Yazlık Güneşli Sineması[29] çevresinde arttığı görülmektedir. 1977'de ise Yeni Adana Gazetesi'nde yer alan Güneşli Mahallesi muhtarı ile yapılan görüşmeye göre mahallenin 10 bin kişilik nüfusa ve 1500 haneye sahip olduğu anlaşılmaktadır (YAGA, 27 Ağustos 1977:1).

Şekil 6.113. 1985 yılında Güneşli Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

[29] Yazlık Güneşli Sineması: Ek-13'teki görüşmeden elde edilen bilgilere göre Yazlık Seyhan Sineması ile planlaması aynı olup doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen Yazlık Güneşli Sineması'nın 1970 yılında faaliyet gösterdiğine dair kayıtlar bulunmaktadır (YAGA, 19 Mayıs 1970:7; 18 Haziran 1970:7). Yıkılarak yerine depo amaçlı bir binanın yapıldığı anlaşılan sinemanın bulunduğu parsel günümüzde Akdeniz Mahallesi sınırları içinde kalmaktadır.

eşli Mahallesi'nin kurulduğu alan içinde 1985 yılına kadar yeni bir mahallenin varlığı tespit edilemediği için sınırlarının bu yıla kadar değişmediğini söylemek mümkündür. Ancak Süleyman Vahit Caddesi üzerindeki lise ve mahallenin iç kesimlerinde inşa edilen ilkokul yapısının çevresindeki; Karataş Yolu, Hinaplı Yolu ve Süleyman Vahit Caddesi üzerindeki yapıların sayısının arttığı görülmektedir (Şekil 6.113).

6.6.2.1. Güneşli Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Çizelge 6.8. Güneşli Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1956 yılına kadar oluşanlar	1961-1972 yılları arasında oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Çiftlik	Çırçır-pres Fabrikası Tanrıver Çırçır-pres F. Tekyürek Çırçır-pres F. Tuncel Nebati Yağ Çırçır-pres Fabrikası Yağ Sanayi Sabun Fabrikası Çırçır-pres Fabrikası Kil-toprak Fabrikası		-
Sosyo-kültürel tesisler		Yazlık Güneşli Sineması		-
Resmi Kurumlar		2 adet ilkokul	Lise	-
Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar	Huğ Ev			Huğ Ev
Toplam	2	11	1	1

Güneşli Mahallesi'nin 1956 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan 2 adet fiziksel unsurun üretim tesisi ve konut kültürüne ait yapılar olduğu tespit edilmiştir. 1972 yılına kadar 8 adet üretim tesisi ve iki adet okul yapısının dokuya dâhil olduğu anlaşılmıştır. 1986 yılına kadar 14 adet fiziksel unsurun 11ini oluşturan

üretim tesislerinin mahalle dokusunda sayıca en fazla olduğu anlaşılmıştır (Çizelge 6.8). Güneşli mahallesinin konut kültürünü yansıtan tek örneği olması açısından önem taşıyan "Huğ Ev"in Şekil 6.113'te konumu belirtilerek açıklanmıştır.

1 Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar)

a) Huğ Ev (Şekil 6.113'teki 3 Numaralı Yapı)

Şekil 6.114. Toprak ve kamış kullanarak, tek ya da iki katlı yapılan huğ evler (AAFG, URL 31)

Cumhuriyet Mahallesi'nin 1950 yılındaki sınırları içindeki Eski mezarlık ve çevresinde oluşan yerleşme dokusunda iki katlı karkas evler ile birlikte "huğ"[30] olarak isimlendirilen evlerin yer aldığı anlaşılmıştır. Yeni Adana Gazetesi'nden edinilen bilgilere göre, basit düzeyde sekiz adet salma ile dört adet direk üzerine

[30] Huğ denilen evler Çukurova'da çok bol olan cilpirti çalılarından, kamışlardan veya sazlardan; dikdörtgen biçimli; uzun kenarı en çok yirmi beş-otuz adım, kısa kenarı on adımla on beş adım arası olacak şekilde yapılırdı. Duvarlarda kamış, uzatılmış kalasların üstüne dikine sıralanır, bu dikine yerleştirilmiş kazıkların arası ise ince cilpirti çubuklarıyla örülürdü. Yüksekliği iki buçuk metreyi geçmeyen duvarlarda kamış ya da cilpirti çitlerin içi toprakla kalınca sıvanır, bu sıvaların üstü mavi, sarı, yeşil ya da kırmızı topraklarla boyanır ve süslenirdi. Huğların üstü çoğunlukla sazlarla örtülürdü. Bu yapılar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki birkaç yıl içinde yerlerini taş duvarlı, kiremitli, çinko damlı evlere bırakmaya başlamıştır. Çünkü ovada ne çit yapacak cilpirti çalısı tarlaları, ne kamış, ne saz yetişen bataklıklar kalmıştı (Kemal, 2006; Kemal, 2016).

kurularak ve samanlı çamurla sıvanarak oluşturan huğların Yüreğir'in kent merkezine yakın kesiminde ilkel düzeyde kalmış olmasına rağmen 20. yüzyılın yarısına kadar baraj yapılıp bataklıkların kurutulmasına dek kullanıldığı düşünülmektedir (YAGA, 1 Mart 1956:2).

Şekil 6.115. Şekil 6.113'teki 3 numaralı yapının bahçeden genel görünümü (Yazarın Arşivi)

Günümüzde Bahçelievler Mahallesi sınırları içinde kalan ve Süleyman Vahit Caddesi üzerinde bulunan bir huğ ev tespit edilmiştir (Şekil 6.115). 14 Haziran 2019 tarihinde tespit edilen bu yapının 26 Şubat 2020 tarihine kadar yıkıldığı anlaşılmıştır. 1986 yılında Güneşli Mahallesi sınırları içinde kalan yapı tek katlı olup yarı açık alanının Seyhan ve Yamaçlı Mahallesi'nde yer alan iki katlı karkas evlerde olduğu gibi bahçe cephesine baktığı anlaşılmaktadır. İki adet kapalı mekândan oluşan yapıda; tuvalet, banyo ve mutfak gibi birimlerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 6.116. Şekil 6.113'teki 3 numaralı yapının Süleyman Vahit Caddesi üzerinden genel görünümü (Yazarın Arşivi)

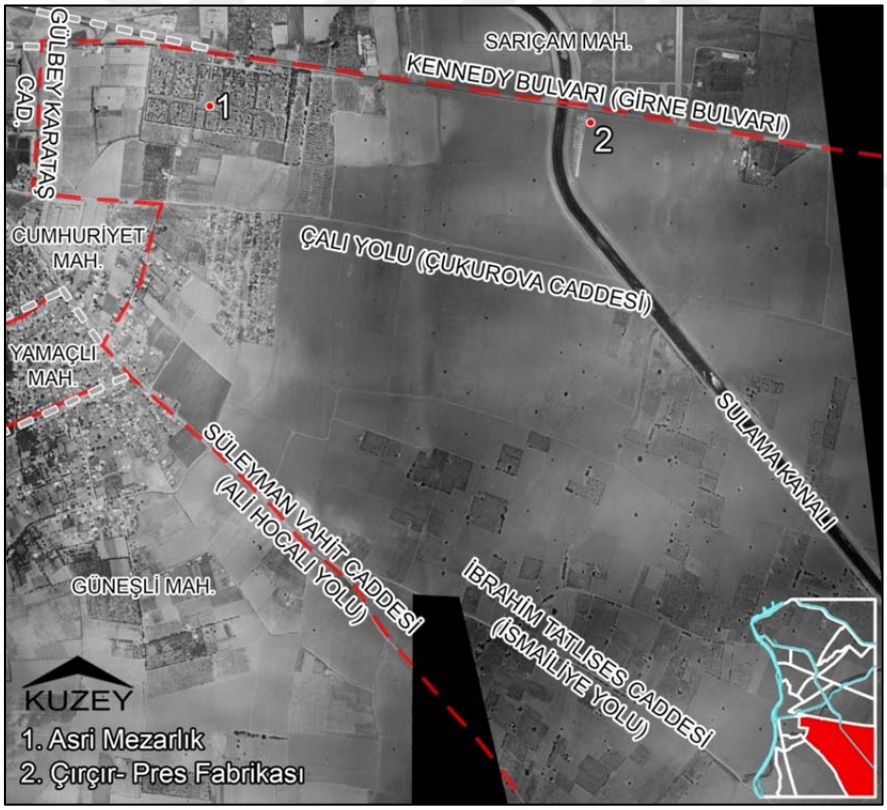
Yapım tekniği açısından incelendiğinde ise Şekil 6.116'ya göre ahşap dikmelerin bölücü iki duvar ve dış duvarların köşelerine yerleştirildiği görülmektedir. Duvarlarda dolgu malzemesi olarak kullanılan kamışın ise mukavemeti arttırmak için yatay ve düşey doğrultuda birden fazla sayıda kullanılarak örüldüğü düşünülmektedir. Seyhan Mahallesi'nde bulunan Şekil 6.42'deki 4 ve 5 numaralı yapılardaki gibi düşey doğrultuda yerleştirilen elemanların yatay doğrultudaki elemanlar arasından geçirilmesine dayalı örme tekniğinin kullanıldığı ve duvarların iç ve dış cepheden toprak ile doldurulup elle sıvama yapılarak tamamlandığı anlaşılmaktadır.

6.6.3. Anadolu Mahallesi

Anadolu[31] Mahallesi'nin kurulduğuna ilişkin en eski kayıtlar 1959 yılındaki Yeni Adana Gazetesi arşivinde yer almaktadır (YAGA, 14 Nisan 1959:4). Bu kayıtta Anadolu Mahallesi, 1959 yılında Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde oluşan dört mahalleden biri olarak görülmektedir. 1960'larda kuzeyde Girne Bulvarı, güneyde Süleyman Vahit Caddesi, batıda ise Gülbey Karataş Caddesi ile sınırlanan mahallenin doğudaki sınırları İncirlik hududuna kadar uzanmaktadır

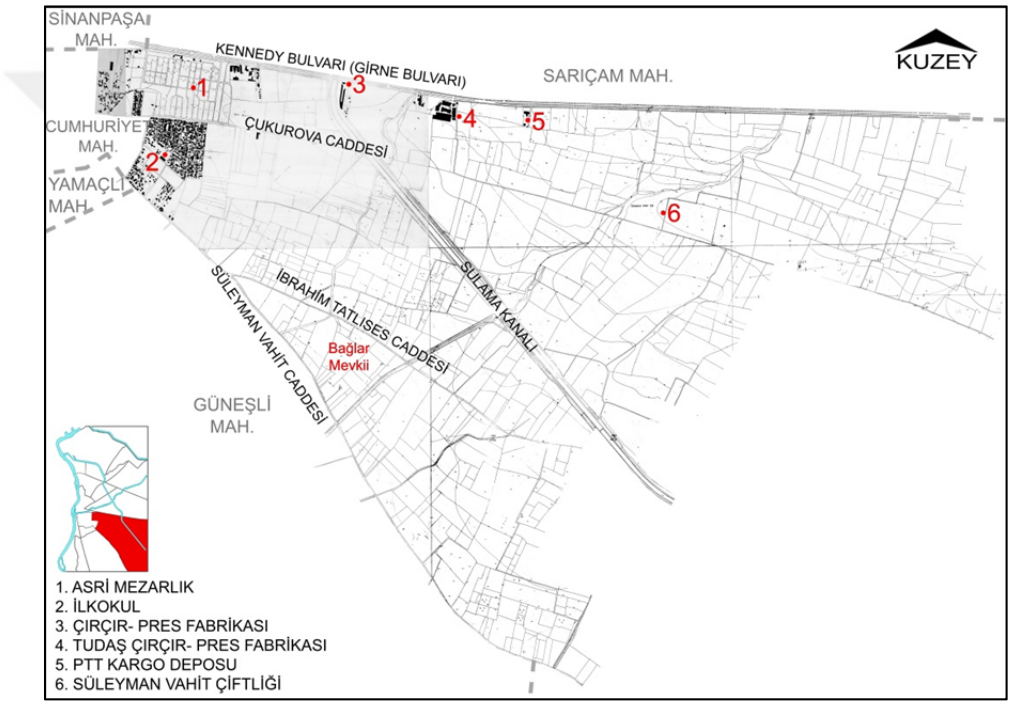
[31] Anadolu Mahallesi'nin eski adının Ek-18'de verilen bilgilere göre Haydarlı olduğu, Ek-16'ya göre ise mahallenin kuzey kesimlerine Altınova denildiği anlaşılmaktadır. 14 Haziran 2019 tarihinde Ufuk Manktay ile yapılan görüşmede, Anadolu'nun her yerinden göç alması sebebiyle dönemin valisi tarafından mahalleye Anadolu isminin verildiği belirtilmiştir (Ek-14).

(Şekil 6.117). Bu yılda mahalledeki en eski fiziksel ögenin sokaklar haricinde Asri Mezarlık olduğu düşünülmektedir. DSİ 1. Sulama Kanalı'nın doğu kesiminde yer alan yapının ise 1976 yılına ait hâlihazır haritada (EK-32) aynı noktada belirtilen Çırçır Fabrikası olduğu anlaşılmıştır. Girne Bulvarı üzerindeki bu fiziksel unsurlar dışında yerleşim dokusunun olduğu bir bölge daha bulunmaktadır. Çalı Yolu ve Süleyman Vahit Caddesi arasındaki Cumhuriyet Mahallesi'nin sınırlarına yakın olan bu bölgedeki yapı adalarının, Çalı Yolu'na bağlandığı ve birbirine paralel olarak konumlanan doğrusal sokaklar arasında oluşturulduğu görülmektedir. Sokakların hepsinin Çalı Yolu'na bağlanmasının bu yolu yerleşim bölgeleri açısından Süleyman Vahit Caddesi'nden daha önemli bir yol konumuna getirdiğini söylemek mümkündür.

Şekil 6.117. 1961 yılında Anadolu Mahallesi (1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

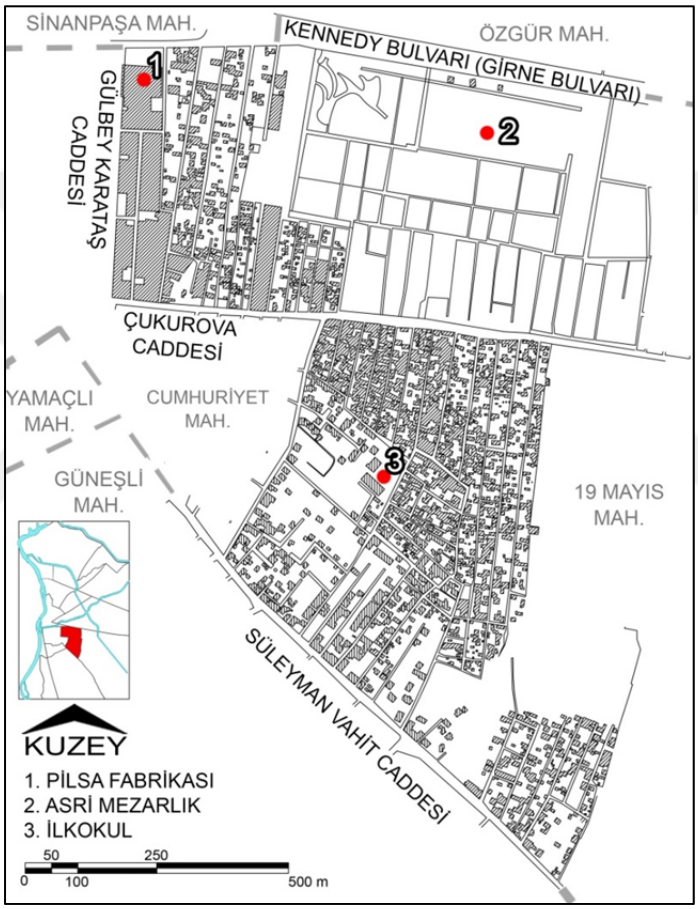
1972 yılında Girne Bulvarı üzerindeki mezarlığın doğusunda fabrika yapıları olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.162). Asri Mezarlık alanının Çukurova Caddesi'ne kadar genişlediği ve mezarlığın güneyindeki yerleşim bölgesinde doluluk oranının arttığı görülmektedir. Mezarlığın batısında da fiziksel gelişimin başladığı görülse de mahalle sınırları içinde kalan alanların büyük bir kısmının 1961 yılındaki gibi tarım arazisi olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Şekil 6.118. 1972 yılında Anadolu Mahallesi (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1980'li yıllarda ise Anadolu Mahallesi'nin, 19 Mayıs ve Anadolu mahalleleri olarak ikiye bölünmesi sonucunda doğuda mahallenin sınırları Asri Mezarlık'ı kapsamakla birlikte kuzey, güney ve batıda sınırlarının değişmediği anlaşılmıştır (Şekil 6.119). Mezarlığın batısındaki Gülbey Karataş Caddesi

üzerinde bulunan Pilsa Fabrikası'nın mahalledeki tek fabrika yapısı olduğu düşünülmektedir. Asri Mezarlık'ın batısında, Çukurova Caddesi ve Süleyman Vahit Caddesi arasında kalan bölgelerde ise yapı sayısındaki artmaya bağlı olarak doluluk oranının önceki yıllara oranla arttığını söylemek mümkündür.

Şekil 6.119. 1985 yılında Anadolu Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

6.6.3.1. Anadolu Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Anadolu Mahallesi'nin 1961 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan 3 adet fiziksel unsurun üretim tesisi ve sosyo-kültürel tesis olduğu tespit edilmiştir. 1972 yılına kadar 1 adet üretim tesisi ve 1 adet okul yapısının dokuya dâhil olduğu görülmektedir. 1986 yılına adar ise mahallenin sınırlarının küçüldüğü ve dokuya

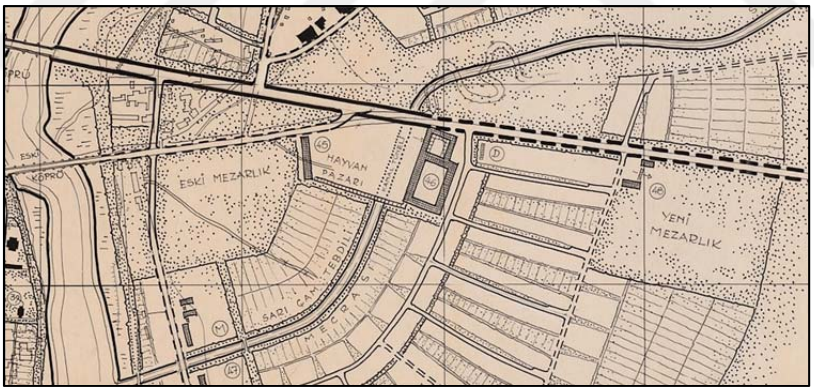
bir adet üretim tesisi eklendiği anlaşılmıştır (Çizelge 6.9). Şekil 6.119'da konumu belirtilen mahallenin tek sosyo-kültürel tesisi olarak açıklanan Asri Mezarlık kentin en büyük mezarlıklarından biri olarak önem taşımaktadır.

Çizelge 6.9. Güneşli Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1961 yılına kadar oluşanlar	1961-1972 yılları arasında oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Çırçır-pres Fabrikası Çiftlik	Tudaş Çırçır-pres Fabrikası	Pilsa	-
Sosyo-kültürel tesisler	Asri Mezarlık	-	-	Asri Mezarlık
Resmi Kurumlar	-	İlkokul	-	-
Toplam	3	2	1	1

1) Sosyo-kültürel Tesisler

a) Asri Mezarlık (Şekil 6.119'daki 1 Numaralı Fiziksel Unsur)

Şekil 6.120. Hermann Jansen'in Adana planı eski ve yeni mezarlık alanları (Architekturmuseum der TU Berlin)

Ülkemizde 1930'lu yıllarda uygulanmaya başlanan asri mezarlık uygulaması ile Arap harfleriyle yazılı kavuklu, sarıklı veya fesli taşların kullanılmadığı bir mezarlığın kastedildiği; aynı zamanda laik anlayışa yönelişin bir göstergesi olarak farklı din mensuplarının aynı mezarlığa defnedilmesinin amaçlandığı düşünülmektedir (URL 32). 1940 tarihli Hermann Jansen'in Adana Planı'nda görülen Eski Mezarlığın kent merkezine yakın noktada geniş ve dağınık bir alana

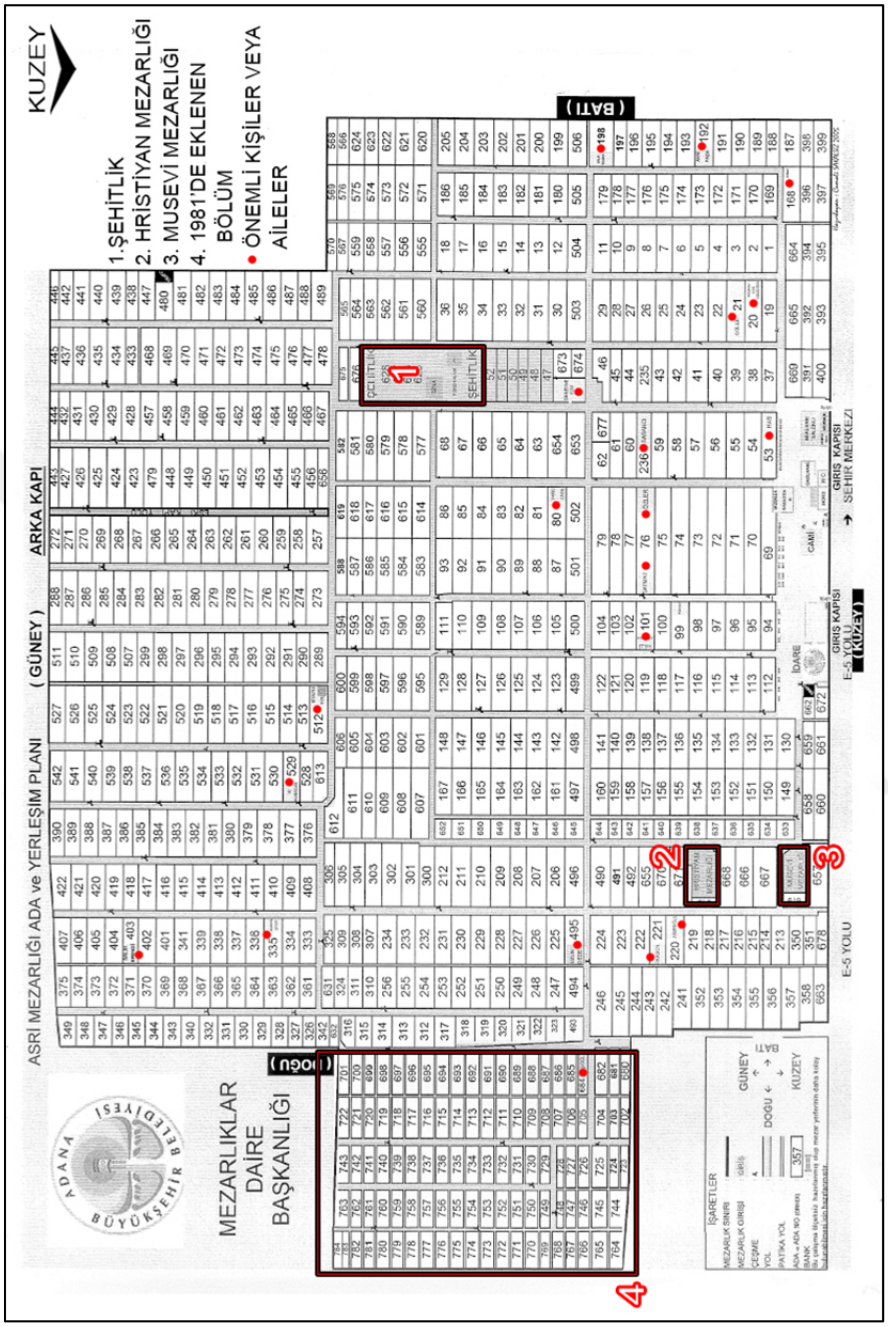
sahip olması ve ihtiyaca cevap verememesi üzerine Adana Belediyesi bu mezarlığın doğusunda (Şekil 6.120) Adana-Ceyhan Yolu üzerinde 113.600 metrekarelik yeni bir yerin etrafını çevirterek ağaçlandırmıştır. Kadın ve erkek için ayrı yıkama yerlerinin, memur ve bekçi için birimlerin olduğu Yeni Mezarlık (Asri Mezarlık'ı) Haziran 1935'te hizmete sunulmuştur (Şekil 6.121) (Akverdi, 1937:43).

Şekil 6.121. 2019 yılında Asri Mezarlık'ın kuzeydoğudan görünümü (Yazarın Arşivi)

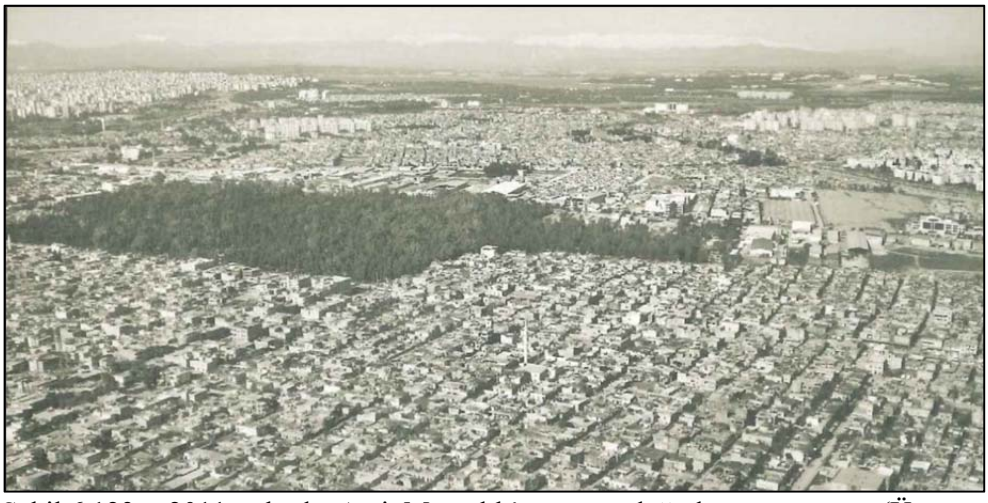
Aynı zamanda Adana Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Daire Başkanlığı, ada-parselden sorumlu personel Gökhan Aslan ve mezarlardan sorumlu olan Abdullah Çakmak ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşmeden edinilen bilgilere göre en eski defin işleminin 1935'te olduğuna dair kayıtların bulunduğunun belirtilmesi hizmete başladığı yılı doğrulamaktadır. Asri Mezarlık'ın hizmete başlamasıyla Eski Mezarlığa defin işlemi yasaklanmış, ölü yıkama ve gömme işlemleri bu mezarlıkta gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Ek-18).

Aynı zamanda ada-parsel ile mezar yeri satılmasına 1945 yılında başlandığı, bu yıllarda her bir adada dört adet mezar yeri bulunduğu, altı metrekarelik mezar alanının 8x3 metrelik dikdörtgen adalar içine 2x3 metrelik mezarlar oluşturacak şekilde düzenlendiği belirtilmiştir. Mezarlıktaki parsellerin dolmaya başlamasıyla kimsesizler mezarlığı açılıp kemikler toplanarak bu alanın da satışının sağlandığı anlaşılmıştır (Ek-18). Mezarlığın yerleşim planında Hristiyan, Yahudi ve Müslüman mezarları ile Şehitliklerin farklı bölgelerde bulunduğu ve Salih Bosnalı, Avni Paşa, Sabancılar, Paksoylar gibi önemli kişiler, aileler ve sporcuların mezarlarının yer aldığı görülmektedir (Şekil 6.122).

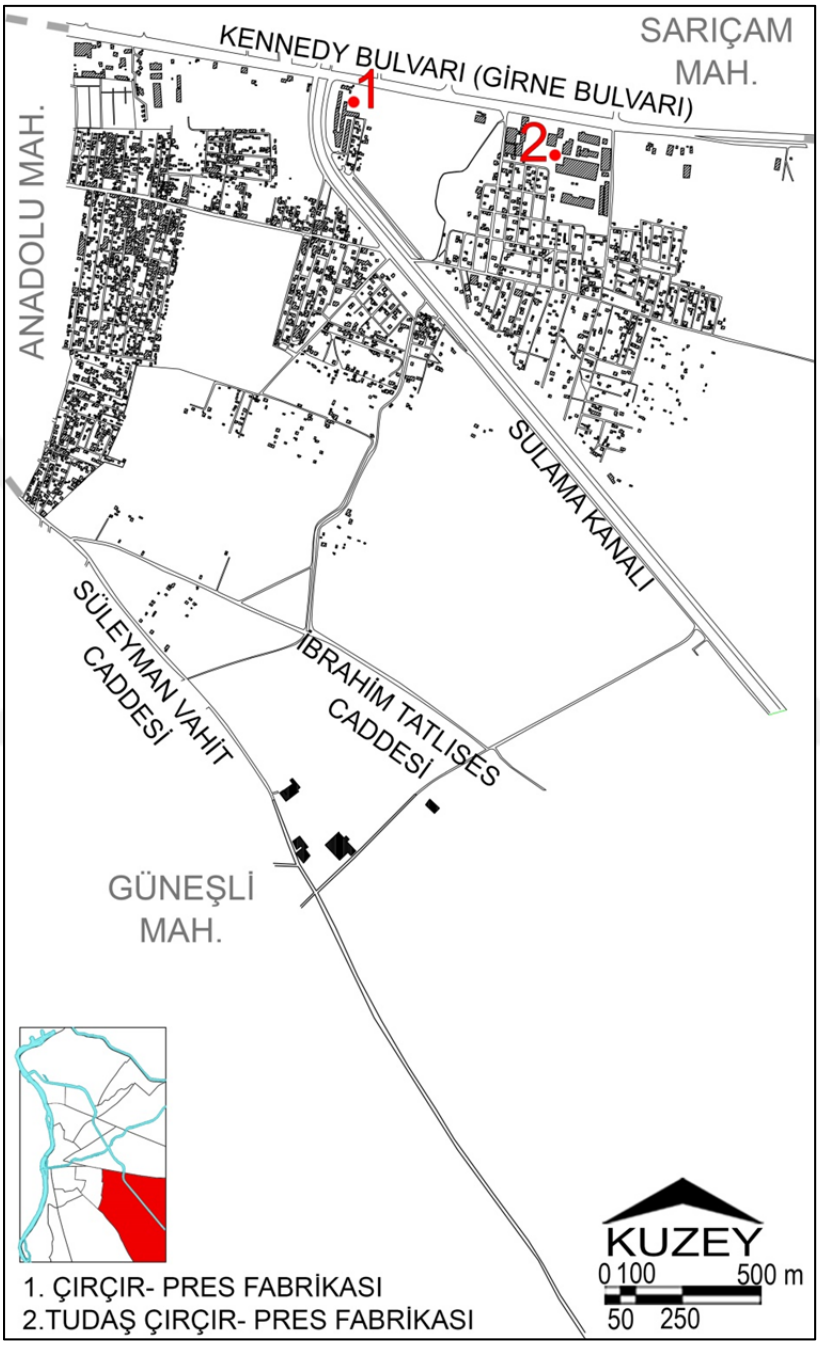
Şekil 6.122. Asri Mezarlık'ın yerleşim planı (Adana Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Daire Başkanlığı Arşivi)

23 Ekim 1961'de ise eksikliği duyulan Asri Mezarlık Camisi'nin temeli atılmış, inşaatının Vakıflar İdaresi ve Adana Hayırlı İşler Yaptırma Derneği'nin yardımı ve bağışları ile tamamlanacağı aktarılmıştır (YAGA, 24 Ekim 1961: 1). 9 Şubat 1967'de Ali Sepici başkanlığında yapılan belediye meclis toplantısında Asri Mezarlık'ın dolması sebebiyle şehrin iki bölgeye ayrılması kararı çıkmıştır. Yeşilyuva, Kocavezir, Mirzaçelebi, Sucuzade, Karasoku, Havuzlubahçe ve Akkapı mahalleleri Akkapı Mezarlığı'na bağlı hale getirilmiş, ancak Asri Mezarlık'tan kabristan alan kişiler bu karar dışında tutulmuştur (YAGA, 7 Şubat 1967: 1-6). 1981'de ise 470 dönümlük Asri Mezarlık'ın ihtiyaca cevap vermemesinden dolayı mezarlığın doğu kesiminde yer alan 30 dönümlük alanın kamulaştırılarak parsel işlemlerinin tamamlandığı anlaşılmıştır (Şekil 6.122) (Şekil 6.123) (YAGA, 24 Nisan 1981: 1). Bu yıldan itibaren altı metrekarelik mezarların alanları 4,5 metrekareye düşürülmüştür (Ek-18). 1935 yılından itibaren 750-800 bin civarında defin yapılan Asri Mezarlık'ın (YAGA, 17 Mayıs 1983: 3) Kasım 1984'te önceden satın alınan kabristan alanları dışındaki yerler için kapandığı ve günümüzde Kabasakal ve Buruk Mezarlığı'ndan sonraki en büyük mezarlık olduğu bilinmektedir (Ek-18).

Şekil 6.123. 2011 yılında Asri Mezarlık'ın güneydoğudan görünümü (Ürgenç, 2013:595)

6.6.4. 19 Mayıs Mahallesi

Şekil 6.124. 1985 yılında 19 Mayıs Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

Şekil 6.3'e göre Anadolu Mahallesi'nden ayrılarak 1986 yılına kadar kurulduğu anlaşılan 19 Mayıs Mahallesi'ni kuzeyde Girne Bulvarı, güneybatıda Süleyman Vahit Caddesi sınırlandırmaktadır (Şekil 6.124). Bu iki cadde dışında mahallenin sınırları içinde yer alan DSİ 1. Sulama Kanalı, Çukurova Caddesi ve İbrahim Tatlıses Caddesi diğer önemli fiziksel ögeler olarak görülmektedir. Yapılaşmanın ise Çukurova Caddesi üzerinde yoğun olarak bulunduğu anlaşılmıştır. DSİ 1. Sulama Kanalı'nın ise mahalleyi iki bölgeye ayıran güçlü bir sınırlayıcı unsur olduğu düşünülmektedir.

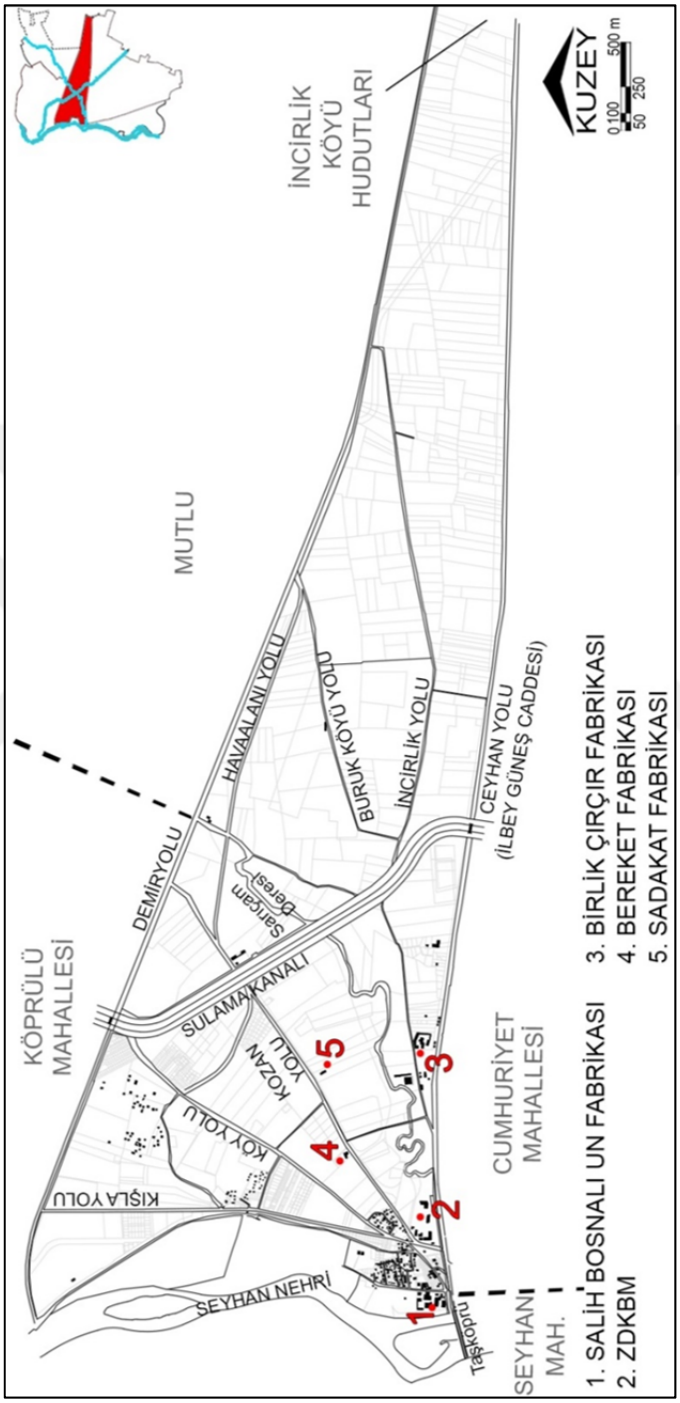
6.7. Karşıyaka Mahallesi

Şekil 6.125. 1940'larda Karşıyaka Mahallesi'nin tarihi kent merkezinden görünümü (URL 33)

Karşıyaka Mahallesi'nin 1939'da Yüreğir'de bulunan dört mahalleden biri olarak kaydı bulunduğu için Karşıyaka[32] isminin bu yıllardan itibaren idari sınırları olan bir mahalleyi ifade ettiği anlaşılmaktadır (YAGA, 2 Mayıs 1939: 3) (Şekil 6.125). Mahalle olarak sınırları ise 1950'de batıda Seyhan Nehri, kuzeyde demiryolu, güneyde Ceyhan Yolu, doğuda ise İncirlik Köyü hudutları olarak belirlenmiştir (Şekil 6.126).

[32] Dede Korkut Mahallesi Muhtarı Ali Polat ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşmede Karşıyaka isminin, günümüzde bir mevki ismi olarak nehir kenarından Eski Kaymakamlık arazisine kadar olan alanı ifade etmek için kullanıldığı belirtilmiştir (Ek-17).

Şekil 6.126. 1950 yılında Karşıyaka Mahallesi (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

Mahallenin büyük bir kısmında yapılaşma olmadığı ve oluşan yerleşim alanlarının ise Taşköprü'ye yakın bölgede yoğunluk kazandığı anlaşılmaktadır. Ceyhan Yolu üzerinde Salih Bosnalı Fabrikası, Kozan Çarşısı, ZDKBM, Birlik Çırçır ve Çeltik Fabrikası ile Kozan Yolu üzerinde Bereket ve Sadakat fabrikalarının yer aldığı görülmektedir. Birlik Çırçır ve Çeltik Fabrikası'nın kuzeyinde yer alan İncirlik Yolu DSİ 1. Sulama Kanalı'ndan sonra Buruk Yolu ve İncirlik Yolu olarak ikiye ayrılmaktadır. Buruk Yolu ise kuzeyde Havaalanı Yolu ile birleşmektedir. Ulaşım arterleri dışında mahalledeki sınırlayıcı diğer ögelerin Sarıçam Deresi ve DSİ 1. Sulama Kanalı olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 6.126).

Çizelge 6.10.[33] Karşıyaka Mahallesi'nin 1950 yılına ait parsel kullanımları (1950 yılına ait yapı adası-parsel bilgisi verilen kadastro paftaları üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

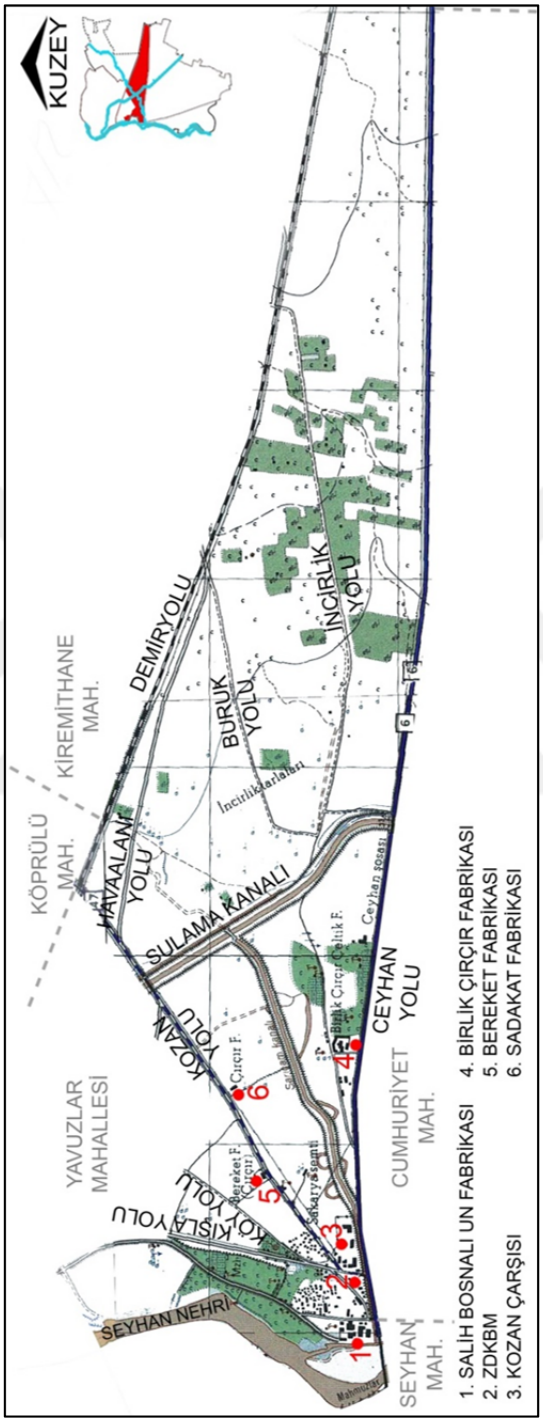
Parsel Kullanımı	Kullanım Adedi	Oturduğu parsellerin toplam alanı (m²)	Yüzdesi (%)
Tarla, Arsa, Bahçe	59	1128736	66,74
Kâgir Ev	40	43726	2,59
Çit Ev	45	18828	1,11
Kerpiç Ev	13	227944	13,48
Kamış Ev	18	7291	0,43
Ahşap Ev	3	935	0,05
Huğ Ev	4	60997	3,61
Ticarethane	11	4854	0,29
Okul	1	730	0,04
Fabrika	1	14015	0,83
Niteliği Belirtilmemiş Ev	2	7910	0,47
Bilinmeyen Kullanımlar	30	175289	10,36
Toplam	227	1691255	100

[33] 1950 yılına ait kadastro paftasında Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin parsel kullanımları ve sayısal bilgileri dışında bu verileri içeren herhangi bir belgeye ulaşılamadığı için kadastrodan üretilen Çizelge 6.3'un 1950-1986 yılları arasındaki süreçte karşılaştırılması yapılamamıştır.

1950 yılında mahallenin genel olarak tarla, bağ ve bahçelerden oluştuğu görülmekle birlikte bu kullanımlardaki 59 adet arazinin mahallenin toplam alanının % 66,75'ini oluşturduğu tespit edilmiştir. Konut olarak kullanılan yapıların kerpiç, kamış, ahşap ile ya da kâgir olarak yapıldığı ve %13,48'lik parsel kullanım yüzdesi ile kerpiç evlerin dokuda yaygın olarak bulunduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 6.10)

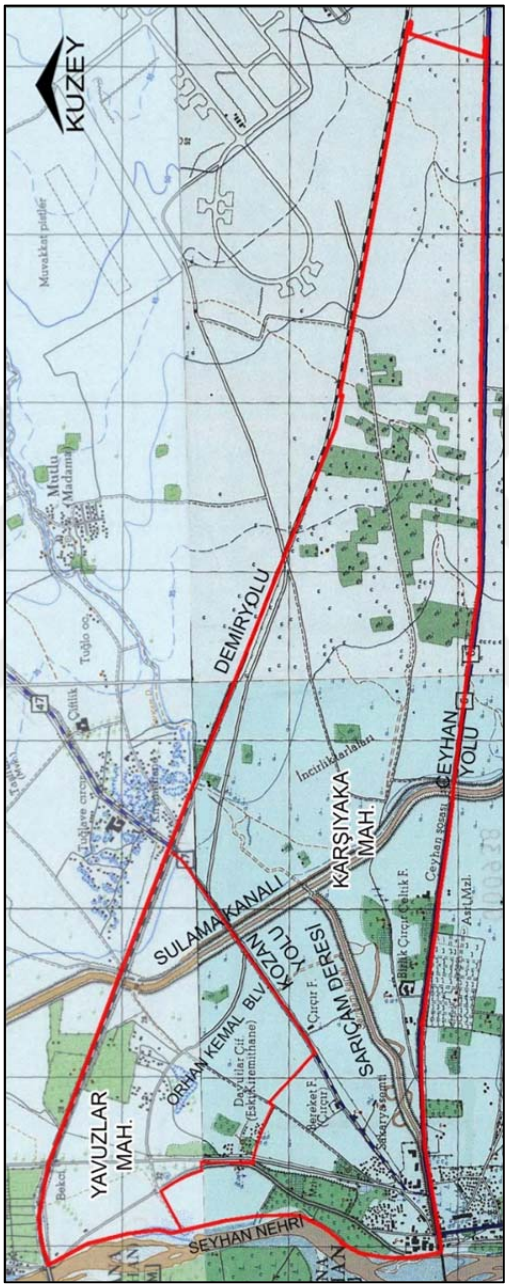
1956 yılında Karşıyaka Mahallesi'nin batıdaki Seyhan Nehri'ne kadar olan sınırı Bereket Fabrikası'nın olduğu arazinin kuzeyinden bölünerek değişmiştir (Şekil 6.127). Bu yılda mahalle dokusu içinde semt olarak bilinen bölgeler tespit edilmiştir. Sarıçam Deresi ile Kozan Yolu arasındaki bölgeye "Sakarya" semti; Kozan Çarşısı, ZDKBM ve Salih Bosnalı Fabrikası'nın bulunduğu bölgeye "Kanlıkız" ve fabrikanın kuzeyindeki yerleşim alanlarının olduğu bölgeye ise "Sakızlar" semti denildiği bilgisine ulaşılmıştır (EK-23, Ek-24). Sarıçam Deresi'nin, Sulama Kanalı'na kadar güçlü bir bölücü ve sınırlayıcı öge olduğu kanalın doğu yamacında ise gücünü yitirdiği görülmektedir. Sarıçam Deresi'nin güneyinde ve Birlik Çırçır ve Çeltik Fabrikası'nın kuzeyinde yer alan yolun, DSİ 1. Sulama Kanalı'ndan sonra görülen İncirlik Yolu'nun izini sürdüğü için sulama kanalı açılmadan önce oluştuğunu söylemek mümkündür.

Seyhan Nehri kıyısında görülen yeşil alanların Karşıyaka Mahallesi sınırları içinde kalan bölümü 1956 yılına ait hâlihazır haritada mezarlık olarak gösterilmiştir (Şekil 6.127). Seyhan Nehri'nin kıyısında olmasına rağmen konut alanlarının Salih Bosnalı Un Fabrikası çevresinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bahsi geçen fabrika ve kuzeyindeki mezarlık olarak belirtilen arazi sebebiyle Seyhan ve Köprülü Mahallesi'nde olduğu gibi nehrin kent dokusuyla ilişkisinin kesildiği düşünülmektedir.

Şekil 6.127. 1956 yılındaki Karşıyaka Mahallesi (1956 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

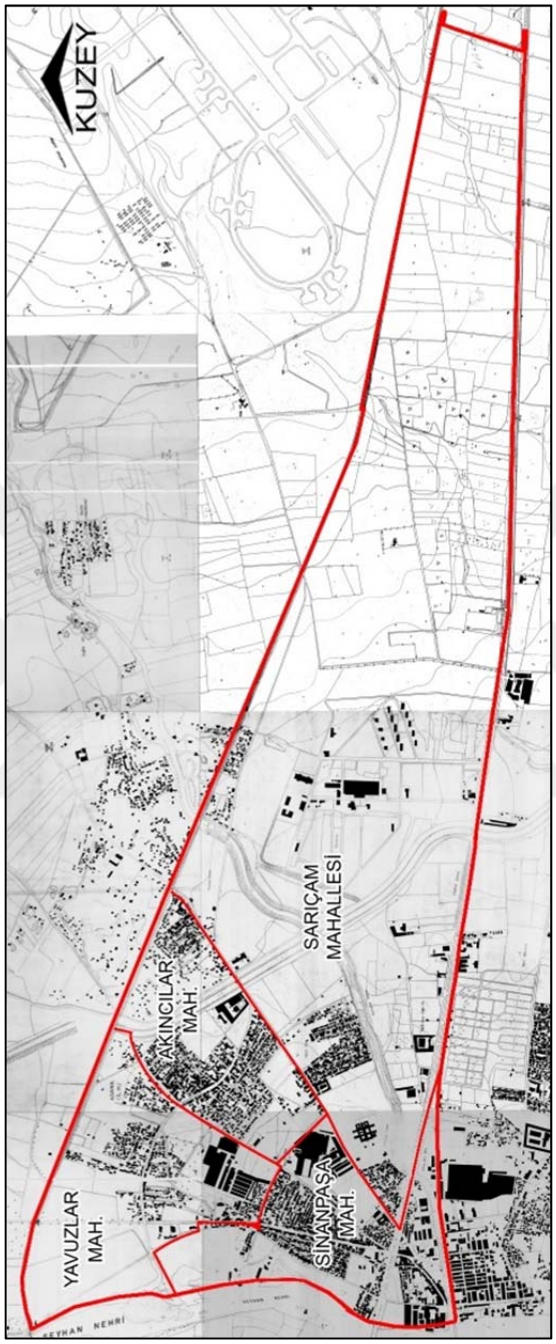
6.8. 1986 Yılına Kadar Karşıyaka Mahallesi'nin Bölünmesi Sonucu Oluşan Mahalleler

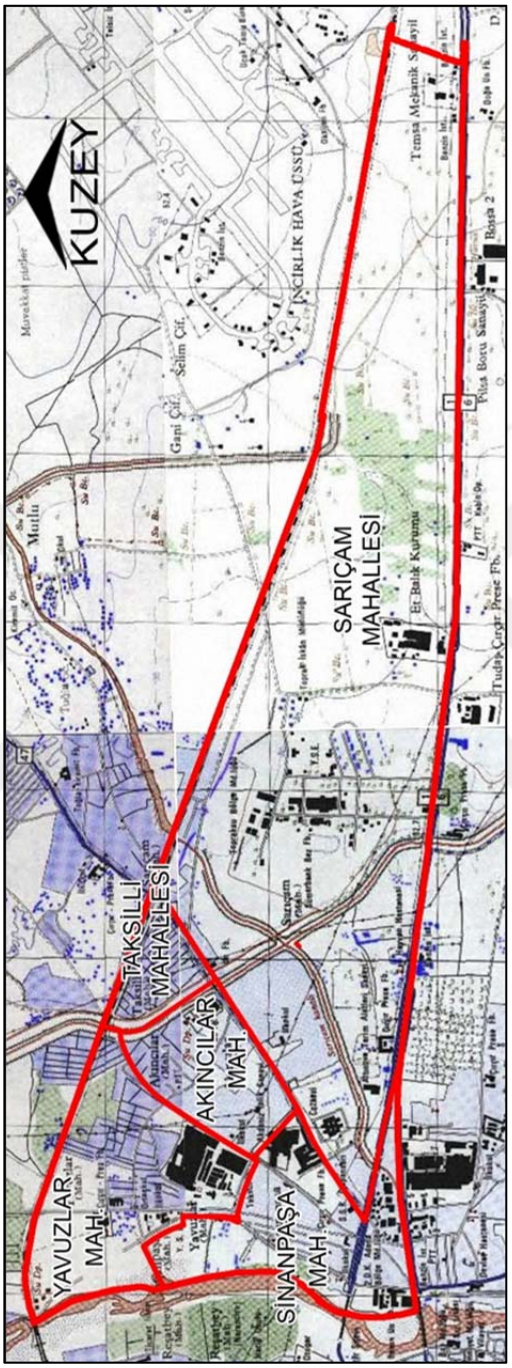
Şekil 6.128. 1950 yılındaki Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesi sonucu mahallenin 1956'daki tespit edilen sınırları (1956 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Yüreğir Otogarı'nın taksi şoförlerinden Orhan Çolak ile 1 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşmede 1961 yılında açılan D-400 Karayolunun Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesinde etkili olduğu belirtilmiştir (EK-23). Karşıyaka Mahallesi'nin ilk olarak 1956 yılına kadar bir bölünme yaşadığı tespit edilerek oluşan iki mahalleden biri olan Yavuzlar Mahallesi'nin 1954 yılına kadar kurulduğu anlaşılmıştır (YAGA, 24 Ekim 1954:6). İkinci bölünme ile 1950'de var olan diğer mahallelerdeki bölünmelerde olduğu gibi Karşıyaka Mahallesi'nin mevcut mahalle isminin korunamadığı, 1967 yılına kadar bu sınırlar içinde Sinanpaşa ve Sarıçam mahallelerinin kurulduğu anlaşılmıştır (Adana Valiliği, 1967: 29).

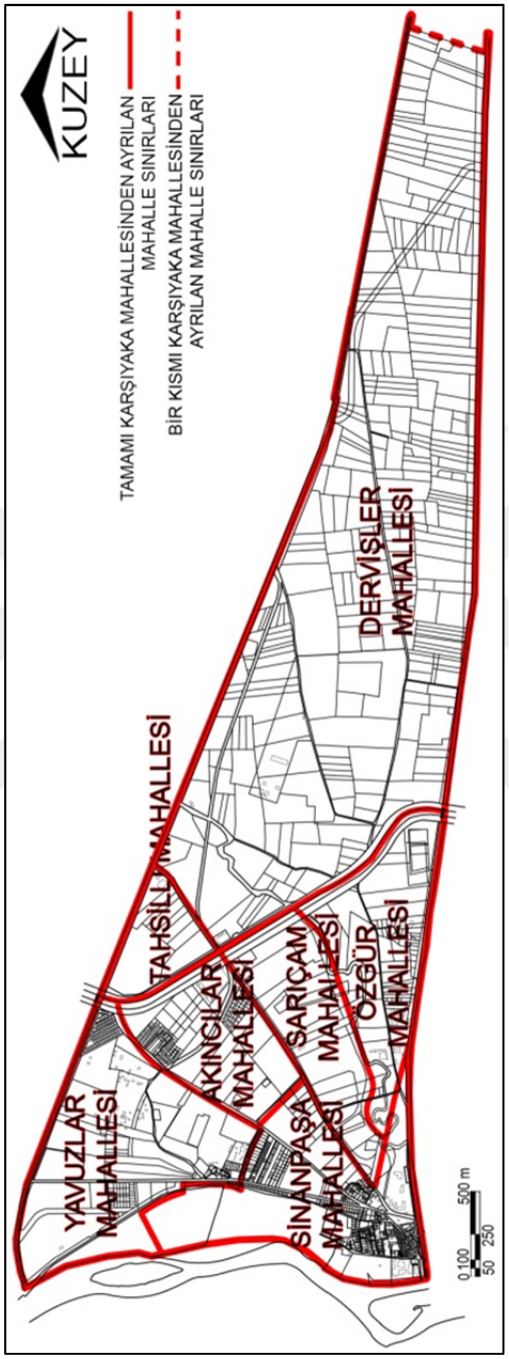
1972 yılına kadar Yavuzlar Mahallesi'nin ikiye bölünmesiyle Akıncılar Mahallesi'nin (Şekil 6.129) (Ek-20), 1976 yılına kadar ise Akıncılar Mahallesi'nin ikiye bölünmesiyle Tahsilli Mahallesi'nin (Şekil 6.130) (EK-32) oluştuğu görülmektedir. 1972 ve 1976 yıllarında sınırlarını koruyan Sarıçam Mahallesi ise 1978 yılında üçe bölünerek Özgür ve Dervişler mahallelerinin oluştuğu anlaşılmıştır (Ek-26). Böylece 1950 yılındaki Karşıyaka Mahallesi'nin sınırları içinde 1986 yılına kadar yedi adet mahallenin varlığı tespit edilmiştir (Şekil 6.131).

Şekil 6.129. 1972 yılında 1950'deki Karşıyaka Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve mahallelerin tespit edilen sınırları (ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita yazar tarafından düzenlenmiştir.)

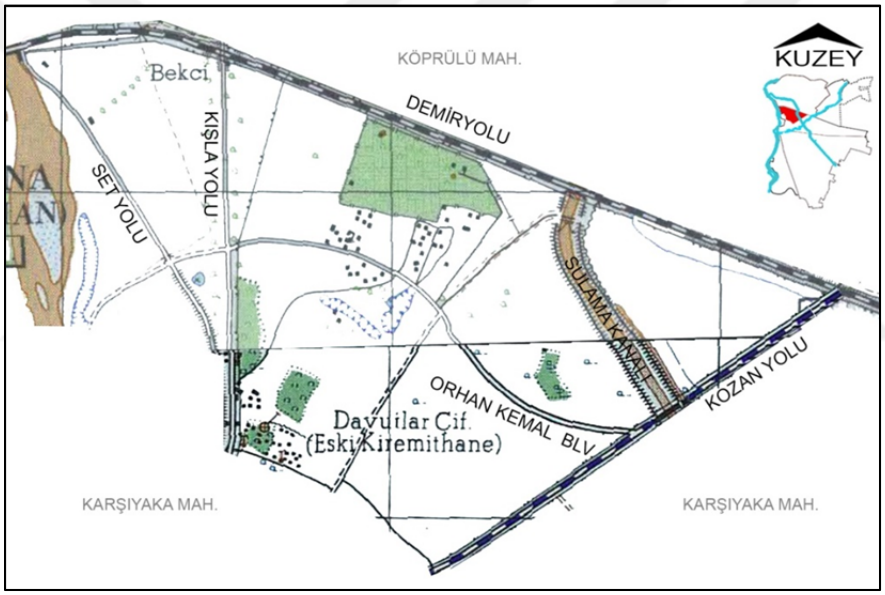
Şekil 6.130. 1976 yılında 1950'deki Karşıyaka Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve tespit edilen sınırları (ATKBM'ye ve 1976 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Şekil 6.131. 1986 yılına kadar 1950'deki Karşıyaka Mahallesi sınırları içinde oluşan mahalleler ve mahallelerin tespit edilen sınırları (ATKBM'nin 1950 yılına ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi ile Şekil 6.3'te verilen mahallelerin sınırları çakıştırılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

6.8.1. Yavuzlar Mahallesi

En eski kayıtlarına 1954 yılında rastlanan (YAGA, 24 Ekim 1954:6) Yavuzlar[34] Mahallesi'nin 1956 yılına ait hâlihazır haritada Karşıyaka Mahallesi'nden ayrılarak oluşmuş tek mahalle olduğu tespit edilmiştir. Akıncılar Mahallesi'nin Yavuzlar Mahallesi'nden, Tahsilli Mahallesi'nin ise Akıncılar Mahallesi'nden ayrılarak oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda bu mahallelerin 1986 yılındaki sınırlarının kapsamının 1954'teki Yavuzlar Mahallesi'nin alanını belirlediğini düşündürmektedir.

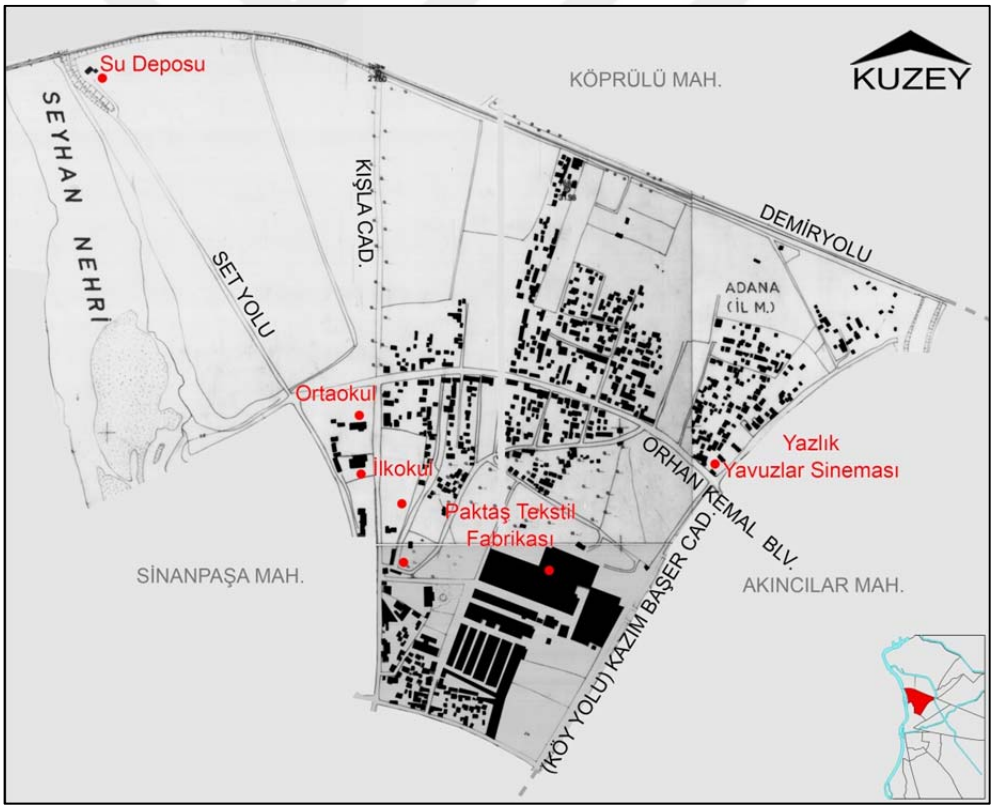

Şekil 6.132. 1956 yılında Yavuzlar Mahallesi (1956 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1956'daki sınırları batıda Seyhan Nehri, doğuda Kozan Yolu, kuzeyde demiryolu, güneyde ise Davutlar çiftliği arazisine kadar dayanmaktadır (Şekil 6.132). Orhan Kemal Bulvarı'nın Set Yolu'ndan Kozan Yolu'na kadarki

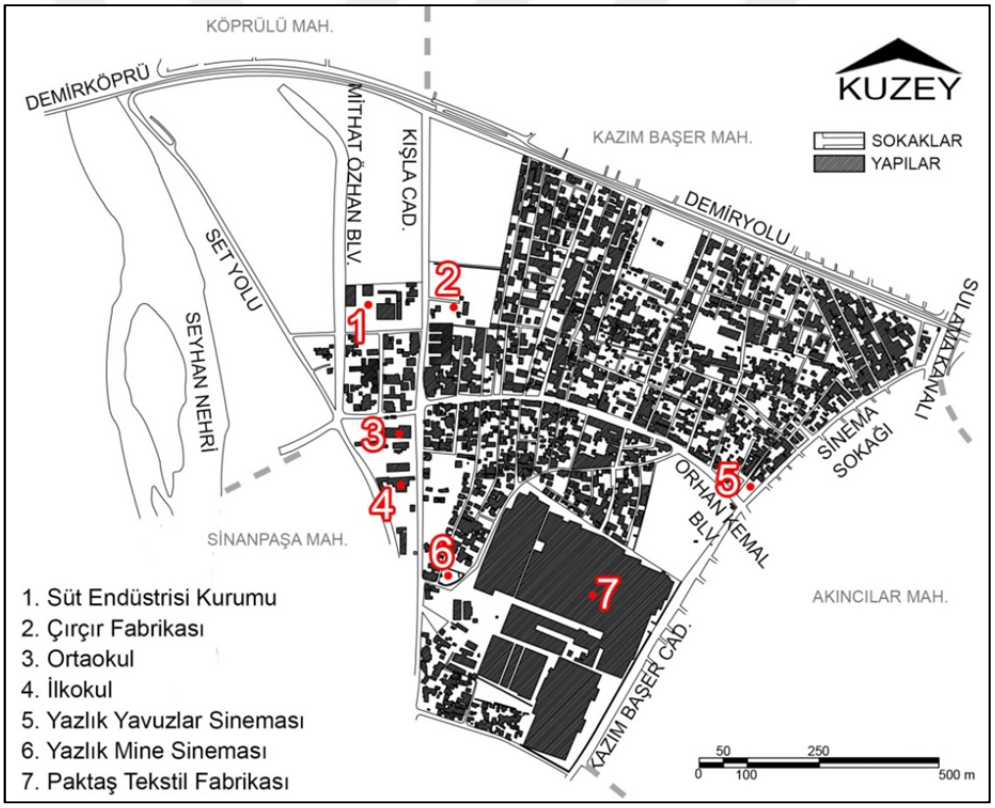
[34] Yavuzlar Mahallesi sakinlerinden Hacı Ali Ambarcı ile 18 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşmede, mahalle sakinlerinin birbiriyle kavga etmesi sebebiyle "kavgacılar" anlamında "Yavuzlar" ismi verildiği ve mahallede ilk zamanlar Adana'nın köylerinden göç edenler ve Deliçay yöresinden "Kara Hocalı" olarak bilinen bir Yörük aşiretinin yaşadığı belirtilmiştir (Ek-19).

güzergâhları dik keserek ulaşımı kolaylaştırması bu yolu önemli güzergâhlardan biri konumuna getirmiştir. Aynı zamanda bulvarın çevresinde oluşan dar ve organik sokaklar çevresinde yapılaşmanın geliştiği görülmektedir. Fiziksel gelişim görülen diğer bir bölgenin hâlihazır haritada Davutlar Çiftliği olarak belirtilen arazinin batısında kaldığı görülmektedir. Bu alanda yapılarla dışında tarım alanları bulunmaktadır. Arazilerinin büyük bir kısmının kullanılmadığı Yavuzlar Mahallesi'ndeki diğer tarım alanları demiryolunun güneyinde bulunmaktadır. Seyhan Nehri ile Kışla Yolu arasındaki bölgenin ise mahalle dokusuna herhangi bir kullanım amacıyla katılamadığı, böylece nehrin mahalle ile ilişki kuramadığı düşünülmektedir.

Şekil 6.133. 1972 yılında Yavuzlar Mahallesi (ATKBM'ye ve 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1972'de ise mahallenin 1968 yılına kadar Yavuzlar ve Akıncılar olarak ikiye bölünmesi sonucu sınırları doğuda Kazım Başer Caddesi, kuzeyde demiryolu, batıda Seyhan Nehri ve güneyde ise Paktaş Fabrikası arazisine dayanmaktadır (Şekil 6.133) (YAGA, 20 Nisan 1968:3). Kazım Başer Caddesi üzerinde Paktaş Tekstil Fabrikası; Orhan Kemal Bulvarı üzerinde ise 1956'da görülen yapı alanlarının geliştiği görülmektedir. Ayrıca Orhan Kemal Bulvarı ile Kazım Başer Caddesi'nin kesiştiği noktadaki parselde Yazlık Yavuzlar Sineması'nın bulunduğu ve Kazım Başer Caddesi'nin devamındaki demiryoluna kadar olan yolun bu sinemanın etkisiyle "Sinema Sokağı" olarak isimlendirildiği anlaşılmıştır (Ek-20).

Şekil 6.134. 1985 yılında Yavuzlar Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

Yeni Adana Gazetesi'nde yer alan Yavuzlar Mahallesi'nin muhtarı ile yapılan görüşmeye göre mahallenin 1977 yılında 45 bin kişilik nüfusunun ve 9 bin hanesinin bulunduğu anlaşılmaktadır (YAGA, 28 Eylül 1977:1). 1985 yılında ise Kışla Caddesi üzerinde resmi kurum, endüstriyel yapı ve sosyo-kültürel tesis sayısının artmasıyla mahalle özelinde bu yolun öneminin arttığını söylemek mümkündür. 1985 yılına kadar Kışla Caddesi'nin batısındaki gelişimin Set Yolu ile sınırlı kalması ve Mithat Özhan Bulvarı'nın açılması gibi sebeplerle Seyhan Nehri ile mahalle arasında 1956'daki gibi ilişki kurulamamıştır.

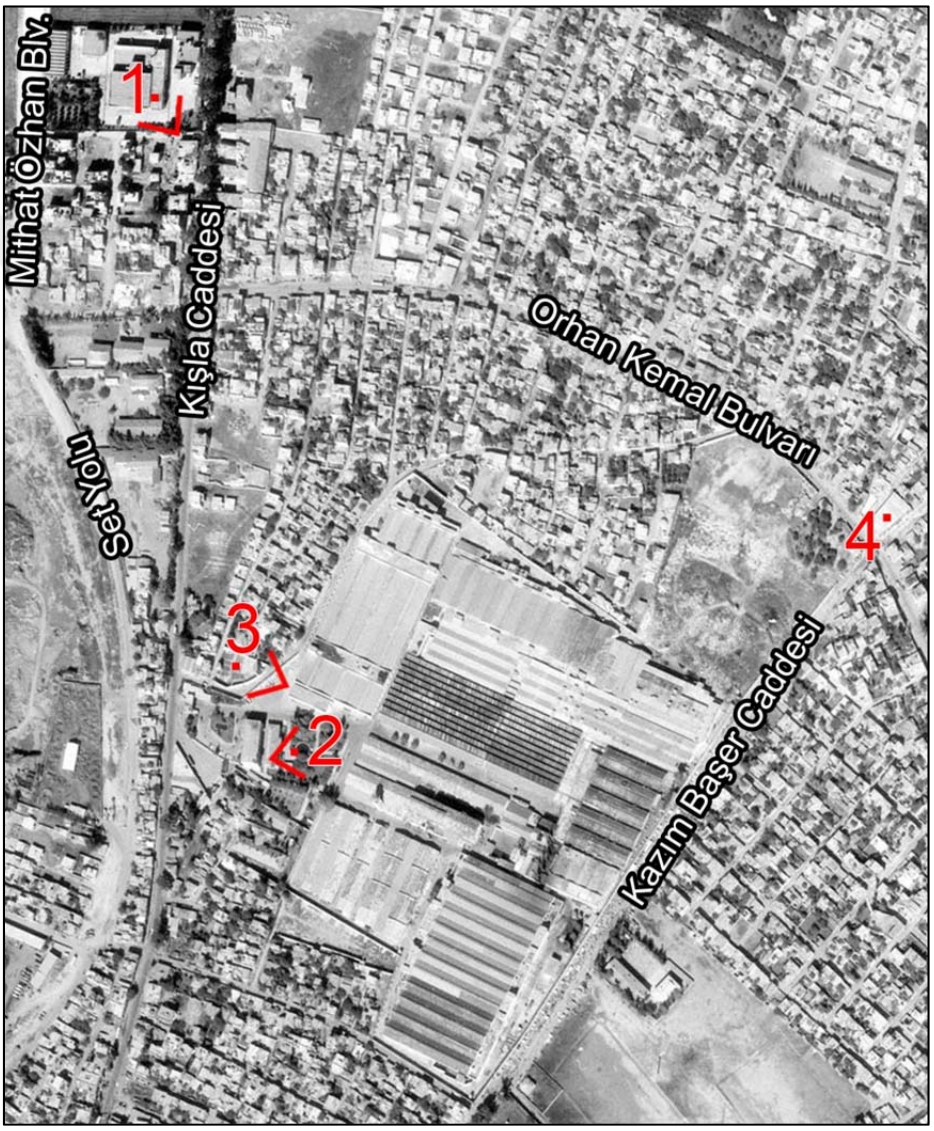
6.8.1.1. Yavuzlar Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Çizelge 6.11. Yavuzlar Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1956 yıına kadar oluşanlar	1956-1972 yılları arasında oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Davutlar Çiftliği	Paktaş Tekstil Fabrikası	SEK	Paktaş Tekstil Fabrikası
			Çırçır Fabrikası	SEK
Sosyo-kültürel tesisler	-	Yazlık Yavuzlar Sineması	Yazlık Mine Sineması	Yazlık Yavuzlar Sineması
				Yazlık Mine Sineması
Resmi kurumlar	-	Ortaokul	-	-
		İlkokul		
Toplam	1	4	3	4

Yavuzlar Mahallesi'nin 1956 yılındaki dokusunda yalnızca Davutlar Çiftliği bulunurken 1961 yılına kadar dokuya üretim tesisi, sosyo-kültürel tesis ve resmi kurum eklenerek fiziksel unsur çeşitliliğinin arttığı anlaşılmıştır (Çizelge 6.11). 1972 yılına kadar inşa edilen üretim tesisi, sosyo-kültürel tesis ve resmi kurumlar ile işlevsel açıdan çeşitliliğinin arttığı anlaşılmıştır. 1986 yılına kadar oluşan 8 adet fiziksel unsurdan Şekil 6.135'te konumları belirtilen Paktaş Tekstil Fabrikası, SEK, Yazlık Mine Sineması ve Yazlık Yavuzlar Sineması açıklanmıştır. Paktaş Tekstil Fabrikası 1950'lerde kurulan büyük ölçekli fabrikalardan biri olarak Süt Endüstrisi

Kurumu ise dönemin bağımsız sektördeki fabrikalarından biri olması açısından önemlidir. Yazlık Yavuzlar Sineması ve Yazlık Mine Sineması ise kent belleğinde yer bulan önemli sosyo-kültürel unsurlar olarak görülerek açıklanmıştır.

Şekil 6.135. Yavuzlar Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı kullanılarak yazar tarafından üretilmiştir.)

1)Üretim Tesisleri

a) Süt Endüstrisi Kurumu (SEK) (Şekil 6.135'deki 1 Numaralı Yapı)

SEK; Türkiye'de süt üretiminin gelişmesini sağlamak ve tüketiciye kaliteli, sağlıklı ve doğal ürünler sunmak amacıyla 1963 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur (URL 34). Temiz süt ve süt ürünlerini üretmek amacıyla meydana getirilen bu kurumun Adana Fabrikası, 8 saatte 35 ton kapasiteli olup, 17 milyon sarfiyatla meydana getirilmiştir. Yavuzlar Mahallesi'ndeki 2500 m^2'lik alanda yapımına 1966'da başlanan tesis 28 Mart 1968 tarihinde hizmete açılmıştır. Mühendis-Mimar Muzaffer Okaner tarafından çalışmaları yürütülen tesisin sosyal bina, garaj, atölye, ambar gibi birimleri ile birlikte Solaklı ve Yenice Bucağı'nda süt toplama merkezleri bulunmaktadır (YAGA, 9 Şubat 1966: 2; Özmen, 1968).

Şekil 6.136. Süt Endüstrisi Kurumunun 2002 yılına ait Google Earth görüntüsü

Mithat Özhan Bulvarı ile Kışla Yolu arasında dikdörtgen bir arazide yer alan fabrikanın iki adet depo birimi ve lojmanları kuzeyde bağımsız birimler olarak kurgulanmıştır. İdari birim, atölye ve soğuk hava deposunun ise merkezde yer

aldığı görülmektedir (Şekil 6.136). Kışla Yolu üzerindeki giriş saçağının dikkat çekici bir biçime sahip olduğu düşünülmekte ve saçağın altında danışma birimi bulunmaktadır (Şekil 6.137-sol). Girişin karşısında yer alan dikdörtgen planlı ve iki katlı idari birime doğudaki uzun cephenin merkezinden girilmektedir. Cephesindeki dikdörtgen ve kare formdaki pencereler ile simetrik ve yalın bir etki oluşturulmuştur (Şekil 6.137-sağ).

Şekil 6.137. Süt Endüstrisi Kurumunun giriş saçağı (sol) ve giriş kapısının karşısındaki idari birim (sağ) (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.138. Süt Endüstrisi Kurumunun atölye birimi (sol) ve atölyenin iç mekândan görünümü (sağ) (Yazarın Arşivi)

İdari birim ile birleşik olarak yapılan tek katlı atölye binasının kare biçiminde bir planlamaya sahip olduğu ve cephesinin modern bir etki oluşturacak şekilde yatay uzanan dört adet dikdörtgen formdaki pencere ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6.138-sol). İç mekanda bölücü duvarları olmadığı anlaşılan

birimin içinde dairesel kesitte, çok sayıda ve mozaik kaplama ile tamamlanmış kolonların yer aldığı görülmektedir (Şekil 6.138-sağ).

Sosyal tesisler ise arazinin kuzeyinde iki birim halinde yer almaktadır (Şekil 6.136). İki ve üç katlı bölümlerden oluşan bu yapılarda yatay ve düşey doğrultuda birleştirilmiş prizmatik kütlelerin yalın etkisi görülmekle ve modern mimarlık anlayışının benimsendiği düşünülmektedir (Şekil 6.139). İki katlı kütlelerin, yatay uzanan pencereleri ve üç katlı birimlerden ulaşılan teraslarının olduğu görülmektedir.

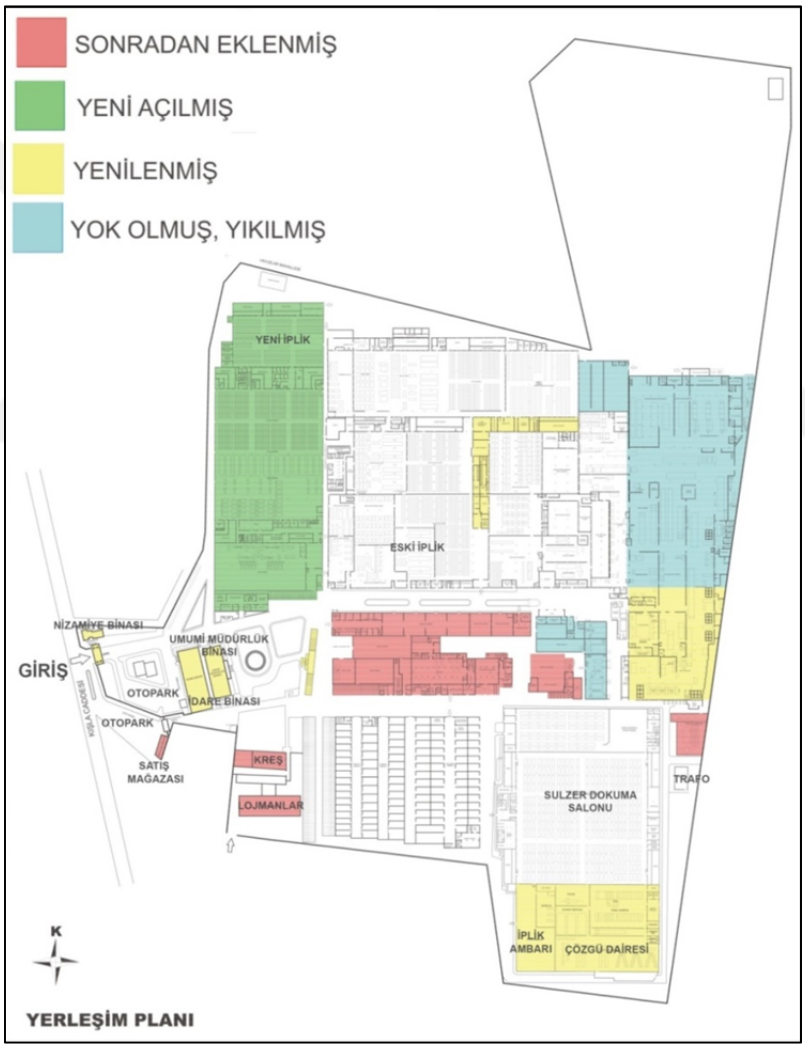
Şekil 6.139. Süt Endüstrisi Kurumuna ait sosyal tesis binaları (Yazarın Arşivi)

Günümüzde fabrikanın atölye, idare ve soğuk hava deposu olan bölümlerinin Pınar ve Kızılay Bölge Bayii, sosyal tesislerinin ise rehabilitasyon merkezi olarak kullanıldığı ve Mithat Özhan Bulvarı yakınındaki iki adet deponun yıkıldığı anlaşılmıştır.

b) Paktaş Tekstil Fabrikası (Şekil 6.135'deki 2 Numaralı Yapı)

Fabrika 1951 yılında Salih Soyekici ve 162 arkadaşı tarafından kurularak 64 adet çırçır ve pres makinesi ile Paktaş Pamuk Tic. ve Sanayi A.Ş. adı altında faaliyete geçmiştir (Varlık vd., 2008:164). 1955 yılında eski iplik ünitesi, 1960 yılında 163 tezgâhtan oluşan mekikli dokuma, 1961'de ilk boya terbiyesi ünitesi kurulmuştur. 1968 yılında Halis Toprak tarafından satın alındığında 300 işçi çalıştıran Paktaş Fabrikası'nın, yapılan yatırımlar sayesinde iplik kısmı 10 kat,

dokuma kısmı 3 kat büyütülmüştür. 1972-1973 yıllarında yeni iplik ünitesi, 312 tezgâhtan oluşan sulzer dokuma salonu, basmahane, iplik boya ve boyahane üniteleri tamamlanmıştır. 1978 yılında ise açık uç (open-end) iplik, 1979 yılında iplik üretim tesisleri kurulmuştur. Kozan Yolu ile Kışla Caddesi arasında düzensiz bir parsel üzerinde bulunan fabrika (Şekil 6.141) böylece dört ana üniteden oluşan bir kompleks haline gelmiştir.

Şekil 6.140. Paktaş Tekstil Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007: 88)

Kışla Caddesi üzerinden girişi sağlanan fabrika bu eksenin kuzeyi ve güneyine yapılmış ünitelerin sıralandığı bir planlamaya sahiptir (Şekil 6.140). Sonraki yıllarda bu eksende yer alan müdürlük binasının doğusundaki boşluğun tesise yapılan ekler veya üniteler sebebiyle küçüldüğü anlaşılmıştır. Kreş, otopark, idari birimler ise giriş mekânı çevresinde konumlanmıştır.

Tülücü (2007:79) tarafından yapılan tipolojik analizde ise, ana işletme ünitelerinin dokuma ve atölyelerden oluşan tek katlı, dikdörtgen planlı ve aydınlık mekânlar; batıda bulunan idari birimlerin iki katlı, betonarme, sıra odalı ve aydınlık mekânlar olduğu ve dış duvarları kâgir olan yapıların iç kısmında ahşap ve prefabrike taşıyıcılar bulunduğu belirtilmiştir.

Şekil 6.141. Paktaş Tekstil Fabrikası'nın 2005 yılına ait Google Earth görüntüsü

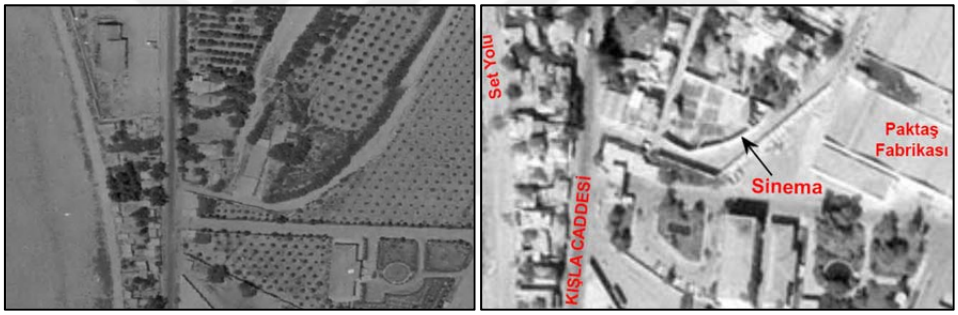
Ana üniteleri 28.831 m^2lik ring iplik işletmeleri, 10.406 m^2lik mekikli dokuma işletmeleri, 16.837 m^2lik sulzer dokuma işletmeleri ve 23.534 m^2lik boya terbiye

işletmelerinden oluşmaktadır. 1985 yılında ise Sümerbank'a satılarak bir süre Aksantaş olarak faaliyetlerine devam eden fabrika 2000 yılında terk edilmiş (Tülücü, 2007: 80), günümüzde ise yıkılarak arazisine T.C. Yüreğir İlçe Belediye binası ve Toki Sosyal Konutları yapılmıştır.

2) Sosyo-kültürel Tesisler

a) Yazlık Mine Sineması (Şekil 6.135'deki 3 Numaralı Yapı)

Yazlık Mine Sineması, Paktaş Tekstil Fabrikası'nın ana girişine yakın bir noktada ve çeyrek daire dilimine yakın forma sahip bir parselin içinde organize edilmiştir (Şekil 6.142-sağ). 1961 tarihli ortofoto görüntüde yer almayan (Şekil 6.142-sol) ve 1985 yılındaki hava fotoğrafında görülmekte olan sinemanın hangi yıllar arasında faaliyet gösterdiği tespit edilememiştir.

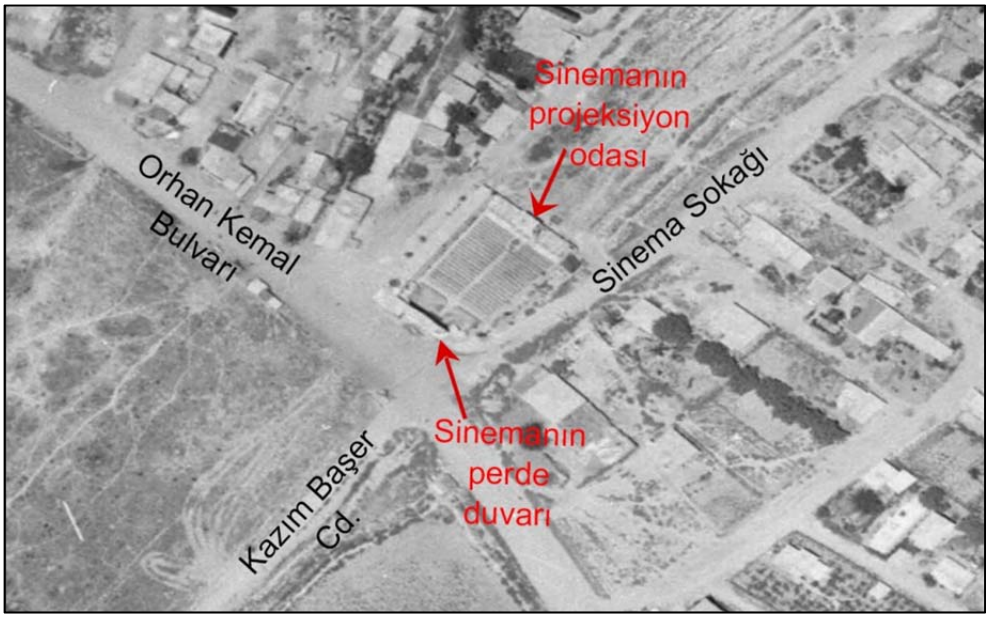
Şekil 6.142. Yazlık Mine Sineması'nın bulunduğu parselin 1961 yılındaki durumu (sol) (1961 yılına ait ortofoto görüntü, HGM Arşivi) ve 1985 yılında görülen Yazlık Mine Sineması (sağ) (1985 yılına ait hava fotoğrafı, HGM Arşivi)

1985 yılına ait hava fotoğrafına göre, perde duvarı doğuda, projeksiyon odası ise duvarın karşısında batıda yer almaktadır. Sinemaya girişin güneyindeki sokaktan verildiği (Şekil 6.143) ve oturma düzeninin yedi bölgeye ayrılarak oluşturulduğu (Şekil 6.142-sağ) görülmektedir. İşlevini yitirdikten sonra perde duvarı yıkılan sinemanın parsel duvarları ve projeksiyon odasının günümüze kadar ulaştığı, parapet duvarının betonarme teknikle yapıldığı ve projeksiyon odasının ise zemin katının betonarme olarak birinci katının tuğla malzeme ile örülerek inşa edildiği anlaşılmıştır (Şekil 6.143).

Şekil 6.143. Yazlık Mine Sineması'nın bulunduğu parselin mevcut durumu (Yazarın Arşivi)

b) Yazlık Yavuzlar Sineması (Şekil 6.135'deki 4 Numaralı Yapı)

Şekil 6.144. 1961 yılına ait ortofoto görüntüde görülen Yazlık Yavuzlar Sineması (HGM Arşivi)

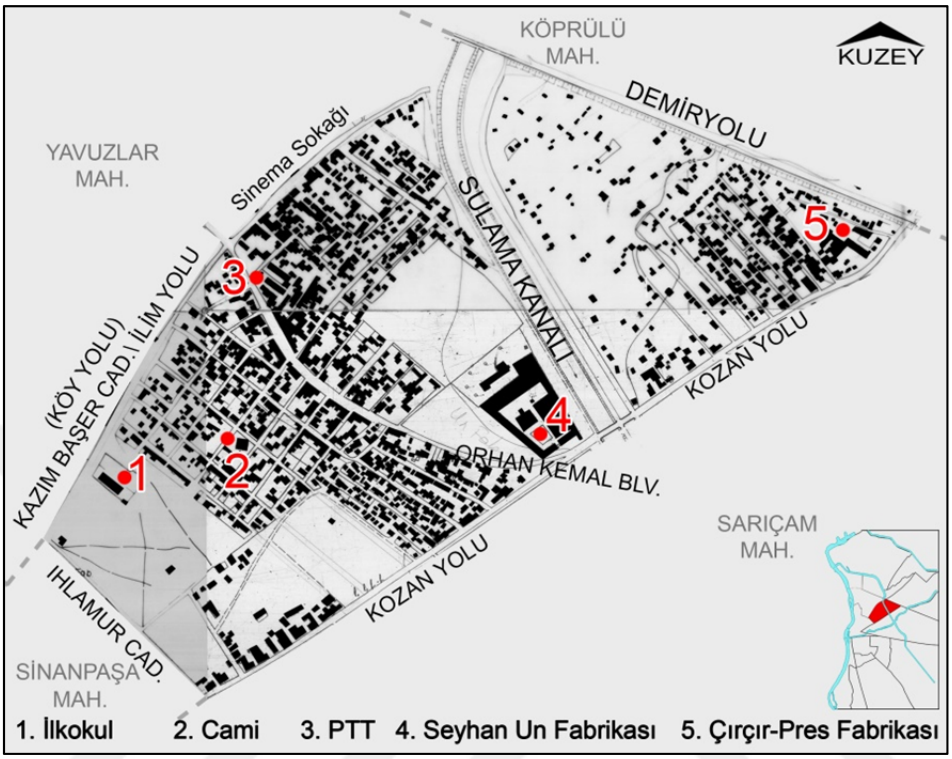
Hangi tarihler arasında faaliyet gösterdiği tespit edilemeyen Yazlık Yavuzlar Sineması 1961 yılına ait ortofoto görüntüdeki yerleşim dokusunda görülmekle birlikte faaliyet gösterdiğine dair en eski kayıtlar 1965 yılına aittir (YAGA, 4 Ekim 1965: 6). Eski bir değirmen yanında, dörtgen parsel içinde kısa kenarı Orkan Kemal Bulvarı, uzun kenarı ise Sinema Sokağı üzerinde yer alan sinemanın perde duvarının güneybatıda yer aldığı (Ek-19), projeksiyon odasının kuzeye yerleştirildiği ve oturma düzeninin buna göre oluşturulduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6.144). Günümüzde yıkılarak yerine pasaj olarak kullanılan bir yapı yapıldığı tespit edilmiştir.

6.8.2. Akıncılar Mahallesi

Akıncılar Mahallesi[35]'ne ait en eski kayıtlar Yeni Adana Gazetesi'nin 1968 yılındaki merkez ilçeye bağlı mahallelerin seçmen listelerini gösteren kayıtta yer almaktadır (YAGA, 20 Nisan 1968:3). 1967 İl Yıllığı'nda merkez ilçeye bağlı mahalle listesinde kaydının bulunmaması (Adana Valiliği, 1967:29) sebebiyle Akıncılar Mahallesi'nin, 1967-1968 yılları arasında Yavuzlar Mahallesi'nin ikiye bölünmesiyle oluştuğu sonucuna varılmıştır.

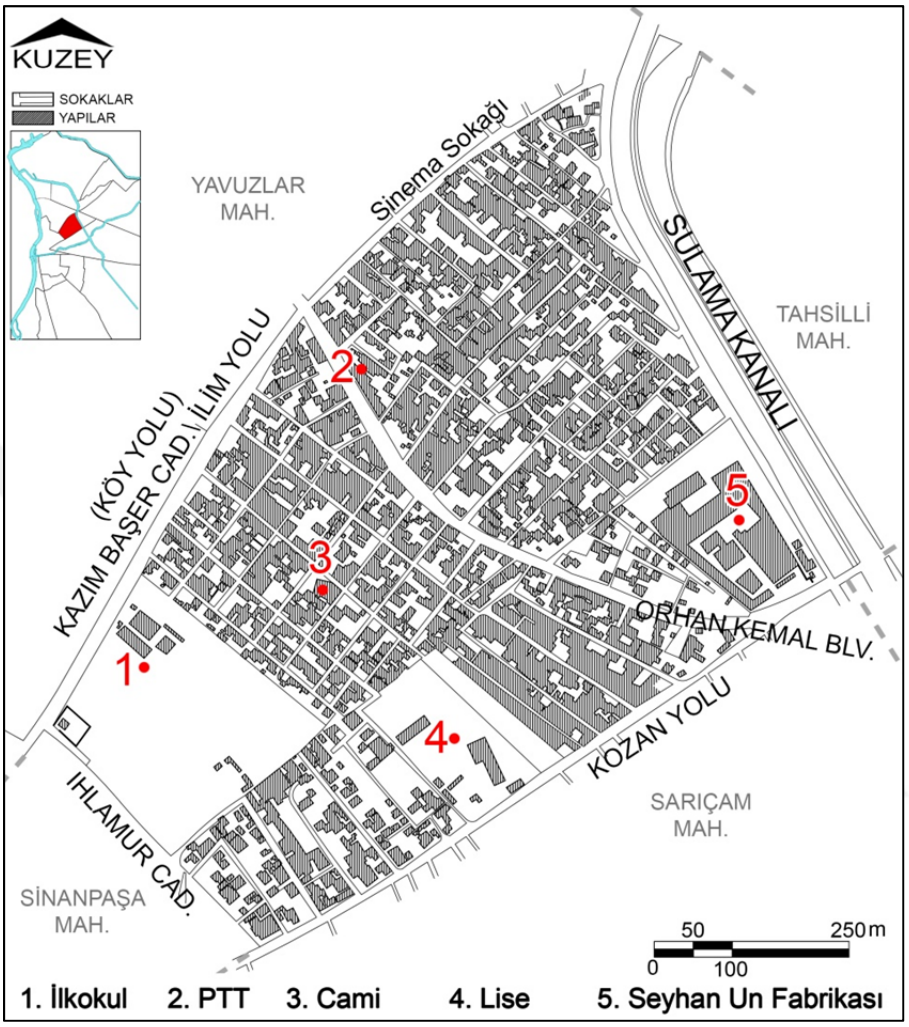
Mahallenin 1972 yılındaki sınırlarını kuzeyde demiryolu, güneyde şimdiki Ihlamur Caddesi, doğuda Kozan Yolu, batıda ise Köy Yolu ve Sinema Sokağı belirlemektedir (Şekil 6.145). Orhan Kemal Bulvarı'na bağlanan sokaklar etrafında yapılaşma görülmekle birlikte Seyhan Un Fabrikası'nın çevresindeki alanlarda fiziksel gelişimin henüz başlamadığını söylemek mümkündür. Demiryolu ile Kozan Yolu'nun birleştiği noktada yer alan Çırçır-pres Fabrikası'nın çevresinde yapılaşmanın başlamasıyla bu bölgenin fiziksel gelişiminde fabrika yapısının etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

[35] Akıncılar Mahallesi Muhtar azası Hüseyin İlli ile 18 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşmeye göre kentin hızlı göç aldığı dönemlerde mahallenin nüfusunun birden arttığı, Balkan Türkleri, Romanlar (Demirciler) ve Cono aşiretinin ikamet ettiği mahalleden Cono aşiretinin sonraki yıllarda ayrıldığı anlaşılmıştır (Ek-20).

Şekil 6.145. 1972 yılında Akıncılar Mahallesi (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere Ek-32'de sunulan haritadan yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1972 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita düzenlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Yeni Adana Gazetesi'nde Akıncılar Mahallesi muhtarı ile yapılan görüşmeye göre 1977 yılında mahallenin 26500 kişilik nüfusunun ve 6620 hanesinin olduğu anlaşılmıştır (YAGA, 12 Ekim 1977:1). 1976 yılına ait hâlihazır haritada Akıncılar Mahallesi'nin sınırları içinde DSİ 1. Sulama Kanalı, demiryolu ve Kozan Yolu arasındaki bölgede Tahsilli Mahallesi'nin kurulduğu görülmektedir (Ek-32). Böylece Akıncılar Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırlarını DSİ 1. Sulama Kanalı, Köy Yolu, Kozan Yolu ve Ihlamur Caddesi'nin belirlediği anlaşılmıştır (Şekil 6.146). Seyhan Un Fabrikası çevresine doğru yapılaşma artmış ve dokudaki fiziksel unsurlara ilkokul, cami, PTT ve Seyhan Un Fabrikası ile bir lise yapısı eklenmiştir.

Şekil 6.146. 1985 yılında Akıncılar Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

6.8.2.1. Akıncılar Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Akıncılar Mahallesi'nde 1972 yılına kadar üretim tesisi, sosyo-kültürel tesis ve resmi kurumdan oluşan 5 adet fiziksel unsur olduğu anlaşılmıştır. 1986 yılına kadar bölünerek sınırları küçülen mahallede önceki yıllardan farklı olarak bir adet resmi kurum tespit edilmiştir (Çizelge 6.11). 1986 yılına kadar oluşan 5 adet fiziksel unsurdan Şekil 6.146'da konumu belirtilen ve 5 numaralı yapı olan Seyhan

Un Fabrikası Adana'da kurulan ilk dört un fabrikasından biri olması sebebiyle önemli görülerek açıklanmıştır.

Çizelge 6.12. Akıncılar Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1972 yına kadar oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Seyhan Un Fabrikası	-	Seyhan Un Fabrikası
	Çırçır-pres Fabrikası		
Sosyo-kültürel tesisler	Cami	-	-
Resmi kurumlar	İlkokul	Lise	-
	PTT		
Toplam	5	1	1

1) Üretim Tesisleri

a) Seyhan Un Fabrikası (Şekil 6.146'teki 5 Numaralı Yapı)

Seyhan Sanayi ve Ticaret A.Ş. 01.11.1961 tarihinde faaliyete geçmiş, fabrikanın ortaklarından olan Adana Sanayi ve Ticaret A.Ş., çırçır, pres ve yağ fabrikaları olarak aynı yıllarda kurulmuştur. Zaman içerisinde günümüz şartlarına göre modern hale getirilen fabrika un ve gıda maddeleri üretim fabrikaları ve pamuk, çırçır ve pres fabrikaları kurmak ve işletmek; pamuk çekirdeği ve yağlı tohumlarından yağ üretmek ve diğer ticari işlerle uğraşmak üzere kurulmuştur (Tülücü, 2007:187).

1961-1995 yılları arasında üretim yapan fabrikanın çırçır bölümü 1990'lı yılların başlarında Adana bölgesindeki pamuk ekim alanlarının giderek azalması nedeniyle faaliyetine son vermiştir. Seyhan Un Fabrikası ise, Kozan Yolu ile Ege Bagatur Caddesi'nin kesiştiği noktada, 15.179 m^2si kapalı alan olmak üzere toplam 27.532 m^2 alan üzerinde hizmet vermektedir (Şekil 6.147) (URL 35).

Şekil 6.147. Seyhan Un Fabrikası'nın Kozan Yolu üzerinden genel görünümü (Yazarın Arşivi)

Fabrika alanında un fabrikası ve deposu, yağ fabrikası ve deposu, çırçır-pres fabrikasının depo alanları bulunmaktadır. Bu şekilde tesisin farklı yapıda binalardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Yerleşim planından anlaşılacağı üzere Kozan Yolu üzerinden verilen girişin iki yanında lojman ve müdüriyet ile idari birim yer almaktadır. Un ve yağ fabrikasına kadar arazinin çeperlerinde yer alan birimleriyle düzgün bir planlaması olan kısmın merkezinde çırçır fabrikası bulunmaktadır (Şekil 6.148) (Tülücü, 2007:186).

Şekil 6.148. Seyhan Un Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007: 88)

Şekil 6.149. Seyhan Un Fabrikası'nın çırçır (sol) (Yazarın Arşivi) ve un fabrikası binaları (sağ) (Tülücü, 2007:107)

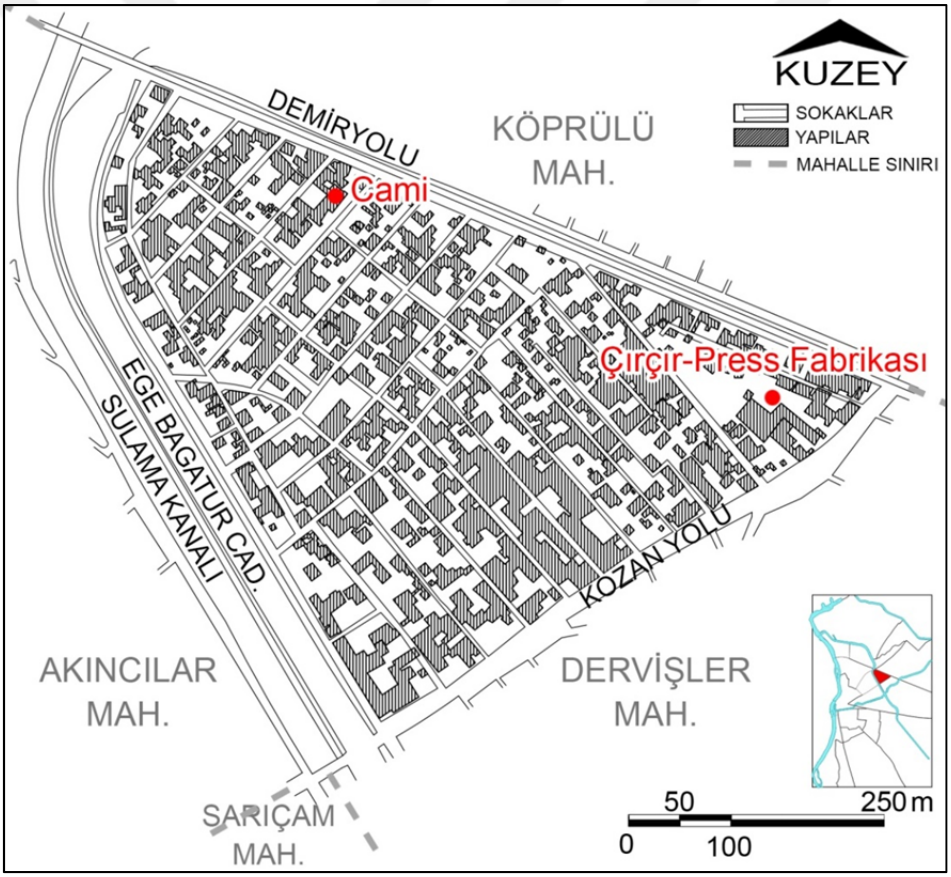
Şekil 6.150. Seyhan Un Fabrikası'nın giriş aksı üzerindeki açık depolar (sol) ile su kulesinin yakınındaki açık ve kapalı depolar (sağ) (Yazarın Arşivi)

Çırçır ve un fabrikası binaları çok katlı taş ve tuğla duvarlı (Şekil 6.149), dikdörtgen planlı; depolar ise dikdörtgen planlı, geniş açıklıklı, kapalı ya da yarı açık tuğla ve taş duvarlı mekânlardır (Şekil 6.150) (Tülücü, 2007:186). Depo alanlarının kapalı alanların büyük bir kısmını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Tek katlı, dikdörtgen planlı idare ve lojman binalarının uzun kenarının Kozan Yolu'na baktığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.151). Su kulesi ise sonradan eklenerek günümüze kadar ulaşmış, un fabrikasına ait bina ise yıkılmıştır.

Şekil 6.151. Seyhan Un Fabrikası'nın müdüriyet ve lojman binasının fabrikanın içinden ve dışından görünümü (Yazarın Arşivi)

6.8.3. Tahsilli Mahallesi

Şekil 6.152. 1985 yılında Tahsilli Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

Tahsilli Mahallesi'ne ilk olarak 1976 yılına ait hâlihazır haritada "Taksilli Mahallesi"[36] olarak rastlanmakta (Ek-32), 1973 İl Yıllığı'ndaki mahalle kayıtlarında ise ismine ulaşılamaması nedeniyle 1973-1976 yılları arasında kurulduğu düşünülmektedir. Mahallenin bölündüğü günden günümüze kadar değişmediği anlaşılan sınırları kuzeyde demiryolu, güneydoğuda Kozan Yolu, güneybatıda ise DSİ 1. Sulama Kanalı'na dayanmaktadır (Şekil 6.152). Demiryolu hattına yakın noktada cami ve fabrika gibi mekânlar bulunmakla birlikte ızgara plana sahip sokak dokusu arasındaki yapı alanları mahallenin geneline homojen bir biçimde yayılmıştır.

6.8.4. Sinanpaşa Mahallesi

1967 İl Yıllığı'nda merkez ilçeye bağlı mahalle olarak kaydı bulunan Sinanpaşa Mahallesi'nin en eski kaydı Yeni Adana Gazetesi'nin 1961 yılındaki Adana Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığından çıkan sandık seçmen listelerinin askı bildirisinde yer almaktadır (YAGA, 21 Haziran 1961:3). 1961'de Seyhan Nehri üzerindeki ikinci köprünün devamındaki D-400 Karayolu'nun (Girne Bulvarı'nın) açılmasının, Karşıyaka Mahallesi'nin bölünerek Sinanpaşa Mahallesi'nin kurulmasına sebep olduğu düşünülmektedir (Ek-21, Ek-23).

Sinanpaşa Mahallesi'nin Domlar, Sepetçiler, Romanlar, Özbekler, Türkistanlılar, Kırgızlar, Muhacirler, Kuzey Afrika Arapları, Boşnaklar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelenler ile Adana'nın çevre köylerinden göç edenlerin yaşadığı kozmopolit bir mahalle olduğu anlaşılmıştır (Ek-22). 1961 yılındaki sınırlarının güneyde Ceyhan Yolu, batıda Seyhan Nehri, doğuda Kozan Yolu, kuzeyde ise Akdeniz Fabrikası'nın arazi sınırlarına dayandığı ve mahallenin bu sınırlar içinde düzensiz bir alana sahip olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6.153).

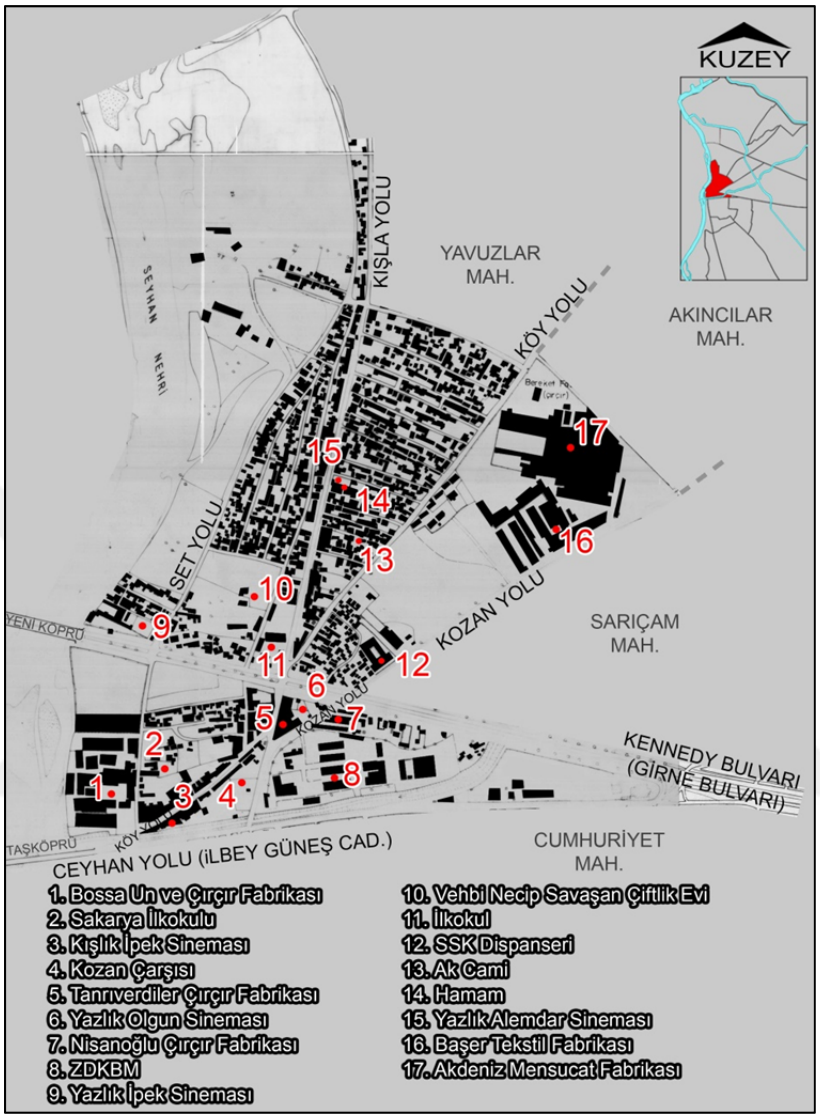
[36] 1970'lerde bu bölgede bir evin üstünde hurda bir araba olmasından dolayı "taksili mahalle" olarak bilinen bu yüzden Akıncılar Mahallesi'nden ayrıldığı ilk yıllarda "Taksilli" olan mahallenin ismi belediye tarafından "Tahsilli" olarak değiştirilmiştir (Ek-20).

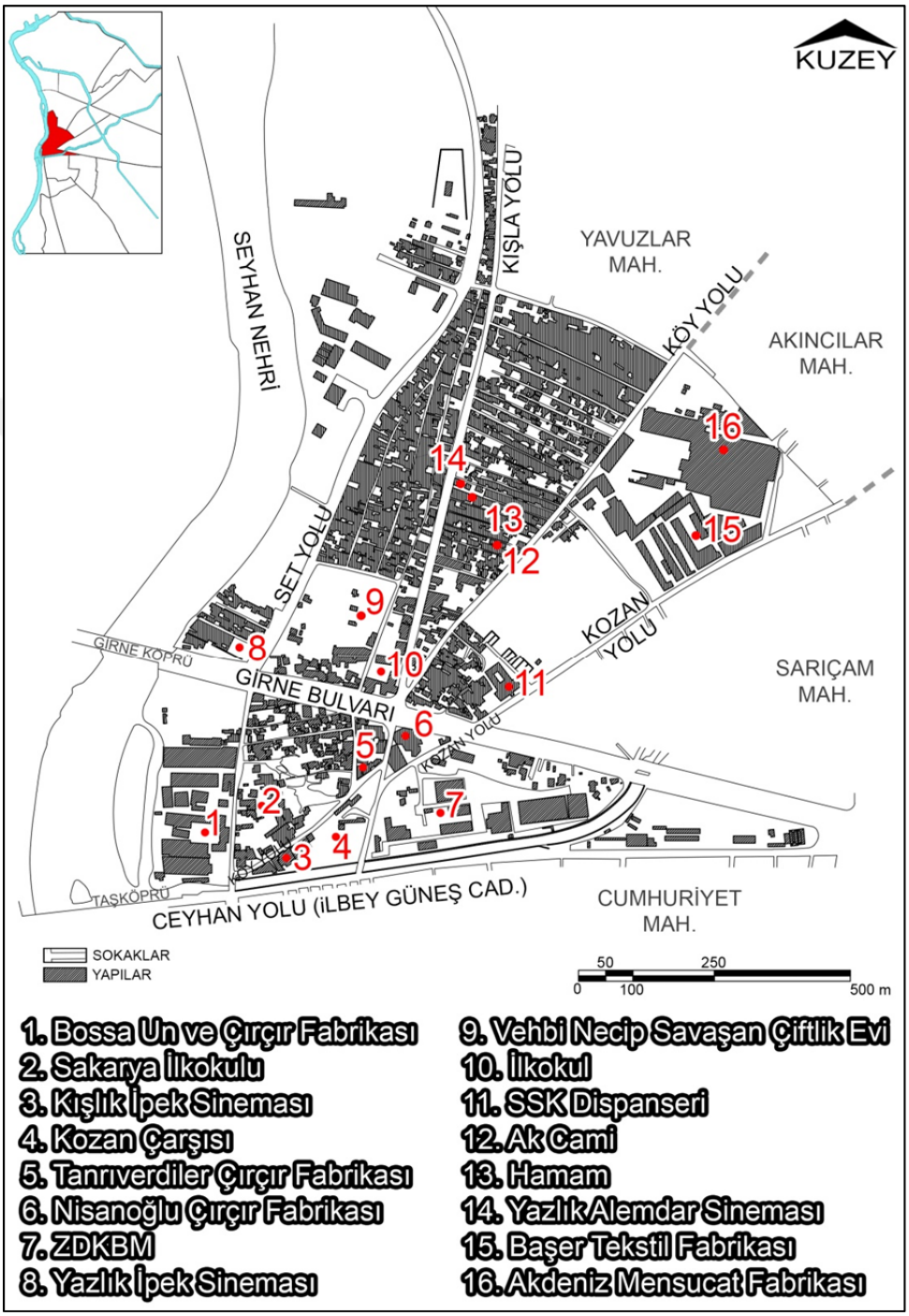
Şekil 6.153. 1961 yılında Sinanpaşa Mahallesi ve tespit edilen sınırları (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere 1965 yılına ait kadastro haritasından, Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak 1961 yılına ait ortofoto görüntü üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

Girne Bulvarı'nın mahalleyi iki bölgeye ayırmasıyla 1961 yılında tespit edilen 11 adet fiziksel unsurundan sekizinin bulvarın güneyindeki üçgen biçimli bölgede yer aldığı görülmektedir (Şekil 6.153). Sekiz adet unsurun fabrika, sinema, ilkokul, çarşı ve kurumsal yapılardan oluşması bu alanın işlevsel olarak çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymakta ve sözü edilen üçgen alanın daha merkezi bir bölgeyi ifade ettiği düşünülmektedir. Girne Bulvarı'nın kuzeyinde ve 6 metre yüksekliğindeki okaliptüs ağaçlarıyla tanımlanan Kışla Caddesi'nin batısında yer alan şimdiki Optimum AVM'nin yerinde bulunan Dr. Vehbi Necip Savaşan Çiftlik Evi ve narenciye bahçesi (Ek-22), Kozan Yolu üzerindeki Akdeniz Tekstil Fabrikası ve Başer Tekstil Fabrikası ise mahallenin diğer fiziksel unsurları olarak görülmektedir.

1972 yılında Girne Bulvarı'nın kuzeyindeki fiziksel unsurların sayısının arttığı tespit edilmiştir (Şekil 6.154). Önceki yıllardan farklı olarak Set Yolu'nun batısında Yazlık İpek Sineması; Kışla Yolu ile Köy Yolu arasındaki üçgen bölgede Yazlık Alemdar Sineması, hamam ve cami yapısı; Kışla Yolu'nun Girne Bulvarı ile birleştiği noktadaki köşe parselde bir ilkokul yapısı ve Kozan Yolu üzerinde S.S.K. Dispanseri bulunmaktadır. Girne Bulvarı'nın kuzeyinde eğitim, sosyo-kültürel, dini ve sağlık gibi alanlarda mahalle özelinde hizmet veren küçük ölçekteki fiziksel unsurların sayısının artmasıyla buranın yerleşim bölgesi olarak gelişim gösterdiği anlaşılmıştır.

Şekil 6.154. 1972 yılında Sinanpaşa Mahallesi (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere 1965 yılına ait kadastro haritasından, Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1/5000 ölçekli hâlihazır haritalar düzenlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 6.155. 1985 yılında Sinanpaşa Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

1985 yılında ise fiziksel dokudaki en önemli değişikliğin Seyhan Nehri ve Set Yolu arasındaki bugünkü Sheraton Oteli arazisinde gerçekleştiği görülmektedir (Şekil 6.155). Bu yıllarda Yüreğir Belediyesi Binası bulunduğu anlaşılan bölgede önceki yıllarda görülen yol dokusunun kaybolduğu ve 1985'te Set Yolu ile bağlantılı iki çıkmaz sokağın oluştuğu tespit edilmiştir.

6.8.4.1. Sinanpaşa Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

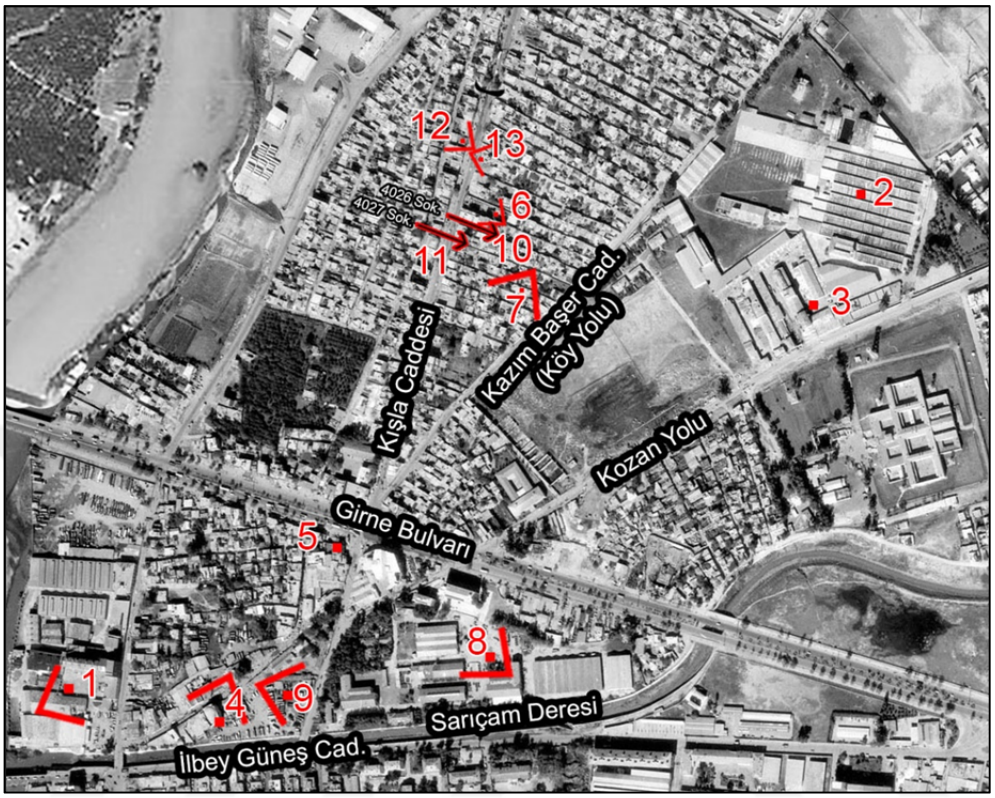
Sinanpaşa Mahallesi'nin 1961 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan 15 adet fiziksel unsurun üretim tesisi, sosyo-kültürel tesis, resmi kurum, ticari yapılardan ve konut kültürünü yansıtan yapı ve sokaklardan oluştuğu tespit edilmiştir (1986 yılına kadar oluşan 21 adet fiziksel unsurdan 13'ü Şekil 6.156'da konumları belirtilerek açıklanmıştır. 4026 Sokak, 4027 Sokak, 3 ve 4 numaralı konutlar sosyal yaşantıya dair izler barındırması açısından önemlidir. Ak Cami, bölgedeki yapılarla benzer malzemeler kullanılan ve yığma teknikte yapılan sosyokültürel özellik gösteren bir yapı olarak önem taşımaktadır. Salih Bosnalı Un Fabrikası, Akdeniz Fabrikası ve Başer Tekstil Fabrikası önemli üretim tesisleri olmaları; Kışlık İpek Sineması ilçenin tek kışlık sineması olma özelliği göstermesi; Kozan Çarşısı, Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü, Yazlık Olgun Sineması, Yazlık Alemdar Sineması ise kent belleğinde yeri olan önemli fiziksel unsurlar olmaları açısından önemli görülmektedir.

Çizelge 6.13). 1972 yılına kadar sosyo-kültürel tesis ve resmi kurum sayısında artış görülse de fiziksel unsurların sayısı ve çeşidi bakımından en büyük değişimin 1961 yılına kadar olduğu görülmektedir.

1986 yılına kadar oluşan 21 adet fiziksel unsurdan 13'ü Şekil 6.156'da konumları belirtilerek açıklanmıştır. 4026 Sokak, 4027 Sokak, 3 ve 4 numaralı konutlar sosyal yaşantıya dair izler barındırması açısından önemlidir. Ak Cami, bölgedeki yapılarla benzer malzemeler kullanılan ve yığma teknikte yapılan sosyokültürel özellik gösteren bir yapı olarak önem taşımaktadır. Salih Bosnalı Un Fabrikası, Akdeniz Fabrikası ve Başer Tekstil Fabrikası önemli üretim tesisleri olmaları; Kışlık İpek Sineması ilçenin tek kışlık sineması olma özelliği göstermesi; Kozan Çarşısı, Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü, Yazlık Olgun Sineması, Yazlık Alemdar Sineması ise kent belleğinde yeri olan önemli fiziksel unsurlar olmaları açısından önemli görülmektedir.

Çizelge 6.13. Sinanpaşa Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1961 yılına kadar oluşanlar	1961-1972 yılları arasında oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Bossa Un ve Çırçır Fabrikası	-	-	Bossa Un ve Çırçır Fabrikası
	Tanrıverdiler Çırçır Fabrikası			Başer Tekstil Fabrikası
	Nisanoğlu Çırçır Fabrikası			Akdeniz Mensucat Fabrikası
	Başer Tekstil Fabrikası			
	Akdeniz Mensucat Fabrikası			
	Çiftlik Evi			
Sosyo-kültürel tesisler	Kışlık İpek Sineması	Yazlık İpek Sineması	-	Kışlık İpek Sineması
		Ak Cami		Yazlık Olgun Sineması
	Yazlık Olgun Sineması	Yazlık Alemdar Sineması		Yazlık Alemdar Sineması
		Hamam		Ak Cami
Resmi kurumlar	Sakarya İlkokulu	İlkokul	-	Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü
	Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü	SSK Dispanseri		
Ticari yapılar/ tesisler	Kozan Çarşısı	-	-	Kozan Çarşısı
Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar	Şekil 6.158'deki 1 ve 2 numaralı sokaklar	-	-	Şekil 6.158'deki 1 ve 2 numaralı sokaklar
	Şekil 6.158'deki 3 ve 4 numaralı yapılar			Şekil 6.158'deki 3 ve 4 numaralı yapılar
Toplam	15	6	-	13

Şekil 6.156. Sinanpaşa Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı esas alınarak yazar tarafından üretilmiştir.)

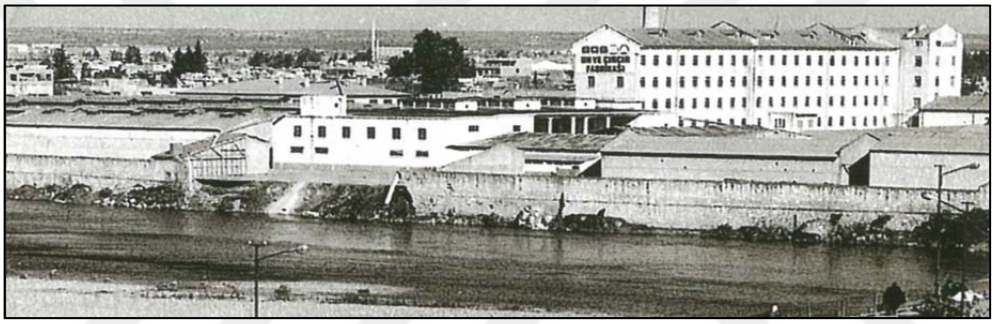
1) Üretim Tesisleri

a) Salih Bosnalı Un Fabrikası (Salih Efendi Fabrikası) (Şekil 6.156'daki 1 Numaralı Yapı)

1902'de Salih Bosna tarafından kurulan Salih Efendi Fabrikası, Seyhan Nehri kıyısındaki günümüzde Hilton Oteli'nin bulunduğu alana kurulmuştur. Un, buz ve pamuk işi yapmak üzere kurulan fabrikanın varisleri 1948 yılında fabrikanın geçirdiği yangının ardından Sabancılar ile ortak çalışmaya karar vererek yanmış olan değirmen kısmını tamamen modern bir un fabrikası haline getirmişlerdir. (Varlık vd., 2008: 80).

Şekil 6.157. 1930'larda Salih Bosnalı Un Fabrikası'nın görünümü (Baltacı vd., 2009: 94)

Şekil 6.158. Bossa Un ve Çırçır Fabrikası'nın Taşköprü'den görünümü (Varlık vd., 2008:150)

Fabrikanın nehir kenarında olmasından dolayı yaşanan sel felaketlerinden etkilenmemek için fabrika arazisinin batı kıyılarının istinat duvarı ile çevrildiği düşünülmektedir (Şekil 6.158). Kurulduğu zamana göre yapıların sayısının giderek arttığı, dörtgen bir arazide yer alan fabrika yerleşkesindeki binaların doğu-batı doğrultusunda yerleştirildiği ve yapıların dikdörtgen planlara sahip olduğu söylenebilir (Şekil 6.159). Tarihi resimlerden anlaşılacağı üzere fabrikanın 1930'larda var olan iki adet fabrika bacasından birinin 1940'tan sonra yıkıldığı (Şekil 6.125) Bossa Un ve Çırçır Fabrikası olarak faaliyet gösterdiği yıllarda çok katlı, betonarme, kırma çatılı bir ünitesinin olduğu görülmektedir. Günümüzde ise fabrikanın bacası dışındaki tüm birimlerinin yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 6.159. Bossa Un ve Çırçır Fabrikası'nın 1985 yılındaki görünümü (1985 yılına ait hava fotoğrafı)

b) Akdeniz Mensucat Fabrikası (Akdeniz Nebati Yağlar ve Tekstil Fabrikası)

(Şekil 6.156'daki 2 Numaralı Yapı)

Ahmet Sabuncu, Hanım Sabuncu, Mehmet Sabuncu, Nuri Sabuncu, Sunar Sabuncu, Kifayet Ocakçı, Ahmet Ertik ve Mustafa Ökke tarafından 26.01.1953 tarihinde Kozan Yolu ile Kazım Başer Caddesi arasında kurulan fabrika 1990'lara

kadar aktif olarak faaliyet göstermiştir (Şekil 6.160) (Varlık vd., 2008). Günümüzde yoğun bir yerleşim alanı içinde kaldığı ve yıkıldığı anlaşılan fabrikanın yurt içi ve yurt dışından sağlanacak her çeşit yağlı maddelerden yağ ve sabun üretmek, tali maddeleri değerlendirmek; pamuk, yün, tiftik, keten, kenevir, jüt ve benzeri maddeleri kullanarak iplik ve dokuma üretmek amacıyla kurulduğu bilinmektedir (Tülücü, 2007:183).

Şekil 6.160. Akdeniz Mensucat Fabrikası'nın 2000 yılına ait Google Earth görüntüsü

Geniş ve düzensiz bir alana yayılarak Kozan Yolu üzerinden girilen Akdeniz Tekstil Fabrikası üretim binası, idare bölümü, atölye ve ambarlardan oluşmaktadır (Şekil 6.161). Planlamada birbirini dik kesen iki eksenin dolaşım alanlarını belirleyerek üretim binasını ambarlardan ayırdığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.162). Ambarlar, girişin güneybatısına ana üretim bölümü ile ilişkili olacak şekilde yerleştirilmiştir. İki katlı, dikdörtgen ve kare biçimli mekânlardan oluşan idari bölüm ise ana üretim binası ile ilişkili olarak kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda konumlanmaktadır (Özüdoğru, 2010).

K
DÖKÜMHANE
MAMUL AMBARI
YAKIT TANKLARI
BEZ KATLAMA
HAVUZ
TRAFO
BASINÇLI HAVA KOMP.
DİZEL JENERATÖR
KAMYONLAR
HASIL
TERBİYE
KAMAR
BOBİN DAİRESİ
AMBAR
YAĞ DEPOSU
VATER
O.K.K. FİTİL
O.K.K. CER
ZİNGER FİTİL
ZİNGER CER
KABA TARAK
KABA TARAK
ÇIĞIT AMBARI
SAWGİN
MARANGOZ ATÖLYESİ
MEKANİK ATÖLYE
KAMYONALIK
YENİ HARMAN HALLAÇ
ESKİ HARMAN HALLAÇ
BALYA AMBARI
BALYA AMBARI ÇARAJI
HAVUZ
AMBARLAR
BORS.
OTOPARK
YEMEKHANE
AŞHANE
TEMİZLİKHANESİ
MİMSUR
ÖRGÜ
ÖRGÜ
DİKİŞ
DİKİŞ
DİKİŞ

Şekil 6.163. Akdeniz Mensucat Fabrikası'nın harman-hallaç (sol) ve personel birimi (sağ) (Tülücü, 2007:250)

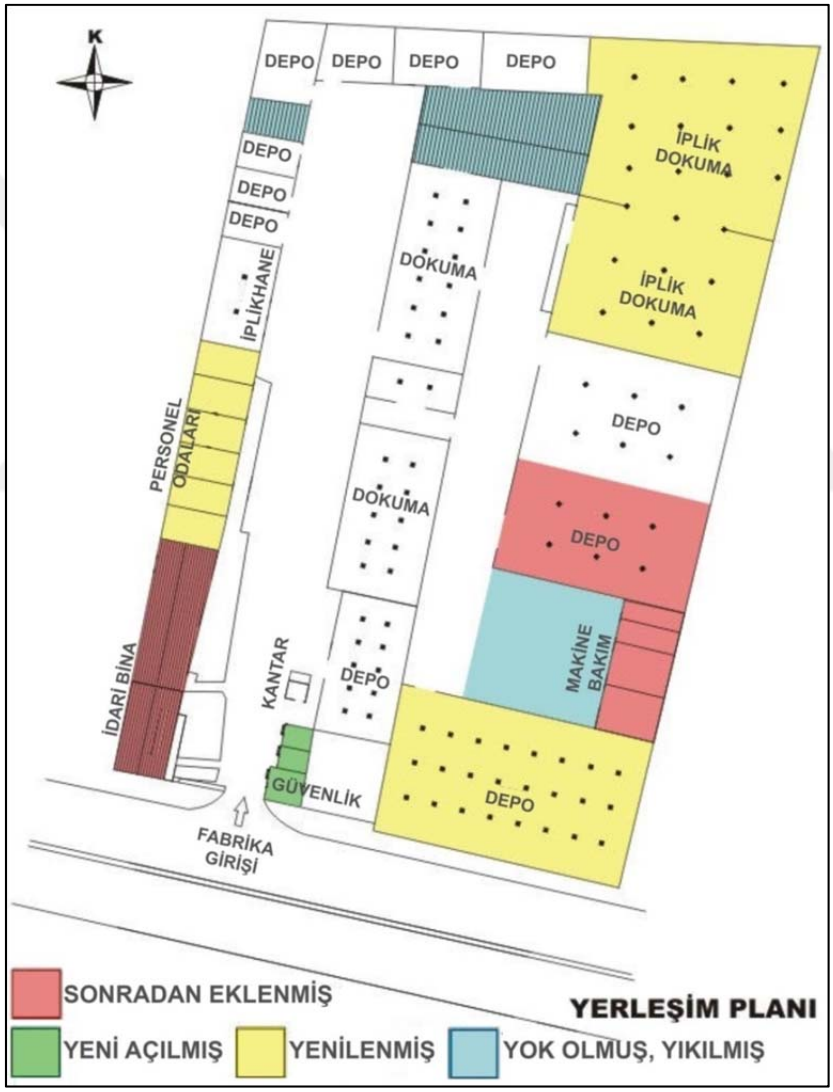
Yapım tekniği açısından incelendiğinde orta bölümde bulunan çok katlı ana üretim mekânının geniş açıklıklı, çelik kafes kirişli atölye binaları ve depolardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu birimlerin betonarme karkas ve şet çatı sistemle inşa edildiğini söylemek mümkündür. Ambarlar, yığma taş sistemle inşa edilerek kalın ahşap kirişlerle geçilmiştir. Nitelikli tuğla örülü karma yığma sisteme sahip idare binasının dışındaki alandaki harman-hallaç (Şekil 6.163-sol) ve personel biriminin (Şekil 6.163-sağ) ise betonarme karkas sistemle inşa edildiği anlaşılmıştır (Özüdoğru, 2010:123-124).

c) Başer Tekstil Fabrikası (Şekil 6.156'daki 3 Numaralı Yapı)

Şekil 6.164. Başer Tekstil Fabrikası'nın 2002 yılına ait Google Earth görüntüsü

Başer Tekstil Fabrikası 1970'li yıllarda iplik üretimi ve tekstil dokuma amacıyla Kozan Yolu üzerinde ve Akdeniz Fabrikası'nın batısındaki bitişik parselde kurulmuştur (Şekil 6.164) (Tülücü, 2007:149). Tesisin zamanla el değiştirdiği, 2015 yılında ise tamamen yıkılarak yerine dört adet çok katlı ve işlevi konut olan blokların yapıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 6.165. Başer Tekstil Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007: 194)

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yerleştirilen ve dörtgen planlı mekânlardan oluşan fabrikaya Kozan Yolu üzerinden girildiği görülmektedir (Şekil 6.165). Tülücü'nün (2007) tespitlerine göre faaliyet gösterdiği yıllarda 7446 m^2lik yerleşim alanına sahip tesisin bodrum kat kullanımlarıyla birlikte toplam 6322 m^2lik kapalı alanında iplik ünitesi, dokuma ünitesi, idari birim ve personel odaları bulunmaktadır. Tek katlı ve yüksek yapılardan oluşan iplik dokuma ünitesinin arazi sınırlarına yayıldığı; giriş eksenine yerleştirilen dokuma ünitesinin tek, iki katlı ve yüksek yapılardan oluştuğu (Şekil 6.166-sol); duvarlarının tuğla ve çatı örtüsünün ise çelik yapım olduğu bilinmektedir. İdari birimin, girişin batısında iki katlı ve dikdörtgen formlu (Şekil 6.166-sağ); depoların ise dikdörtgen planlı ve aydınlık mekânlardan oluştuğu anlaşılmıştır.

Şekil 6.166. Başer Tekstil Fabrikası'nın idari birimi (sol) (Tülücü, 2007:149) ve dokuma ünitesi (sağ) (Tülücü, 2007:246)

2) Sosyo-kültürel Tesisler

a) Kışlık İpek Sineması (Şekil 6.156'daki 4 Numaralı Fiziksel Unsur)

Yüreğir ilçesinin tespit edilen tek kışlık sineması Kozan Çarşısı'nda Köy Yolu üzerine yapılmıştır. Kışlık İpek Sineması[37]'nın varlığına dair ulaşılabilen en eski kayıt Yeni Adana Gazetesi'nin 29 Mart 1957 tarihli baskısıdır. Söz konusu tarihteki baskıda Yüreğir'deki mahallelerde pasif koruma konusunda yapılacak

[37] Adana Madeni Sanatkârlar Odası Eski Başkanı Abdüsselam Mortepe ile 2017 yılında yapılan görüşmeye göre sinemanın sahibinin Dede Yılmaz olduğu öğrenilmiştir (Ek-7).

olan konferansların yeri olarak Kışlık İpek Sineması belirtilmiştir (YAGA, 29 Mart 1957: 3). 29 Ekim 1964 tarihinde ise modern hale getirilip ilk seansına başlayarak açılan sinemanın perdesi; Alsaray, Erciyes, Asri, Çelik, Ünal ve Lüks sinemalarının perdesini yapan Hakkı Usta tarafından yapılmıştır (YAGA, 29 Ekim 1964: 6). Kış ve sonbahar aylarında film gösterimlerine devam eden sinemanın faaliyet gösterdiğine dair son kayıtlar 1974 yılına dayanmaktadır (YAGA, 14 Ekim 1974:4). Yapının günümüzde ise özgün işleviyle kullanımını yitirdiği anlaşılmıştır.

Şekil 6.167. Kışlık İpek Sineması'nın kuzeybatı cephesi (Yazarın Arşivi)

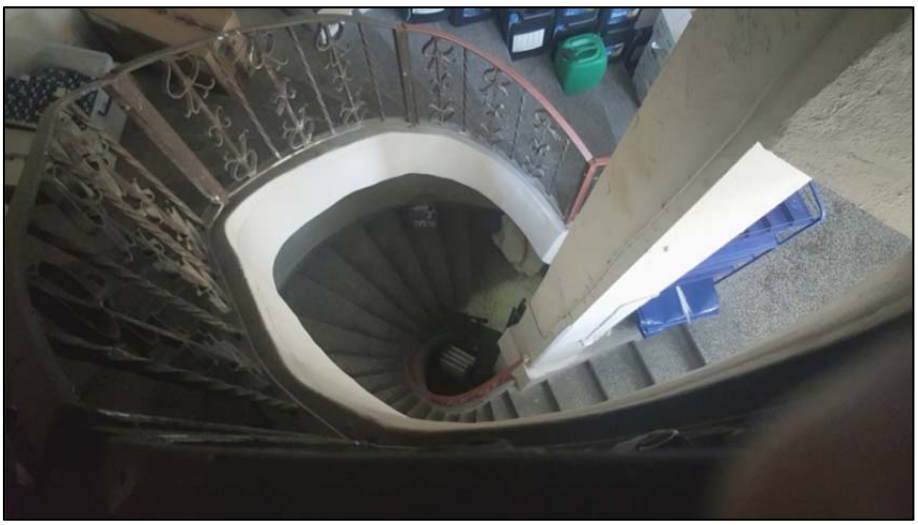
Yapıldığı yıllar çarşının en yüksek yapısı olarak görülen sinemaya güneydoğudaki cepheden girilmektedir. Kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri bitişik nizamdaki yerleşimden kaynaklı olarak sağır duvarlardan oluşmaktadır. Kuzeybatı cephesinin ise 1. kat seviyesinde düşey doğrultuda yerleştirilen altı adet penceresi ile modern bir görünümü olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, kuzeydoğu ile kuzeybatıdaki duvarlarının birleştiği köşenin biçimsel olarak farklılık yaratmasıyla dikkat çekici olduğu düşünülmektedir (Şekil 6.167).

1. katta bulunan sinema salonu yüksek tavanlı olup salonun perdesi güneydoğuya yerleştirilmiştir (Şekil 6.168). Oturma alanları ise salona girilen seviyeden başlayarak perde seviyesine kadar indirilerek düzenlenmiştir. Sinema

salonu ve projeksiyon odasına ise spiral biçimli kat merdiveni kullanılarak çıkıldığı tespit edilmiştir. Salonun zemininin beton olarak bırakıldığı ve fuaye ile merdivenlerin ise yerinde dökme mozaik kaplanarak tamamlandığı anlaşılmıştır (Şekil 6.169).

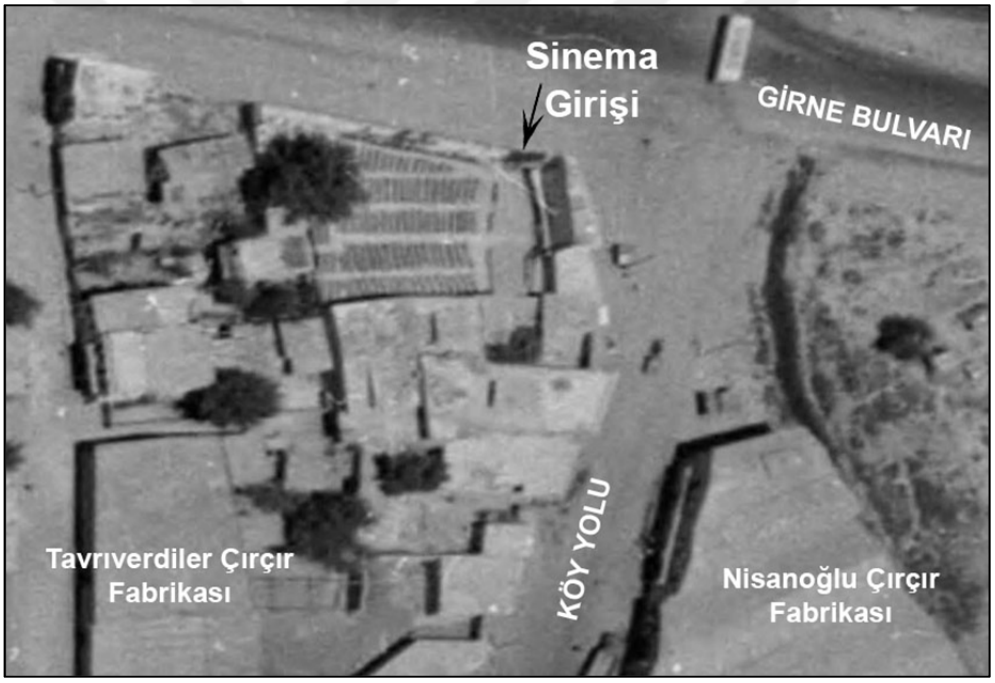
Şekil 6.168. Sinema salonu (sol) ve sinemanın güneybatıdan görünümü (sağ) (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.169. Kışlık İpek Sineması'nın merdiveni (Yazarın Arşivi)

b) Yazlık Olgun Sineması (Şekil 6.156'daki 5 Numaralı Fiziksel Unsur)

Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın kuzeybatısında ve Girne Bulvarı üzerinde bulunan Yazlık Olgun Sineması 1200 kişilik seyirci kapasitesiyle 1 Mayıs 1958 tarihinde açılmıştır (YAGA, 1 Mayıs 1958: 2). Sinema cadde boyunca uzanan dörtgen bir parsele yerleşmiştir (Şekil 6.170). Girne Bulvarı üzerinde bulunan girişin doğusunda perde duvarı bulunan sinemanın diğer yazlık sinemalarda olduğu gibi bilet satış biriminin perde duvarının altında yer aldığı düşünülmektedir. Beş bölgeye ayrılan oturma alanlarının parselin formu ile uyumlu olarak oluşturulduğu görülmektedir.

Şekil 6.170. 1961 yılında Yazlık Olgun Sineması (1961 ortofoto görüntü, HGM Arşivi)

Faaliyet gösterdiğine dair son kayıtlar ise Yeni Adana Gazetesi'nde 1970 yılına ait sinema duyurularında yer almaktadır (YAGA, 18 Haziran 1970:7). 1980'lerde ise Yazlık Olgun Sineması'nın yıkılarak arazisine Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın ek binalarının yapıldığı anlaşılmıştır (Ek-24).

c) Yazlık Alemdar Sineması (Şekil 6.156'daki 6 Numaralı Fiziksel Unsur)

Kışla Caddesi üzerinde bulunan Yazlık Alemdar Sineması'na dair ulaşılabilen en eski belge 1966 yılına tarihlenmektedir (YAGA, 6 Haziran 1966:4). Sinemanın faaliyet gösterdiğine dair son kayıtlar ise 1977 yılına aittir (YAGA, 19 Ekim 1977:4). Kışla Caddesi üzerinde bulunan ve Sinanpaşa Mahallesi sakinlerinden Halil İbrahim Bilişik ile 31 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşmede 500 kişilik olduğu belirtilen (Ek-21) sinemanın perde duvarı, bilet satış ofisi ve projeksiyon odası ile özgün halinin günümüze kadar ulaştığı anlaşılmıştır (Şekil 6.171).

Şekil 6.171. Yazlık Alemdar Sineması'nın güneybatıdan görünümü (Yazarın Arşivi)

Kısa kenarlarından biri caddeye bakan ve uzun kenarı ise istinat duvarı ile çevrili dikdörtgen bir parselde bulunan sinemanın perde duvarı ve projeksiyon odası karşılıklı olarak kısa kenarlara yerleştirilmiştir (Şekil 6.171). Perde duvarı cadde tarafında bulunan sinemanın, bilet satış ofisi perde duvarının altında ve girişi perde duvarına yakın kısımda yer almaktadır. Oturma alanlarının ise projeksiyon odasının yanındaki boş alanlar dahil olmak üzere kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yerleştirildiği düşünülmektedir (Şekil 6.172).

Şekil 6.172. Yazlık Alemdar Sineması'nın perdesi (sol) ve projeksiyon odası (sağ) (Yazarın Arşivi)

d) Ak Cami (Şekil 6.156'daki 7 Numaralı Yapı)

Sinanpaşa Mahallesi'nde 1950'lerde yapıldığı düşünülen Ak Cami (Ek-21), geleneksel tuğlanın konut yapımı dışındaki kullanıma örnek olarak gösterilebilir. Tuğla malzeme ile yığma olarak yapılan minarenin şerefesinin altında ve gövde bölümünde minarenin silindirik formu ile uyumlu süsleme ögelerini oluşturmak üzere tuğla kullanıldığı anlaşılmıştır.

Şekil 6.173. Şekil 4.225'teki 5 numaralı yapı olarak belirtilen Ak Cami'nin minaresi (Yazarın Arşivi)

3) Resmi Kurumlar

a) Türkiye Zirai Donatım Kurumu Adana Bölge Müdürlüğü (Şekil 6.156'daki 8 Numaralı Yapı)

Çiftçileri modern tarıma yöneltmek için ülkemizin şartlarına uygun, sağlam ve ucuz üretimin araç ve gereçleriyle donatılması zorunluluğu Türkiye'de Zirai Donatım Kurumunun kurulmasına yol açmıştır. Tarımın gelişmesi için her çeşit tesis kurmak ve işletmek, tamirhaneler açmak, teknik personele kurs ve seminer vermek gibi amaç ve görevler doğrultusunda (YAGA, 22 Eylül 1969:2) 1944 yılında Adana'da Zirai Donatım Kurumunun yeni tesisleri yapılmaya başlanmıştır. Karşıyaka'daki Hacı Ali Ağa Tekkesinden 36 dekarlık arsa satın alınarak motor tamir atölyesi ile yedek parça depolarının yapılması kararlaştırılmış, Ankara'dan gelen Mimar Bay Muzaffer tarafından incelemelerde bulunulmuş ve kurumun planları hazırlatılmıştır (YAGA, 24 Mart 1944:2). 1945 yılında ise atölyeler tamamlanarak Zirai Donatım Kurumunun açılışı yapılmıştır (YAGA, 18 Haziran 1945:2).

Şekil 6.174. 1961 yılında Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü (1961 yılına ait ortofoto görüntü)

Şekil 6.175. Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğüne ait atölyeler (URL 36) (URL 37)

Kozan Yolu, Sarıçam Deresi ve Girne Bulvarı arasında kalan arazide kurulan (Şekil 6.174) ZDKBM'ye ait yapıların doğu-batı doğrultusunda konumlandığı, dikdörtgen veya L biçimli binaların kısa kenarının bina girişlerini oluşturduğu ve cephelerinde simetrinin hâkim olduğu görülmektedir (Şekil 6.175). Yeni Adana Gazetesi'ne göre 1964 yılında dört kısımdan oluşan demir çatılı betonarme bir deponun yapımına karar verilip ihaleye çıkarıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.176) (YAGA, 14 Nisan 1964: 2). Bölge Müdürlüğü arazisinde 1983 yılında yapımına başlanan altı katlı modern bir hizmet binası ile dört katlı ve sekiz daireli lojman binası ise 1985 yılında hizmete girmiştir (Şekil 6.177) (Şekil 6.178) (YAGA, 24 Nisan 1985:1).

Şekil 6.176. ZDKBM'ye ait olan ve 1964 yılında yapılan betonarme depo (URL 38)

Şekil 6.177. 1985 yılında Zirai Donatım Kurumu Bölge Müdürlüğü (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 6.178. 1985 yılında hizmete giren dört katlı lojman binası (Görselin solunda L planlı atölye ve sağında lojman görülmektedir.) (URL 39)

Şekil 6.179. Günümüzde ZDKBM'ye ait binaların kullanım hakkına sahip kurumlar (URL 40)

Günümüzde yapıların kullanım hakkı Kızılay Akdeniz Bölge Deposu'na ve Yüreğir Ziraat Odası'na aittir. Kuzeydeki altı katlı hizmet binası ise Tarım ve Orman Bakanlığı 7. Bölge Müdürlüğüne ait olup arazinin içinden metro hattı geçmesiyle yapıların bir kısmının zarar gördüğü anlaşılmıştır (Şekil 6.179).

4) Ticari Yapılar/Tesisler

a) Kozan Çarşısı (Şekil 6.156'daki 9 Numaralı Fiziksel Unsur)

Karşıyaka Mahallesi'nin en eski fiziksel unsurlarından olan Kozan Çarşısı'nı Köy Yolu, Kozan Yolu ve Sarıçam Deresi arasında kalan üçgen alan olarak tanımlamak mümkündür. 1968 yılındaki Yeni Adana Gazetesi'nin arşivine göre (1 Ağustos 1968:1-6), Ulucami civarındaki dükkânların esnaflarına Kışlık İpek Sineması'nın yanının yer olarak gösterildiği anlaşılmıştır. Bu gelişme ile dükkân sayısı 19'a ulaşan 5000 metrekarelik bu arazinin büyük bir kısmının 1963 yılında Kamyon Garajı haline getirildiği anlaşılmıştır. İlçe ve köylerden şehre inen kamyon, otobüs ve traktörlerin garajı olarak kullanılan bu kısım Köylü Garajı olarak bilinmektedir (YAGA, 1 Ağustos 1968:1-6). 1968 yılında ise burada bir semt pazarı kurulması, mevcut dükkânların genişletilmesi, seyyar elbiseler pasajı ve kamyon garajı yerine semt pazarı yapılması kararlaştırılmıştır (YAGA, 2 Ağustos 1968:1-6).

Şekil 6.180. 1961 (sol) (1961 ortofoto görüntü-HGM Arşivi) ve 1985 (sağ) (1985 hava fotoğrafı- HGM Arşivi) yıllarında Kozan Çarşısı'nın havadan görünümü

1985 tarihli hava fotoğrafında Köylü Garajının kullanılmaya devam ettiği görülmekle birlikte kırsal kesimden gelenlerin bütün ihtiyaçlarını şehrin bu kesiminde gidermeleri ve ulaşım kolaylığı sağlamaları için bu kısmın değiştirilmediği düşünülmektedir. Kışlık İpek Sineması'nın üzerinde bulunduğu Köy Yolu'nda bir ve iki katlı yapıların inşa edilerek yapılaşmanın arttığı ve sinema binasının ise 1985'lerde çarşı alanı içinde bina yüksekliği en fazla olan yapı olduğu görülmektedir.

Şekil 6.181. 1980'li yıllarda çekildiği düşünülen Kozan Çarşısı'nın fotoğrafı (Görselde fabrika bacasının kuzeyinde Sakarya ilkokulu, sağda ise Kozan Çarşısı ve Kışlık İpek Sineması görülmektedir.) (AAFG, URL 41)

Şekil 6.182. Karşıyaka Mahallesi'nin olduğu yıllardaki fiziksel unsurlardan günümüze ulaşan Kozan Çarşısı ve çarşının yakın çevresi (Yazarın Arşivi)

Günümüzde alan Kozan Çarşısı olarak özgün işlevini sürdürmekle birlikte Köylü Garajı olarak kullanılan boşluğun işlevini yitirerek açık otopark olarak kullanıldığı ve Kışlık İpek Sineması'nın günümüzde hâlâ çarşı içindeki en yüksek yapı olduğu görülmektedir (Şekil 6.182). Ayrıca Köy Yolu'nun kuzeyine yapılan dükkânlar ile çarşının genişleyerek kuzeye doğru büyüdüğünü söylemek mümkündür.

5) Konutlar/ Geleneksel Kullanımlar

a) 4027 Sokak ve 4026 Sokak (Şekil 6.156'daki 10 ve 11 Numaralı Fiziksel Unsurlar)

Şekil 6.183. Şekil 4.225'teki 1 (4027 Sokak) (sol) ve 2 (4026 Sokak) (sağ) numaralı sokaklar (Yazarın Arşivi)

Set Yolu ile Köy Yolu arasında kalan; bir, iki veya üç katlı yapıların bulunduğu, iki adet üçgen formdaki bölgenin konut alanı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 6.156). Dar sokaklar üzerinde sıralanan bitişik nizamdaki yapıların kat seviyesinde beton hatılların arasının tuğla ile doldurulması ile oluşturulduğu anlaşılmıştır (Şekil 6.183). Değişikliğe uğrayan yapılarda ise duvarların briket ya da blok tuğla ile örüldüğü ve dokudaki bazı yapılarda cephenin tuğla üzerine sıva ve boya ya da tuğla üzerine yalnızca boya uygulanarak özgün görünümünü yitirdiği düşünülmektedir.

b) Şekil 6.156'teki 12 ve 13 Numaralı Fiziksel Unsurlar

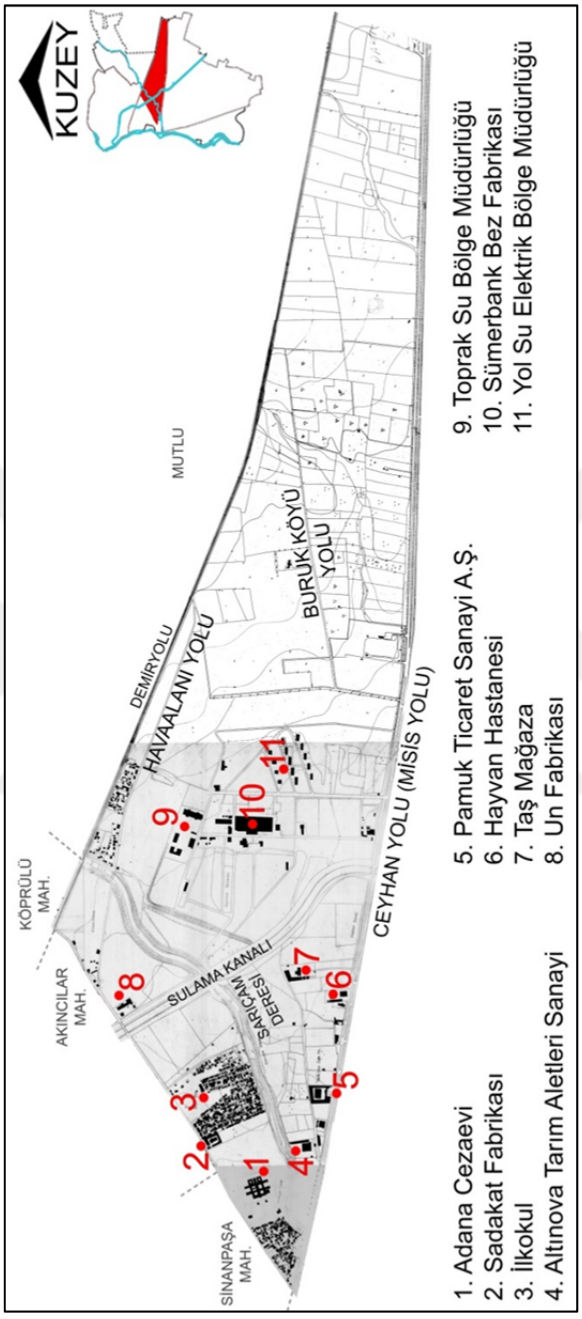
Şekil 6.184. Kışla Caddesi üzerinde yer alan Şekil 4.225'te belirtilen 3 (sol) ve 4 (sağ) numaralı yapılar (Yazarın Arşivi)

Kışla Caddesi boyunca genellikle zemin katı ya da tüm katları ticari amaçlı kullanılan yapılar bulunmaktadır. Şekil 6.156'daki 3 ve 4 numaralı yapılarda zemin katın ticari amaçla, 1. katın ise konut olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu yapılarda beton hatıllarla dayanımı arttırılan duvarların geleneksel tuğla ile örüldüğü anlaşılmıştır (Şekil 6.184). Tek veya iki cepheli bu yapılarda 1. katta yer alan ve cephe boyunca uzanan balkonların caddeye dönük olarak planlandığı, bu cephenin sıva uygulanarak boyandığı ve sağır cepheye göre dikkat çekici olduğu düşünülmektedir.

6.8.5. Sarıçam Mahallesi

1967 İl Yıllığı'nda mahalle olarak kaydına ulaşılan Sarıçam[38] Mahallesi bu listede 1955 yılından sonra kurulan mahalleler arasında yer almaktadır (Adana Valiliği, 1967: 29). Ancak Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan Sarıçam Mahallesi'nin 1961 yılında oluşan Sinanpaşa Mahallesi ile aynı yılda kurulduğu düşünülmektedir. Günümüzde nüfusunun göçmen ağırlıklı olduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç edenler ve Adana'nın köylerinden gelenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

[38] 1960'lara kadar Kozan Yolu üzerindeki durağın ismi ile "Gölbaşı" olarak ifade edildiği, idari bir birim olduktan sonra ismini mahallenin içinden geçen Sarıçam Deresi veya mahallenin kurucu muhtarının Sarıçam Köyü'nden gelmesinden almış olabileceği düşünülmektedir (Ek-25).

Şekil 6.185. 1972'de Sarıçam Mahallesi (Yapıların isimlerinin tespitini yapmak üzere Ek-32'de sunulan haritadan, alan çalışması sırasında yerinde yapılan incelemelerden ve görüşmelerden yararlanılarak ATKBM'nin arşivinde yer alan 1/5000 ölçekli hâlihazır haritalar düzenlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.)

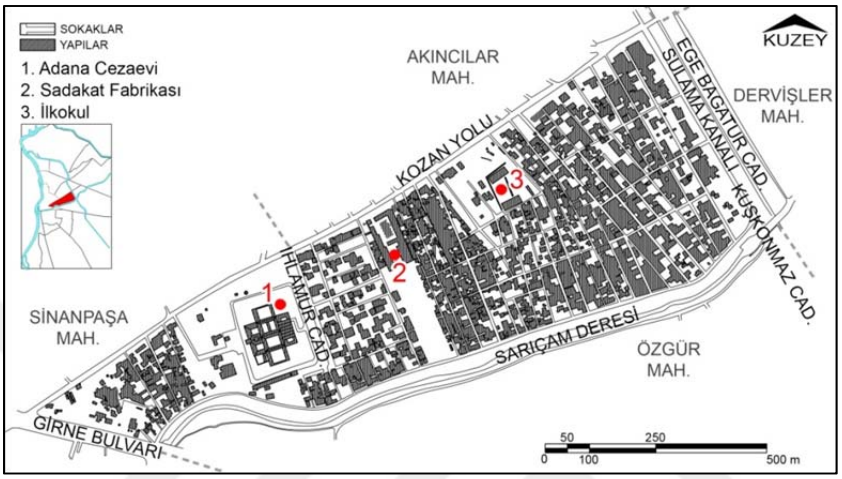
1972 yılında mahalleyi kuzeydoğuda demiryolu, kuzeybatıda Kozan Yolu ve güneyde Ceyhan Yolu sınırlandırmaktadır (Şekil 6.185). Mahallenin içinden birbirini keserek geçen Sarıçam Deresi ve DSİ 1. Sulama Kanalı dört bölge meydana getirmiştir. Bunlardan,

- Kozan Yolu, Sarıçam Deresi ve Sulama Kanalı arasında kalan bölgede yerleşim alanlarıyla birlikte Adana Cezaevi, Sadakat Fabrikası ve bir adet ilkokul yapısı bulunmaktadır.
- Sarıçam Deresi, Sulama Kanalı ve Girne Bulvarı arasında Altınova Tarım Aletleri Sanayi, Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş., Hayvan Hastanesi ve Taş Mağaza;
- Kozan Yolu, DSİ 1. Sulama Kanalı, Sarıçam Deresi ve demiryolu dörtgeninde bir Un fabrikası ve
- Geriye kalan bölgede ise Sümerbank Bez Fabrikası, Toprak-Su Bölge Müdürlüğü ve Yol-Su-Elektrik Bölge Müdürlüğünün bulunduğu görülmektedir.

Bu yılda mahalle sınırları içindeki fiziksel unsurlardan endüstriyel işlevli olanlarının çoğunlukta olduğunu ve küçük bir bölümde yapılaşma olması sebebiyle büyük bir nüfusunun olmadığını söylemek mümkündür. 1977'de Yeni Adana Gazetesi'nde Sarıçam Mahallesi muhtarı ile yapılan görüşmede ise mahallenin 15 bin kişilik nüfusu ve 5 bin hanesinin bulunduğu anlaşılmıştır (YAGA, 20 Ekim 1977:1).

Şekil 6.3'e göre 1972 yılındaki Sarıçam Mahallesi'nin sınırları içinde 1986 yılına kadar Sarıçam, Özgür ve Dervişler olmak üzere üç mahallenin kurulduğu gösterilmiştir. Ek-26'da sunulan görüşmeye göre Özgür Mahallesi'nin 1978 yılında ayrıldığı ve böylece Sarıçam Mahallesi'nin 1985 yılındaki Sarıçam Deresi, Girne Bulvarı, DSİ 1. Sulama Kanalı ve Kozan Yolu olan sınırlarının bu yılda oluştuğu anlaşılmaktadır (Şekil 6.186). Bu bölünme ile mahallede Sadakat Fabrikası'nın

endüstriyel işleve sahip tek yapı olarak kaldığı görülmektedir. Mahallenin genel dokusunu ise konut amaçlı kullanılan yapıların oluşturduğunu söylemek mümkündür.

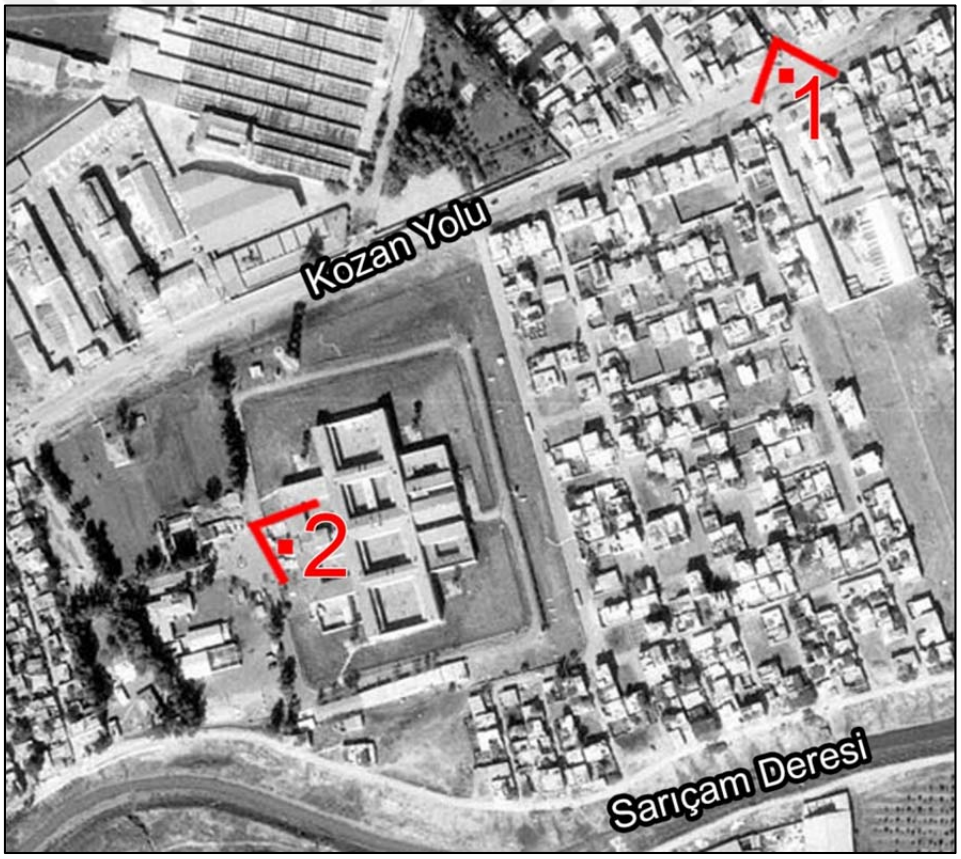
Şekil 6.186. 1985'te Sarıçam Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

6.8.5.1. Sarıçam Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Çizelge 6.14. Sarıçam Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1972 yılına kadar oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Sadakat Fabrikası	-	Sadakat Fabrikası
	Altınova Tarım Aletleri Sanayi		
	Pamuk Tic. San. A.Ş.		
	Taş Mağaza		
	Un Fabrikası		
	Sümerbank Bez Fabrikası		
Sosyo-kültürel tesisler	-	Cami	
Resmi kurumlar	İlkokul	-	Adana Cezaevi
	Adana Cezaevi		
	Hayvan Hastanesi		
	Toprak Su Bölge Müd.		
	Yol-Su-Elektrik Bölge Müdürlüğü		
Toplam	11	1	2

Sarıçam Mahallesi'nin kurulduğu yıllardan 1986 yılına kadarki süreçte fiziksel unsurlarının sayısının ve çeşidinin en fazla olduğu dönemin 1972 yılına kadarki süreç olduğu anlaşılmıştır (Çizelge 6.14). 1972'de 11 adet olarak belirlenen fiziksel unsurlar, üretim tesisi ve resmi kurumlardan oluşurken 1986 yılına kadar oluşan 12 adet unsurun 6'sı üretim tesisi olarak belirlenmiştir. Bunlardan kentin en eski çırçır fabrikalarından olan Sadakat Fabrikası ile ilçenin en önemli karakteristik unsurlarından olan Adana Cezaevi'nin konumları Şekil 6.187'de belirtilerek açıklanmıştır.

Şekil 6.187. Sarıçam Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı esas alınarak yazar tarafından üretilmiştir.)

1) Üretim Tesisleri

a) Sadakat Fabrikası (Şekil 6.187'deki 1 Numaralı Yapı)

Sadakat Fabrikası 1950'li yıllarda kurulmuş Adana'nın ilk çırçır fabrikalarından olup ilk zamanlar çırçır ve balyalama işlevinde bulunmuş, Adana ve çevresinin kütlü pamuğunu değerlendirerek dönemler halinde çırçır görevi yapmış, diğer zamanlarda ise depo olarak kullanılmıştır (Tülücü, 2007:155). Dikdörtgen bir parsele sahip olan fabrikanın yerleşim planına göre doğu, batı ve kuzey çeperde depolar; merkezde çırçır ünitesi bulunmaktadır (Şekil 6.188). Fabrikanın girişinin Kozan Yolu üzerinde olduğu (Şekil 6.189) ve 1974 yılında inşa edilmiş bir camisinin bulunduğu anlaşılmıştır (Özüdoğru, 2010).

Şekil 6.188. Sadakat Fabrikası'nın yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007: 197)

Şekil 6.189. Sadakat Fabrikası'nın ana girişinden görünümü (Tülücü, 2007:247)

Tülücü tarafından yapılan tipolojik analizde (2007) iki katlı, dar açıklıklı çırçır dairesi (Şekil 6.190-sol) ve dikdörtgen planlı, kapalı veya açık sundurmalı, ahşap-çelik çatılı sıralı ambarların (Şekil 6.190-sağ) tuğla olarak yapıldığı ve beton sargılar ile desteklendiği anlaşılmıştır. Ayrıca ihtiyaca göre ek birimler yapılan ya da mevcut birimleri yenilenen fabrikanın yenilenen bölümlerde tuğla dolgu malzemesi yerine briket kullanılsa da pencere ve kapı boşluklarının boyutlarında özgün oranlar kullanıldığı belirtilmiştir (Özüdoğru, 2010).

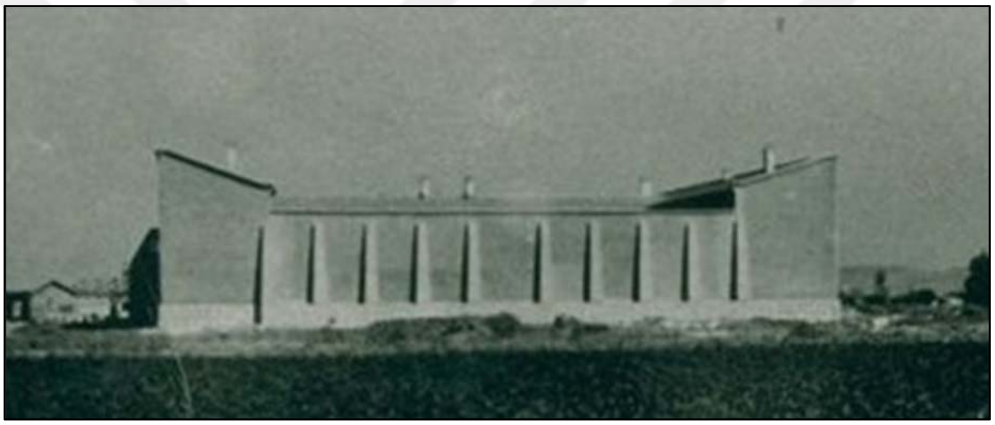

Şekil 6.190. Sakadat Fabrikası'nın çırçır dairesi (sol) ve batıdaki depoları (sağ) (Tülücü, 2007:247)

2) Resmi Kurumlar

a) Adana Cezaevi (Şekil 6.187'deki 2 Numaralı Yapı)

1950'lerde ülkemizde ceza ve infaz sisteminin modern anlayışıyla mahkûmu ıslah yolu ile cemiyete tekrar kazandırmak amaçlanmış ancak ülke genelinde bulunan 674 adet cezaevinin birçoğunun ihtiyacı karşılayacak halde olmadığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda yurdumuzun çeşitli bölgelerinde modern cezaevleri yapılması kararlaştırılarak 1950'den sonra yapımına başlanan 192 adet cezaevinin 172'si 1956 yılına kadar tamamlanmıştır (YAGA, 2 Ocak 1956:4).

Şekil 6.191. Adana Cezaevi'nin 1956'da açılan birinci kısmı olduğu düşünülen bölümü (AAFG, URL 42)

Adana Cezaevi ise 1954'te modern halde bütün ihtiyaçlara cevap verecek şekilde Karşıyaka'da Kozan Yolu'nun doğu yamacına inşa edilmeye başlanmıştır (YAGA, 30 Haziran 1954: 2). 1 Ocak 1956 tarihinde cezaevinin açılışında dönemin Adliye Vekili Hüseyin Avni Göktürk'ün verdiği bilgilere göre; 1952'de 2.205.717 Liraya ihale edilen ve 80 dönümlük bir saha üzerinde kurulan cezaevinin birinci kısım olan asıl cezaevi bölümünün inşaatının bittiği anlaşılmıştır (Şekil 6.191) (YAGA, 2 Ocak 1956:4). İnşaatına devam edilen diğer kısımlarda ise 250 kişilik atölye, spor sahası, bahçe, revir ve hücreler bulunması ve 500 kadar mahkûmu barındıracak büyüklükteki cezaevinin bir okul veya ıslah müessesesi olması amaçlanmıştır (YAGA, 2 Ocak 1956: 1-4).

Şekil 6.192. Ekim 1967'de düzenlenen Asri Cezaevi'nin mahkûmları arasında oynanan bir voleybol maçı (YAGA, 21 Ekim 1967:1)

Hapishane içinde yine bir hapishane yaratmamak, duvarlarla örülü mekânlar içinde mahkûmları baskı altında tutup ruhlarını isyana ve galeyana sürüklememek, mahkûmların bu açık mekânlarda birbirleriyle kaynaşması ve iş güç sahibi olmaları için spor sahası, bahçe gibi serbest alanlar düşünülmüştür (Şekil 6.192) (YAGA, 26 Ekim 1959: 3). 1962'de yine bu amaçla yapılan sinema salonunun açılışı yapılmıştır (YAGA, 27 Ocak 1962:2).

Modüler ve simetrik bir planlamaya sahip cezaevinin 1956'da açılan birinci bölümünün cephelerinin Şekil 6.193'te işaretlenen cephelerle uyumlu olması sebebiyle kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda sıralanmış dört bölümlük kısmın, asıl cezaevi bölümü yani koğuş bölümü olduğu düşünülmektedir. Sekiz adet açık ve kuzeydoğuda orta bölümde yer alan bir adet kapalı olmak üzere dokuz bölümden oluşan sistemin ayırıcı kısımlarının kapalı mekânları oluşturduğu görülmektedir. Bu mekânlarda iç cephedeki çatıların kırma, dış cepheye bakan kapalı mekânlarda ise çatının içe eğik şekilde oluşturulduğu düşünülmektedir (Şekil 6.193).

Şekil 6.193. 1961 yılında Adana Cezaevi'nin havadan görünümü (1961 yılına ait ortofoto görüntü, HGM Arşivi)

Dört yanı dümdüz taş duvarlarla çevrili tarihi kaleleri andırdığı düşünülen taş yapının (YAGA, 26 Ekim 1959: 3) güneybatıya doğru çıkarılmış giriş kütlesinin yaklaşık üçte bir oranında camla kaplanmış kısmının giriş kapısı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür (Şekil 6.194-sol). Giriş kütlesinin iki yanında ve gerisinde kalan cephelerde açılan pencere boşlukları ile bu cepheyi hareketlendirilmiştir. Kuzeybatı ile güneydoğu cephelerini oluşturan sağır duvarlarda ise su basman seviyesinden sonra 10 adet payanda görünümlü elemanın kullanılmasıyla hem duvar desteklenmiş hem de cephe hareketlendirilmiştir (Şekil 6.191).

Asıl cezaevinin ortadaki açık bölümlerinde zeminin beton olduğu ve bu bölümlerde sundurmalar ile yarı açık alanlar oluşturulduğu anlaşılmıştır. İki katlı yapının su basman seviyesine kadar taş kaplandığı, sonrasında cephenin sıvanarak boyandığı ve çatıların kiremitle kaplandığı düşünülmektedir (Şekil 6.194-sağ).

Şekil 6.194. Adana Cezaevi'nin girişi (sol) (0.36 dk.) ve iç avluya bakan cephesi (sağ) (30.29 dk.) (1992 yapımı Tatar Ramazan Sürgünde Filmi, URL 43)

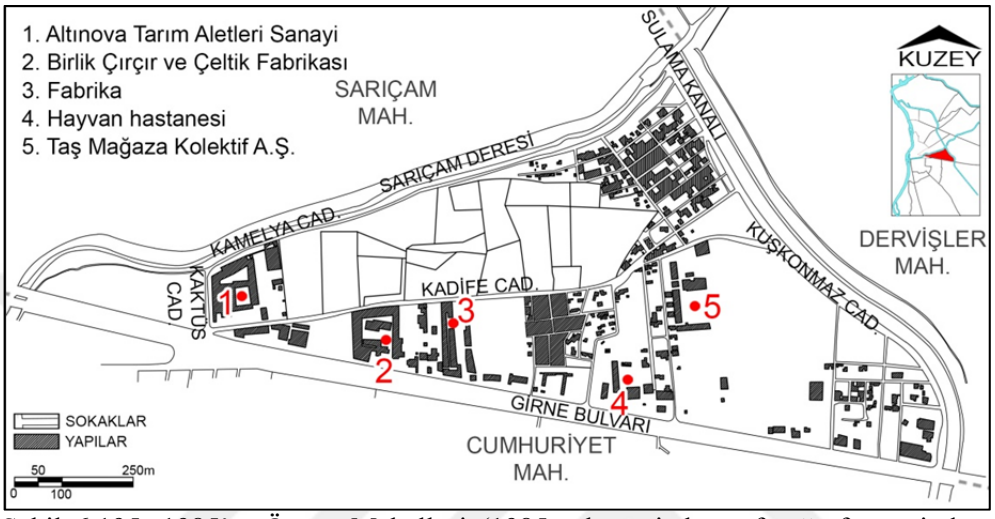
Mahkûmların ıslahı sağlanarak sayılarının azalmasıyla bu cezaevine ihtiyaç duyulmaması sebebiyle kapanması amaçlanan Asri Cezaevi'nin (YAGA, 2 Ocak 1956: 1-4), 1992 yılında kent merkezi içinde kalarak güvenlik sorunları yaratmasından dolayı yıkıldığı anlaşılmıştır (Ek-25).

6.8.6. Özgür Mahallesi

Özgür Mahallesi Muhtarı Erol Kocaman ile 19 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşmeye göre Kadirli-Aslantaş Barajı kurulunca dağıtılan Sülemiş Köyü'nün büyük bir bölümünün yerleşmesi ve sonraki yıllarda Doğu Anadolu'dan, çevre köy ve kentlerden aldığı göçle nüfusu artan mahallenin 1978 yılında Sarıçam Mahallesi'nden ayrılarak kurulduğu belirtilmiştir (Ek-26). Mahalleyi kuzeybatıda Sarıçam Deresi, kuzeydoğuda Kuşkonmaz Caddesi ve DSİ 1. Sulama Kanalı ile güneyde Girne Bulvarı sınırlandırmaktadır (Şekil 6.195).

Girne Bulvarı ile bağlantı kurarak DSİ 1. Sulama Kanalı'na kadar uzanan Kadife Caddesi boyunca dört adet fabrikanın yer aldığı ve Girne Bulvarı üzerinde bir adet Hayvan Hastanesi yapısının bulunduğu tespit edilmiştir. Mahallenin kuzeyinde DSİ 1. Sulama Kanalı ile Sarıçam Deresi arasında kalan bölgedeki yapıların konut alanlarını oluşturduğu düşünülmektedir. Ayrıca Kadife Caddesi, Girne Bulvarı, Kuşkonmaz Caddesi arasında kalan bölgede fiziksel unsurların

sayısının ve yapılaşmanın kuzeydeki bölgeye göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 6.195. 1985'te Özgür Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

6.8.6.1. Özgür Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Çizelge 6.15. Özgür Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1986 yılına kadar oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Altınova Tarım Aletleri Sanayi	Birlik Çırçır ve Çeltik Fabrikası
	Birlik Çırçır ve Çletik Fabrikası	
	Taş Mağaza	Taş Mağaza
	Fabrika	
Resmi kurumlar	Hayvan Hastanesi	-
Toplam	5	2

Özgür Mahallesi'nin 1986 yılına kadarki dokusunda var olduğu anlaşılan fiziksel unsurlar, üretim tesisleri ve resmi kurumlardan oluşmaktadır (Çizelge 6.15). Tespit edilen 4 adet üretim tesisinden 2'sini oluşturan Şekil 6.196'da

konumları belirtilen Birlik Çırçır ve Çeltik Fabrikası ile Taş Mağaza Kolektif A. Ş. kentin önemli mekânsal unsurlarından biri olarak görülerek incelenmiştir.

Şekil 6.196. Özgür Mahallesi'nin 1986 yılındaki sınırları içinde kalan ve incelenen fiziksel unsurları (1985 yılına ait hava fotoğrafı esas alınarak yazar tarafından üretilmiştir.)

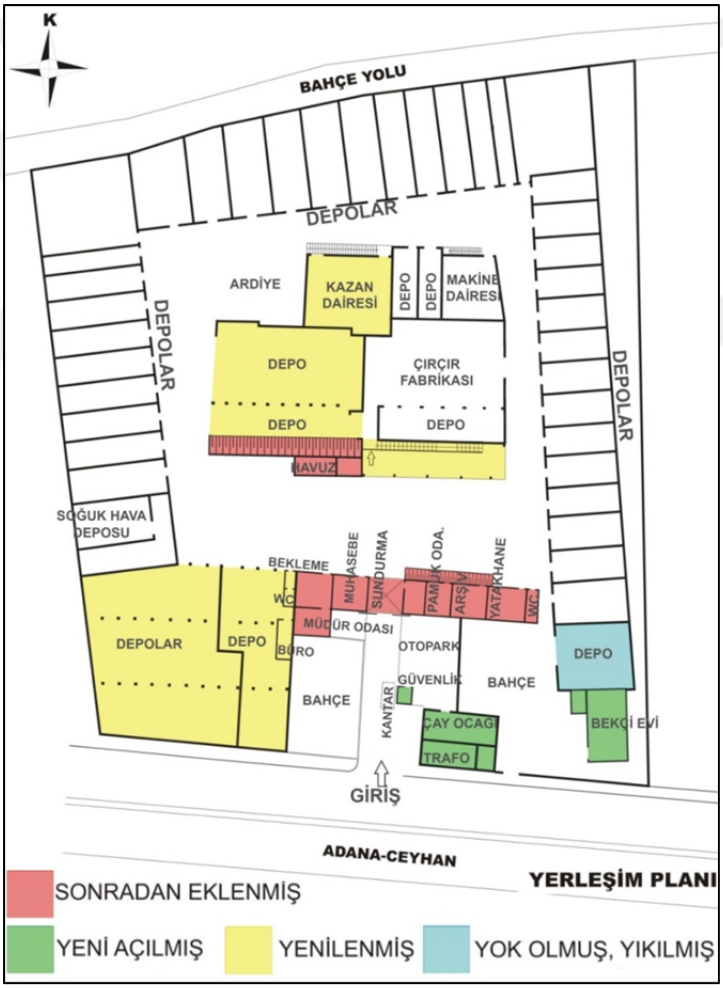
1) Üretim Tesisleri

a) Birlik Çırçır ve Çeltik Fabrikası (PATİ- Pamuk Ticaret Sanayi A. Ş.) (Şekil 6.196'daki 1 Numaralı Yapı)

Şekil 6.197. Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş.'nin uydu görüntüsü (URL 44)

1956 yılına ait hâlihazır haritada (EK-31) fabrika arazisinde Birlik Çırçır ve Çeltik Fabrikası olarak gösterilen Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş.'nin yerleşim planı 1956'daki bu fabrika ile uyum göstermesine rağmen Tülücü'ye (2007:171) göre fabrika 1950'li yıllarda Adana Çırçır adıyla kurulmuştur. 1980'lerde el değiştirdikten sonra PATİ ismini aldığı, 11 dönümlük arazide 7 dönümlük kapalı alanıyla dönemlik çalıştığı ve genellikle depo olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Şekil 6.197) (Tülücü, 2007:171).

Şekil 6.198. Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş.'nin yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007:205)

Şekil 6.199. Pamuk Ticaret Sanayi A.Ş.'nin Girne Bulvarı üzerindeki girişi (URL 45)

Fabrikanın çırçır makine dairesi, kazan dairesi, ardiye, depolar, açık sundurmalar ve idare binasından oluştuğu görülmektedir (Şekil 6.198). Yerleşim planına göre, Girne Bulvarı üzerinden girişi verilerek çırçır dairesi ve ambarlara idari birimdeki sundurmadan geçerek ulaşılmaktadır (Şekil 6.199). İki katlı dar açıklıklı, tuğla duvarları olan ahşap çatılı çırçır dairesi, ambarlar ve idari birimden bağımsız olarak merkezde konumlanmaktadır. İdari binanın tek katlı, ince, uzun ve dikdörtgen planlamaya sahip olduğu anlaşılmıştır. Dikdörtgen planlı, açık sundurmalı, tuğla duvarlı, ahşap çatılı ambarların ise fabrika yerleşiminde kuzey, doğu ve batı sınırlarda çırçır dairesi, kazan ve makine dairesinin etrafında konumlandığını söylemek mümkündür (Tülücü, 2007:172). Ayrıca taş ve tuğla karışımı örülen depolar dışındaki fabrikaya ait binalarının kalker taş ile örüldüğü, duvarların tuğla ve sargı beton takviyeli olarak yapıldığı ve çatı makaslarının ahşaptan yapılarak üzerinin çinko ile örtüldüğü anlaşılmaktadır (Şekil .6.200) (Tülücü, 2007:171).

Şekil .6.200. Pamuk Ticaret Sanayi A. Ş.'nin kuzeybatıdan görünümü (Yazarın Arşivi)

b) Taş Mağaza Kolektif A.Ş. (Şekil 6.196'daki 2 Numaralı Yapı)

1956 yılından önce kurulan ve 1956-2002 yıllarında aktif olarak faaliyet gösteren fabrika pamuk işlemenin yoğun olduğu dönemlerin önemli çırçır fabrikalarından biri olarak görülmektedir. 1982'de el değiştirmesiyle 1985'te Yeni Taş Mağaza Kolektif Şirketi adını alan tesisin arazisine 1990 yılında ek olarak küp şeker tesisi eklendiği, 2002 yılında çırçır makinelerinin söküldüğü ve ek bina yapılarak antezi iplik imalatı tesisi kurulduğu anlaşılmıştır (Şekil 6.201) (Tülücü, 2007:161).

Şekil 6.201. 1961 yılında (sol) (1961 ortofoto görüntü, HGM Arşivi) ve günümüzde (sağ) Taş Mağaza Fabrikası'nın havadan görünümü (URL 46)

Yerleşim planına göre kuzeybatı ve güneybatı çeperlerine depoların, kuzeydoğuya lojman binasının yerleştirildiği merkezde ise iplik ve çırçır ünitelerinin konumlandığını söylemek mümkündür (Şekil 6.202). Düzenli bir araziye sahip olan fabrikanın Girne Bulvarı'na bağlanan Girne Devlet Yolu üzerinden verilen girişinin batısında idari birimin bulunduğu görülmektedir (Şekil 6.203).

Şekil 6.202. Taş Mağaza Kolektif A.Ş.'nin yerleşim planı ve fiziksel yapısındaki değişim (Tülücü, 2007: 200)

Şekil 6.203. Taş Mağaza Kolektif A.Ş.'nin genel görünümü (Yazarın Arşivi)

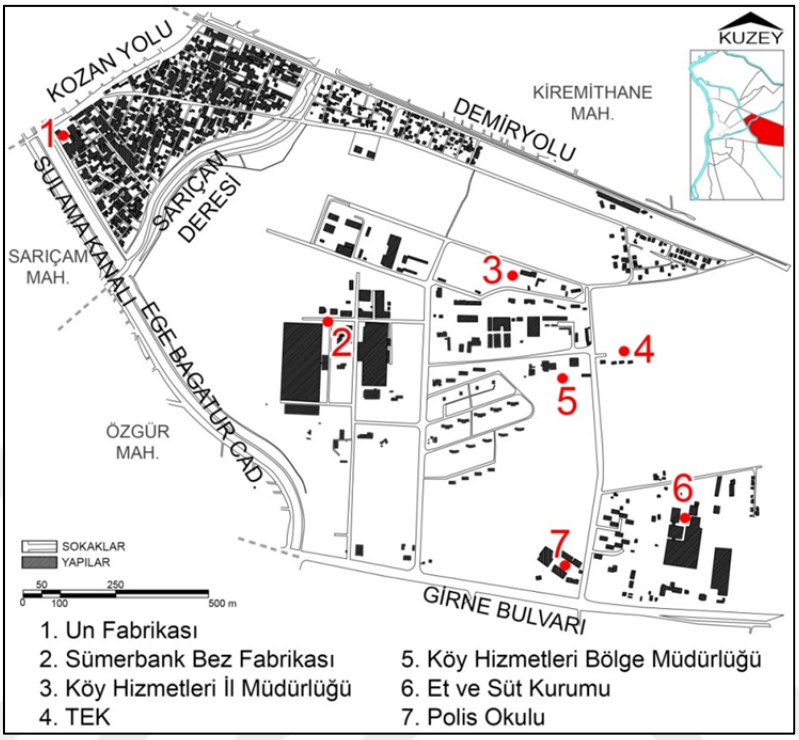

Şekil 6.204.Taş Mağaza Kolektif A.Ş.'nin çırçır ünitesi (sol) (Tülücü,2007:161) ve bu ünitenin kuzeybatısındaki iplik tesisi ile depoların genel görünümü (sağ) (Tülücü, 2007:248)

Tülücü (2007) tarafından yapılan fabrikanın birimlerine ait biçimsel özelliklerinin analizine göre;

- Fabrika duvarlarının kırma, kalker-taş ile imal edilerek yer yer sargı ve ara kolonlar ile güçlendirildiği ve sonradan eklenen çırçır-iplik ünitesi, lojman ve idari birimde depo birimlerinin izlerinin görüldüğü;
- Çırçır-iplik ünitesinin iki katlı dar açıklıklı, alçak yüksekliği bulunan, tuğla duvarlı yapılardan oluştuğu(Şekil 6.204);
- Depoların tek katlı, dikdörtgen planlı, yüksek, tuğla duvarları olan düz çatılı olduğu (Şekil 6.203);
- Lojman biriminin iki katlı olduğu ve
- İdari binanın geniş açıklıklı ve aydınlık mekânlar barındırdığı anlaşılmıştır (Tülücü, 2007: 160).

6.8.7. Dervişler Mahallesi

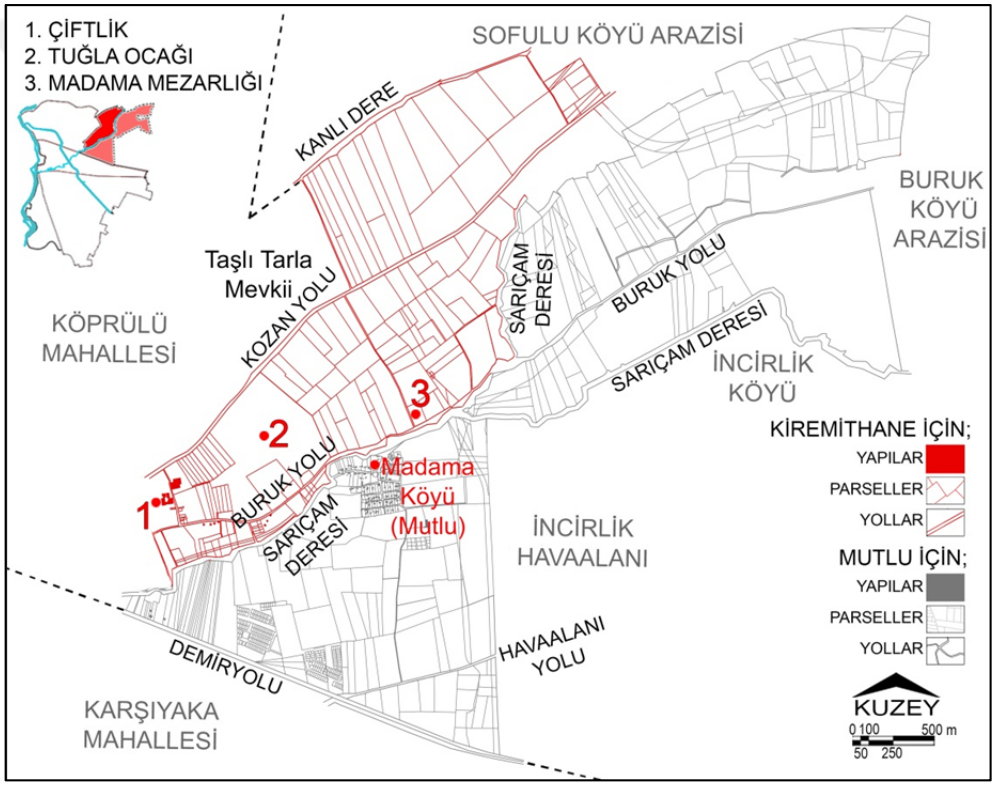

Şekil 6.205. 1985'te Dervişler Mahallesi (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır)

1978 yılında Sarıçam Mahallesi'nden ayrılan Dervişler Mahallesi'nin Özgür Mahallesi'yle aynı yılda oluştuğu düşünülmektedir. Sınırlarını demiryolu, Kozan Yolu, Ege Bagatur Caddesi ve Girne Bulvarı'nın belirlediği görülen mahallenin doğuda İncirlik hudutlarına kadar dayandığı düşünülmektedir (Şekil 6.205). Konut alanlarının Sarıçam Deresi ve Kozan Yolu arasında yoğunlaştığı ve bu alanda ayrıca bir Un Fabrikası yapısı bulunduğu anlaşılmaktadır. Girne Bulvarı üzerinde ise Sümerbank Bez Fabrikası, Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü, TEK, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü, Et ve Süt Kurumu ile Polis Okulu'nun yer aldığı görülmektedir. Böylece buradaki mahalle dokusu içinde Girne Bulvarı'nın, sınırı olan diğer mahallelerden farklı olarak daha çok resmi kurumların yer aldığı bir güzergâh olduğu sonucuna varılmıştır.

6.9. Kiremithane Mahallesi

En eski kayıtlarına Yeni Adana Gazetesi'nin 19 Şubat 1952'deki baskısında rastlanan (YAGA, 19 Şubat 1952: 3) Kiremithane Mahallesi'nin kurulduğu alanın 1950 yılında Mutlu bölgesi sınırları içinde yer aldığı anlaşılmıştır. Kiremithane isminin aynı zamanda Mutlu olarak belirlenen demiryolu, Kozan Yolu, Sofulu Köyü, Buruk Köyü ve İncirlik Havaalanı hudutlarına kadar dayanan alanı ifade etmek için kullanılan bir mevki ismi olduğu anlaşılmıştır (Ek-27).

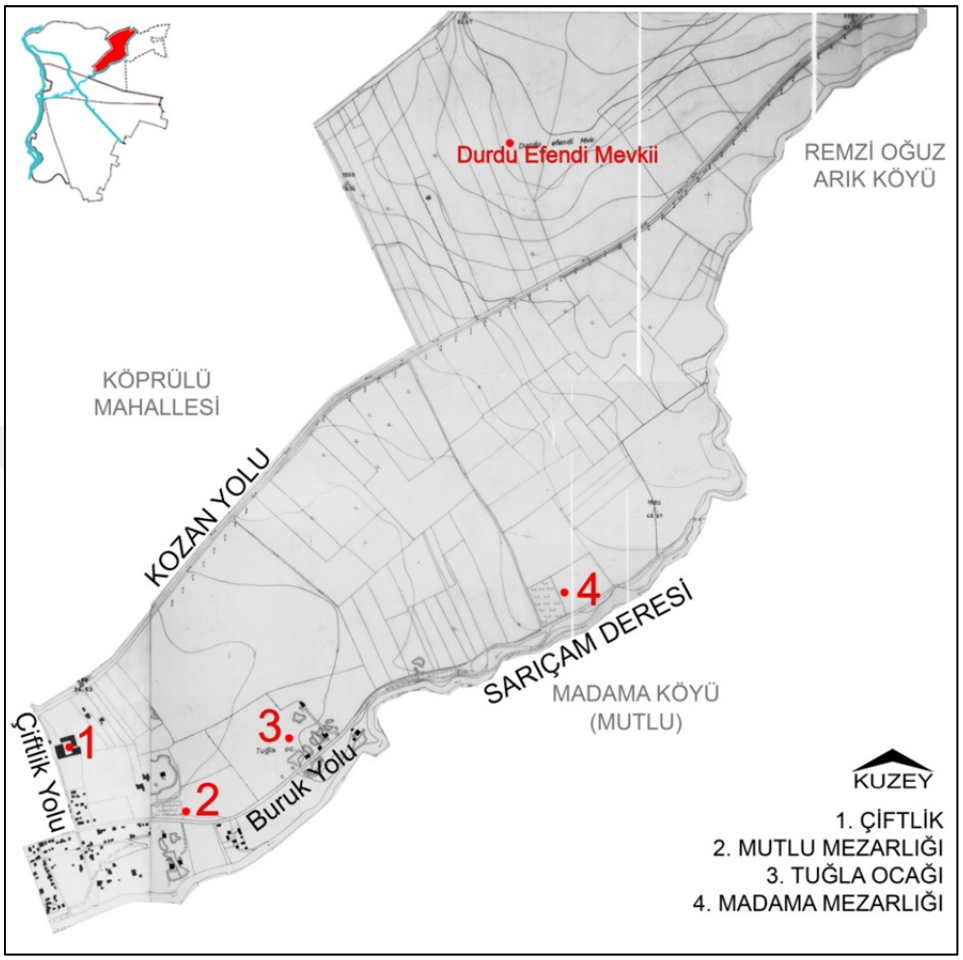
Şekil 6.206. 1950 yılında Kiremithane Mahallesi ve Mutlu (Madama Köyü) (ATKBM'ye ait Yüreğir Merkez İlçe arşivi yazar tarafından birleştirilerek düzenlenmiştir.)

1950 yılında Mutlu'nun sınırları doğuda İncirlik Köyü ve Buruk Köyü, kuzeyde Sofulu Köyü, güneyde demiryolu ve batıda Köprülü Mahallesi'ne dayanmaktadır. Fiziksel unsurlarını Sarıçam Deresi yakınlarındaki köy yerleşimi,

Mutlu Mezarlığı, çiftlik ve tuğla ocakları oluşturmaktadır. Bu alan içinde 1952 yılında kurulan Kiremithane Mahallesi'nin sınırlarını batıda Köprülü Mahallesi'nin, kuzeyde ise Sofulu Köyü'nün belirlediği düşünülmektedir. 1976 yılına ait hâlihazır haritada (Ek-32) ve Şekil 6.3'te belirtilen mahalle sınırlarına göre Kiremithane Mahallesi olarak belirtilen alanın doğudaki sınırlarının Sarıçam Deresi olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle 1952 yılındaki Kiremithane Mahallesi'nin doğudaki sınırlarını Sarıçam Deresi'nin belirlediği kanaatine varılmıştır (Şekil 6.206).

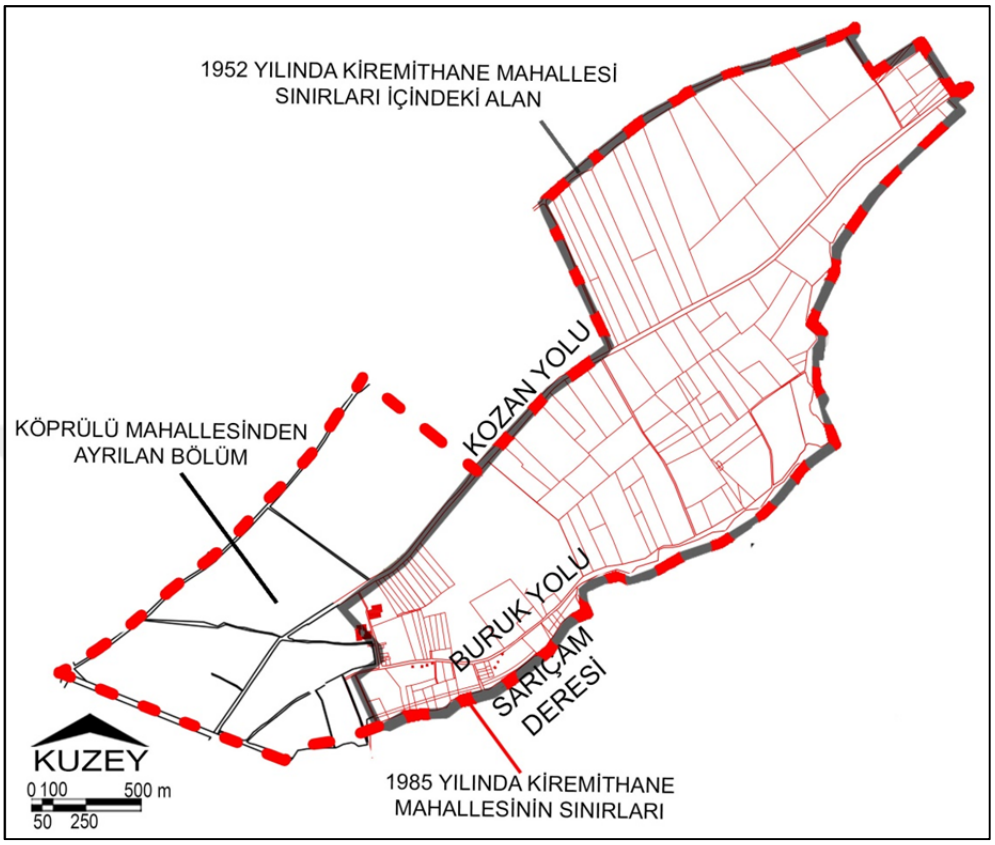
Kiremithane Mahallesi Muhtarı Cumali Baskın ve Muhtar Azası Mustafa Ceylan ile 21 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşmede kurulmadan önce arazileri Arap kökenli Barbaros'a ait olan Kiremithane Mahallesi'nin, ismini Elazığlılar tarafından kurulan tuğla ve kiremit ocaklarından aldığı ifade edilmiştir (Ek-27). Bu doğrultuda mahallenin en önemli fiziksel unsurlarından biri olarak görülen tuğla ocaklarına ek olarak Madama Mezarlığı ve Ek-27'de belirtilen ve büyükbaş hayvan çiftliği olduğu anlaşılan çiftlik yapısının 1952 yılında Kiremithane Mahallesi sınırları içinde yer aldığı tespit edilmiştir. Buruk Yolu'nun Sarıçam Deresi boyunca uzanması, mezarlık ve tuğla ocağının yakınında ve güneyinde bir yerleşim bölgesinin yer almasıyla mahalle özelinde önemli bir güzergâh olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda Ek-26'ya göre Buruk Yolu'na Eski Mutlu Yolu ve Mezarlık Yolu gibi isimlerin verilmiş olması buranın birden fazla işleve sahip olduğu sonucunu doğurmuştur.

1966 yılındaki Kiremithane Mahallesi'nin sınırlarının değişmediği düşünülmekle birlikte fiziksel unsurlarının sayısının Mutlu Mezarlığı'nın oluşmasıyla dörde yükseldiği görülmektedir (Şekil 6.207). Büyükbaş hayvan çiftliği, Mutlu Mezarlığı ve tuğla ocakları çevresinde fiziksel gelişim görülse de mahallenin büyük bir bölümünde yapılaşma görülmemektedir.

Şekil 6.207. 1966 yılında Kiremithane Mahallesi (ATKBM'ye ve 1966 yılına ait 1/5000 ölçekli hâlihazır harita yazar tarafından düzenlenmiştir.)

1977'de Yeni Adana Gazetesi'nde yayımlanan Kiremithane Mahallesi'nin muhtarı ile yapılan görüşmede mahalle 70 bin nüfusu ve 15 bin hanesi ile büyümüştür (YAGA, 11 Ekim 1977:1). Mahallenin 1986 yılına kadarki sınırlarının Köprülü Mahallesi içinde kalan bir alanın bölünerek Kiremithane Mahallesi'ne katılmasıyla genişlediği anlaşılmaktadır (Şekil 6.208). Böylece Kozan Yolu'nun batısında kalan bölümün Köprülü Mahallesi'nden ayrıldığı ve yeni sınırlarının güneybatıda demiryolu, güneydoğuda Sarıçam Deresi ve kuzeybatıda Kozan Yolu olarak değiştiği tespit edilmiştir.

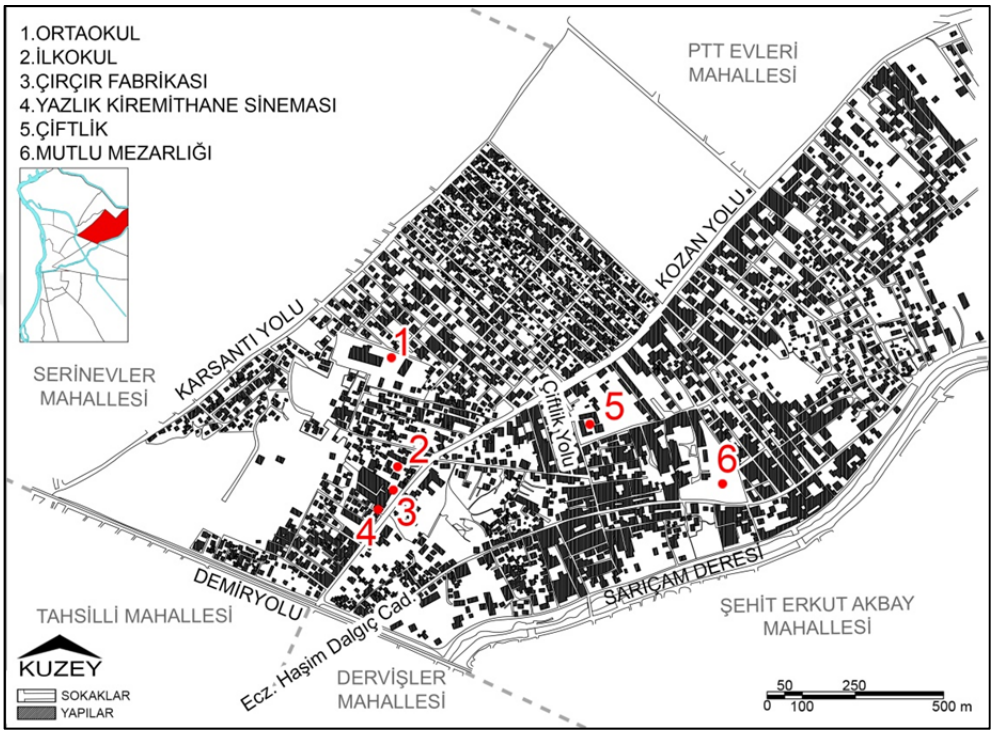

Şekil 6.208. 1980'lerde Kiremithane Mahallesi'nin yeni sınırları (1952 yılındaki Kiremithane Mahallesi'nin fiziki yapısı ve sınırları üzerine Şekil 6.3'teki Kiremithane Mahallesi'nin sınırları çakıştırılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 6.209'daki 1985 yılındaki mahallenin bir kısmı üzerinden yapılan analize göre Kozan Yolu ve Sarıçam Deresi arasında kalan eski mahalle sınırları içinde büyük bir gelişim yaşandığı görülmektedir. Bu bölgede yer alan tuğla ocaklarının yerleşim alanı içinde kaldığı ve Mutlu Mezarlığı'nın 1966 yılında görülen arazisinin ise genişleyerek düzensiz bir yerleşim alanına sahip olduğu anlaşılmıştır.

1985 yılına kadar ilkokul, çırçır fabrikası ve Yazlık Kiremithane Sineması'nın üzerinde bulunmasıyla Kozan Yolu'nun Buruk Yolu'na göre daha önemli bir arter haline geldiğini söylemek mümkündür. Demiryolu ile Karsantı

Yolu'nun kesiştiği batı köşesinde ve PTT Evleri Mahallesi'ne dayanan kuzeydeki bölgede ise yapılaşma olmadığı anlaşılmıştır (Şekil 6.209).

Şekil 6.209. 1985 yılında Kiremithane Mahallesi'nin bir kısmı (1985 yılına ait hava fotoğrafı üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.)

6.9.1. Kiremithane Mahallesi'nin 1986'ya Kadar Oluşan Fiziksel Unsurları

Kiremithane Mahallesi'nin 1950 yılındaki dokusunda var olduğu anlaşılan fiziksel unsurlar üretim tesisleri ve sosyo-kültürel tesislerden oluşmaktadır (Çizelge 6.16). 1986 yılına kadar iki adet okul, bir adet sinema ve bir adet üretim yapısı daha eklenerek 1986 yılına kadar fiziksel unsurların sayısı sekiz olarak belirlenmiştir. Bu unsurlardan tespit edilen ve Şekil 6.207'de 4 numara ile belirtilen Madama Mezarlığı ile Şekil 6.209'da 6 numara ile belirtilen Mutlu Mezarlığı ilçe merkezine uzak noktadaki konumuyla bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda oluşmuş önemli unsurlar olarak görülerek ele alınmıştır.

Çizelge 6.16. Kiremithane Mahallesi'nde 1950-1986 yılları arasında tespit edilen ve incelenen fiziksel unsurlar

Fiziksel Unsurlar/ Yıllar	1950 yılına kadar oluşanlar	1950-1966 yılları araısnda oluşanlar	1972-1986 yılları arasında oluşanlar	İncelenen Fiziksel Unsurlar
Üretim tesisleri	Çiftlik Tuğla Ocağı	-	Çırçır Fabrikası	
Sosyo-kültürel tesisler	Madama Mezarlığı	Mutlu Mezarlığı	Yazlık Kiremithane Sineması	Madama Mezarlığı Mutlu Mezarlığı
Resmi kurumlar	-	-	İlkokul Ortaokul	
Toplam	3	1	4	2

6.9.1.1. Sosyo-kültürel Tesisler

1) Madama Mezarlığı (Şekil 6.207'deki 4 Numaralı Unsur)

1950 yılında Mutlu sınırları içinde yer alan Madama Köyü ile aynı ismi taşımasından dolayı bu köyün mezarlığı olduğu düşünülen Madama Mezarlığı'nın Buruk Yolu üzerinde dörtgen biçimli ve düzenli bir parselde oluştuğu görülmektedir. Mezarlığın içindeki eski ve yeni mezarlar düzensiz ve bölgeleme yapılmadan yerleştirilmiş olsa da eski mezarların, alanın ortasında daha yoğun bulunduğunu ve yeni mezarların ise mezarlık arazisinin sınırlarına yerleştirildiğini söylemek mümkündür (Şekil 6.210).

Şekil 6.210. Madama Mezarlığı'nın Genel Görünümü (Yazarın Arşivi)

Eski mezarların bazılarının etrafının beton veya tuğla ile çevrildiği, bazılarının ise yalnızca mezar taşından oluştuğu görülmektedir. İki adet mezar taşının karşılıklı olarak yerleştirildiği mezarlarda uzun taşların üzerinde oyma yazılar yer aldığı anlaşılmıştır (Şekil 6.211-sol). Kısa mezar taşlarının ise beton veya tuğla sargı ile birlikte örüldüğü düşünülmektedir (Şekil 6.211-sağ).

Şekil 6.211. Madama Mezarlığı'nın içindeki uzun (sol) ve kısa (sağ) mezar taşı kullanılarak yapılmış mezarlar (Yazarın Arşivi)

Günümüzde mahallenin bölünmesiyle farklı bir mahalle sınırları içinde kalan Madama Mezarlığı, Kiremithane Mahallesi'nin en eski sosyo-kültürel tesisi niteliğindedir.

2) Mutlu Mezarlığı (Şekil 6.209'daki 6 Numaralı Unsur)

1966 yılında Buruk Yolu üzerinde dörtgen formdaki bir parselde yeri tespit edilen Mutlu Mezarlığı'nın Kiremithane Mahallesi'nin ikinci mezarlığı olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 6.207). 1986 yılına kadar alanının genişlediği ve düzensiz bir parselde yer aldığı görülen mezarlığın içinde çok sayıda ağaç bulunmasının ve kabristanların çevresinin beton sargı olarak kapatılmasının modern mezarlıklarla uyumlu olarak oluşturulduğunu düşündürmektedir. Mezarların yerleşimlerinin düzenli olmayışı ile mezarlığın spontane oluştuğunu söylemek mümkündür (Şekil 6.212). 1986 yılına kadar (Şekil 6.209) ve bu yıldan itibaren yerleşim içinde kaldığı görülen mezarlığın günümüzdeki Kiremithane Mahallesi sınırları içindeki tek mezarlık olduğu anlaşılmıştır (Şekil 6.213).

Şekil 6.212. Mutlu Mezarlığının Genel Görünümü (Yazarın Arşivi)

Şekil 6.213. Günümüzde Mutlu Mezarlığı'nın Genel Görünümü (Yazarın Arşivi)

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Adana ili, Yüreğir ilçesinin ilk oluşumundan 1986 yılındaki ilçe sınırlarına ulaşana kadarki süreçte idari, ekonomik, nüfus ve yerleşme özelliklerine ait araştırma bulguları doğrultusunda irdelenen genel tarihi, fiziksel yapısı ve geçirdiği dönüşüm çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Oluşturulan kavramsal çerçeve ışığında tarihsel sürecin bütüncül olarak ele alınmasının önemi üzerinde durulmuş, kenti meydana getiren unsurların değişiminin birbirlerini etkilediği ifade edilmiştir. Yerleşme alanlarında oluşan kentsel mekânların karakterini anlamak, işlevini belirlemek ve fiziksel değişimini ortaya çıkarmak için haritalar ve çizelgeler oluşturularak imaj analizleri ve morfolojik analizler ile çalışma alanı büyük ölçekte fiziksel boyutuyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan 1950, 1961, 1973 ve 1985 yıllarına ait diyagramlarla ortaya konan gelişmeler bölgenin üstlendiği fonksiyonu anlamada önemli veriler sunmuştur.

Genel tarih çalışmaları ve ilçenin 1950-1986 yılları arasındaki fiziksel yapısına dair tespitler; arşiv belgeleri, yazınsal kaynaklar, eski resimler, haritalar, hava fotoğrafları ve hâlihazır harita gibi önceki yıllara veya yüzyıllara ait görsel kaynaklar ile sözlü tarih çalışmalarına dayandırılmıştır. “Fiziksel Yapı ve Yerleşim Dokusu” bölümünde arazi kullanımı ile birlikte Kevin Lynch’in imaj analizleri ile düğüm noktası, bölgeler, referans noktası, yollar ve sınırlar tespit edilmiştir. Conzen’in geliştirdiği yönteme dayalı morfolojik analizler ise sokak dokusu, doluluk-boşluk, yapı adası-parsel ilişkisi ve bina-parsel ilişkisinin değişimini tespit etmek amacıyla 1950-1986 yılları arasındaki zaman dilimi kapsamında incelenmiştir. “Mahalleler” bölümünde ilçe özelinde yaşanan gelişmeleri daha küçük ölçekte irdelemek, bölgesel düzeyde etkili olabilen kültürel, endüstriyel, toplumsal, demografik vb. unsurları tespit etmek amacıyla Yüreğir ilçesinin 1986 yılına kadar oluşan mahalleleri incelenmiştir.

Bu bölümde ise Yüreğir ilçesinin tarihi kent merkezi yakınında olup gelişiminin 1950’li yılardan sonra hız kazanmasının sebepleri ve ilçenin

gelişiminde önemli olan unsurlar; tarihsel süreç üzerinden yapısı; mahallelerin yüklendiği fonksiyonlar, işlev alanları ile kentsel bellek açısından önemli olan fiziksel unsurlar değerlendirilmiştir. Çalışma, birden çok yaklaşımın ışığında dört zaman dilimi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alındığı için alt başlıklara ayrılarak değerlendirilmiştir.

7.1. Yüreğir İlçesinin Tarihsel Süreç Üzerinden Değerlendirmesi

Yüreğir ilçesinin ilk oluşumundan 1986 yılına kadarki süreçte idari, ekonomik, nüfus ve yerleşme özelliklerine ait araştırma bulgularının değerlendirilmesi 16. yüzyıla ait kayıtlar ve bu yüzyıldan sonra ulaşılan sayısal verilere dayandırılmıştır. Yüreğir ilçesinin idari statü değişikliğinin nedenleri üzerine tespitlerde bulunulmuş, ekonomisinin 16. yüzyılda ve 20. yüzyıldaki kaynakları ile endüstriyel gelişiminde hangi sektörlerin daha etkili olduğu açıklanmıştır. İlçenin fiziksel gelişiminde etkili olan nüfusun artış ve azalışının bağlı olduğu nedenler ve yerleşme alanların kurulduğu bölgeler ile bu bölgelerin isimleri üzerinden yapılan değerlendirmeler ortaya konulmuştur.

Son olarak yaşanan gelişmeler sonucunda büyüyen kentin gelişim öngörüsünü oluşturan imar planları ile kentin doğu ve batısı arasındaki karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca kent genelinde yaşanan gelişmelerin ilçenin gelişimindeki etkisi ve planlama çerçevesinde oluşan unsurları değerlendirilmiştir.

7.1.1. Yüreğir İlçesinin İdari Yapısının Değerlendirmesi

Seyhan ve Ceyhan Nehri arasında kalan bölgenin güneyi 16. yüzyılda Yüreğir nahiyesi olarak, 17. yüzyılda kaza olarak, 19. yüzyılda ise nahiye olarak kaydedilmiştir. Yüreğir'in bu yüzyıllardaki idari statü değişikliğinin 20. yüzyılın başlarına kadar yerleşik bir nüfusun varlık gösteremeyişinden dolayı nüfusla ilgili olmadığı düşünülmektedir. Bu statü değişikliklerinin Adana'nın 1517 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlanması, 1608 yılında eyalet haline gelmesi ve Vilayet Kanunnamesi ile 1870 yılında vilayet olması gibi Anadolu veya kent genelinde etkisi görülen gelişmelere bağlı olduğu sonucuna varılmıştır. 1986 yılında ilçe

statüsü kazanmasında ise 1950-1986 yılları arasında kentin hızla göç alması ve nüfus artışı ile birlikte ilçenin fiziksel olarak büyümesinin mahalle sayılarındaki artışı etkilediği düşünülmektedir.

7.1.2. Yüreğir İlçesinin Ekonomik Yapısının Değerlendirmesi

Yüreğir ilçesinin ekonomik yapısı üzerine yapılan değerlendirme yalnızca 16. yüzyıla ait kayıtlara ulaşılması sebebiyle bu yüzyıl ve 20. yüzyıldaki tesisler üzerinden yapılmıştır. 16. yüzyılda Yüreğir'de elde edilen gelirlerin miktarına göre Yüreğir'in ekonomik gelirleri arasında tarımın en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Kent geneline göre buğday, pamuk, arpa ve susam üretiminde en çok gelirin sağlandığı nahiye olması ile Yüreğir'in tarımsal üretimde önemli bir bölge olduğu sonucuna varılmıştır (Çizelge 7.1).

Çizelge 7.1. 16. yüzyılda Yüreğir'de elde edilen gelirlerin miktarı (Halep akçesi olarak) ve oranları (Kurt, 1992; Kurt, 2004; Kurt, 2005a; Kurt, 2005b)

Alan /Yıl	1525	Oran (%)	1547	Oran (%)	1572	Oran (%)
Tarım	610133	63,9	340752	91,58	269377	74,95
Hayvancılık	7479	0,8	10208	2,74	53807	14,47
Ticaret	-	0	8800	2,36	8800	2,45
Diğer Vergi Gelirleri	337389	35,3	12348	3,32	27417	7,63

Mehmet Öz'ün Halil İnalcık'tan aktardığına göre Osmanlı Devleti'nde buğday tarımının kuru ziraat uygulaması ile yapıldığı (Öz, 2000) göz önüne alınırsa en fazla gelirin buğday üretiminden sağlanması ile Seyhan ve Ceyhan Nehri arasındaki Yüreğir topraklarındaki bu kaynaklardan sulamada yeterli miktarda yararlanılamadığını söylemek mümkündür.

Nüfusun büyük bir kısmının cemaatlerden oluşması ile hayvancılık gelirlerinin yüksek olması gerektiği düşünülse de tarımsal üretime oranla hayvancılık gelirlerinin çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Hayvancılık gelirlerinin

düşük olmasının Yüreğir'in bataklıklı coğrafyası ile ova ikliminin hayvan otlatmak için elverişsiz oluşu ve 16. yüzyılda bölgenin asayişinin sağlanamamış olması gibi nedenlere bağlı olduğu düşünülmektedir. Yüreğir ilçesinin bu olumsuz koşulları sebebiyle sanayide 20. yüzyılın başlarına kadar gelişme yaşanmamış, Seyhan Barajı ve Hidroelektrik Enerji Santrali'nin kurulmasıyla yerleşim alanı az olan ilçede kent merkezine yakın bölgelerde sanayi tesislerin kurulmaya başladığı anlaşılmıştır.

1900-1986 yılları arasında Yüreğir ilçesindeki sanayi tesislerinin yıllara ve sektörlere göre dağılımını gösterir çizelgeye göre 1950 yılına kadar Yüreğir'de kurulan sekiz adet tesisten yedisinin kaynağının tarımsal ürünlere dayandığı anlaşılmıştır (Çizelge 7.2). Çırçır-pres ve dokuma üzerine kurulmuş beş adet tesisin kullandığı hammaddenin pamuk olduğunu söylemek mümkündür. 1950 yılından sonra sektörlerin çeşidi ve tesislerin sayısında artış olmasına rağmen tarıma özellikle de pamuğa dayalı üretim tesislerinin sayıca en büyük paya sahip olduğu anlaşılmıştır. 1960 yılına kadar kurulan 15 adet tesisin yedisi çırçır-pres fabrikası, dördü iplik-dokuma fabrikası olmakla birlikte diğer tesislerin yağ, sabun, metal ve deri sanayi üzerine kurulduğu anlaşılmıştır. 1970 yılına kadar un, çırçır, yağ, sabun, dokuma, hayvancılık, kil-toprak, metal, tarım aletleri ve beton-boru üretimine dayalı 22 adet yeni tesis eklense de hammadde olarak pamuğun kullanıldığı tesislerin yine sayıca en fazla orana sahip olduğu anlaşılmıştır.

1986 yılında kadar ise yeni tesis kurulmasına rağmen 1970-1986 yılları arasındaki fabrikaların toplam tesis sayısının % 9'unu oluşturması ile 1986 yılına kadarki son 16 yılda artış oranının en düşük paya sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumu Yüreğir ilçesinin bu yıllarda hızlı göç alması ve boş arazilerde hızlı bir şekilde yapılaşma alanlarının oluşması ile sanayi alanlarının merkezi yerleşim bölgesinin uzağına kaymaya başlamasıyla ilişkilendirmek mümkündür.

Çizelge 7.2. 1900-1986 yılları arasında Yüreğir ilçesindeki sanayi tesislerinin yıllara ve sektörlere göre dağılımı

Tesis/Yıl	1900-1950	1950-1960	1960-1970	1970-1986	Toplam tesis sayısı
Un fabrikası	**2** (Cumhuriyet Un F., Salih Bosnalı Un F.)		**2** (Seyhan Un F., vd.)		**4** (% 9)
Çırçır-pres fabrikası	**3** (Birlik Çırçır Fabrikası, Sadakat Fabrikası, vd.)	**5** (Yüksekbaş Çırçır-pres F., Bossa Un ve Çırçır F., Tanrıver-diler Çırçır F., Nisanoğlu Çırçır F., vd.)	**8** (Çukobirlik Çırçır-Pres F., Nisanoğlu Çırçır F., Tanrıver Çırçır F., Tekyürek Çırçır F., Tuncel Nebati Yağ, Çırçır-pres F., Tudaş Çırçır-pres F., Taş Mağaza)	**2**	**18** (% 39)
Bitkisel yağ fabrikası		**2** (**Paksoy Yağ ve Sabun F**., **Akdeniz Mensucat F**.)	**2** (Tuncel Nebati Yağ, Çırçır-pres F., Yağ F.)		**4** (% 9)
Sabun fabrikası		**1** (**Paksoy Yağ ve Sabun F.**)	**1** (Sabun F.)		**2** (% 4)
İplik/ dokuma fabrikası	**2** (Yurtaş Dokuma İplik Fabrikası, Yüreğir Tic. A.Ş.)	**4** (Bossa 1, Paktaş F., Başer Tekstil F., **Akdeniz Mensucat Fabrikası**)	**1** (Sümerbank Bez F.)		**7** (% 15)
Buz Fabrikası	**1** (Belediye Mezbahası)	**1** (Bozerler Soğuk Hava, Buz, Oksijen F.)			**2** (% 4)
Hayvan-cılık	**1** (Belediye Mezbahası)		**1** (SEK)	**1** (Et ve Süt Kurumu)	**3** (% 6)
Giyim ve deri sanayi		**1** (Deri Sanayi)			**1** (% 2)
Metal Sanayi		**1** (Sanayi Çarşısı)			**1** (% 2)
Plastik Sanayi				**1** (Pilsa)	**1** (% 2)
Tuğla-kil	**1** (Tuğla F.)		**1** (Kil Toprak F.)		**2** (% 4)
Tarım Aletleri			**1** (Altınova Tarım Aletleri Sanayi)		**1** (% 2)
Beton Boru			**1** (Beton Boru F.)		**1** (% 2)
Toplam	**9** (% 20)	**13** (% 29)	**19** (% 42)	**4** (% 9)	**45**

20. yüzyılda Yüreğir'de sanayinin % 72 oranla (yağ, un, çırçır ve dokuma) tarıma dayalı olduğu ve pamuğun hammadde olarak kullanıldığı tesislerin sayısının toplam tesislerin % 56'sını (18 adet çırçır-pres fabrikası, 7 adet dokuma-iplik fabrikası) oluşturduğu tespit edilmiştir (

Çizelge 7.2). Yüreğir ilçesinin kent merkezine yakın bölgelerinde sanayide yaşanan gelişmenin tarıma özellikle pamuk üretimine dayalı olması ile Yüreğir topraklarında tarımsal faaliyetlerin ve sulama imkânlarının arttığı böylece 16. yüzyıldaki kuru ziraat uygulaması ile üretilen buğdayın yerini pamuğun aldığı sonucuna varılmıştır.

7.1.3. Yüreğir İlçesinin Nüfus Yapısının Değerlendirmesi

Bizans İmparatorluğu'nun gücünü kaybetmesi ve 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu'da yaşanan Türk ve Türkmen akınlarının sonucunda Çukurova'ya Oğuz boyları yerleştirilmeye başlanmış, Üç-ok koluna bağlı Yüreğir Türkmen aşiretinin ise 300 civarındaki çadır halkıyla Yüreğir topraklarına yerleştiği ifade edilmiştir. Yüreğir'in 16. yüzyıldaki nüfusunun da yalnızca cemaatlerden oluştuğu anlaşılmakla birlikte cemaatlerin yarı göçebe yaşam biçimini benimsemelerinden dolayı yerleşik nüfusa sahip olmadığı düşünülmektedir. Nahiyede cemaat sayısının, vergi nüfusu sayısının ve bunların kent geneline göre oranlarının giderek azaldığı bu yüzyılda Yılmaz Kurt'un tespitlerine göre şehir nüfusu artsa da nüfus artış oranının düşük olduğu, bu durumun yaşanan veba salgının bir sonucu olabileceği anlaşılmıştır (Kurt, 1992). Bu sebeple Yüreğir nahiyesinde cemaat sayısı ve nüfusun azalmasının da bu salgından kaynakladığı düşünülmektedir.

17. ve 18. yüzyıldaki nüfus bilgilerine ulaşılamamış olup bu yüzyıllarda aşiretlerin isyanları sebebiyle şehir merkezi dışında kalan alanların güvenli olmayışı sebebiyle Yüreğir'de yerleşik nüfusun kaydının bulunmadığı düşünülmektedir. 1831'de Fellah ve Müslüman, 1872'de ise Müslüman ve Gayrimüslim kaydı ile nüfusu oluşturan etnik grupların sayısının ve çeşidinin arttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1872 yılındaki 62 adet köy ve 970 adet hanenin varlığı sebebiyle yerleşmiş bir nüfustan söz etmek mümkündür.

20. yüzyılın ilk yarısından sonra Yüreğir'in güneydoğu ve doğu bölgelerden aldığı göçlerle nüfusunun arttığı anlaşılmıştır. İlçenin 1950'lerden itibaren nüfusunun artmasında tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ile iş imkânlarının artması,

Seyhan Barajı ve HES'in yapılmasıyla Seyhan Nehri'nin kısmen de olsa kontrol altına alınması ve bataklıkların kurutulması ile ilçenin yerleşmeye uygun hale gelmesi gibi gelişmelerin etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

7.1.4. Yüreğir İlçesinin Yerleşme Özelliklerinin Değerlendirmesi

Yüreğir Türkmen aşiretinin yerleştiği bölge olan Çaldağı'nın çevresinin verimli topraklara sahip olması, hayvan otlatmaya uygun yapısı ve Seyhan ile Ceyhan Nehri'nin ortasında, taşkınlardan etkilenmeyecek bir noktada bulunması ile cemaatlerin yaşaması için uygun olan koşulların oluştuğu anlaşılmaktadır. Çaldağı yakınında yer alan ve 16. yüzyılda varlık gösteren "Kayarlı" ve "Alihocalı" gibi cemaatlerin isimlerinin günümüzde Yüreğir'deki köylere verildiği bilinmekle birlikte bu alanlardaki yerleşik nüfusun bu cemaatlerden oluştuğu dikkate alınırsa Fırka-i Islahiye'nin etkileri sonucunda aşiretlerin bu köylere yerleştirildiği düşünülebilir.

Yüreğir'deki cemaatlerin yarı göçebe yaşayış biçimi sebebiyle ilçede bir yerleşme, fiziksel ve sosyal yapı oluşmamış olsa da mahallelerin varlığına dair kayıtlara rastlanması ile tarihi kent merkezine yakın konumda yer alan Müslüman Mezarlığı, bahçe gibi alanların kent için önemli unsurlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanları kapsayan mahallelerin isimlendirilmesinde ise Saim Yörük'ün tespitlerine göre (Yörük, 2002:299) 16. yüzyılda nahiyenin ilk mahallesi olan Zaviye-i Yaraş Dede Mahallesi'nin ismini dini bir yapıdan veya önemli bir şahıstan, 17. yüzyılda kaydı bulunan Bağçeciyân Mahallesi'nin ismini bahçe alanlarından aldığı düşünülmektedir. 18. yüzyıldaki Verâ-yı Cisr mahallesinin ise ismini Taşköprü'ye yakınlığından ve Yüreğir'in şehrin dışında kalmasından dolayı aldığı sonucuna varılmıştır. Çalışma kapsamında bahsi geçen bu mahallelerden yeni oluşan mahallelerin eski mahallelerin bulunduğu alan üzerinde kurulduğu ortaya konulmuştur. Bu durumun nüfusun yeni bir mahalle oluşturacak düzeyde artmamasıyla ilişkili olduğu düşünülebilir.

Hane ve köy yerleşmelerine dair ilk kayıtların bulunduğu 19. yüzyılda kurulmuş Nafia Mahallesi'nin yüzyıl sonunda iki mahalleye bölündüğü ve bu

durumun nüfus artışına bağlı olarak gerçekleştiği anlaşılmıştır. Yüreğir'de Cumhuriyet'in ilanına kadar iki mahallenin kaydına ulaşılmış, Cumhuriyet yönetiminden sonra mahallelerin isimleri, sayıları ve sınırları değişmiştir. Buna rağmen Verâ-yı Cisr, Nafia-ı Atik ve Nafia-ı Cedid gibi mahalle isimlerinin 20. yüzyılın ortalarına kadar kullanılması ile bölgede yaşayan halkın kökeninin ve toplumsal belleğin korunduğunu söylemek mümkündür.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk olarak dört adet mahalle kaydına ulaşılan Yüreğir'de ilçe statüsü kazanana dek bu sınırlar içinde 22 adet mahalle oluşumu tespit edilmiştir. Bu mahallelerin fiziksel olarak bir genişleme sonucunda oluşmadığı ve önceki yıllarda kurulan mahallelerin sınırları içinde yerleşen nüfusunun sayısının artmasına bağlı olarak oluştuğu sonucuna varılmıştır. Mahallelerin isimlerinin ise bir mekânsal ögeye, önemli şahıs isimlerine, coğrafi alana, kurgusal bir anlatıma dayanarak veya Ek-9 ve Ek-26'ya göre devlet tarafından verildiği sonucuna varılmıştır.

7.1.5. Yüreğir İlçesinin İmar Planları Üzerinden Değerlendirmesi

Cumhuriyet yönetiminden sonra Adana kentinin önemli tarımsal politikalara sahne olmasıyla birlikte artan nüfus ve büyüyen kentin planlanması aşamalı olarak Herman Jansen tarafından yapılmıştır (Saban Ökesli, 2011). 1940 yılına kadar Adana kenti; tarihi kent merkezi, onun kuzeyinde gelişen yeni kentsel doku ve merkezin doğu yakasında Taşköprü vasıtasıyla ulaşılan nokta ile ilişkili birbirinden kopuk yerleşim bölgelerinden oluşmaktadır. Herman Jansen'in planlama kararları doğrultusunda Seyhan bölümünün neredeyse tamamı uygulanmıştır (Saban Ökesli, 2011: 218). Karşıyaka'da ise Asri Mezarlık ve 1961 yılında açılan Girne Bulvarı dışında planın uygulanmadığı anlaşılmıştır.

1956 yılında Seyhan Barajı ve HES'in kurulması ile kent genelinde artan büyük ölçekli fabrikaların etkisinin görüldüğü 1960'lı yıllarda Yüreğir ilçesinin oluşturulan planlardan bağımsız olarak geliştiği görülmektedir. Kentin Seyhan kısmı ile ilişkisi ise tarihi kent merkezinin olduğu bölgede Taşköprü ve İlbey Güneş Caddesi ile sağlanırken kuzeye doğru gelişen bölüme Girne Bulvarı

vasıtasıyla ulaşıldığı düşünülmektedir. Tarıma dayalı sanayinin etkisiyle yaşanan gelişmelerin yeni bir imar planının gerekliliğini ortaya koymasıyla 1969 yılında hazırlanan nazım imar planında kentin kuzeye, kuzeybatıya ve kuzeydoğuya gelişimi öngörülmüş, Seyhan Nehri'nin kıyısındaki araziler için kuzeyde rekreasyon alanları önerilmiştir. Bu planlamanın önerdiği büyüme yönüne sadık kalarak gelişen kentte hızla göç alan Yüreğir'deki görünüm, 1970'lerde kentin batı yakasının çok gerisinde kalmıştır.

1986'lara kadar Seyhan Nehri'nin tam olarak kontrolünün sağlanamaması sebebiyle her iki yakada da nehrin kıyısındaki arazilerin kentsel kimlik kazanamadığı düşünülmektedir. Özellikle Girne Bulvarı'nın kuzeyindeki geniş taşkın arazileri sebebiyle Yüreğir'in, Seyhan bölümünden uzak noktadaki gelişiminin kentin iki yakasının birbiriyle ilişkini kestiği sonucuna varılmıştır.

7.2. Yüreğir İlçesinin 1950-1986 Yılları Arasındaki Fiziksel Yapısı ve Yerleşim Dokusunun Değerlendirilmesi

Yüreğir ilçesinin 1950 ve 1973 yıllarındaki arazi kullanımları ile Kevin Lynch'in imaj analizlerine dayanan kent imgesinin genel kullanımlarına yönelik bileşenleri olan düğüm noktaları, bölgeler, yollar, sınırlar ve referans noktalarının karşılaştırılması yapılarak kent ve bölge özelinde Yüreğir ilçesinin üstlendiği fonksiyon ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Son olarak Conzen'in geliştirdiği morfolojik analizlere bağlı olarak oluşturulan sokak dokusu ve doluluk-boşluk oranının dört zaman dilimi üzerinden ayrı ayrı çakıştırılması yapılarak ilçenin gelişiminde etkili olan faktörler değerlendirilmiştir.

7.2.1. Yüreğir İlçesinin 1950 ve 1973 Yıllarındaki Arazi Kullanımlarının Değerlendirmesi:

Yüreğir ilçesinin arazi kullanımlarının değerlendirilmesi 1950 ve 1973 yılları arasında karşılaştırılarak bu yıllar arasında kullanılan alanların sayısı ve çeşidi bakımından değişimi ortaya konulmuştur. Hava fotoğrafları ve hâlihazır haritaların altlık olarak kullanıldığı grafikler üzerinden hesaplanan kullanım

alanlarına göre 1950 yılında toplam alanın %64,7'sini tarım alanları ve %16,3'ünü müstakil kullanım alanları oluşturmaktadır (Çizelge 7.3). Böylece Yüreğir'de 1950'de en çok tarım ve müstakil alanların olduğu anlaşılmakla birlikte Yüreğir'in yerleşim bölgelerindeki nüfusun büyük oranda tarım alanlarında çalışan işçilerden oluştuğu düşünülmektedir.

Çizelge 7.3. 1950 ve 1973 yıllarında arazi kullanımlarının sayısı ve büyüklükleri

Arazi Kullanımları/Yıl	1950			1973		
	Adet	Alan (m^2)	Oran (%)	Adet	Alan (m^2)	Oran (%)
Müstakil Alanlar	?	1.000.315	16.3	?	3.713.512	24,25
Tarım Alanı/ Bağ, bahçe	?	3.980.009	64.7	?	7.454.235	48,7
Endüstriyel Alan	5	108.173	1.8	33	1.794.054	11,71
Sağlık Hizmetleri	1	22.633	0.37	3	24.479	0,16
Kamusal Alan	1	28.086	0.46	2	490.541	3,2
Eğitim Alanı	1	73.858	1.20	10	236.831	1,54
Kesimhane	1	77.858	1.27	1	54.167	0,35
Mezarlık	1	169.279	2.75	2	346.204	2,26
Ticari/Çarşı	2	140.459	2.28	2	21.103	0,13
Askeri Alan	1	324.486	5.28	1	935.487	6,11
Çiftlik	2	11.706	0.2	1	3.544	0,02
Cezaevi	-	-	-	1	30.694	0,2
Tuğla Ocağı	1	213.460	3.47	2	203.537	1,33
Toplam	16	6.150.322	100	58	15.308.388	100

1973 yılında ise 1950 yılındaki kullanım alanlarına ek olarak cezaevinin eklendiği ve toplam kullanılan alanların yaklaşık 1,5 kat arttığı anlaşılmıştır. Toplam kullanım alanının artması ile tarım alanlarının 1950 yılına göre 1,8 katına çıktığı, müstakil alanlarının oranının % 24,25, bağ ve bahçe oranının % 48,7 ve endüstriyel alanların oranının %11,71 olarak değiştiği görülmektedir.

1950 yılına kıyasla en büyük değişimin sanayi alanlarında olmasına 1956 yılında Seyhan Barajı ve HES 'in kurulması ile sulama olanaklarının artması sebep

olarak gösterebilir. Ayrıca Sulama kanalları ile nehir suyunun kontrollü olarak kullanılması ile tarım alanlarının toplam yüzölçümünün arttığı, tarıma dayalı sanayinin geliştiği, fabrika alanlarının arttığı ve buna bağlı olarak müstakil alanların ve nüfusun arttığı düşünülmektedir. Yerleşik nüfusun artması ile eğitim ve sağlık yapıları ile kentin geneline hizmet eden mezarlık alanlarının arttığı anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra fabrika, mezarlık, askeri alan, cezaevi ve kesimhane gibi alanlar tarihi kent merkezinin çeperinde kalan alanlara yerleştirildiğinden Yüreğir ilçesinin gelişiminin kentin dışında başladığı ancak buranın kent merkezine hizmet eden önemli bir bölge olduğu sonucuna varılmıştır.

7.2.2. 1950 ve 1973 Yıllarında Yüreğir İlçesinin İmaj Analizleri Üzerinden Değerlendirmesi

Genel kullanımlara yönelik bileşenlerin 1950 ve 1973 yıllarındaki sayıları üzerinden yapılan değerlendirmeye göre, 1973 yılına kadar düğüm noktasının yeri ve adedi aynı kalırken bu alandaki fiziksel unsurların sayısı ve büyüklüklerinin arttığı anlaşılmıştır (Çizelge 7.4). Düğüm noktası ve yolların sayısının değişmemesinin ışınsal sistemin sonucu olduğu ve bu gelişim sisteminde düğüm noktasının ve yolların Taşköprü'de odaklanması ile bölgenin işlevinin kentin uç noktalarından şehir merkezine ulaşımı sağlamak olduğu sonucuna varılmıştır. Oluşan bölgelerin sayısının, yayıldığı alanların, yapılaşmanın ve referans noktalarının sayısının artmasına bağlı olarak yaşanan gelişmelerin ise kendiliğinden, plansız ve ışınsal bir sistem üzerinden gerçekleştiği anlaşılmıştır.

Çizelge 7.4. 1950 ve 1973 yıllarında genel kullanımlara yönelik bileşenlerin sayısı ve unsurları

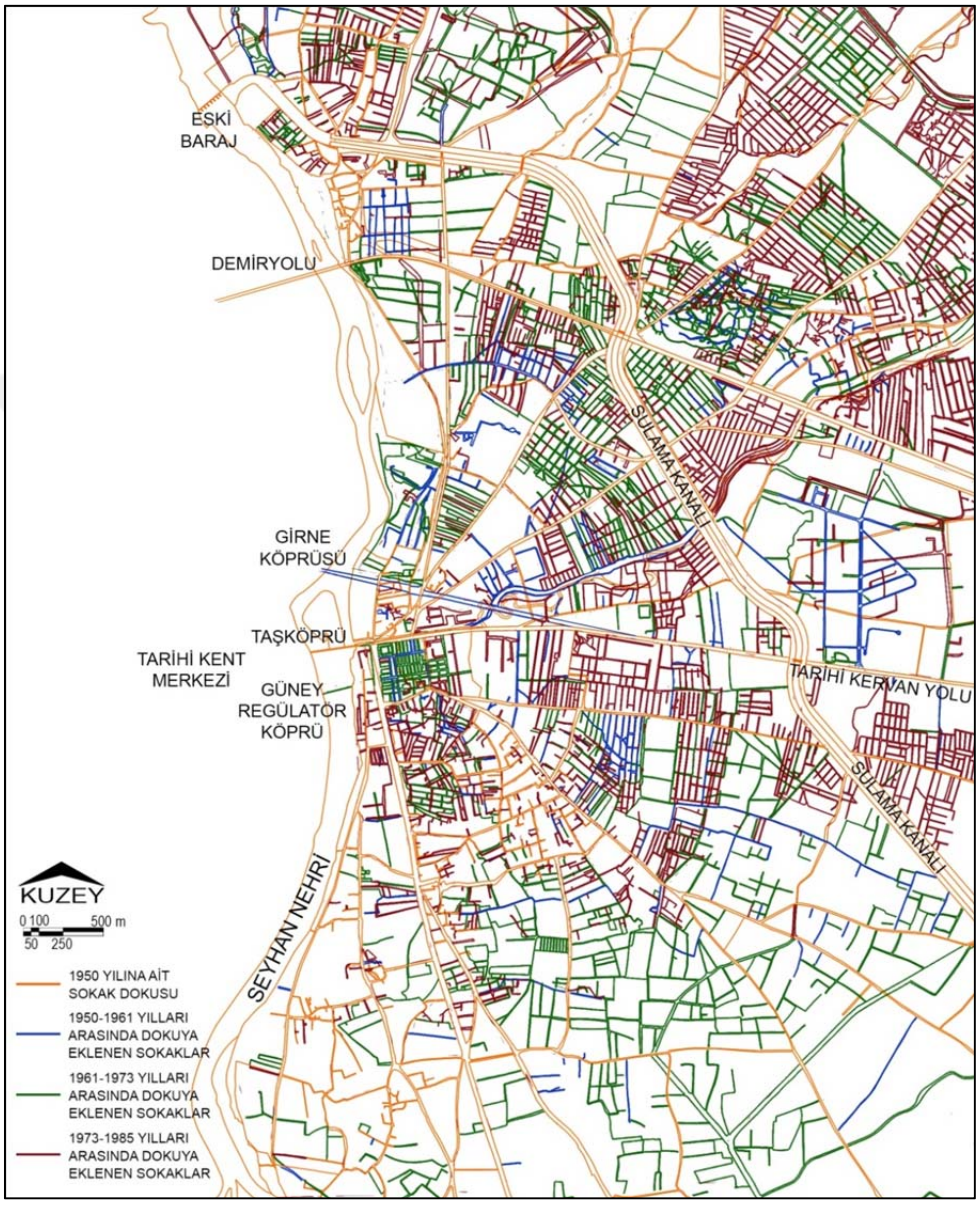
Bileşenler/ Yıl		1950	1973
Düğüm Noktası	Adet	1	1
	Unsurlar	1 hastane, 1 fabrika, 1 kamu yapısı, 1 çarşı, yerleşim ve tarım alanları	6 fabrika, 2 okul, 1 cezaevi, 1 kamu yapısı, 2 çarşı, 2 sağlık yapısı, yerleşim ve tarım alanları
Bölgeler	Adet	7	14
Yollar	Adet	16	16

	Unsurlar	15 adet karayolu ve demiryolu	15 adet karayolu ve demiryolu
Sınırlar	Adet	19	20
	Unsurlar	3 adet su ögesi, demiryolu ve 15 adet karayolu	4 adet su ögesi, demiryolu ve 15 adet karayolu
Referans Noktası	Adet	19	28
	Unsurlar	1 kışla, 1 baraj, 1 okul, 3 köprü, 2 çiftlik, 1 tuğla ocağı, 4 fabrika, 1 çarşı, 1 kamu yapısı, 1 mezarlık, 1 pasaj, 1 hastane ve 1 mezbaha	1 kışla, 1 baraj, 2 okul, 4 köprü, 1 çiftlik, 1 tuğla ocağı, 13 sanayi yapısı, 1 çarşı, 1 cezaevi, 1 kamu yapısı, 1 mezarlık, 1 hastane ve 1 mezbaha

7.2.3. 1950-1986 Yılları Arasındaki Süreçte Yüreğir İlçesinin Morfolojik Analizler Üzerinden Değerlendirmesi

Yüreğir ilçesinin geçirdiği morfolojik süreçler Conzen'in geliştirdiği kentsel morfoloji yöntemine dayandırılarak 1950-1986 yılları arasında sokakların, yapı adalarının, yapı parsellerinin ve binaların değişimi ortaya konulmuştur. Sokak dokusu ve doluluk oranındaki değişim 1950, 1961, 1973 ve 1985 yıllarına ait diyagramların çakıştırılmasıyla değerlendirilmiş, bölgenin değişiminde etkili olan faktörler ile planlanan veya plansız gelişen süreçlerde yaşanan bir takım gelişmeler ortaya konmuştur. Ulaşılan kadastro haritalarında sadece Cumhuriyet Mahallesi'nin 1950 ve 1973 yıllarındaki parsel bilgilerinin bulunması sebebiyle ilçenin 1950-1986 yılları arasındaki sürecini karşılaştırmalı olarak değerlendirmek açısından bu materyallerin yeterli olmayacağı kanaatine varılmıştır. Bu sebeple yapı adası-parsel ilişkisi ve bina-parsel ilişkisinin değerlendirmesi "Fiziksel Yapı ve Yerleşim Dokusu" başlığı altındaki tespitlerle sınırlı kalmıştır.

7.2.3.1. Sokak Dokusunun Değişimi Üzerinden Değerlendirme

Şekil 7.1. Yüreğir ilçesinin 1950-1986 yılları arasındaki sokak dokusunun değişimi grafiği (1950, 1961, 1973 ve 1985 yıllarına ait sokak dokusu diyagramları çakıştırılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

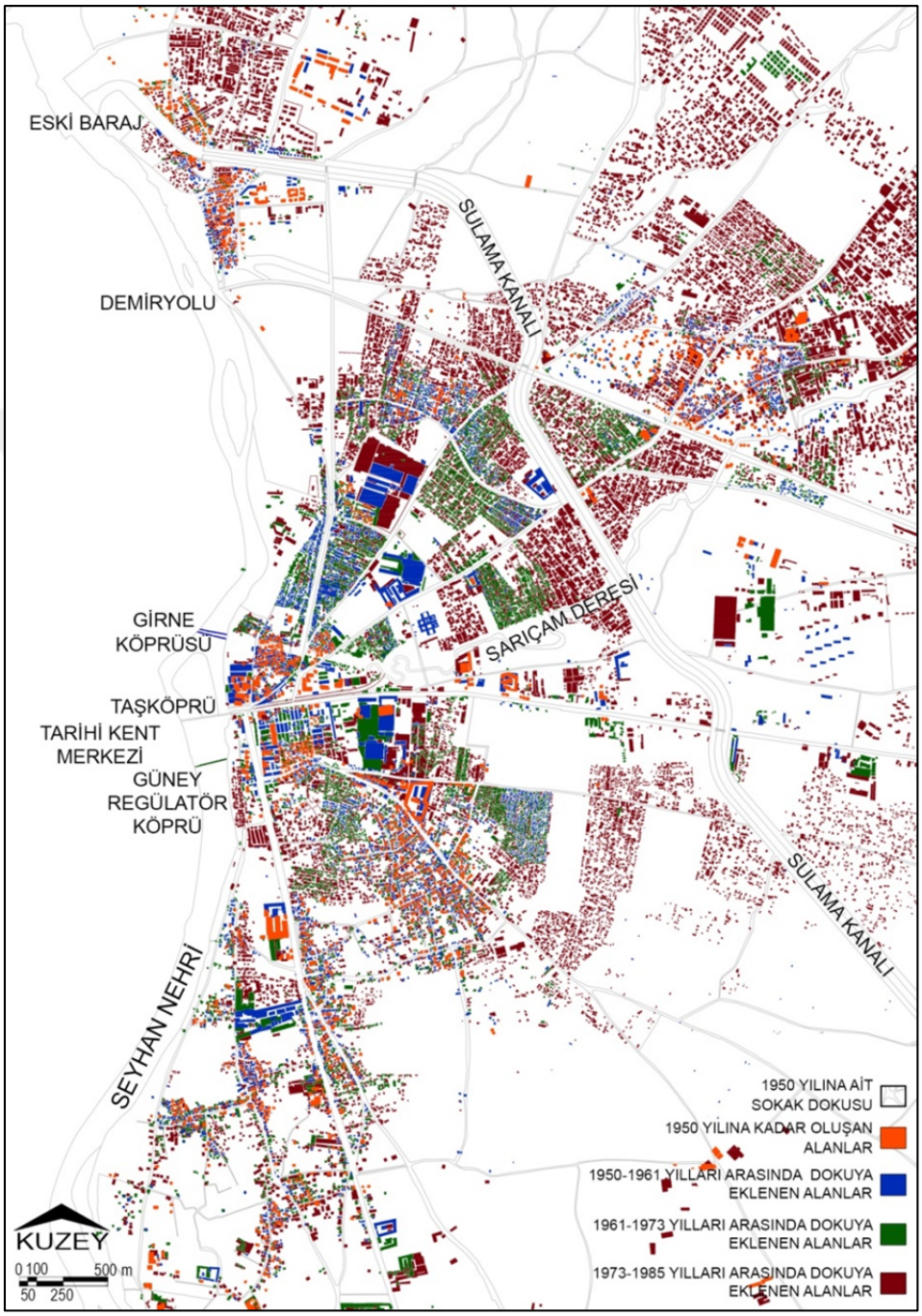
Yerleşme hakkında bilgiler barındıran sokak dokusu diyagramlarının çakıştırılması ile Yüreğir ilçesinin 1950-1986 yılları arasındaki değişimi ve bu değişimin yapılaşma üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Şekil 7.1'e göre; 1950 yılına kadar oluşan sokakların 1986 yılına kadar değişmediği, bunlardan ışınsal sistemin parçası olan yolların 1986 yılına kadarki gelişen sokak örüntüsünün ana arterlerini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Ana arterler 1950 yılında oluşsa da Taşköprü yakınına Girne Bulvarı'nın ve yeni bir köprünün açılması, Sarıçam Deresi'nin yatağının düzenlenmesi ve Sanayi Çarşısı'nın oluşması gibi önemli değişimlerin 1961 yılına kadar gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca yerleşim alanlarının kuzeydoğuya doğru genişlemesi ile Sarıçam Deresi'nin DSİ 1. Sulama Kanalı ile demiryolu arasındaki yatağının 1985 yılına kadar, demiryolunun kuzeydoğu kısmındaki yatağının ise 1973 yılına kadar düzenlendiği anlaşılmaktadır.

1973 yılında Girne Bulvarı'nın kuzeyinde görülen ızgara sistemdeki sokak dokusunun ise kendiliğinden oluşmadığı ve bir imar planı çerçevesinde geliştiği düşünülmektedir. 1985 yılındaki sokak dokusundaki gelişmeye göre kentin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerindeki alanlarında benzer sistemdeki sokakların tespit edilmesi, kentin yerleşim alanlarının bu bölgelere kaydığı sonucunu doğurmaktadır. Böylece ilçenin 1970'lerden sonraki gelişimine göre, oluşturulan imar planlarına yapı adası ve parsel özelinde sadık kalındığını söylemek mümkündür.

7.2.3.2. Dolu-Boş Oranı Üzerinden Değerlendirme

Yüreğir'in dolu-boş oranındaki değişimi 1950, 1961, 1973 ve 1985 yıllarına ait grafikler ile ortaya konulmuştur. Sokak dokusu içerisindeki dolu alanların hangi yıllarda nerelerde yoğunlaştığı ve bu alanların ne ifade ettiği dolu-boş oranı diyagramlarının çakıştırılması sonucunda değerlendirilmiş ve doluluk oranının fazla veya az olduğu alanlarda bu durumu etkileyen nedenler tartışılmıştır.

Şekil 7.2. Yüreğir ilçesinin 1950-1986 yılları arasındaki dolu-boş oranı değişimi grafiği (1950, 1961, 1973 ve 1985 yıllarına ait dolu-boş oranı diyagramları çakıştırılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

Şekil 7.2'deki diyagrama göre 1950 yılındaki dolu alanların bütün yıllar içinde en az orana sahip olduğu görülmektedir. 1961 yılına kadar oluşan yapıların 1950 yılındaki dokunun içinde veya çevresinde geliştiğini, bunlardan fabrikaların doluluk oranındaki artışı belirleyen en önemli ögeler olduğunu söylemek mümkündür. 1973 yılına kadar fabrika alanlarının metrekarelerinin arttığı ve yapı alanlarının kentin bu yıla kadar boş kalan arazilerine yayıldığı anlaşılmaktadır. Bu yayılmanın ise sokak dokusunda görüldüğü gibi düzenli olmaması ve 1969 yılına ait nazım imar planındaki işlevsel bölgelerle ilgili alınan kararlara sadık kalınmaması sebebiyle plansız olduğu sonucuna varılmıştır.

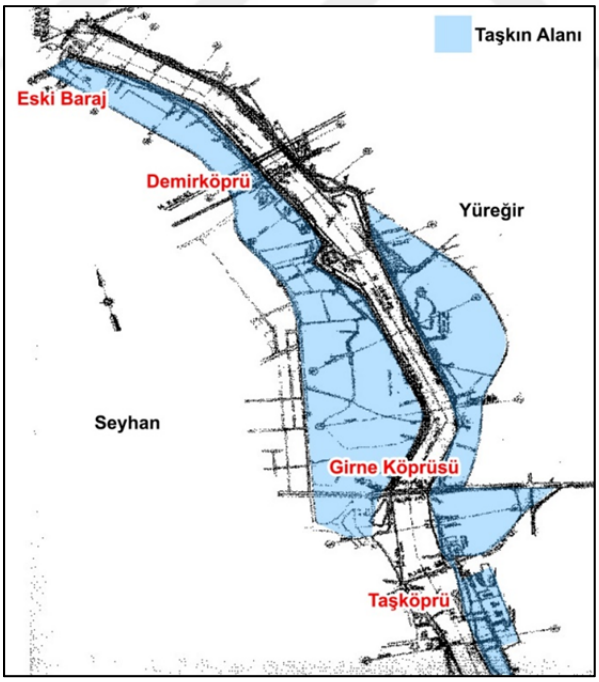
1986 yılına kadar yayılmanın büyük oranda arttığı; Girne Bulvarı'nın güneyinde doğu yönünde, kuzeyinde ise kuzeydoğu yönünde geliştiği sonucuna varılmıştır. Doluluk oranının kuzeydoğu yönünde artmasının büyük yüz ölçümlere sahip sanayi yapılarının daha çok Girne Bulvarı'nın kuzeyinde yer almasıyla ilişkilendirilirken, güneyde oluşan eski yerleşim alanlarında fabrika kurmak için uygun boyutlara ve biçimlere sahip arazilerin sayısının yetersiz olduğu söylenebilir. Ayrıca tarım alanları ile yakın ilişkili olması sebebiyle imar planlarının öngörüsüne göre güneydeki bölgede bazı güzergâhlar dışında fabrika kurulmadığı sonucuna varmak mümkündür.

Şekil 7.3. Kuzey Regülatör (sol) (URL 47) ve Güney Regülatör Köprü'ye (sağ) (URL 48) genel bakış

Girne Bulvarı doğrultusundaki ve bulvarın kuzeyindeki doluluk oranında görülen artışta etkili olduğu düşünülen bir diğer faktör Güney Regülatör Köprü'nün kurularak Eski Baraj ve bu köprü arasındaki nehir suyu seviyesinin düzenlenmesidir (Şekil 7.3). Yurtal vd.'nin (2003) ifade ettiğine göre su seviyesinin kontrolünü sağlayan yapıların ise 1986 yılına kadar tamamlanabildiği anlaşılmıştır. Bu sebeple, özellikle nehir suyunun geçişinin zor olduğu köprüler arasında kalan Girne Bulvarı'nın kuzeyindeki taşkın alanlarının (Şekil 7.4) büyük bir kısmının kullanım amacı olmadığı anlaşılmıştır.

1986 yılına kadar ve günümüzde Güney Regülatör Köprü'nün güneyinde setlerin olmaması sebebiyle su seviyesinin kontrol altında tutulamadığı ve nehir yakınındaki arazilerin taşkın alanı olabilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir (Şekil 7.5). sözü edilen zaman diliminde Güney Regülatör Köprü'nün güneyinde ve Seyhan Nehri'ne yakın kesimlerde doluluk oranında büyük değişimler yaşanmaması bu durumu doğrulayan niteliktedir.

Şekil 7.4. Yüreğir ve Seyhan ilçelerinde Seyhan Nehri'nin Eski Baraj ile Taşköprü arasındaki yatakları (Yurtal vd., 2003: 2943)

Şekil 7.5. Güney Regülatör Köprü'nün kuzeyi (üst) (URL 49) ve güneyindeki (alt) (Yazarın arşivi) su seviyeleri

7.3. Yüreğir İlçesinde 20.Yüzyılda Oluşan Mahallelerin Değerlendirilmesi

Yüreğir ilçesinde 1950 yılında varlığı tespit edilen ve kadastro haritasında parsel bilgilerine ulaşılan Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin arazi kullanımları karşılaştırılmıştır. Lynch Analizi üzerinden yapılan değerlendirmede ise 1950 ve 1986 yıllarındaki mevcut mahallelerde oluşan düğüm noktaları, yollar, sınırlar, referans noktaları ve bölgeler diyagramlar ve çizelgelerle ortaya konmuştur. Yapılan değerlendirmelerle sözü edilen mahallelerin yüklendiği işlevler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

7.3.1. Yüreğir İlçesinde 20. Yüzyılda Oluşan Mahallelerin Arazi Analizinin Değerlendirmesi

Yüreğir ilçesinin 1950 yılına ait Adana Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü'nün "Merkez İlçe Arşivi"nde yer alan Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin ada-parsel bilgileri doğrultusunda oluşturulan Çizelge 6.1, Çizelge 6.3 ve Çizelge 6.10'un birleştirilmesi sonucu arazi analizleri yapılmıştır. Parsel kullanımı, kullanım adedi ve toplam parsel alanını gösteren veriler üzerinden bahsi geçen üç mahallenin işlevleri ve ilçe geneline göre yüklendiği fonksiyonlar değerlendirilmiştir (Çizelge 7.5).

Çizelge 7.5. 1950 yılında Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin arazi kullanımları üzerinden analizi (Çizelge 6.1, Çizelge 6.3 ve Çizelge 6.10'deki veriler kullanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.)

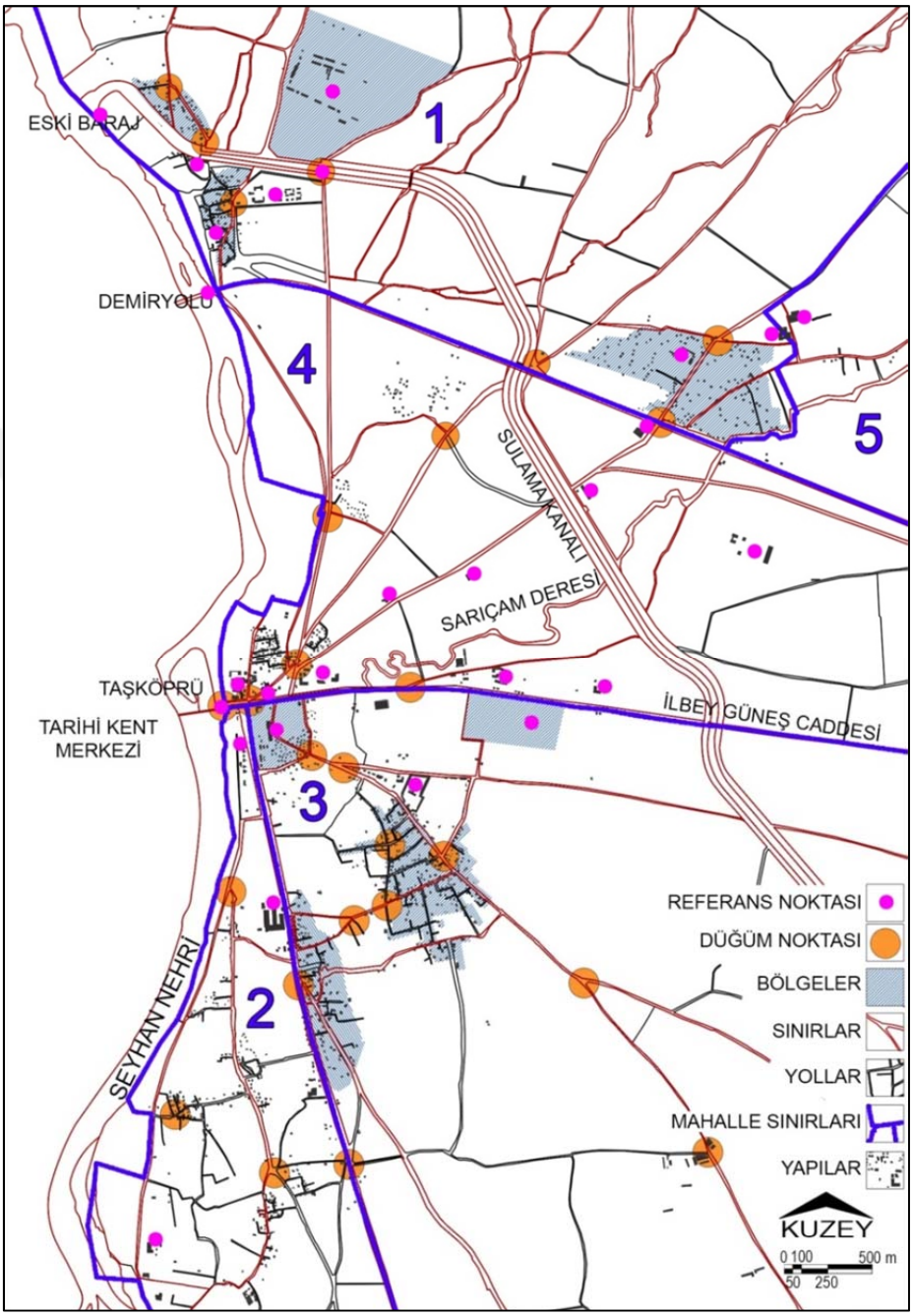
Parsel Kullanımı	Kullanım Adedi			Toplam (Adet)	Toplam Parsel Alanı (m^2)			Toplam (m^2)
	Köprülü Mah.	Seyhan Mah.	Karşıyaka Mah.		Köprülü Mah.	Seyhan Mah.	Karşı-yaka Mah.	
Ev	158	316	125	599	271160	565690	367631	1204481
Oran (%)	26	53	21	48	22,5	47	30,5	24,08
Arsa-tarla bağ-bahçe	58	371	59	488	420984	1632038	1128736	3181758
Oran (%)	12	76	12	40	13,2	51,3	35,5	63,58
Depo	1	-	-	1	125	-	-	125
Oran (%)	100	0	0	0,1	100	0	0	0,002
Okul	1	1	1	3	8417	5760	730	14907
Oran (%)	33	33	33	0,2	56	39	5	0,3
Dükkân	-	30	11	41	-	20398	4854	25252
Oran (%)	0	73	27	3,4	0	81	19	0,5
Fabrika	-	2	1	3	-	5118	14015	19133
Oran (%)	0	67	33	0,2	0	27	73	0,38
Su Arkı	-	3	-	3	-	2116	-	2116
Oran (%)	0	100	0	0,2	0	100	0	0,04
Hastane	-	1	-	1	-	21010	-	21010
Oran (%)	0	100	0	0,1	0	100	0	0,42
Karakol	-	1	-	1	-	28	-	28
Oran (%)	0	100	0	0,1	0	100	0	0,0005
Ahır	-	2	-	2	-	1935	-	1935
Oran (%)	0	100	0	0,2	0	100	0	0,04
Un değirmeni	-	1	-	1	-	502	-	502
Oran (%)	0	100	0	0,1	0	100	0	0,01
Mezarlık	-	1	-	1	-	2043	-	2043
Oran (%)	0	100	0	0,1	0	100	0	0,04
Belirtilmemiş	21	17	30	68	176061	178984	175289	530334
Oran (%)	31	25	44	5,6	33	34	33	10,6
Toplam	240	745	227	1212	876747	2435622	1691255	5003624
Oran	20	61	19	100	17,6	48,6	33,8	100

1950 yılında kaydı bulunan 13 adet kullanım alanından tarla veya bağ-bahçe olarak kaydedilen parseller Köprülü, Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinin toplam alanlarının %63,58'ini oluşturmaktadır (Çizelge 7.5). Böylece bahsi geçen mahallelerde tarım alanları, mahalle sınırları içindeki en fazla alana sahip kullanımlar olup toplam arsa-tarla ve bağ-bahçe alanların % 51,3'ü Seyhan Mahallesi'nde yer almaktadır.

Tarım alanlarından sonra en fazla parsel alanına sahip kullanım olan konutların toplam adedinin %53'ü ve toplam parsel alanının % 47'si yine Seyhan Mahallesi'nde yer almaktadır. Her mahallede konutların yani yerleşim alanlarının varlığına bağlı olarak birer adet eğitim yapısı bulunmakla birlikte ticarethaneler Seyhan ve Karşıyaka mahallelerinde; karakol, hastane, değirmen, ahır ve mezarlık gibi diğer işlevler yalnızca Seyhan Mahallesi'nde yer almaktadır. Arazi kullanımlarındaki bu dağılım ile Seyhan Mahallesi'nin diğer iki mahalleye göre daha stratejik bir noktada yer aldığı ve işlev çeşitliliği ile merkezi bir rol üstlendiği sonucuna varılmıştır.

7.3.2. Yüreğir İlçesinde 20. Yüzyılda Oluşan Mahallelerin Lynch'in Analizi Üzerinden Değerlendirme

Yüreğir ilçesinin 1950-1986 yılları arasında oluşan mahallelerindeki düğüm noktası, bölgeler, yollar, sınırlar ve referans noktası olarak belirlenen bileşenlerin değişimleri diyagramlarla ve sayısal veri sunan çizelgelerle tespit edilmiştir. 1950 yılında Yüreğir ilçesindeki mahallelerin Lynch analizine göre; sınır ögesi olan unsurların doğrusal, uzun yollar ve su ögesinden oluştuğu; bu ögelerden bazılarının aynı zamanda mahalle sınırlarını oluşturduğu anlaşılmıştır.

Şekil 7.6. 1950 yılında Yüreğir ilçesindeki mahallelerin Lynch Analizleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Şekil 7.6'da 1 numara ile işaretlenen Köprülü Mahallesi ve 3 numara ile işaretlenen Cumhuriyet Mahallesi gibi organik sokak dokusunun olduğu yerleşim alanlarında, sokakların daha fazla kesişmesi sebebiyle düğüm noktası sayısının diğer mahallelere göre fazla olduğu düşünülmektedir. Referans noktaları ise düğüm noktaları yakınında veya yol güzergâhları üzerinde dağınık olarak yer almaktadır.

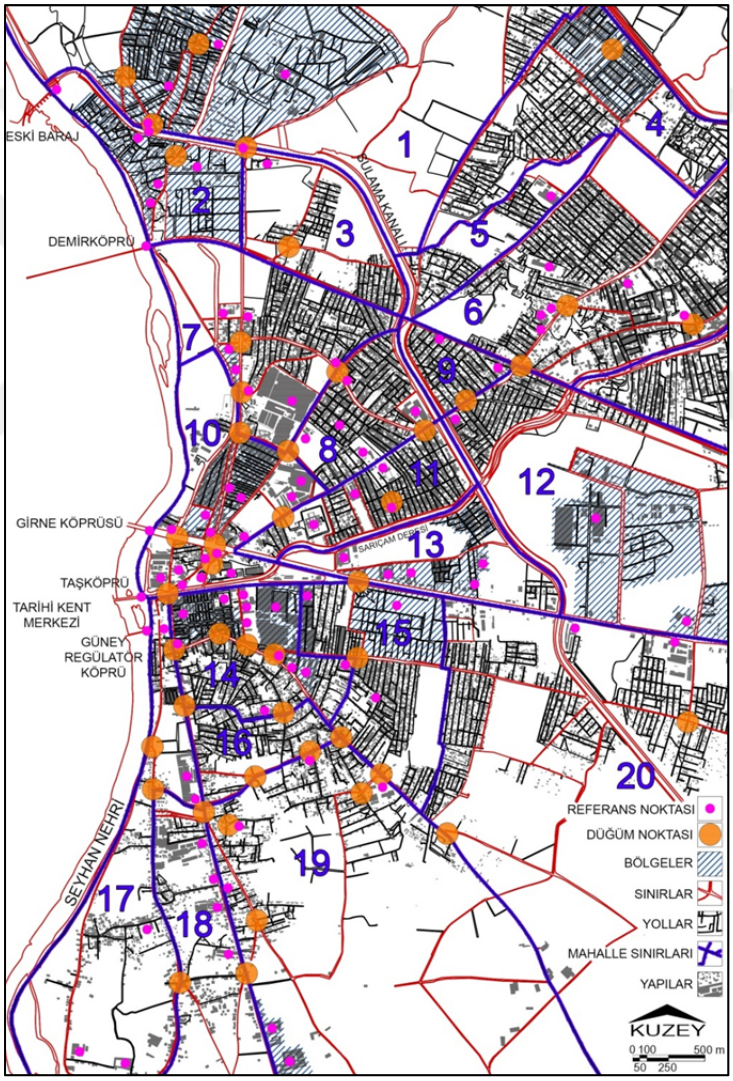
Çizelge 7.6. 1950 yılında Yüreğir ilçesindeki mahallelerin Lynch Analizlerinin sayısal verileri (Şekil 7.6'nın sayısal sonuçlarını içermektedir.)

1950 yılındaki mahalleler /Kullanım Bileşenleri	Bölgeler	Düğüm Noktası	Referans Noktası
1.Köprülü Mahallesi	4	6 (1'i mahalle sınırında)	9 (1'i mahalle sınırında)
2. Seyhan Mahallesi	0	7 (4'ü mahalle sınırında)	4 (1'i mahalle sınırında)
3.Cumhuriyet Mah.	4	12 (4'ü mahalle sınırında)	3
4.Karşıyaka Mah.	0	7 (5'i mahalle sınırında)	12 (2'si mahalle sınırında)
5.Kiremithane Mah.	0	0	1
Toplam	8	24	27

1950 yılında var olan beş mahallede oluşan sekiz adet bölgenin dördü Köprülü Mahallesi'nde diğer dördü ise Cumhuriyet Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 7.6'da 1 numara ile işaretlenen Köprülü Mahallesi ve 3 numara ile işaretlenen Cumhuriyet Mahallesi gibi organik sokak dokusunun olduğu yerleşim alanlarında, sokakların daha fazla kesişmesi sebebiyle düğüm noktası sayısının diğer mahallelere göre fazla olduğu düşünülmektedir. Referans noktaları ise düğüm noktaları yakınında veya yol güzergâhları üzerinde dağınık olarak yer almaktadır.

Çizelge 7.6). Oluşan bu bölgelerden biri dışında diğer bölgeler, düğüm noktası veya referans noktası barındırmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet Mahallesi'nin düğüm noktası sayısının fazla olmasına rağmen referans noktası sayısının en az olduğu mahallelerden biri olduğu anlaşılmıştır.

Yapılan bu tespitlere bağlı olarak düğüm noktasının, yerleşme bölgesi özelliği gösteren konut alanlarında ve sokak örüntüsünün fazla olduğu alanlarda daha fazla oluştuğu düşünülmektedir. Ancak bu alanlarda tek tip işlev ve yakın ölçekte fiziksel unsur bulunmasından dolayı referans noktasının az sayıda oluştuğu kanaatine varılmıştır. Böylelikle Karşıyaka Mahallesi'ndeki sayıca en fazla olan referans noktasının işlev farklılığı, uzaklık veya yapılardaki ölçek farklılığından kaynaklı olarak oluştuğunu söylemek mümkündür.

Şekil 7.7. 1985 yılında Yüreğir ilçesindeki mahallelerin Lynch Analizleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

1986 yılına kadar oluşmuş 20 adet mahallenin Lynch analizine göre ise; sınır ögelerinin 1950 yılındaki sınır ögeleri ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Düğüm noktaları genel olarak mahalle sınırlarını belirleyen güzergâhlar üzerinde artmıştır. Ancak Karataş Yolu, İlbey Güneş Caddesi ve Girne Bulvarı gibi önemli güzergâhlardaki artışın Kozan Yolu ve Süleyman Vahit Caddesi'ndeki artış kadar büyük oranda olmadığı görülmektedir (Şekil 7.7). Yedi adet mahallenin sınırlayıcı ögesi olan Kozan Yolu ve beş adet mahallenin sınırlayıcı ögesi olan Süleyman Vahit Caddesi'nde insan ve fiziksel çevre arasında ilişki kurmanın Girne Bulvarı gibi geniş bir ulaşım güzergâhına göre daha kolay olduğu düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak düğüm noktası oluşumunu, sokakların genişliği ve yerleşim alanlarıyla ilişkisinin etkilediği sonucuna varılmıştır.

1985 yılındaki Lynch Analizi diyagramının sayısal verilerine göre ise Seyhan Mahallesi'nde bölge oluşmadığı; en fazla bölge, düğüm noktası ve referans noktası oluşumunun Sinanpaşa Mahallesi'nde ve ikinci olarak Cumhuriyet Mahallesi'nde yer aldığı anlaşılmıştır (Çizelge 7.7). 1950 yılında tek tip işlev ve benzer büyüklükteki yapılar sebebiyle referans noktası sayısı az olan Cumhuriyet Mahallesi'nde sanayi, eğitim, kültürel ve kurumsal yapı sayısındaki ve büyüklüklerindeki artışa bağlı olarak referans noktası sayısının arttığı düşünülmektedir. Ayrıca Cumhuriyet Mahallesi'nin sınırlarının küçülmesine rağmen düğüm noktası sayısındaki artışı, Taşköprü'ye yakın bir noktada yer alması ve mahalle sınırları içinde Süleyman Vahit Caddesi ile kesişen yeni sokaklar oluşması ile ilişkilendirmek mümkündür. Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan Sinanpaşa Mahallesi'nin kurulduğu alanda ise 1986 yılına kadar kullanım çeşitliliği, sokak ve yerleşme alanlarının artışına bağlı olarak düğüm noktası ve referans noktalarının arttığı düşünülmektedir. Bu bileşenlerin Cumhuriyet Mahallesi ile daha yakın ilişkili olan Seyhan Nehri, Girne Bulvarı ve İlbey Güneş Caddesi üçgeni içinde kalan bölgede yoğun olarak bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Sinanpaşa ve Cumhuriyet Mahallesi'nin, barındırdığı önemli unsurlar ve güzergâhlar sebebiyle merkezi roller üstlendikleri sonucuna varılmıştır.

Çizelge 7.7. 1986 yılına kadar Yüreğir ilçesinde oluşan mahallelerin Lynch Analizlerinin sayısal verileri (Şekil 7.7'nin sayısal sonuçlarını içermektedir.)

1950 yılındaki mahalleler	1986 yılındaki mahalleler /Kullanım Bileşenleri	Bölgeler	Düğüm Noktası	Referans Noktası
1. Köprülü Mah.	1.Kışla Mahallesi	2	4 (1'i sınırda)	6 (2'si sınırda)
	2.Köprülü Mahallesi	2	2 (1'i sınırda)	8 (3'ü sınırda)
	3.Kazım Karabekir Mahallesi	0	1	1
	4.PTT Evleri Mah.	1	1	0
	5.Serinevler Mahallesi	0	0	1
2. Seyhan Mah.	17.Seyhan Mahallesi	0	7 (5'i sınırda)	8 (1'i sınırda)
	18.Haydaroğlu Mah.	0	4 (4'ü sınırda)	4
3. Cumhuriyet Mah.	14.Cumhuriyet Mah.	3	8 (5'i sınırda)	12
	15.Anadolu Mah.	1	4(4'ü sınırda)	3
	16.Yamaçlı Mahallesi	0	6 (6'sı sınırda)	0
	19.Güneşli Mahallesi	1	10 (7'si sınırda)	6
	20.19 Mayıs Mahallesi	0	2 (1'i sınırda)	2
4. Karşıyaka Mah.	7.Yavuzlar Mahallesi	1	5 (4'ü sınırda)	7
	8.Akıncılar Mahallesi	0	3 (3'ü sınırda)	5
	9.Tahsilli Mahallesi	0	2 (2'si sınırda)	2
	10.Sinanpaşa Mah.	3	9 (6'sı sınırda)	17 (2'si sınırda)
	11.Sarıçam Mahallesi	0	3 (2'si sınırda)	4
	12.Dervişler Mahallesi	2	2 (2'si sınırda)	3
	13.Özgür Mahallesi	1	1 (1'i sınırda)	5
5. Kiremithane Mah.	6. Kiremithane Mah. (bir kısmı Köprülü Mahallesi'nden ayrılmıştır.)	0	3 (1'i sınırda)	6
Toplam	20	17	77	97

7.4. Yüreğir İlçesinde 1950-1986 Yılları Arasında Oluşan Fiziksel Unsurların Mahalleler Üzerinden Değerlendirmesi

Yüreğir ilçesinin fiziksel unsurları "Mahalleler" bölümünde ortaya konulmuş, günümüze ulaşan veya kapsamlı bilgi edinilen unsurlar ise mahallelerin 1986 yılındaki sınırları içinde ayrı başlıklar altında açıklanmıştır. Bu başlık altında ise 1950-1986 yılları arasındaki mevcut mahallelerin sınırları içinde yer alan mekânsal ögelerin mahallelere göre dağılımı verilmiştir. 1950, 1950-1961, 1961-1973 ve 1973-1986 yılları arasında oluşan fiziksel unsurların çeşitleri ve sayıları belirlenerek değişimlerin sebepleri değerlendirilmiştir.

Çizelge 7.8. Yüreğir ilçesinde 1950 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların mahallelere göre dağılımları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Mevcut mahalleler/Fiziksel Unsurlar	Fabrika	Okul	Hastane	Sinema	Kamusal	Ticari	Cezaevi	Mezarlık	Hamam	Karakol	Kışla	Tuğla O.	Dini yapı	Çiftlik
Köprülü Mah.	1	2									1		1	
Seyhan Mah.	3		1							1				
Cumhuriyet Mah.	1					2		1						
Karşıyaka Mah.	4				1	1								
Kiremithane Mah.								1				1		1
Toplam	**9**	**2**	**1**	**0**	**1**	**3**	**0**	**2**	**0**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**

Yüreğir ilçesinde 1950 yılına kadar oluşan mahallelerdeki fiziksel unsurların dağılımına göre sayıca en fazla bulunan unsurun fabrika olduğu ve Kiremithane dışındaki bütün mahallelerde fabrika yapısının yer aldığı tespit edilmiştir (Çizelge 7.8). Köprülü Mahallesi'nin batı kesiminde yer alan bölgede yerleşik bir nüfusun olmasının eğitim yapılarına olan ihtiyacı doğurduğu ve mahallenin sınırlarının geniş olması sebebiyle yerleşim bölgesi dışındaki alanlarda kışla ve fabrika gibi yapıların yer aldığı düşünülmektedir. Seyhan Mahallesi'ndeki karakolun ise,

Taşköprü gibi önemli bir kontrol noktası ile kesişen bir alanda kurulmuş olması sebebiyle yapıldığını söylemek mümkündür.

En fazla fabrikanın bulunduğu Karşıyaka Mahallesi'nin Cumhuriyet ve Köprülü mahallelerinde olduğu gibi eski yerleşim bölgelerinin bulunmayışı, arazilerinin büyük ölçekte olması ve Köprülü ile Kiremithane mahalleleri kadar kent merkezine uzak noktada yer almaması gibi sebeplerle fabrika kurulması için daha elverişli koşullara sahip olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 7.9. Yüreğir ilçesinde 1961 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların mahallelere göre dağılımları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Mevcut mahalleler/Fiziksel Unsurlar	Fabrika	Okul	Hastane	Sinema	Kamusal	Ticari	Cezaevi	Mezarlık	Hamam	Karakol	Kışla	Tuğla O.	Dini yapı	Çiftlik
Köprülü Mah.	1	3						1			1		2	
Seyhan Mah.	4	1	1							1				
Cumhuriyet Mah.	5	1		2	1	1								
Güneşli Mah.	1													
Yamaçlı Mah.														
Anadolu Mah.	1							1						
Yavuzlar Mah.	3	1		1										
Sinanpaşa Mah.	5	1		2	1	1								1
Sarıçam Mah.	3		1		2		1							
Kiremithane Mah.								2				1		1
Toplam	**23**	**7**	**2**	**5**	**4**	**2**	**1**	**4**	**0**	**1**	**1**	**1**	**2**	**2**

1961 yılına kadar oluşan 10 adet mahalledeki fiziksel unsurlar içinde fabrikaların sayısı 23 olarak belirlenmiştir (Çizelge 7.9). Okulların sayısının yalnızca beş adet mahallede, sinemaların ise okul yapısı bulunan üç mahallede arttığı tespit edilmiştir. Hem okul hem de sinema bulunan mahallelerden ikisi

1950'lerden sonra kurulan Sinanpaşa ve Yavuzlar mahalleleri olup fiziksel unsur çeşitliliği bakımından en çok artış Sinanpaşa Mahallesi'nde görülmektedir.

Çizelge 7.10. Yüreğir ilçesinde 1973 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların mahallelere göre dağılımları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Mevcut mahalleler/Fiziksel Unsurlar	Fabrika	Okul	Hastane	Sinema	Kamusal	Ticari	Cezaevi	Mezarlık	Hamam	Karakol	Kışla	Tuğla O.	Dini yapı	Çiftlik
Köprülü Mah.	2	4			1			1			1		2	
Seyhan Mah.	3	2	1											
Haydaroğlu Mah.	5			1										
Cumhuriyet Mah.	6	4		3	2	2								
Güneşli Mah.	8	2		1										
Yamaçlı Mah.														
Anadolu Mah.	3	1			1			1						1
Yavuzlar Mah.	1	2		1										
Akıncılar Mah.	2	1			1								1	
Sinanpaşa Mah.	5	2	1	4	1	1			1				1	1
Sarıçam Mah.	6	1	1		2		1							
Kiremithane Mah.							2					1		1
Toplam	**41**	**19**	**3**	**10**	**8**	**3**	**3**	**2**	**1**	**0**	**1**	**1**	**4**	**3**

1973 yılına kadar kurulan mahallelerden Kiremithane ve Yamaçlı dışındaki 10 adet mahallede 41 adet fabrika, Haydaroğlu ve Kiremithane mahalleleri dışındaki diğer mahallelerde toplam 19 adet okul bulunmaktadır (1961 yılına kadar oluşan 10 adet mahalledeki fiziksel unsurlar içinde fabrikaların sayısı 23 olarak belirlenmiştir (Çizelge 7.9). Okulların sayısının yalnızca beş adet mahallede, sinemaların ise okul yapısı bulunan üç mahallede arttığı tespit edilmiştir. Hem okul hem de sinema bulunan mahallelerden ikisi 1950'lerden sonra kurulan Sinanpaşa ve Yavuzlar mahalleleri olup fiziksel unsur çeşitliliği bakımından en çok artış Sinanpaşa Mahallesi'nde görülmektedir.

Çizelge 7.10). Sinanpaşa Mahallesi, fiziksel unsurların çeşitliliği bakımından ilk sırada yer alırken fabrika sayısının son 12 yılda değişmediği görülmektedir. Cumhuriyet Mahallesi'nin sınırlarının küçülmesi ve yerleşim alanlarının artmasıyla büyük ölçekteki arazilerin Güneşli Mahallesi'nin sınırları içinde kaldığı

anlaşılmıştır. Aynı zamanda Güneşli Mahallesi'nin büyük bir kısmının Karataş Yolu üzerinde olması ile fabrika sayısının artmış olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde Haydaroğlu, Cumhuriyet ve Sarıçam mahallelerindeki fabrika sayısının artışını da mahallelerin Karataş Yolu ve Girne Bulvarı üzerinde bulunmasıyla ilişkilendirmek mümkündür.

Çizelge 7.11. Yüreğir ilçesinde 1986 yılına kadar oluşan mahalleler ve fiziksel unsurların yıllara göre dağılımları (Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Mevcut mahalleler/ Fiziksel Unsurlar	Fabrika	Okul	Hastane	Sinema	Kamusal	Ticari	Cezaevi	Mezarlık	Hamam	Karakol	Kışla	Tuğla O.	Dini yapı	Çiftlik
Kışla Mah.	1	1			1			1			1		1	
Köprülü Mah.		3											1	
Kazım Karabekir Mah.		1												
Seyhan Mah.	3	2	1											
Haydaroğlu Mah.	6			1										
Cumhuriyet Mah.	6	4		3	2	1								
Anadolu Mah.	1	1						1						
Güneşli Mah.	7	3		1										
19 Mayıs Mah.	2													
Yavuzlar Mah.	3	2		2										
Akıncılar Mah.	1	2			1								1	
Tahsilli Mah.	1												1	
Sinanpaşa Mah.	5	2	1	4	1	1			1				1	1
Sarıçam Mah.	1	1					1						1	
Dervişler Mah.	3	1			3									
Özgür Mah.	4		1											
Kiremithane Mah.	1	2		1				1						1
Toplam	**45**	**25**	**3**	**12**	**8**	**2**	**1**	**3**	**1**	**0**	**1**	**0**	**6**	**2**

1986 yılına kadar oluşan ve fiziksel unsur tespit edilen 17 adet mahallede fabrika sayısı 45, okul sayısı 25 ve sineması sayısı 12 olarak belirlenmiştir (Çizelge 7.11). Bu unsurlardan en fazla artış oranına sahip olan okullar Özgür Mahallesi dışındaki diğer mahallelerde en az 1 adet olarak bulunmaktadır. Güneşli, Dervişler

ve Özgür mahallelerindeki fabrika sayılarının sayıca en fazla olmasını yerleşim alanlarının bu mahallelerde büyük yüz ölçümlerde yer kaplamamaları ve söz konusu mahallelerin önemli arterler üzerinde olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Sinema, dini yapı, okul ve hamam gibi unsurların ise bölünerek sınırları küçülen veya yerleşim alanlarının yoğun olduğu mahallelerde daha fazla sayıya ulaştığı sonucuna varılmıştır.

Genel olarak 1950-1986 yılları arasındaki süreçte fiziksel unsurlarda en büyük değişimin 1961-1973 yılları arasında olduğu, 1961 yılında bulunan 23 adet fabrikanın 1973 yılında 41'e yükseldiği ve 1961 yılında beş olan sinema sayısının 1973 yılına kadar iki kat arttığı anlaşılmıştır. Okul sayısının 2,7 kat artmasıyla bazı mahallelerde birden fazla okul bulunduğu ve nüfusun arttığı söylenebilir. Bu süreçte fiziksel unsurların sayısı ve çeşidinin en az olduğu yıl 1950 olarak görülse de bir önceki zaman dilimine göre en az artış oranının 1973-1986 yılları arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ilçenin aldığı göçlerle nüfusunun artması ve boş arazilerinin büyük bir kısmının konut alanları olarak kullanılması ile açıklanabilir.

Tarihi kent merkezine yakın ve DSİ 1. Sulama Kanalı'nın batısındaki mahallelerin büyük bir doluluk oranına ulaşmasından dolayı sanayi yapılarının veya büyük ölçekteki diğer fiziksel unsurların ilçenin doğusuna kaymasının, incelenen mahallelerdeki sanayi yapılarının artış oranını düşürdüğü düşünülmektedir. Sinema, dini yapı, sağlık yapısı ve okul gibi ihtiyaçlar doğrultusunda yerleşim alanları içinde oluşan unsurların artış oranının fabrikaların artışıyla doğru orantılı olması ise ilçenin nüfusunun fabrikaların sağladığı iş imkânlarına bağlı olarak arttığını göstermektedir. Bu durumda fabrikaların Yüreğir ilçesinin fiziksel gelişiminde önemli bir etken olduğu sonucuna varılmıştır.

7.5. Genel Değerlendirme ve Öneriler

Yüreğir ilçesinin tarihsel süreci, morfolojik analizleri, arazi analizleri, imaj analizleri, oluşan mahalleleri ve fiziksel unsurları üzerinden yapılan değerlendirmelerle ilçenin tarihi kent merkezi ile ilişkilendirilebilecek bir noktada, kent merkezi çeperine yerleştirilmesi gereken fiziksel unsurları barındırmasıyla

başlayan gelişiminin planlı olmasa da bir takım önemli karakteristik unsurları barındığı anlaşılmıştır. Taşköprü'ye odaklanan ışınsal sistemi oluşturan ana arterlerin, imar planı oluşturulmadan önce oluşarak yerleşmelerin oluşumu ve gelişimi üzerinde etkili oldukları düşünülmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra sayıları artan sanayi tesisleri ile birlikte iş imkânlarının artmasının nüfusta ve yerleşim alanlarında artış yaşanmasına sebep olduğu, tesis kurulacak alanların ıslahının ise Seyhan Barajı-HES, Seyhan Regülatör Köprü ve Güney Regülatör Köprü gibi nehir seviyesini kontrol altına alan unsurların kurulması ile sağlandığı düşünülmektedir. Seyhan ve Köprülü mahalleleri gibi eski yerleşimler olduğu anlaşılan bölgelerde fiziksel gelişimin, sanayi tesisleri etrafında gelişim gösteren Karşıyaka Mahallesi'nin bölünmesi sonucu oluşan mahallelerdeki gibi hızlı olmadığı anlaşılmıştır. İlçede özellikle Girne Bulvarı'nın kuzeyindeki fiziksel gelişimin bölgenin sanayi faaliyetlerine bağlı olarak, diğer unsurların ise nüfusun yerleşim bölgelerindeki mekânsal ihtiyaçlar doğrultusunda arttığı sonucuna varılmıştır.

1950-1986 yılları arasındaki gelişiminde önemli bir yeri olduğu anlaşılan sanayi tesislerin imar planları kararları dışında gelişerek yapılaşma alanları içinde kalmaya başladığı anlaşılmıştır. Bu sebeple Yüreğir ilçesinin, sanayi alanları ve yerleşim alanlarının iç içe ve 1969 yılına ait nazım imar planı doğrultusunda kuzeydoğu doğrultusunda genişleyen bir görünüme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Seyhan Nehri yakınında sosyal yaşantının ve tarımsal faaliyetlerin sürekliliğin sağlanmasının bir gereği olarak Güney Regülatör Köprü'nün güneyindeki yerleşim bölgelerini kapsayacak konumda yeni bir regülatör köprünün kurulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

1986 yılında ilçenin doğusunda ve merkezindeki belirli arterler üzerinde yer alan, yerleşim bölgeleri içinde kalan ve çağdaş üretim yapmaya elverişsiz hale gelen endüstriyel mirasların ve sosyokültürel yapıya ait izler barındıran sivil mimarlık örneklerinin korunması ise izlenecek stratejilerle mümkündür ve kent kimliğinin korunması açısından önemlidir.

Tez çalışması kapsamında Yüreğir ilçesinin tarihsel süreci bilimsel yöntemler ışığında ele alınmış, geçmişe dair tespitlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın, Yüreğir ilçesinin geçmişinde var olan ve gelecek kuşaklar için kent belleğini koruyacak unsurlarının ortaya konması sebebiyle önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Adana Ticaret ve Sanayi Odası, 1935, Adana Broşürü. Seyhan Basımevi, Adana, 73 s.

Adana Valiliği. 1967, Adana İl Yıllığı 1967. İpek Matbaası, Adana, 390 s.

Adana Valiliği, 1973, Adana İl Yıllığı 1973: Cumhuriyetin 50. yılında Adana. Kemal Matbaası, Adana, 519 s.

Adana Valiliği, 1991, Adana İl Yıllığı 1991. Kemal Matbaası A. Ş., Adana, 304 s.

Akar, T., 2011. Adana Belediyesi Mezbahası. Güney Mimarlık Dergisi. Adana. 3: 60-63.

Altıparmak, H., 2014, 1924 Adana Ticaret Rehberi Adana-Tarsus- Dörtyol- Kozan –Silifke. Alev Dikici Basım ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Şti., Adana, 173 s.

Aktüre, S., 1994, Tarih İçinde Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemelerine İlişkin Bazı Gözlem ve Öneriler. Kent Tarihçiliği Kent Tarihleri Atölyesi. Numune Matbaacılık, İstanbul: 46-51

Akverdi, N., 1937. Adana: Cumhuriyetten Evvel ve Sonra. Ulus Basımevi, Ankara, 82 s.

Altunkasa, F., 2004, Adana'nın Kentsel Gelişim Süreci ve Yeşil Alanlar, Adana Kent Konseyi Çevre Çalışma Grubu Bireysel Raporu, Adana, 23 s.

Aptullah Z., 1932, Ziraat Haşarat Laboratuvarı Adana. Arkitekt Dergisi, 1932 (1932-07-08): 202-204

Arık, B. K., 1943. On iki Asırlık Türk Yurdu Adana Fethinin Destanı. Arkadaş Matbabası, İstanbul, 61 s.

Aslan, E., 2001. Yerel Tarih'in Tanımı, Gelişimi ve Değeri. Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 285 s.

Ayan, B., 2010. Kent Morfolojisini Etkileyen Nedenler ve Eminönü Yarımada Bölgesinin İstanbul Ulaşımına Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 119 s.

Aykan, G., 2008. Adana Salnamesi Hicri (1309 ve 1319). Adana Büyükşehir Belediyesi Altın Koza Yayınları, Adana, 113 s.

Bal, H., 2006. Kent Sosyolojisi. Fakülte Kitabevi, Isparta, 326 s.

Baltacı M/ Sezet T./ Gör İ., 2009. Tarihi Fotoğraflarla Adana (1833- 1960). Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları, Adana, 207 s.

Bartlett, W. H./ Purser W./ Carne J., 1836. Syria, The Holy Land, Asia Minor. Fisher, Son & Co., London, Paris & Amerika, 80 s.

Bilsel, C., 2015. Kent Tarihi Araştırmalarında Mekânbilimsel Bir Yaklaşım: Batı'da Ve Türkiye'de Kentsel Morfoloji Çalışmalarının Öncülleri. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu, Mersin, 59-77. 19 s.

Conzen, M. R. G., 1969, Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis Institute of British Geographers Publication, London, 27(2)

Cömert, N. Z., 2015. Lefke Geleneksel Kent Merkezi Gelişim Sürecinin Morfolojik Bölgeleme Yöntemiyle Analizi. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mersin, 591 s.

Çatal C./ Kaycioğlu M., Harita ve Planlardaki Adana Tarihsel Bakış, Seyhan Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi, Ufuk Ofset Matbaacılık, Adana, 258 s.

Çelik, K., 1999. Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1049 s.

Çöteli M. G./ Yenen Z., 2012, Kentsel Sistem Araştırmalarında Merkezi Yerler Kuramından Şehirsel Ağ Sistemine Geçiş, Sigma 4, Özel Sayı:45-63

Davis, E. J., 1879. Life in Asiatic Turkey : A Journal of Travel in Cilicia (Pedias and Trachoea), Isauria, and Parts of Lucaonia and Cappadocia. Edward Stanford 55, Charing Cross, London, 536 s.

Demirer, G, N./ Demirer, T./ Doğmuş O. E./ Duran, M./ Görgün, T./ Hünler, K./ Özbolat, N./ Özbudun S./ Orhangazi, Ö./Yapıcı K., 1990. YDD Kıskacında Çevre ve Kent. Ütopya Yayınevi, Ankara, 473 s.

Eldem, E./ Goffmann, D./ Masters B., 2012. Doğu İle Batı Arasındaki Osmanlı Kenti Halep İzmir ve İstanbul. Çeviren: Samet Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 308 s.

Ener K., 1978. Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 39 s.

Ener K., 1990. Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış. Hürsöz Gazetecilik, Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş., Adana, 341s.

Ener K./ Tuğberk A. İ./ Öztan F./ Aktan S./ Gül G./ Altay H./ Horoz T., 1968, Adana İl Yıllığı 1967.İpek Matbaası, Adana, 390 s.

Ergenç, Ö., 1988. Konferanslar: Şehir Tarihi Araştırmalarında Bazı Düşünceler, Belleten Dergisi, 2(203) :667-683

Ergül, H., 2006. 53 No'lu Şer'iyye Siciline göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 280 s.

Ergün, A./ Terzi M. A., 2015. Adana Vilayet Salnameleri. Altınkoza Yayınları, İstanbul, 411 s.

Erkun, V., 1998, Atatürk Döneminde Tarım Politikası, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 42(14): 248-243

Göney, S., 1976, Adana Ovaları I, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 179 s.

Gu K., 2010, Exploring the Fringe Belt Concept in Auckland: An Urban Morphological İdea and Planning Practice, New Zealand Geographer, 66(1):44-60

Halaçoğlu, Y., 2000. Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı. YKY, İstanbul, 609 s.

Harris, R./ Smith, M. E., 2011, The history in urban studies: A comment, Journal of Urban Affairs, 33(1), 99–105

Hazar, D., 2012. Kentsel Planlama ve Tasarım Süreçlerinde Kentsel Kuşak Alanları: İstanbul ve Barselona Kentleri Karşılaştırmalı Değerlendirmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dsiplinlerarası Kentsel Tasarım Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 162 s.

Hild, F./Hellenkemper, P., 1990. Kilikien und Isaurien. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 215 s.

Hohenberg, P. M./ Lees L. H., 1985, The Making of Urban Europe, 1000–1950. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, xiv + 398 s.

İller Bankası, 1966. Adana. Ajans-Türk Matbaası, Ankara.

İmamoğlu, A.T., 2005, Osman Nuri Ergin: Cumhuriyet Döneminin İlk Şehir Tarihçisi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3(6):553-569

İSAM, 1998. İslam Ansiklopedisi 18. Cilt (Hilal - Hüseyin Lamekani), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 555 s.

İSAM, 2000. İslam Ansiklopedisi 22. Cilt (İhvan-ı Safa - İskit), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 590 s.

İSAM, 2005. İslam Ansiklopedisi 30. Cilt (Mısra - Muhammediyye), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 590 s.

İSAM, 2009. İslam Ansiklopedisi 37. Cilt (Sevr - Süveylih), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 585 s.

Karatosun, M. B., 2017. Erken Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Modernleşme: Modern Mimarlık Mirası Olarak İzmir Ziraat Mektebi. Ege Mimarlık Dergisi, 2 (96) :26-31

Kartal, S. K., 1978, Kentleşme ve İnsan, TODAİE, Ankara, 182 s.

Keleş, R., 1990, Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi, Ankara, 510 s.

Kemal, Y., 2006, İnce Memed 3. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 640 s.

Kemal, Y., 2016, Binboğalar Efsanesi. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 290 s.

Kubat, A. S./Topçu, M., 2009, Antakya ve Konya Tarihi Kent Dokularının Morfolojik Açıdan Karşılaştırılması, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(2):334-347.

Kubat, A. S., 2018. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul, 1089 s.

Kurt, Y., 1992. XVI. Yüzyıl Adana Tarihi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 309 s.

Kurt, Y./ Erdoğru, M. A., 2000. Çukurova Tarihinin Kaynakları IV- Adana Evkaf Defteri. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 139 s.

Kurt, Y., 2004. Çukurova Tarihinin Kaynakları I- 1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 745 s.

Kurt, Y., 2005a. Çukurova Tarihinin Kaynakları II- 1547 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri. Grup Matbaacılık A.Ş., Ankara, 849 s.

Kurt, Y., 2005b. Çukurova Tarihinin Kaynakları III- 1572 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri. Grup Matbaacılık A.Ş., Ankara, 946 s.

Kropf, K., 2009, Aspects of Urban Form. Urban Morphology. International Seminar on Urban Form, 13(2):105-120.

Langlois, V., 1861. Voyage Dans La Cilicie et Dans Les Montagnes du Taurus. Préss Le Musée de Cluny, Paris, 483 s.

Lynch, K., 1960. Kent İmgesi. Çeviren: İrem Başaran, Türkiye İş Bnakası Kültür Yayınları, İstanbul, 215 s.

Niray, N., 2002, Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9):1-27

Okutan, A., 1995. Türkiye'de kentleşme ve siyasal yapı. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 130s.

Oral (Saban), F. D., 1996. XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısı. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Adana, 107s.

Öz, M., 2000. Osmanlı Klasik Döneminde Tarım, Yeni Türkiye Dergisi, (32):2, 27-33.

Özkılınç, G.. 2018. Kalbimin Güney Yanı Yüreğir. Heyamola Yayınları, İstanbul, 179 s.

Özmen Ü., 1968. Kent Kent Türkiye: Adana. Özyayınevi, Ankara, 112 s.

Özüdoğru, A. A., 2010, Adana'da Dokuma Sanayi Yapılarının Endüstri Mirası Kapsamında İncelenmesi. Ç.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Adana, 197s.

Pakalın, M. Z., 1983. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 621 s.

Quataert D., 2008. Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908. Çeviren: Nilay Özok Gündoğan/ Azat Zana Gündoğan. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 362 s.

Saban, F. D., 2006, XVI. Yüzyılda Adana Kentinin Fiziksel Yapısına Dair Bulgular, ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Arkeoloji Özel Sayısı 15(3):161-182

Saban F. D./ Karaman F./ Erman O/ Durukan İ., 2006. Adana Mimarlık Rehberi 1900-2005. Mimarlar Odası Adana Şubesi. Aksu Matbaa. Adana. 187 s.

Saban Ökesli, F. D., 2009, Hermann Jansen's Planning Principles and His Urban Legacy in Adana, METU JFA, 26(2):45-67

Saban Ökesli, D. (2011) "Jansen ve İller Bankası Planları Üzerine Bir Değerlendirme" (An Evaluation of Plans of Jansen and City Bank), Adana Kent Sorunları Sempozyumu II, 20-21 Mayıs 2011, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği, s: 215-224.

Saban, F. D., 2017, Geleneksel Adana Mahalleler, Sokaklar, Binalar 1. Akademisyen Kitabevi, Ankara, 145 s.

Sümer, F., 1963. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 1(2):1-112

Şahin B.B./ Yıldız B./ Saban F. D., 2018. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı 2. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı. Adana, Yüreğir Küçük Sanayi Sitesi'nin Morfolojik Açıdan İncelenmesi. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul. 437-452 s.

Temel, S. R., 1933, Belediye Mezbahası. Arkitekt Dergisi,1933- 2 (26): 35-41

Tırıl, A., 2010, Cumhuriyet Döneminde Sinop (1923-1950). Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tarih Anabilim Dalı. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 306 s.

Toksöz, M., 2006, Bir Coğrafya, Bir Ürün, Bir Bölge19. Yüzyılda Çukurova, Kebikeç : İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırması Dergisi, 21: 97-110

Topal, A. K., 2004, Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?. Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (6):1:276-294

Toprak, Z., 2008, Kent Yönetimi ve Politikası. Birleşik Matbaacılık, İzmir, 355 s.

Tülücü, T.A., 2007. Adana Kenti Tarihi Endüstri Yapılarının Yapısal Analizi ve Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi, Ankara, 270s.

Türk Dil Kurumu, 1983, Türkçe Sözlük II L-Z. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 575 s.

Türkyılmaz, M./ Ayaokur A., 2014, Ankara Kent Tarihi Araştırmaları:1923-2013. Başkent oluşunun 90. yılında Ankara: 1923-2013 Sempozyumu, Ankara, 261-271

Uğur, Y., 2005, Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği: Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 3(6):9-26

Ünal, N., 2010, Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi Bağlamında Kent Tarihçiliğinin Sorunları, İdealkent, 1(1): 112-125

Ünlü, T. /Baş, Y., 2015, Mersin'de Morfolojik Süreçlerin Değerlendirilmesi, Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mersin, 591 s.

Ürgenç, O., 2013. Büyük Adana Vilayeti- Kizzuwatna – Kilikya. Çukurova'nın 4000 yıllık tarihi. Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana, 599 s.

Varlık, M.B./ Emiroğlu K./ Türkoğlu Ö., 2008. Adana Sanayi Tarihi. Adana Sanayi Odası, Adana, 224 s.

Vilagrasa, J., 1990, The fringe-belt concept in a Spanish context: the case of

Lleida, The built form of Western cities, Leicester University Press, Leicester. 300-318.

Whitehand, J. W. R., 1986. Taking stock of urban geography. Area, 18(2):147-151

Whitehand, J. W. R. /Gu, K. / Whitehand, S. M., 2011, "Fringe belts and socioeconomic change in China", Environment and Planning B: Planning and Design, 38:41-60.

Yaktı, Ö., 2014, Amerikan İç Savaşı ve Adana: Pamuk Tarımının Adana'nın Modernleşme Sürecine Etkisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 27(54):273-296

Yıldırım, T., 2010, Çukurova- Adana'nın İmar Tarihi, Planlama Çalışmaları, Güney Mimarlık Dergisi, (2):30-39

Yörük, S., 2012, Adana Şehrinin Tarihi Gelişimi (XVI-XVIII. Yüzyıllar), Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (3):287-308

Yörükan, A., 2006. Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 278s.

Yurt Ansiklopedisi, 1981, Yurt ansiklopedisi: Adana-Ankara. Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1: 7-181

Yurtal, R , Seçkin, G , Kaya, İ , Atabay, S ., 2003. Seyhan Nehri Su Yüzü Profillerinde Köprülerden Kaynaklanan Kabarmaların HEC-RAS Paket Programı Kullanılarak Modellenmesi . Teknik Dergi , 14 (67): 2935- 2948

- **Gazete Kaynakları**

Yeni Adana Gazetesi, 1939. Belediye- İntihap Encümeni Reisliğinden. 2 Mayıs 1939 tarihli baskı. 4s.

Yeni Adana Gazetesi, 1944. Zirai donatım kurumunun yeni tesisleri. 24 Mart 1944 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1944. Adana'da Zirai donatım kurumu inşaatı faaliyeti. 4 Mayıs 1944 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1944. Şehir Meclisi Dün Toplandı. 9 Kasım (Sonteşrin) 1944 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1945. Toprak Bayramı Sevinçle Kutlandı- Dün Karşıyaka'da Zirai Donatım Kurumu Tamir Atölyelerinin Açılış Töreni de Yapıldı. 18 Haziran 1945 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1951. Merkez Kaza Çiftçi Mallarını Koruma Başkanlığından. 14 Şubat 1951 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1952. C. H. P. Şehir ilçesine bağlı Ocakların kongre günleri ve yerleri. 19 Şubat 1952 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1954. Yeni Cezaevi inşaatı ilerlemektedir. 30 Haziran 1954 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1954. İki Huğ Yandı. 12 Ekim 1954 tarihli baskısı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1954. Adana Kaza Seçim Kurulu Reisliği'nden. 24 Ekim 1954 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1955. Çukurova'nın muvaffak bir müessesi- Bossa Basma, Topralko ve Divitin Fabrikası. 24 Ocak 1955 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1955. Belediye Meclisi dün çalışmalarına başladı. Cumhuriyet, Güneşli, Yamaçlı mahalle haline getirilmektedir. 2 Şubat 1955 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1956. Yeni Cezaevi için dün tören yapıldı. 2 Ocak 1956 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1956. Karşıyaka gecekondu sakinleri dün Menderes'e telgraf çektiler. 23 Şubat 1956 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1956. Röportaj: Karşıyaka gecekondu sakinleri arasında. 1 Mart 1956 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1956. Karşıyaka'da bulunan gecekondular meselesi. 5 Nisan 1956 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1957. Pasif Koruma Komisyonu Başkanlığından. 29 Mart 1957 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1957. İlçe Seçim Kurulu Başkanlığından. 22 Ekim 1957 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1958. Sayın Sinemaseverlere Müjde. 1 Mayıs 1958 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1958. Karşıyaka'da Sanayi çarşısı kuruluyor. 8 Kasım 1958 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1959. Sanayi çarşısı tamamlandı. 4 Şubat 1959 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1959. C. H. P. Hürriyet İlçesi İdare Kurulu Başkanlığından. 14 Nisan 1959 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1959. Şehirden Notlar: ‹‹Hapishaneler Problemi››. 26 Ekim 1959 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1960. İç Haberler- Muattal köprüye 1,5 milyon lira gitmiş. 9 Haziran 1960 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1961. Karşıyaka'da Sanayi sitesi kuranlar çok müşkül durumda. 3 Mayıs 1961 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1961. Adana merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığından: Sandık Seçmen Listesi Askı Bildirisi. 21 Haziran 1961 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1961. Asri Mezarlığa Cami Yaptırılıyor. 24 Ekim 1961 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1962. Şehrimiz Cezaevinde sinema. 27 Ocak 1962 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1962. Tamirat sırasında bir göz patlayınca Eski Baraj'da çalışan iki işçi ile üç dört balıkçıyı sular götürdü. 15 Haziran 1962 tarihli baskı. 4 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1964. Şehrimizde de bir caddeye ‹‹Kennedy Bulvarı›› adı verildi. 13 Ocak 1964 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1964. Türkiye Ziraî Donatım Kurumu Adana Bölge Müdürlüğünden. 14 Nisan 1964 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1964. Bugün İpek Sineması açılıyor. 29 Ekim 1964 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1965. Karşıyaka'da sanayicilerin çilesi. 28 Ocak 1965 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1965. CHP Kadirli'de miting yaptı. 4 Ekim 1965 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1966. Pastörize Süt Fabrikası inşaatı devam ediyor. Birinci kısım inşaat Haziran 1966'da sona erecek. 9 Şubat 1966 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1966. Sinemalar. 6 Haziran 1966 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1967. Asrî Mezarlığa gömülme, kayda tabi oluyor. 7 Şubat 1967 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1967. Cezaevinde voleybol maçını izleyen tutuklular mahzundu. 21 Ekim 1967 tarihli baskı 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1968. Adana 1. Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığından- Sandık Seçmen Listesi Askı Bildirisi. 20 Nisan 1968 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1968. Karşıyaka'da Belediyenin 5 bin metrekare arsası, 4 AP'linin tasarrufuna terkedilmiş durumda. 1 Ağustos 1968 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1968. Karşıyaka'da bir semt pazarı kurulacak. 2 Ağustos 1968 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1969. Olaylar ve Görüşler- Türkiye Ziraî Donatım Kurumu. 22 Eylül 1969 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1970. Sinema. 2 Mayıs 1970 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1970. Sinema. 19 Mayıs 1970 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1970. Sinema. 18 Haziran 1970 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1971. Sinemalar. 13 Haziran 1971 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1971. 193 bin nüfuslu Karşıyaka mahallesinde 12 bin kişiye bir polis düşüyor. 15 Aralık 1971 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1972. Adana'da Modern Bir Mahalle Kuruluyor. 1 Şubat 1972. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi, 1973. Bossa. 15 Ocak 1973 tarihli baskı. 20 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1973. Sinemalar. 31 Mayıs 1973 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1974. Kennedy Köprü ve Caddesinin adı Girne oldu. 5 Ekim 1974 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1974. Sinema. 14 Ekim 1974 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1975. İşte!.. ‹‹ Adana›› 14 Mart 1975 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1975. Kent Sorunları- Yamaçlı mahallesi muhtarı, semt sorunlarını anlattı. Yamaçlı unutulmuş bir diyar. 17 Temmuz 1975 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Kazım Başer'in ölümü Yavuzlar Mahallesi'nde büyük üzüntüye yol açtı. 15 Şubat 1977 tarihli baskı. 10 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Kentimiz: İnsanları Sorunları- Muhtarlar Konuşuyor- Güneşli'nin en büyük derdi: Bozuk Yollar!.. 27 Ağustos 1977 tarihli baskı. 10 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Kentimiz: İnsanları Sorunları- Muhtarlar Konuşuyor- Cumhuriyet mahallesinde dertler kısmen halledilmiş. 14 Eylül 1977 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Kentimiz: İnsanları Sorunları- Muhtarlar Konuşuyor- Yavuzlarda 15 bin nüfus terkedilmiş vaziyette. 28 Eylül 1977 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Kentimiz: İnsanları Sorunları- Muhtarlar Konuşuyor- Kaderine terkedilmiş mahalle: Kiremithane. 11 Ekim 1977 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Kentimiz: İnsanları Sorunları- Muhtarlar Konuşuyor- Akıncılar Muhtarı ‘ Sorunlarımız diğerlerinden ayrı değil: Yol, Su’. 12 Ekim 1977 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Sinemalar. 19 Ekim 1977 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1977. Kentimiz: İnsanları Sorunları- Muhtarlar Konuşuyor- Sarıçam deresi binlerce insanı tehdit ediyor. 20 Ekim 1977 tarihli baskı. 8 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1981. Yeni Mezarlık Kuruluyor. 24 Nisan 1981 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1983. Kışla Mahallesi sakinleri hırsızlık olaylarından dertli. 20 Nisan 1983 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1983. Asri Mezarlık yetersiz kalınca; Kentin 100 yıllık İhtiyacını karşılayacak büyük bir mezarlık planlanıyor. 17 Mayıs 1983 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1985. Adana Zirai Donatım Kurumu Binaya Kavuşuyor. 24 Nisan 1985 tarihli baskı. 6 s.

Yeni Adana Gazetesi. 1986. Tasarı TBMM Genel Kurulunda karara bağlandı- Karşıyaka ilçe oldu. 6 Haziran 1986 tarihli baskı. 6 s.

- **İnternet Kaynakları**

URL 1- https://1.bp.blogspot.com/TZOPEB4jKDc/XFOdBvRxhuI/AAAAAAAAuro/4A1b7oEvlJQc5zwRYmzP62v8iHDqZ27JwCLcBGAs/s1600/yuregir_adana.jpg. Erişim tarihi: 17.03.2020

URL 2- https://www.google.com.tr/maps/place/Y%C3%BCre%C4%9Fir%2FAdana/@36.8238068,35.298274,79519m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x1528917167cf42d7:0x60ae84008b6746fe!8m2!3d36.9075903!4d35.4343604. Erişim tarihi: 17.03.2020

URL 3- https://islamansiklopedisi.org.tr/salname. Erişim tarihi: 27.03.2019

URL 4- http://www.tufuab.org.tr/images/dergi/makaleler/f5cfb8cbfcd2fdd.pdf Erişim tarihi: 15.02.2020

URL 5- https://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1026088. Erişim tarihi: 28.03.2019

URL 6- http://cografyaharita.com/haritalarim/2a-adana-ili-fiziki-haritasi-kab.png. Erişim tarihi: 28.03.2019

URL 7- http://adana.cu.edu.tr/cografya.asp. Erişim Tarihi: 28.03.2019 Perşembe

URL 8- http://www.yuregir.bel.tr/Sayfa/2/YUREgIR_HAKKINDA. Erişim tarihi: 22.04.2019

URL 9- https://www.haritatr.com/yuregir-haritasi-i2. Erişim tarihi: 23.04.2019

URL 10- https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-133293/adana-sit-alanlari.html Erişim tarihi: 19.11.2019

URL 11- https://islamansiklopedisi.org.tr/agil-resmi. Erişim tarihi: 21.03.2019

URL 12- http://anyflip.com/gaes/edkz/basic Erişim tarihi: 17.12.2019

URL 13- https://www.luggat.com/cisr/1/1 Erişim tarihi: 13.02.2020

URL 14- https://www.luggat.com/index.php#ceviri Erişim tarihi:13.02.2020

URL 15- http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=5614&start=15 Erişim tarihi: 07.02.2020

URL 16- https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10215512897241216&set=gm.3015527695155261&type=3&theater&ifg=1. Erişim Tarihi: 21.11. 2019

URL 17- https://tr.wikipedia.org/wiki/Demirk%C3%B6pr%C3%BC_(k%C3%B6pr%C3%BC). Erişim Tarihi: 16.02. 2020

URL 18- https://yandex.com.tr/harita/print/11501/adana/?l=sat%2Cstv%2Csta&ll=35.337218%2C37.011476&panorama%5Bdirection%5D=258.151062%2C1.047837&panorama%5Bfull%5D=true&panorama%5Bpoint%5D=35.337205%2C37.011583&panorama%5Bspan%5D=120.000000%2C66.660883&z=19. Erişim Tarihi: 19.02.2020

URL 19- http://wowturkey.com/t.php?p=/tr770/Resul_GUL_Cumhuriyet_Un_ Fab_.jpg. Erişim tarihi: 21.11.2019

URL 20- https://www.google.com/maps/@36.9762368,35.3395566,3a,83y,227.65h,90.89t/data=!3m6!1e1!3m4!1skgp5XqRKXr4jKvPzBe1tjw!2e0!7i13312!8i6656. Erişim Tarihi: 22.02.2020

URL 21- http://www.sanayicidergisi.com.tr/sanayii-tarihi/gunumuze-uykulukculari-miras-birakan-tesis-sutluce-mezbahanesi-h660.html. Erişim tarihi: 17.12.2019

URL 22- http://wowturkey.com/t.php?p=/tr595/YolcuMustafa_adana_devlet_hastanesi.jpg Erişim Tarihi: 21.11. 2019

URL 23- http://wowturkey.com/t.php?p=/tr595/YolcuMustafa_adana_devlet_hastanesi.jpg Erişim Tarihi: 22.02. 2020

URL 24- http://www.urfadabugun.com/haber/87881/adana-devlet-hastanesinde hizmet-sonlandirildi.html Erişim Tarihi: 26.11. 2019

URL 25- http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yag-krali-nin-hazin-sonu-21583255 Erişim tarihi: 09.12.2019

URL 26- https://yandex.com.tr/harita/print/?l=sat&ll=35.338261550406656%2C36.97064159870167&z=17. Erişim Tarihi: 09.12.2019

URL 27- https://www.google.com/maps/@36.9718259,35.3405733,3a,75y,219.28h,87.4t/data=!3m6!1e1!3m4!1srre4tASoA- NuPZ0UNMFrsw!2e0!7i13312!8i6656. Erişim Tarihi: 24.02.2020

URL 28- https://www.google.com/maps/@36.968201,35.3416956,3a,54.9y,302.57h,91.99t/data=!3m6!1e1!3m4!1sXYTb0iJ6Yx5BDX2zC_xwfg!2e0!7i13312!8i6656. Erişim Tarihi: 24.02.2020

URL 29- http://wowturkey.com/tr790/FB_IMG_1526592454034_118004.jpg Erişim tarihi: 29.02.2020

URL 30- https://yandex.com.tr/harita/print/?l=sat&ll=35.34643536956087%2C36.98268485382769&z=18. Erişim tarihi: 28.02.2020

URL 31- https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10216163772395629&set=gm.2437022656548600&type=3&theater&ifg=1. Erişim tarihi: 03.03.2020

URL 32- https://www.dunyabizim.com/soylesi/asri-mezarlik-laiklik-gostergesiymis-meger-h9416.html Erişim tarihi:08.12.2019

URL 33- https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1175014529224673&set=pcb.1166199533421429&type=3&theater&ifg=1 Erişim Tarihi: 05.03.2020

URL 34- https://www.sek.com.tr/sek-dunyasi/tarihcemiz. Erişim Tarihi:16.12.2019

URL 35- http://www.seyhanun.com/tr/hakkimizda. Erişim Tarihi: 11.12.2019

URL 36- http://wowturkey.com/tr775/PSX_20170817_225924_118004.jpg. Erişim Tarihi: 05.03.2020

URL 37- http://wowturkey.com/tr665/Resul_GUL_Resim_201313_10445.jpg. Erişim Tarihi: 05.03.2020

URL 38- http://wowturkey.com/tr665/Resul_GUL_kizilay_Depo.jpg. Erişim Tarihi: 05.03.2020

URL 39- https://yandex.com.tr/harita/11501/adana/?l=sat%2Cstv%2Csta&ll=35.342866%2C36.988465&panorama%5Bdirection%5D=242.590076%2C1.139279&panorama%5Bfull%5D=true&panorama%5Bpoint%5D=35.343239%2C36.988489&panorama%5Bspan%5D=120.000000%2C66.660883&z=19. Erişim Tarihi: 18.12.2020

URL 40- https://yandex.com.tr/harita/print/?l=sat&ll=35.34201219458697%2C36.988433150480574&z=17 Erişim Tarihi: 18.12.2020

URL 41- https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10216669355232414&set=gm.2398541703730029&type=3&theater&ifg=1 Erişim Tarihi: 05.03.2020

URL 42- https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10217016151702109&set=gm.2436406946610171&type=3&theater&ifg=1. Erişim tarihi: 10.03.2020

URL 43- https://www.youtube.com/watch?v=e22maHOZewE.
Erişim tarihi:10.03.2020
URL 44- https://yandex.com.tr/harita/print/11501/adana/?l=sat&ll=35.354015%2C36.987836&z=19Erişim Tarihi: 06.03.2020
URL 45- https://www.google.com/maps/place/Seyhan+Un+Fabrikas%C4%B1/@36.9871967,35.3539364,3a,75y,353.65h,92.15t/data=!3m9!1e1!3m7!1sJqg0HUyS0yie5I7gHaibQ!2e0!7i13312!8i6656!9m2!1b1!2i17!4m5!3m4!1s0x0:0xd038bc684a60a577!8m2!3d36.997135!4d35.356445.
ErişimTarihi:21.01.2020
URL 46- https://yandex.com.tr/harita/print/?l=sat&ll=35.36098677038881%2C36.987890997810965&z=17. Erişim tarihi: 12.12.2020
URL 47- https://twitter.com/01kebabman/status/729154980582690817/photo/1
Erişim Tarihi:26.04.2020
URL 48- http://wowturkey.com/t.php?p=/tr491/volkan_erdogdu_sabanci.jpg
Erişim Tarihi:26.04.2020
URL 49- https://yandex.com.tr/harita/print/?l=stv%2Csta&ll=35.33722199999998%2C36.97923100002892&panorama%5Bdirection%5D=224.113280%2C1.899123&panorama%5Bfull%5D=true&panorama%5Bpoint%5D=35.336251%2C36.980655&panorama%5Bspan%5D=109.338365%2C56.350633&z=17. Erişim Tarihi:26.04.2020

ÖZGEÇMİŞ

1992 yılında Adana'da dünyaya gelen yazar ilköğretim ve lise eğitimini Adana'da tamamlamıştır. 2011 yılında Çukurova Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik Fakültesi/Mimarlık Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 2015 yılında birinci olarak bitirmiştir. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra Adana ve İzmir'de özel sektörde mimar pozisyonunda çalışırken 2017 yılında Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa yapmaya hak kazanmıştır. 2018 yılından itibaren meslek hayatını serbest mimarlık yaparak sürdürmektedir.

EKLER

EK-1: Köprülü Mahallesi Sakinlerinden Cumali Alibaba ile 20 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

1. Dünya Savaşı'nda buraya Fransızlar yerleşmiş. O zamanlar adı "Gavurköy"müş. Savaş kazanılınca gitmişler. Sonra buraya Selanik Muhacirleri yerleşmiş. Burada çok köprü olduğu için adı Köprüköy olarak değiştirilmiş. Köy statüsünden çıkıp Adana Belediyesi'ne mahalle olarak geçince adı Köprülü Mahallesi oldu. 1984'te Kazım Başer ve Köprülü diye ayrıldı. Kazım Başer de şimdi Kazım Karabekir Mahallesi oldu. Sarıçam ilçesi bile köyken buraya bağlıydı.

Sepici de denilen Kışla Mahallesi de önceden buraya bağlıydı. Balcalı köyünden 5-10 aile dönemin Adana Belediyesi Başkanı Ali Sepici vasıtasıyla buraya yerleştirildi. Çoğaldılar. Evler kuruldu. "Bizi Ali Sepici getirdi." diyerek mahalleye "Sepici" adını verdiler. Büyüyünce Kışla Mahallesi olarak Köprülü mahallesinden ayrıldı.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

1923'ten beri sınırları değişmedi. Batısı Seyhan Irmağı, doğusu Ziraat Mektebi, kuzeyi Sulama Kanalı, güney de Demirköprü var.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Doğuda Mithat Özhan Bulvarı, güneyde Mustafa Kemal Paşa Bulvarı, ve mahallenin içinde de 4277 sokak önemli yollarımız.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Köprüköy Camii var. İçi tahtadan dışı çinko çakılmış 100 m^2'lik bir camiydi ilk yapıldığında. Minaresi yoktu, yani çardak gibi tahtadan çakılmış minaresi vardı. Eski cami yıkılıp yerine betonarme yapıldı. 1965'te hizmete açıldı. Kentsel dönüşüm projesinde de yıkılmayacak deniliyor. 54 senedir sarmaşık duvarları koruyor, zarar vermiyor.

Ziraat Mektebi bizim zamanımızda Ziraat Meslek Lisesi'ydi. Yatılıydı. 350-400 talebesi vardı. 3 yıldı o zamanlar lise. Çiftçiliği öğretiyorlardı. Türkiye'nin her yerinden öğrenci gelirdi.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Toprak ev vardı. 80 yıllık tuğla ev var. Taş evler de var. Adana'nın en güzide mahallelerinden biridir Köprülü Mahallesi aslında. Hiç çalışma yapılmadığı için korundu da.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Yerleşmede etkili olmadı, burası fabrikalardan önce vardı.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Nüfusun geneli Selanik Muhaciri, 10 aile kadar da Boşnak (Yugoslav) göçmeni var. Antepliler saz, kamış biçmeye gelirlerdi. Hasır örerlerdi. Sepetçi de denirdi onlara. Mevsimlik işçiydiler. Saz, kamış, söğüt de ırmak kenarlarında tatlı suda bol olurdu.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Demirköprü'den yayalar da geçerdi. Bisikletle de geçilirdi. Araçla tek geçit Taşköprü'ydü. Sanayi Çarşısı'nın yerinde hayvan pazarı da vardı. 1970'lerde Kiremithane Mahallesi'nin orada kiremit, tuğla ocakları vardı.

Sulama kanalının kuzeyinde en fazla 5-6 Yörük evi vardı. Saz, kamıştan yapılmış evlerdi. 1940'dan sonra süvari, topçu alayı vardı burada. Orada da su yoktu. Buruk'a kadar kuzey boştu. Kışla Mahallesi'nin ortasından bir dere gelirdi. Askeriyenin önünde bir köprü vardı, "Askeriye Köprüsü" derdik.

Ortaokula giderken gaz lambasıyla çalışırdık. 1955'ten sonra geldi elektrik. Seyhan Nehri'nin batısı şehirdi. İçme suyu ve elektrik vardı. Köyde yoktu ama. Burada herkesin kuyusu vardı. 50 metreye kadar su bulmak için kazılırdı. Kuyuların en kısası 10 metre olurdu. Kuyu suyu içiyorduk.

Çukurova Elektrik A.Ş. HES yapılana kadar sel oluyordu. Eski barajın yani Regülatör Köprü'nün kapakları elektronik olarak açılıp kapanmazdı. Enine boyuna kalın tahta kapakları vardı. Sel geldiği zaman suyun gücüne dayanamıyordu kapaklar.

Eski barajın yakınlarına yüzmeye giderdik. Aslında baraj Yüreğir ovasının arazisini sulamak için yapıldı. Kanallar yapıldı. Doğu- batı olarak Çukurova'yı da suluyordu. Kazım Başer'in oralar tarlaydı. Tarlasına ev yapmış bir çiftçinin çocuğu oralardan buraya okula gelirdi.

Geçim kaynağımız da ilk zamanlar tarımdı. Herkesin kendine yetecek kadar tarlası vardı. Çiftçilik yapmayanlar Devlet Demiryolları'nda çalışırdı. Ev besiciliği olarak hayvancılık vardı. Her evde en az 5 tane inek vardı. Et, süt, yoğurt satışı ile gelir sağlanırdı. 2 çobanımız vardı. 200 kadar hayvanı toplar, otlatırlardı. Kimse malım karışacak, çalınacak diye korkmazdı.

9. Mahallede yapılaşma hangi yıllarda artmaya başladı? Bunun sebebi ne olabilir?

Fiziksel değişim hiç olmadı. Nüfusta da azalma oldu. 3 kahve vardı, dolu olurdu. Şimdi 1 tane kahve var, 15 kişi ancak oluyor.

10. Girne Bulvarı'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki gelişimin aynı hızda olmamasını nelere bağlıyorsunuz?

Belediyeler kuzeye daha fazla imar verdi. Güneydeki arsalar kendilerine yetecek kadardı. Bizim mahallede de 50 m^2'de 3 aile yaşıyordu. Satmak da zordur böyle küçük yerleri. Arsalar küçük olduğu için içine başka ev de yapılamıyordu. Büyük çocuk evlenince ailesinin yanında kalıyor. Diğer çocuklar evlenince büyük çocuk başka bir yere yerleşiyor. Burada küçük çocuklar aileyle kalırdı.

EK-2: Seyhan Mahallesi Muhtarı Ersen Bahçeci ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Cumhuriyet ve Seyhan olarak iki mahalle vardı. Sonra Cumhuriyet Mahallesi 5 mahalleye bölündü diye hatırlıyorum. Buraların Vera-yı Cisr diye çok eski bir ismi daha vardı. 30-40 yıla kadar kullanılırdı bu isim. Köprü arkası demekti. Ama önceden büyüklerimizin kimliklerinde Nafia-ı Cedid yazarmış.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Eskiden tek mahalle vardı. Seyhan ve Haydaroğlu olarak ikiye ayrıldı. Seyhan Mahallesi Haydaroğlu idi. Haydaroğlu Mahallesi ise Seyhan Mahallesi olarak geçiyordu. Mühürler karışmış, nehrin kenarı Seyhan Mahallesi oldu. Hilton Oteli'nin olduğu yer de Seyhan mahallesine bağlıydı. Otel yapıldıktan sonra ayrıldı bu mahalleden.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Karataş Bulvarı (Hasan Şaş Caddesi) ve Hasan Tuğal önemli yollarımızdır. 12. Sokak, 4. Sokaktı. Bu sokak Kanara'ya gidiyor. Hasan Tuğal ahırlara gidiyor. İki mahalleyi de birbirinden ayırıyor.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Cumhuriyet Un Fabrikası var. Atıllar fabrikanın sahipleri. Şu an farklı işletmeler var. Arka tarafa da pisliklerini atıyorlar. Yanında okul olduğu için de sorun çıkıyor. Paksoy fabrikasının da istinat duvarı çok eski. İçinde Alman Konsolosluğu da var.

Taşköprü Camisi vardı. 100 yıldır ismi böyle ama yıkıldı yerine yenisi yapıldı. Dışarıdan ev gibi gözüküyor. İşgal yıllarında yapılmış Fransız Karakolu var bir de. Hâlâ duruyor.

Bir de mahalle "Art Küsto" diye bilinen bir yer var. Kaptan Küsto'nun arazisi de denilir. Eski bir yerleşim yeri. Akdeniz Mahallesi ve bu taraflara denir.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

2 tane sazdan evimiz vardı. Kamış ve samanla yapılıyorlardı. Samanla çamuru harç edilirdi. 2 katlı uzun evlerdi. Altında camuslar olurdu. 2 katlı kareye yakın "kûha evleri" de vardı. Her katta 2 oda vardı. Mutfak, tuvalet, banyo evin dışındaydı. Ev sadece yatmak için kullanılıyordu. Bahçede yapılan kamış evlere de "hayme" derdik. Hiç taş ev yoktu. Betonarme evler de 1975'lerde başladı.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Cumhuriyet Un Fabrikası, Paksoy Yağ ve Sabun Fabrikası, Buz Fabrikası, Yüksekbaşlar vardı. Bozerlerin 20-25 yıldır yem deposu olduğunu biliyorum. Önceden buz fabrikasıymış, hatta çırçır olarak kullanılmış sonra da. Yüksekbaşların sahipleri de Yükselenler Ticaret ve Güney Haber Gazetesi de fabrikanın içinde. Narenciye ticareti yapıyorlar şimdi. Arazisinde bahçe de var zaten. Mezbaha da vardı. Sonra mezbahanın yanına iki tane daha özel mezbaha yapıldı. Kurbağa fabrikası var ve Havutlu'da da salyangoz fabrikası var.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır'dan 30-35 bin kişi sürülmüş. Araplar ilk o zaman Hatay üzerinden Adana'ya gelmişler. Lazkiye'den gelme Fellahlar da var. Doğu kökenliler de yaşıyor. 300 kişi kadar Diyarbakır, Mardin, Muş'tan gelenler var; Devlet Hastanesi'nin arka tarafında 500 kişi kadar Urfa'dan gelme Arap kökenliler yaşıyor. Regülatör köprü ile Taşköprü arasında 100'e yakın Suriye, Afganistan, Irak mültecisi var. 4100 seçmen, 6000 nüfusumuz var toplamda.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Saz ve kamış çoktu. Eskiden bataklık alanı da çoktu. 3 kez nehir yatağı değişti. Regülatördeki setler 1980'lerde yapıldı. Bir daha su basmadı mahalleyi. Köprü inşaatı yüzünden bu sene bahçeleri su bastı ama.

Tarım, hayvancılık, narenciye, tarla bitkileri üretimi yapılırdı. Fabrikalar tarım ve çırçıra dayalıydı. Doğudan gelenler hayvancılık yapardı. Camus ve inek

vardı her evde. Küçük çapta ticaret de yapılırdı. Tereyağı ve kuyruk yağını toprağa gömerdik, peynir üretirdik. Eskiden incir ağacı da çoktu, pestil yapardık.

9. Mahallede yapılaşma hangi yıllarda artmaya başladı? Bunun sebebi ne olabilir?

1975'lerde çok göç aldı. O zaman dediğim gibi betonarme evler de arttı.

<u>EK-3: Cumhuriyet Mahallesi Muhtarı Mehmet Erdoğan ile 22 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:</u>

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Cedid Nafia denirdi. Kuzeye de 'Barıl Cisr' yani şehrin dışı denilirdi. Sonra Cumhuriyet olarak değişti adı.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Cumhuriyet mahallesinin sınırları İncirlik girişine kadar dayanırdı. Bahçelievler, Yeşilbağlar, Anadolu, Seyhan ve Haydaroğlu mahallelerinin olduğu alanlar hiçbir zaman Cumhuriyet mahallesine dâhil edilmemiştir.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

100 köyü bağlayarak Yumurtalık'a kadar ulaştıran Süleyman Vahit

Caddesi, Karataş'a kadar uzanan Karataş Bulvarı, Çukurova Caddesi, İlbey Güneş Caddesi ve Gülbey Karataş Caddesi önemli bu mahalle için.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Tarihi yapı yoktu ancak yazlık sinema vardı. Halı sahanın yeri Mehtap Sineması'ydı. Bim Market'in yeri ise Seher Sineması idi. Mehtap Sineması'nda 15-16 metre yüksekliğinde etrafı siyah ortası beyaz bir beton perde duvarı vardı.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Mahallede huğ evler vardı. Şimdiki binalardan iyiydi. Yazın serin kışın sıcak olurdu. İçindeki tahtadan 1 metre yükseklikteki bir platformun üzerinde yatılırdı. Mutfak perde ile bölünürdü. Banyo ve tuvalet dışarıda olurdu.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Bossa 1 vardı ama yıkıldı. Pilsa Fabrikası'na ait bina hala duruyor. Nisanoğlu Çırçır fabrikası işlevini kaybetti. Şimdi depoları kiralanıyor. 20-25 senedir çalışmıyor fabrikalar, kalktılar mahalleden. İzzi Bey Çırçır Fabrikası da yıkıldı. Arazisine imar verildi. Konut yapıldı.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Eskiden sadece Arap kökenliler yaşardı. Göç aldığı için Urfa, Mardin, Siirt, Malatya vs. doğu kökenliler de yaşıyor.

8. Girne Bulvarı'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki gelişimin aynı hızda olmamasını nelere bağlıyorsunuz?

Fabrikalar yıkıldıktan sonra güney önemsenmedi. Halk kuzeye yönlendirildi. Neticede Adana'nın merkezi Seyhan'dı ve buranın gelişmesi daha önemliydi. Kent kuzeye doğru gelişim gösterdi.

<u>EK-4: Cumhuriyet Mahallesi sakinlerinden Nihat Mut ile 22 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:</u>

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Cedid Nafia denilirdi.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Köprüden aşağısı Cumhuriyet mahallesiydi.

3. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Biz huğlarda doğduk. 2 oda yapılırdı. Odalar bazen perdeyle bazen farklı bir şeyle ayrılırdı. Sonra tuğla çıktı, evler tuğladan yapıldı.

4. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

İlk Bossa 1 kuruldu. Kahvenin karşısında Yüreğir İzzi Bey Fabrikası vardı. 1975 yılında yıkıldı diye hatırlıyorum. Nisanoğlu ile İzzi Bey pamuk tüccarıydı.

5. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Dedelerimizin dedesi Suriye ve Irak'tan buraya göç etmişler. Bu bölgelerin ilk yerleşenleri bizim atalarımız olmuş. Önce çalışmak için gelmişler, çadır kurmuşlar. Sonra toprak satın alarak ev yapıp buraya yerleşmişler.

6. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Her evden insanlar traktörlerle tarıma giderlerdi. Fabrikalarda çalışılırdı. Nisanoğlu Fabrikası'ndan eski sanayi sitesine kadar gecekondu ve cereciler (çanak çömlek yapanlar) vardı. Fabrikalara yakın evler vardı. Bir de yazlık sinemalar vardı. Melek sineması, seher sineması vardı. Şoray sinemasından daha eskiydi bunlar. 1000 sokakta da Melek Sineması vardı.

1978'de Sarıçam Deresi taştı. Derenin güneyi daha çok etkilendi.

Ek-5: Nisanoğlu Çırçır Fabrikası'nın personellerinden Ali Büyüknisan ile 22 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1. Fabrikanın tarihi hakkında neler söyleyebilirsiniz?

1968'lerde faaliyete girdi. Çırçır fabrikası olarak çalıştı ilk önce. 75-76'da Nisan Yağ olarak kuruldu. Çiğit yani. 80'lerde İstanbul'da Bezmenler'den dokuma tezgâhı alıp dokuma kuruldu. 83'ten sonra ekonomi bozulunca depolar kiralanmaya başlandı. Şimdi de atölyeler depolar kiralanarak kullanılıyor.

EK-6: T.C. Yüreğir Kaymakamlığı İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü Evrak Kayıt Birimi Personeli Halil Demiroğlu ile 22 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1. Bu bina eskiden ne olarak kullanılıyordu?

Girişteki bina ilçe müdürlüğü lojmanıymış eskiden. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Milli Emlak Daire Başkanlığı'na ait burası. Binalar onlara ait bu kullanıyoruz sadece. Adana ili damızlık sığır yetiştiricileri birliği olarak kullanılıyor şimdi. O bina bir ay sonra yıkılacak.

2. peki bu binanın geçmişi ile ilgili neler hatırlıyor musunuz?

Eski bir bina bu bina ama revize edildi. Pencereler ağaçtan, oymalıydı, su oluğu vardı. Sadece burası yoktu ki bir de depolar vardı. Yarım silindir şeklinde baraka gibiydiler. Bir kısmı da yıkıldı. 1960'larda Ziraat Reisliği idi. Zirai Mücadele bölge reisliği ya da bölge başkanlığı oldu sonra. Bitki Koruma ilçe müdürlüğü de dendi. 1987'de Yüreğir ilçe müdürlüğü oldu. 2003'ten sonra ilçeye devredildi. Metronun yan tarafında kaymakamlık, MEB gibi kurumlar vardı.

EK-7: Adana Madeni Sanatkârlar Odası Başkanı Abdüsselam Mortepe ile 22 Kasım 2017 tarihinde yapılan görüşme:

1. Küçük Sanayi Sitesi'nin kurulduğu yerin tarihi hakkında bilginiz var mı?

Taşköprü'nün etrafındaki mezarlık buradaymış. 1945'lerde Pasaj yapıldı. Sonra hayvan pazarı vardı. 100 metre uzunluğunda sıtma ağaçları vardı pazarın yerinde. Ben 1950'den beri buradayım. 8-10 dükkân vardı o zamanlar. Tek bir tulumbadan su çekilirdi. Petrol vardı bir de Irmak kenarında karakol vardı. İçeriye daha merkezi bir yere alındı sonra. Set yoktu su altında kalıyor mahalle o zamanlar. Sanayi sitesinde de hep otopark sıkıntımız oldu. Sora burayı afet bölgesi ilan ettiler. Dükkânlar 48 m^2'den başlıyor, en büyük dükkân 96 m^2.

2. Belediye Pasajı hakkında başka neler hatırlıyorsunuz?

Yeni bina yapılınca cam fabrikası oldu. 1985'lerde tüpten dolayı yangın çıktı, patlama oldu.

3. Peki İpek Sineması hakkında neler hatırlıyorsunuz?

1940-1948 gibi vardı İpek Sineması. O zamanlar tamirciydim. Ortağımın amcası İpek Sineması'nın sahibiydi. Adı Dede Yılmaz'dı. Devlet Hastanesi'nin karşısında da İnci Sineması vardı. Altında dükkânlar vardı. Sonra yanına 5-6 blok bina yapıldı.

EK-8: Haydaroğlu Mahallesi sakinlerinden ve aynı zamanda Süleyman Vahit Caddesi üzerinde, Sanayi Sitesi içindeki bölgede iş yeri sahibi olan Nevzat Kâmil Tuğal ile 22 Mayıs 2019 tarihinde Yazlık İnci Sineması ile ilgili yapılan görüşme:

1. Karataş Yolu üzerinde eskiden Yazlık İnci Sineması varmış. Siz tam olarak nerede olduğunu hatırlıyor musunuz?

Evet hatırlıyorum. Keskinler Tarım'ın yeriydi. Çok yakın buraya.

2. Kaç metre kareydi ya da kaç kişilikti, sinemanın perde duvarı var mıydı? Buna benzer sinema hakkında başka hatırladığınız neler var?

2. kattaydı. 1000 metrekare vardı alanı da. Büyük bir sinemaydı. Alt katı boştu. Bilet satılırdı orda. Yanında fırın vardı. Perdesi de doğudaydı. 500-600 kişi alırdı. 15 yıl önce yıkıldı. 35-40 yıl önce de aktif olarak film gösterimi olurdu.

3. Seyhan Mahallesi ile Haydaroğlu Mahallesi'ni ayıran caddeye Hasan Tuğal ismi verilmiş. Dikkatimi çekti, soyadınız aynı. Tanıyor musunuz ya da neden o caddeye bu ismin verildiğini biliyor musunuz?

Hasan Tuğal benim amcamdı. Seyhan Mahallesi ikiye bölünmeden önceki dönemlerde mahalle muhtarımızdı. Öldükten sonra 1975-1976 yıllarında Ege Bagatur döneminde o yola Hasan Tuğal ismi verildi.

EK-9: Yamaçlı Mahalle Muhtarı Neşet Manap ve Güneşli Mahallesi sakinlerden Fevzi Mavruk ile 21 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Eski adı Cedid Nafia idi. Halk arasında böyle söylenirdi. Babamın nüfus kâğıdında da Nafia-ı Cedid olarak yazılıdır. Bu ismin anlamı "Yeni Mahalle"dir ve en az 100 yıllık geçmişi var. Sonra Cumhuriyet Mahallesi oldu. Bu mahalle de Cumhuriyet mahallesinden ayrılıp Yamaçlı oldu. Devlet verdi bu isimleri.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Batıda Karataş yolu doğuda asri mezarlıktan 1000 Sokak'a kadar Nafia-i Cedid olarak bilinirdi. Cumhuriyet mahallesi ise Taşköprü'nün güneyinde kalan

bölgeydi. Büyük bir mahalle idi. Sonra Yamaçlı bu mahalleden ayrıldı. Cumhuriyet mahallesi küçüldü. Yamaçlı mahallesi sınırları ise değişmedi.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

1000 Sokak, Karataş Bulvarı ve Süleyman Vahit Caddesi. Süleyman Vahit Caddesi üzerinde çok fazla mahalle var ve Karataş Bulvarına bağlanıyor. 1000 Sokak ise Güneşli ve Yamaçlı mahallelerini ayırıyor. Aynı zamanda Süleyman Vahit Caddesi'ne bağlanıyor.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Bir eski ev var. Aynı sokakta bir de Yazlık Şoray Sineması vardı. 650 Sokak'ta kahvenin yerindeydi ama yıktılar. 1000 Sokakta yine bir yazlık sinema vardı. Adı Melek Sinemasıydı. Daha uzakta Olgun Sineması vardı. Optimumun yanındaki üst geçitten inince hemen yol üzerinde kalıyordu. Birde 2 katlı İpek Sineması vardı. Oda büyüktü. 1000 metrekare vardı. 500-600 kişi alırdı. Perdesi ırmağa bakardı, yıkıldı şimdi, yerine dükkânlar yapıldı.

5.Şoray Sineması ve Melek Sineması ile ilgili başka neler hatırlıyorsunuz?

Şoray Sineması 1977-1978 yıllarında aktif olarak çalışıyordu. Kuzeyde bir duvarı vardı. Arsa sahibi sinemayı kapatınca 1989'dan 2000'li yıllara kadar burada dükkân açtı ve odunculuk yaptı. 2010'dan sonra pazar kurulmaya başlandı. Sonra Kıraathane yapıldı. Sinemanın yeri sadece kıraathanenin alanıyla sınırlı değildi. Daha büyüktü.

Melek Sinemasında duvar yoktu sadece perde vardı. O da Şoray sinemasıyla aynı yöne bakıyordu. Şoray Sinemasına göre daha küçüktü.

6. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Huğ evlere bizde "kûha veya "kûh" da denirdi. Bu çamurlu evler 1930'lu yıllardan beridir vardı. 1950'den sonra binalar yavaş yavaş değişmeye başladı. Kaya taşından evler yapılırdı. 1980'lerden sonra da betonarme yapıldı. Şimdi mahallede bir tane sazdan ev dışında hiç eski ev kalmadı.

7.1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Bossa 1 çok önemli bir fabrikaydı. 20.000 kişi geçimi bu fabrikadan sağlardı. Bu mahallenin de neredeyse %60'ı Bossa 1'de çalışıyordu. Yanında Pilsa Fabrikası vardı. Plastik imalatı yapılırdı.

8. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Suriye- Lazkiye'den ya da Yemen'den gelmiş buranın insanları. Dedem annesini burada bulmuş. Ramazanoğulları kucak açmış onlara. Suriye'den Taşköprü'ye kadar 3-5 aile olarak gelmiş sonra da toprak edinmişler. Toprağı işleyip burayı kurutsunlar diye Fellahları buraya yerleştirmişler. Aynı tarihlerde Akkapı civarına ve Tarsus'a da yerleştirilmişler.

9. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Taşkınlar olurdu o yıllarda Seyhan Barajı yapılana kadar da oldu. En büyüğü 1978'de meydana geldi. Geçim kaynağımız da tarım ve hayvancılıktı. Pamuk, darı, arpa, karpuz, buğday, şeker kamışı üretilirdi. Her evde camus, inek, sığır bulunurdu. Tereyağı ve kaymak da yapılırdı.

<u>EK-10: Yamaçlı Mahallesindeki karkas evin sahibinin torunu Mehmet İçer ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:</u>

1. Binanın orijinal hali böyle miydi?

Önceden kamıştan yapılmış bu ev, sonradan katran ağacıyla yapılmış. Katran ağacına böcek gelmez. O yüzden ahşaplar çürümedi. Çatı da akıtınca çinkoyla kaplanmış. Baba yadigârı diyor babam, yıktırmıyor.

2. Odalar ne için kullanıyordu?

Odaların hepsi yatak odasıymış. Hepsinde bir aile kalırmış.

3. Tuvalet, banyo ve mutfak neredeydi o halde?

Bahçedeki beton dökülmüş yer öncede banyo, tuvaletmiş. Ama sonra duvarın kenarına yapılmış tuvalet, banyo. Yine dışarda kalmış. Mutfak yokmuş

önceden. Sonra alt katta bir oda mutfak yapılmış. Üstü katındaki aynı oda da dolap odası olmuş.

EK-11: Yamaçlı Mahallesi sakinlerinden Şahin Küçükaltun ile 21 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Nafia-ı Atik ve Nafia-ı Cedid adında iki mahalle vardı eskiden. Nafia-ı Atik Güneşli Mahallesi idi. Karşıyaka adında bir mahalle yoktu.

2. Güneşli Mahallesi'nin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Güneşli Mahallesi'nin sınırları Yarbaşı'ya kadar uzanıyordu.

3. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Huğlar 1930-1940'lı yıllarda vardı. Havutlu'da hala var.

4. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Yüreğir İzzi Bey Fabrikası vardı. Fabrikaların olduğu dönemler parlak dönemlerdi. Fabrikaların ortalama 20000 dönüm kadar büyük arazileri vardı. Bunun dışında halkın bilinçlenmesine sebep oldu, medeniyet getirdi. Medeniyet yapılaşmayı da etkiledi.

5. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Burada yaşayan halkın kökeni Lazkiye'nin kuzeyine dayanmaktadır. Çiftçi anlamına gelen Fellahlar yaşamaktadır. Çevresi tarım arazi olan bu bölgeyi işlesin diye yerleştirilmişler.

6. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

1950'lerde Adnan Menderes zamanında elektrik geldi. Çok taşkın olurdu. En büyük taşkın 1936'da oldu. Zemin katlar su altında kaldı. 1978 Mart ayında yaşanan sel felaketinde de evler yıkıldı.

Geçim kaynağı ise tarımdı. Yarıcı usulüyle tarlalarda çalışılırdı. Nısıfçı denilen arsa sahiplerinin işçiler tarafından ekilen, dikilen topraklarındaki ürünleri

yine işçilere toplanırdı. Satılan ürünlerden elde edilen gelirin yarısı arsa sahibinin yarısı işçinin olurdu.

EK-12: Akdeniz Mahallesi Muhtarı Fırtına Sığırcı ile 10 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

1940'lı yıllarda Nafia-yı Atik'ti. Havutlu Mahallesi'ne "Yarbaşı" denirdi. 1998'e kadar Güneşli Mahallesi idi. O zamanlar mahallenin yaklaşık olarak 10.000 nüfusu vardı. Bu mahalle nüfus artıp, büyüyünce Güneşli, Akdeniz ve Bahçelievler olarak üçe bölündü.

2.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Mahallenin önemli yolları Karataş Caddesi ve Akdeniz Caddesi'dir. Akdeniz Caddesi Süleyman Vahit Caddesi'ne bağlanıyor. Karataş Yolu ise kanayan yaramız. Aydınlatma yetersizliğinden dolayı gece 8-9'dan sonra güvensizlik problemi yaratıyor.

3. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Güneşli ve Köse Sineması vardı. Güneşli Sineması'nın perde duvarı duruyor diye biliyorum. Buğday fabrikası var bir de. Eskiden Buz Fabrikası'ydı. Haydaroğlu Mahallesi'nde kalıyor.

4. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Ben doğduğumdu evler betonarme idi. Eski evlerde ise Küha (kûh) odunluk demekti. Bahçelerde olurdu. 1990 depreminde huğlar yıkıldı. Depremde evi yıkılanlar buralara betonarme ev yaptılar.

5. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Bossa 1, Cumhuriyet Un Fabrikası ve Karataş Yolu üzerindeki fabrikalar önemliydi.

6. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Nüfusun %95'i Arap kökenlilerden oluşuyor. Doğu, Güneydoğu kökenliler ve Adana'nın köylerinden yerleşenler de var.

7. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Tarım ve hayvancılık yapılırdı.

8. Mahallede yapılaşma hangi yıllarda artmaya başladı? Bunun sebebi ne olabilir?

Son 5 yıldır yapılaşma çok arttı.

9. Girne Bulvarı'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki gelişimin aynı hızda olmamasını nelere bağlıyorsunuz?

Yüreğir'in Kuzeyi de Adana'nın kuzeyi gibi Aytaç durak zamanında gelişti. Bu bölgelere pek fazla yatırım yapılmadı.

EK-13: Akdeniz Mahallesi Sakinlerinden Levent Dönderici ile 10 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1. Yazlık Güneşli Sineması'nın yeri sizin dükkânınızın yanıymış. Sizin sinema hakkında bilginiz var mı?

Evet, yan taraftı. Ekrem Nisan'a aitti sinema. Karşıdaki Köse sineması da Nisanlarındı. Celal Nisan'a aitti o da. İkisinin de aynıydı zaten.

2. Boyutları ne kadardı, kaç kişilikti sinemalar?

2 katlıydı, 1. Katta gişe vardı. 2.kata merdivenle çıkılırdı. Perde ordaydı. Güneşli sinemasının perdesi Karataş Yolu tarafındaydı. Perdenin altında büfe vardı, yan taraflarında da tuvaletler vardı. 40 metreye 900 metre boyutlarında şimdiki deponun yeri. Sinema da bu kadardı. 500 kişi alırdı. Yıkıldılar sonra. Köse sineması 1 yıl önce yıkıldı. Onun perdesi güneye bakıyordu.

EK-14: Bahçelievler Mahallesi Sakinlerinden Ufuk Manktay ile 14 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Buralara Atik Nafia denirdi. Vera-i Cisr de her yerdi. Arapça adı Barra Cisr'di. Bir de "Kâfir Kıran" mevki ve "Cereciler" de denir buralara. Eskiden burada Ermenilerin bağları varmış. Üzüm bağlarıymış bunlar. O yüzden adı Yeşilbağlar olmuş. Bahçelievler ile Yeşilbağlar mahallesinin olduğu bu bölge bağ, bahçe olduğu için bu ismi almış.

Anadolu Mahallesi de ismini şu şekilde almış: Dönemin valisi oraları gezerken mahalle sakinlerine "Sen nerelisin?" diye sormuş. Cevaplar da "Urfalıyım, Antepliyim, Malatyalım, vs." olunca bu çeşitlilik karşısında vali "Burası tam bir Anadolu. Mahallenin adı Anadolu olsun." demiş. Böylece Haydarlı'nın adı Anadolu olmuş.

Sarıçam mahallesinin olduğu bölge ve sanayi sitesinin yanındaki okulların olduğu bölgedeki gecekondu alanlarına sanayi sitesinden dolayı "Teneke Mahallesi" denirdi.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Cumhuriyet döneminde Misis Yolu'ndan Karataş'a kadar her yer Cumhuriyet Mahallesi oldu. Cumhuriyet mahallesi de sonraları Haydarlı, Yamaçlı ve Cumhuriyet olarak üçe bölündü. Haydarlı, Anadolu Mahallesi'nin ilk adıdır. Yamaçlı da Güneşli mahallesine bölündü. Güneşli mahallesi şu anki Güneşli, Akdeniz ve Bahçelievler mahallelerinin alanlarını kapsıyordu. Şimdiki 19 Mayıs Mahallesi Anadolu mahallesinden ayrıldı. Yeşilbağlar Mahallesi de 1999'da 19 Mayıs Mahallesi'nden ayrıldı.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

İbrahim Tatlıses Caddesi ve Süleyman Vahit Caddesi var. İbrahim Tatlıses Caddesi'nin ismi eskiden İsmailiye yolu idi. Eski kervan yollarından biriydi. Süleyman Vahit'ten daha önemli bir yoldu. Muhtarlığın arkasında bir sakız ağacı

ve kuyu vardı. Kervanlar burada dinlenirlerdi. Süleyman Vahit Caddesi'ne sulama kanalı ve iki köprü yapıldı. Önemi arttı.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Annemin evi 100 yıllık. Çatısı topraktan 2 katlı tek taş ev dedeminmiş. Seyhan Mahallesi'nde Kanara'nın arkasında toprak bir konak var. Süleyman Vahit Caddesi üzerinde tek katlı bir huğ ev var.

Yapı dışında Bahçelievler Mahallesi'nde höyük var. Tel Elzir de denir. Höyükten bu tarafa gelen bir tünel var. Bir de Hamam Insara (Ermeni Hamamı) vardı.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Çatısı topraktan iki katlı evler vardı. Bizim evimiz de taştı. Tek taş ev bizimkiydi o dönemler. Tek katlı evlere "huğ" deniyor. 2 katlılara "küha" denirdi.

Adnan Menderes döneminde Camili Höyüğü yakınlarına Çimento Fabrikası kuruldu. Adana Çimento Fabrikası'nı ve aynı dönemde yapılan İskenderun demir-çelik Fabrikası'nı Ruslar yaptı. Bu gelişme mahallelerde betonarme yapılaşmayı başlattı.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Bossa 1 çok önemliydi. Karataş yolu ve Süleyman Vahit Caddesi üzerinde fabrikalar var. Cumhuriyet Un Fabrikası 3. Derece sit alanı oldu.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Buraların ilk sahipleri Ermenilermiş. Tarlaları Ermenilerden almışız. Bağ komşularımız Ermeni'ymiş. Sonrasında Bedeviler yani göçebe Araplar ve Nusayriler yerleşmiş. Seyhan Barajı'nın yapımından sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinden ve doğudan göç aldı. Urfa Arapları, Antepli, Mardinli, Adıyamanlı, Diyarbakırlar geldi mahalleye.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Elektrik vardı ama su yoktu. Kumlukta nehir yatağı varmış. Göletlerden yüzme öğrendik. Bahçelievler mahallesine de atık arıtma tesisi yapıldı. Öncesinde atık nehri bırakılıyordu.

Baraj yapılana kadar sel baskınları oluyordu. 1980 Mart'ında bir sel felaketi olmuştu. Baraj yapılınca rutubet arttı. Üzüm yetiştirmeye elveriş oldu buralar. Her yere pamuk ektiler. Halk çiftçilik yapıyordu. Büyükbaş hayvancılık da yapılırdı. Fabrikalarda da çalışırdık.

9. Girne Bulvarı'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki gelişimin aynı hızda olmamasını nelere bağlıyorsunuz?

1970'li yıllara kadar Araplar tutucu ve kapalı bir toplumdu. Farklı kökenden insanlarla kaynaşamazlardı. Yer de satmazlardı. Çok büyük arsaları olurdu ama içinde tek bir ev olurdu, değerlenmezdi. Yabancıya satmamak için değerinin üzerinde söylerlerdi arsa fiyatlarını.

EK-15: Seyhan Mahallesindeki evin sahibi Celal Hasırcı ile 14 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1. Binanın kaç yıllık olduğunu biliyor musunuz?

1950'lerde yapıldı. 4 kuşak burada doğduk.

2. Zemin kat betonarme olduğuna göre orijinal hali değil sanırım. Üst kat aslı gibi mi?

Çürümüştü, yıkılacağını anlayınca alt katı kendim yıktım. Yükselttim, krikoyla kısım kısım kaldırdım üst katı. Alt katı yıkıp betonarme yaptım. Önceden 8-9 basamakla doğudandı girişi, şimdi 11 basamakla güneyden çıkılıyor üst kata. Çok sağlıklıydı bu evler. Elle sıvamayla, kargıyla yapılmış. Kargı hem sağlamdı, hem de suyu görünce şişer, su geçirmez olurdu.

3. Bu tip evlere kühâ da denir miydi?

Küha ahır demek. Ahır yol kenarında arka tarafta olur.

EK-16: Anadolu Mahallesi Muhtarı Şahin Kayas ile 27 May ıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Eskiden Nafia-Cedid denirdi. Ama bugünkü Anadolu mahallesinde eskiden yerleşim yoktu. Biz daha yukarda oturuyorduk. 1960-1970'lerden sonra yerleşim arttı.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Anadolu Mahallesi 20 yıl öncesine kadar çok büyüktü. Dede Korkut Mahallesi, Yunus Emre Mahallesi, 19 Mayıs Mahallesi bunların hepsi Anadolu mahallesi olarak geçiyordu. Sonra ayrıldılar.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Çukurova Caddesi ve Süleyman Vahit Caddesi en önemli caddelerimiz. Birde 936 sokak Cuma günü Pazar kurulan sokağımız olduğu için önemli. Anadolu Mahallesi dışında kalan Koza Bulvarı ve İbrahim Tatlıses Caddesi de önemli. Koza Bulvarı 19 Mayıs Mahallesi ile Koza Mahallesini birbirinden ayırıyor. İbrahim Tatlıses de Yeşilbağlar ile Bahçelievler mahallelerini birbirinden ayırıyor.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Anadolu mahallesine bağlı olan Asri Mezarlık, Köprübaşı Polis Merkezi ve Anadolu İlkokulu vardı. Okul 1970'lerde vardı. Depremde hasar gördü sonra da yıkıp yerine başka bir okul yapıldı. İsmi hala Anadolu İlkokulu olarak geçiyor.

Ali Hocalı Mezarlığı Arap Camiasının mezarlığıdır. Buraya yakın Paşa'nın Çiftliği vardı. O taraflarda Ermeniler yaşardı.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Evimiz huğ idi. 1973'te yerine betonarme ev yaptık. 2 katlı, tek odalı, duvarların içi kamıştan, çatısı ise çinko yapılırdı. Alt katta mutfak, üst katta yatak odası olurdu. Yatak yere yapılırdı. Tuvalet ve banyo dışarıda olurdu.

6. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Arap kökenli ve Doğu kökenliler yaşıyor. Doğudaki kuraklık yüzünden Adana Doğu'dan çok göç aldı. 1975'ten sonra Siirtliler gelmeye başladı. Önceleri pamuk toplamak için gelir, dönerlerdi.

7. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

1960'larda Asri Mezarlığı, 19 Mayıs Mahallesi'ndeki Köprübaşı Polis Karakolu'nu görürdük. Mahallenin güneyindeki yerler üzüm bahçesiydi. Tarım, hayvancılık ve inşaat işleriyle uğraşılırdı. Buralar selden hiç etkilenmedi.

10. Mahallede yapılaşma hangi yıllarda artmaya başladı? Bunun sebebi ne olabilir?

1950'den sonra arttı. Bu yıllarda elektrik de gelmişti.

EK-17: Dede Korkut Mahallesi Muhtarı Ali Polat ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Altınova denirdi buralara. Eskiden Anadolu mahallesiydi. 20 yıl önce ayrıldı. Eski kaymakamlığa kadar Karşıyaka deniyor. Banka şubeleri de o bölgede Karşıyaka şubesi diye açılıyor. Şimdi Metro kaymakamlık arsasındaki bölgeden bahsediyorum.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Köprübaşı Karakolu'na kadar Anadolu mahallesiydi. Şimdiki Dedekorkut, Yunus Emre, Başak, Koza, 19 Mayıs, Anadolu, Güzelevler ve Levent mahalleleri Anadolu mahallesinin bölünmesiyle oluştu. Ben 4 dönemdir yani 20 yıldır muhtarım. Mahallenin ilk muhtarıyım.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Çukurova Caddesi, İlbey Güneş Caddesi, Gülbey Karataş Caddesi, Girne Bulvarı. Büyükşehir belediyesi encümen kararıyla Çukurova Caddesi Asri

Mezarlıktan Bossa1'e kadar 25 metre kadar genişleyecek. Mezarlıkla fabrika arasındaki yapılar da 60 metre derinliğe kadar yıkılıp buraya iş merkezi yapılacak.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Göç ettiğimizde 5-6 ev dışında buralarda pek bir şey yoktu. Tarihi yapı da yok. Mahallede önemli sayılabilecek tek yer Asri Mezarlık.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Şimdiki evimizin yerinde 2 katlı, her iki katta da birer odası olan çatısı kamıştan, önünde tulumbası olan bir evimiz vardı. Tuvalet banyo dışardaydı. Yatak odası olarak kullanılıyordu iki oda da.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Bossa 1 ve Pilsa fabrikası vardı.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Nüfusun büyük bir bölümün Kürt ve Zazalar oluşturuyor. Nüfusun geri kalanını da Adana'nın köylerinden gelenler ve Urfa Arapları oluşturuyor.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Bu mahallenin topraklarından çanak çömlek yapılırdı. Cereciler çoktu o zaman. 40 yıl önce göç ettik biz. Fabrikalarda çalışmak üzere geldik. Tarım, hayvancılık yapmadık ama. 1975'lerde bir sel felaketi yaşandı. Bossa 1'e kadar taştı nehir.

EK-18: Asri Mezarlık'ta bulunan Mezarlıklar Daire Başkanlığı Personeli Gökhan Aslan ve mezarlardan sorumlu Abdullah Çakmak ile 30 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1. Mezarlık ne zaman kuruldu?

Önceden kaymakamlık ve sanayinin yeri mezarlıktı. Köy mezarlığı gibiydi ama. Burası da Anadolu Mahallesi'ydi. Anadolu da Haydarlı olarak bilinirmiş eskiden. 1935'te definler başladı, eski mezarlığa defin yasaklandı. 1945'te de ada-parsel satılmaya başlandı.

2. Mezarlık nasıl düzenlenmiş?

Bir kısım kimsesiz olarak defnedildi. Çocuk mezarlığı ayrı, garipler ayrı idi. Yer kalmayınca kimsesizlerin mezarları açıldı, kemikler toplandı, yerleri parsellendi, satıldı. Musevi, Hristiyan mezarı da var. Farklı bölgelerde yani karışık defin yapılmıyor.

3. Parsel boyutları nasıl belirlenmiş?

4 mezar arası 1 adayı oluşturuyor. 1 ada 8 mx3m boyutlarında yani 24 metrekareden oluşuyor. 1 parsel 6 metrekareydi. 1981 yılından sonra 4,5 metrekareye düştü. Yer kalmayınca yollar da satılmaya başlandı. Çizimde solda kalan yer yani doğudan 22 dönüm yer verildi, parsellendi. 84'ün 11. Ayında kapandı burası. Yani parsel satılmadı. Büyümedi de. Sadece önceden yeri olanlar defin yapabildi.

EK-19: Yavuzlar Mahallesi sakinlerinden Hacı Ali Ambarcı ile 18 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

1973'te geldik buraya. Mahallede oturanlar birbirleriyle kavga ederlermiş. O yüzden "kavgacı" anlamında buraya "Yavuzlar" demişler. 1960'larda mahalle büyüyüp, Orhan Kemal Bulvarı yapılınca mahalle Akıncılar ve Yavuzlar olarak ikiye bölünmüş.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Bölündükten sonra değişmedi. Sinema Sokağı'na kadar Yavuzlar oldu. Sınır böyle kaldı ve değişmedi.

3. Sinema Sokağı'nın ismi nereden geliyor?

Köşede Yavuzlar Sineması vardı. Öyle denir sokağa sinemadan dolayı. Sinemanın da perde duvarı vardı caddeye bakardı. Yanında eski değirmen vardı bir de. Şimdi pasaj var yerinde.

4.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Kışla Caddesi, Orhan Kemal, Mithat Özhan ve Hacı Sabancı Bulvarı. Bir de eski adı Selahattin Çolak Bulvarı olan Orhan Kemal Bulvarı var.

5. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Mine sineması vardı. Ama yıkıldı. 1963'te televizyon çıktı sinemalar tek tek kapanmaya başladı.

6. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

"Huğ" Allah'ın ismidir. Yerden yükselte olduğu için bu ismi verirlerdi. 52e 4 ya da 4'e 4 olurdu. Sofa, salon olurdu. Mutfak olmazdı, sadece ocak olurdu yani baca. Tuvalet, banyo dışarda olurdu. Yangın çıkardı, yok olurdu. Taş evler çıktı sonra. Toprak dam akıtıyor diye betonarmeye çevirdiler. Çimento Fabrikası'nın etkisi var ama. 1963'te yapıldı.

7. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Paktaş vardı. Sonra Aslantaş oldu. Tekstil fabrikasıydı.

8. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Bu mahallede köylüler yaşardı. Deliçay yöresi Kara Hocalı Yörük aşireti yaşardı. Şimdi doğu ve Güneydoğu kökenliler de yaşıyor.

9. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Çok sel olurdu. 1950'lerde sel olduğu zaman bir Tepebağ kalırdı, gerisini su basardı. Baraj yapıldı bir daha olmadı. Elektrik yoktu, gaz lambası vardı. İstasyonun oraya elektrik santrali kuruldu, elektrik geldi. Yakınlarda Sepici (Kışla), Köprüköy vardı. Kazım Başer Köprüköy'e bağlıydı.

Geldiğimizin ilk zamanları tarlada çalışılırdı. Sonra fabrikalarda çalıştık.

EK-20: Akıncılar Mahallesi Muhtar Azası Hüseyin İlli ile 18 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Yavuzlar mahallesine bağlıydı mahallemiz. 1965'ten sonra ayrılarak Akıncılar Mahallesi oldu. Buranın nüfusu da birden çoğaldı. İnsanlar buraya akın eder gibi yerleştiği için adı Akıncılar olmuş. Tahsilli de Akıncılar'a bağlıydı. Taksili diye ayrıldı. Sonra Tahsilli oldu. Bir evin üstünde hurda bir araba vardı. 56-57 sene öncesinden bahsediyorum. Mahalleye o yüzden Taksili dendi. Sonra belediye Tahsilli yaptı.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Akıncılar bölündükten sonra sınırlarımız değişmedi.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Orhan Kemal Bulvarı, Kozan yolu ve Mithat Özhan Bulvarı'na bağlıyor. Kazım Başer Caddesi (İlim Yolu Caddesi) ise Akıncılar muhtarı Kazım Başer'den ismini almış olup mahalle sınırını belirliyor.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

1960'larda yapılmış Seyhan Un Fabrikası var. Sinema da vardı. Yavuzlar Yazlık Sineması'ydı adı. 20 yıl önce yıkıldı. Yerine pasaj yapıldı.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Buradaki eski evler tuğlaydı. Yığma yapılırdı. Ben 1964'te geldim, bizim evimiz betonarmeydi.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Paktaş Fabrikası, Akdeniz Fabrikası, Seyhan Un Fabrikası, Bossa 1 vardı. 1965'te elektrik geldi. Öncesinde fabrikalarda elektrik vardı. Telefon da yoktu evlerde. Fabrikalardan konuşurduk. Biz buraya fabrikalar var diye yerleştik.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Balkan Türkleri, Romanlar(Demirciler) yaşıyor. Bursa ve İzmir'den sonra en çok Roman burada var. Conolar dediğimiz aşiretler vardı burada bir de. Mahalleli ile yaşanan ihtilaflar sonucu istimlak verilerek gönderildiler.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

O dönemler herkes fabrikalarda çalışırdı. Balkan Türklerinde kadınlar da çalışırdı. Ufak çapta hayvancılık da yapılırdı. Bir de kendir tarlası vardı şimdiki Mithat Özhan İlköğretim Okulu ve çevresinde. Sabuncu'nun arsasıydı.

1974'te bir sel oldu. Sarıçam Deresi taştı. 1982'de de nehir taştı. Bossa 1'e kadar taşmıştı o zaman nehir.

Köprülü'de ırmak yatağı daha genişti. 1985'lerde burada oturanlar bile Köprülü'de yaşamak isterdi. Köprüköy'dü adı. Temiz ve havadardı. Oraya giderdik, sudan faydalanırdık. Bizden daha eski bir de Kiremithane vardı o zaman. Buruk mezarlığından İmamoğlu'na kadar her yer ormandı.

9. Mahallede yapılaşma hangi yıllarda artmaya başladı? Bunun sebebi ne olabilir?

1960'tan sonra yapılar attı. Betonarme yapılırdı.

10. Girne Bulvarı'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki gelişimin aynı hızda olmamasını nelere bağlıyorsunuz?

Fabrikalar buraya kurulmuş, oralarda bahçeler ve tarlalar varmış. İstasyon da yakın buraya.

<u>EK-21: Sinanpaşa Mahallesi Sakinlerinden Halil İbrahim Bilişik ile 31 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:</u>

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Sakızlar mahallesi denirdi eskiden buraya. Girne Bulvarı geçince ikiye bölündü sonra da Sinanpaşa ismini aldı.

2.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Kışla caddesi eskiden beri vardı, Atatürk Kışla Yolu denilirdi.

3. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Bu sokaklardaki binalar çok eski. O zaman hayvan geçecek kadar olurdu yollar. Cami ben doğmadan önce yapıldığına göre 70 yıllık vardır. Yazlık Alemdar sineması vardı. Zemin kattaydı, perdesi Kışla caddesine bakardı, 500 kişi alırdı. Bu sinema hala duruyor kahvenin arkasında. Bir de Yavuzlar Sineması vardı. Yazlıktı, yeri önce kulüp sonra da pasaj oldu. Yavuzlar petrolün yeriydi. Yazlık Mine sineması da yıkıldı ve Yavuzlar mahallesindeydi. Şimdiki Yüreğir belediyesinin yanındaki parseldi.

4. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Sokaklardaki evler hep huğ idi. Huğlar tek katlı olurdu. Sonra murttan, tahtadan evler yaptılar. Bunlar 2 katlıydı. Biz iki katlılarda yaşardık. Huğlar ise Girne Bulvarı'nın güneyinde kaldı.

5. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Paktaş ve Akdeniz fabrikası vardı. İkisi de yıkıldı. Paktaş'ın yerine Toki konutları yapıldı.

6. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Kürtler daha çok Diyarbakırlılar yaşıyor burada. Aptallar da buraya deniyor. Diyarbakırlı davulculara aptal derler. Tencirler yani conolar Kabaktepe'de yaşıyorlar. Oralara şimdilerde Kiremithane, Mutlu deniyor. Akıncıların yarısı roman ve demircilerden oluşuyor.

7. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Bizim Almanya'mız Adana idi. Pamuk, çapa gibi işlere gelirdik, yazın doğuya giderdik. Ağalar para vermeyince yer verdiler. Biz de yerleştik buraya. Adana'ya çok göç eden oldu. Adana doğunun kaynağıydı.

1965'lerde elektrik geldi diye hatırlıyorum. Ben 7-8 yaşlarındaydım elektrik geldiğinde. Sarıçam deresi taşardı, evlerin zemin katları su altında kalırdı.

EK-22: Sinanpaşa Mahallesi Muhtarı Arif Palalı ile 31 Mayıs 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Sakızlar denirdi. Hilton Oteli'nin olduğu yere de Kanlıkız denirdi.

2.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Kazım Başer Caddesi, Girne Bulvarı, Kışla Caddesi, Mithat Özhan Bulvarı önemli yollar. Merkez caddemiz Kışla Caddesi. İlk açıldığında 6 metre genişliğindeymiş. Optimum AVM'nin önündeki yol açılınca cadde önemini yitirdi. Önceden çok canlıydı, bankaların şubeleri vardı, esnaflar vardı, çarşı gibiydi. 2005-2006'dan sonra buralar kentsel dönüşüme girince cadde de gelişmedi, bankalar da kapandı.

3. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Domlar, Sepetçiler, Roman, Özbek, Türkistanlı, Kırgız, Muhacir, Kuzey Afrika Arapları, Boşnaklar, Kürtler ve Adana'nın çevre köylerinden gelen insanların yaşadığı kozmopolit bir mahalle burası. Türkistanlıların % 80'i Amerika'ya gitti. Mülkiyet ve kiracı değişimi de çok oldu. Nüfus azalıyor. 10000 seçmen vardı. Şimdi ise 3500'e düştü.

4. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

O zamanlar güvenliydi buralar. Göç aldı, metruk halde çok fazla bina var. Optimum'un arkasındaki sokaklarda parseller çok küçük olduğu için evler bitişik yapılmış. 65-70 m^2 ortalama parsel büyükleri. En büyük parsel ise 450 m^2 ve bir tane var.

Sheraton Oteli'nin yerinde o zamanlar Yüreğir Belediyesi vardı. Hilton'un otoparkının yerine "Çeliğin Sahası" denirdi. Kamyon Garajı idi. Kuvay-i Milliye parkının yerinde mermer fabrikası, traktör galerisi, Yazlık İpek Sineması, düğün

salonu, kart satış atölyesi ve küçük bir mahalle vardı. Girne Bulvarı boyunca traktör galerisi vardı. Kozan Çarşısı'nın kuzeyi kıraathaneydi. Kışlık İpek Sineması da çarşının içindeydi. Otogarın yerinde ise buğday tarlası vardı.

Optimum AVM'nin yerinde narenciye bahçesi ve Dr. Vehbi Necip Savaşan çiftlik evi vardı. Orada iki tane çıkmaz sokak vardı. Önündeki yol set yoluydu. Kolorduya kadar giderdi ve okaliptüs kaplıydı. Sete kadar bataklık, kamıştı her yer. Nehrin içinden at arabalarıyla kum çekilirdi. Demirspor'un yeri eskiden kum ocaklarıydı. Bunun dışında at arabacılık, tamircilik, tornacılık yapılırdı. Fabrika işçileri vardı bir de.

Sinanpaşa, Akıncılar. Yavuzlar ve Sarıçam mahalleleri hep etkileşim içinde oldu. Eski kaymakamlığa kadar Karşıyaka diye bilinir Yüreğir.

EK-23: Yüreğir Otogarı Taksicilerinden Orhan Çolak ile 1 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Sakızlardı buranın adı. Karayolu geçti bölündü her yer. Hilton Oteli'nin olduğu üçgen alan Kanlıkız Mahallesiydi. Sarıçam deresi Sakızlar ve Cumhuriyet mahallesini arıyordu. Yamaçlı kuruldu sonra. 1975'lerde Güneşli, Anadolu kuruldu. Kuzeyde de Köprüköy Mahallesi vardı. Eski adı Gavurköy'dü. 1940'larda Karataş Bulvarı'nın yakınında kurulan şimdiki Akdeniz Mahallesi'nin olduğu yer Yarbaşı Köyü idi.

2.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Ceyhan yolu eski İpek Yolu'ydu. Hergele Yolu'na bağlanırdı.

3. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

1940'larda Kozan çarşısı, sanayi çarşısı, Zirai Donatım Kurumu, devlet hastanesi hep mezarlıktı. Kozan çarşısının içinde bir ziyaret, tekke vardı.

EK-24: Sinanpaşa Mahallesi sınırları içinde kalan Kozan Çarşısı esnaflarından Mehmet Türkoğlu ile 10 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Kanlıkız Mahallesiydi.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Hilton Oteli'nin olduğu alan, Zirai Donatım Kurumu ve Kozan Çarşısı bu mahalle sınırları içinde kalıyordu.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

1950'lerde yapılmış Tanrıverdiler Çırçır Fabrikası var. Kışlık İpek Sineması ve Nisanoğlu Çırçır Fabrikası da eski yapılardan. Yolun sonunda Nisanoğlu Fabrikasının satın aldığı kasap, kahvehane, kerestecilerin yanında bir de Olgun Sineması vardı. Sinema büyüktü, 1000 kişi alırdı. Perdesinin yanından girilirdi. Bilet perdenin altında satılırdı. Doğudaydı perde, evlerin damından film izlenirdi. Yol üzerinde iki sokak arasındaki evlerin yeri sadece sinemaydı. Yıkılmasının üzerinden en az 40 yıl geçti.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Huğ vardı, tek katlı olurdu. İki katlıları da sazdan yapılırdı. Çamuru ayaklarımızda yoğurup duvara elle sıvama yapardık.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı?

Kozan Çarşısı'nın içinde Tanrıverdiler ve Nisanoğlu Çırçır fabrikası var.

7. Kozan Çarşısı'nın içinde bir tekke varmış. Siz hatırlıyor musunuz?

Tavukçuların olduğu yerde bir mezar vardı. Oraya gelip mum dikilirdi. Gallaycı Zade Mustafa Efendi'nin oğlu Hacı Ali Galak (Kalak)'ın mezarıydı. 1. Dünya Savaşı'nda 5 şehit vermiş bir ailenin üyesidir. Mezarın olduğu yerde torunu tavukçuluk yapılıyor.

EK-25: ile 19 Haziran 2019 tarihinde Sarıçam Mahallesi Muhtarı Servet Erkek ve azaları Berat Palaz, Halit Kerküklü ile yapılan röportaj:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

1976'lara kadar Gölbaşı denirdi buralara Sonra Sarıçam Mahallesi oldu. Sarıçam deresinden alıyor ismini. Bir de mahallenin 1950 ya da 1960 yıllarındaki kurucu muhtarı Sarıçam köyündenmiş. Bundan dolayı da mahallenin ismi Sarıçam olabilir.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

1980'e kadar mahalle şimdiki Özgür mahallesini de içine alıyordu. Sonra ayrıldı.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Kuşkonmaz caddesi, Ihlamur caddesi, Kozan Yolu var. Kozan yolu Sarıçam ve Sinanpaşa mahallelerini ayırıyor.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

1991'de Adana Cezaevi vardı burada. Cezaevi o yıllar mahalle içinde kalmıştı. Tünel kazıp kaçmaya çalıştılar. Tatar Ramazan filmi burada çekildi.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Buradaki evler hep betonarmeydi.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Akdeniz, Paktaş, Bossa 1, Tek, Pilsa önemliydi. Nüfusun %70'i Sabancılardan emekli oldu. Bossa'da 7000 kişi çalışıyordu. Halkın %90'ı da fabrikalar için gelirdi.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Göçmen ağırlıklı bir nüfusumuz var. Bulgaristan göçmeni (Muhacir), Doğu ve Güneydoğu kökenliler yaşıyor. Bir de Adana köylerinden gelenler var. Kadirli, Kozan, vs.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Fabrika işçisiydik. Pamuk ekimi yapılırdı, narenciye bahçesi vardı.1978 ve 1990'da sel felaketi oldu.1978'de can kaybı oldu. Bir de Polis Karakolu vardı mahallede o yıllarda.

9. Mahallede yapılaşma hangi yıllarda artmaya başladı? Bunun sebebi ne olabilir?

1980-1985'den sonra çok göç aldı. Bundan sonraki nüfus yoğunluğu pek değişmedi.

10. Girne Bulvarı'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki gelişimin aynı hızda olmamasını nelere bağlıyorsunuz?

Buralarda çok fabrika kuruldu. Güneyde Araplar çiftçilik yapıyor ve tarla, bahçe daha fazla.

<u>EK-26: Özgür Mahallesi Muhtarı Erol Kocaman ile 19 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:</u>

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

Devlet bu ismi verdi. 41 yıl önce Sarıçam mahallesinden ayrıldı. Gölbaşı deniyordu daha önce. Kozan yolundaki durağın adı Gölbaşı'ydı.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Mahallenin sınırları hiç değişmedi. Girne Bulvarı, Sarıçam Deresi ve Sulama Kanalı arasında kaldığı için değişmedi.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Kadife ve Kuşkonmaz Caddesi ile 2386 ve 2354 sokak en çok kullanılan yollarımız.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Taşkıranlar Fabrikası vardı. Çırçır üzerineydi. Sonra kesme şeker üretti, tekstil de yaptı. Taş duvardan yapılmış. Bir tane daha çırçır fabrikası var.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Burada betonarme evler vardı sadece.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

Pilsa, Bossa 1 vardı. Akdeniz ve Paktaş fabrikaları da çok önemli.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Kadirli-Aslantaş Barajı kurulunca Sülemiş Köyü dağıldı. Büyük bir bölümü de Özgür mahallesine yerleşti. Doğu Kökenliler, çevre köylerden ve şehirlerden de gelenler var.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

Çok ev yoktu, daha önceleri pamuk tarlası ve sazlık varmış. Biz fabrika işçisiydik. Urfalılar Antep, Hatay, Mersin gibi çevre illere narenciyeye gidiyorlar. Urfalılar mevsimlik işçiydi.

9. Mahallede yapılaşma hangi yıllarda artmaya başladı? Bunun sebebi ne olabilir?

Köylüler 1980'den sonra gelmeye başladı.

EK-27: Kiremithane Mahallesi Muhtarı Cumali Baskın ve Muhtar Azası Mustafa Ceylan ile 21 Haziran 2019 tarihinde yapılan görüşme:

1.Mahallenin eskiden farklı bir adı var mıydı? Eğer varsa bu ismi neden almış?

1960'lardan önce ismini almış. Tuğla, kiremit ocakları vardı. İsmini bunlardan almış. Arap uşağı Barbaros'a aitti bu mahallenin toprakları. Yavuzlar varken buralar yoktu.

2. Mahallenin eski sınırları nereye kadar ulaşıyordu?

Eski sınırları çok genişti. Sonra 7 mahalleye bölündü. Şimdiki Dadaloğlu, Selahattin Eyyûbi, Ulubatlı Hasan, Çamlıbel, Şehit Erkut Akbay, Kiremithane ve Mutlu Mahallesi sadece Kiremithane Mahallesi'ydi. Mahalle İncirlik sınırına kadar dayanmıştı o zamanlar.

3.Mahallenin önemli yolları hangileridir?

Yollar hiç değişmedi 90 senelik mahalle burası. Ecz. Haşim Dalgıç Caddesi, Kozan Yolu ve Eski Çiftlik yolu olan Şehit Polis Yunus Uğur Sokak önemli yollarımız. Haşim Dalgıç Caddesi Eski Mutlu Yolu idi. Mezarlık Yolu da denirdi. Şimdiki Aydınlar Camii yerine çırçır fabrikası çiftliği ve büyükbaş hayvan çiftliği vardı.

4. Bu bölgede tarihi sayılabilecek yapı var mı?

Kiremithane mezarlığı ve Nazar Market'in yerinde Kiremithane Yazlık Sineması vardı. 1 dönüm arazisi vardı. 500-600 kişi alırdı. Kapının dışında bilet satarlardı. Sinemanın yanında bir çırçır fabrikası vardı, yıkıldı, yerine petrol yapıldı. Tarihi bir yaya köprüsü vardı o da yıkıldı.

5. Huğ evler, taş evler ve betonarme evlerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Kerpiç ev vardı, çatısı topraktı. Tuğla yapıldı sonra. 1985'te ilk betonarme evi ben yaptım.

6. 1940-1985 yılları arasında çevrenizde hangi fabrikalar vardı? Bu fabrikalar ekonomik, sosyal ya da fiziki açıdan ne kadar önemliydi?

İstasyonun orda bir çırçır fabrikası vardı, çiftlik yolunda vardı, top fabrikası vardı. Ama bize tuğla ocakları var dediler. Tanıdık, akraba var diye geldik buraya. Arsa satın aldık.

7. Mahallede kimler yaşıyor, nereden gelmişler?

Tuğla ocaklarını Elazığlılar kurdu. Elazığ, Adıyaman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Kozan ve Kadirli'den gelme insanlar yaşıyor. Sel alır, afet olur diye daha yakına Akbay mahallesine yerleşmedik.

8. 1940-1985 yılları arasında sosyal yaşantı nasıldı? Geçim kaynağınız nelerdi?

1972'de ve 1985'te sel felaketi yaşandı. Evlerin zemin katlarını su bastı. Kullanılamaz oldu, toprakla doldurduk. 1960'dan sonra elektrik geldi.

Geçimimizi de tuğla ocaklarından sağlıyorduk. Kamyon aldık, ocaklarda çalışmaya başladık. Ocakların üstünden geçen kuşlar bile kapkara olurdu. Kapı, pencere açamazdık. Sonra ocaklar kapandı. Tarlada da çalıştık.

EK-28: Seyhan Mahallesi'ndeki günümüze kadar 1. katı ulaşan evin sahibinin kızı olan Meral Gökten ile 26.02.2020 tarihinde yapılan görüşme:

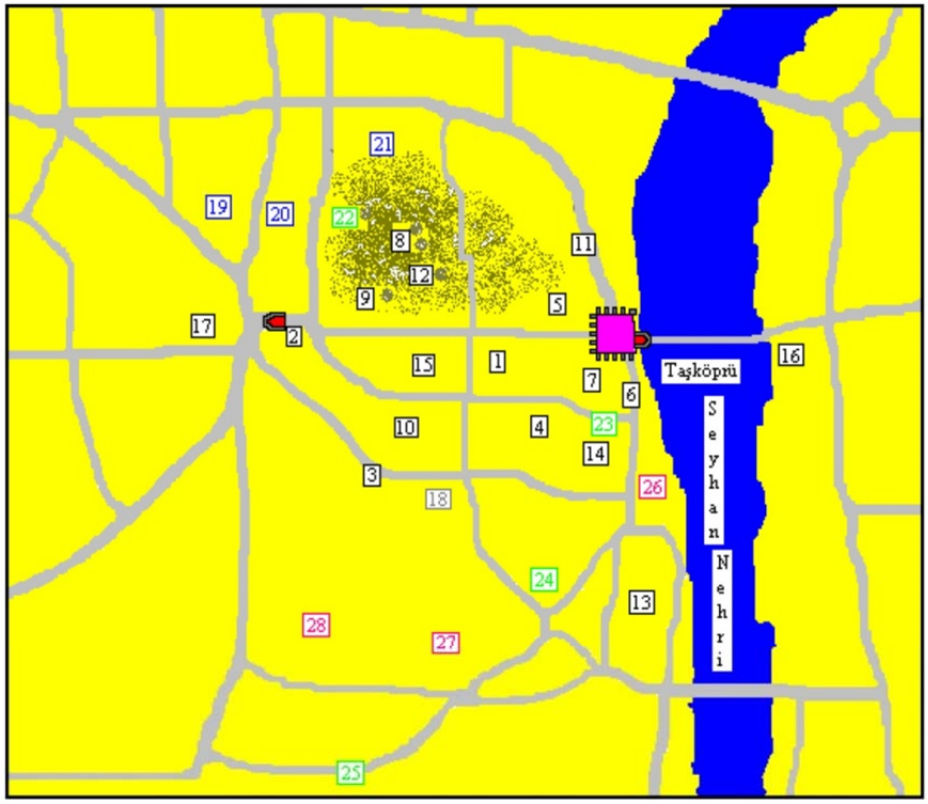
1. Yüreğir'de benim tespit edebildiğim kamış evlerden en iyi durumda olanın bu ev olduğunu söyleyebilirim. Babanızla da görüşmüştüm daha önce. Evi krikoyla kaldırdığını söylemişti. Sizde bu evde oturdunuz mu?

Evet, 7 yıl oturuyorduk. Babamlar 7 kardeş hepsi burada yaşamış. Çatının altı kaplamaydı. Fare geliyordu. Pislik oluyor diye kaplamayı söktük, çinkoda da delikler vardı. Ev bakım istiyordu. Biz de bu evi yaptırdık taşındık. Önceden alt katı da vardı. Krikoyla kaldırdı babam dediğiniz gibi. Ama eskiden üst kat bu kadar yüksek değildi 35-40 cm kaldırdı evi yukarıya.

2. kühâ kelimesinin anlamını biliyor musunuz? Babanız ahır demişti.

Ahır değil biz ardiye diyoruz, eşyaların korunduğu kulübe yani. Hala da kullanıyoruz ardiye anlamında.

EK-29: Saim Yörük tarafından oluşturulan Adana'nın 16. yüzyıldaki mahallelerini gösterir harita (Yörük, 2010: 305)

1525 Yılında Adana'da Var Olan Mahalleler[1]
1-Ağcamescid
2-Bâb-ı Tarsus
3-Cumamescidi/Cami-i Atik
4-Cami-i Cedîd-i Halil Bey
5-Çukurmescid
6-Debbağan/Tabakhane
7-Hacıfakihoğlu
8-Yukarı nâm-ı diğer Hamidhacı
9-Veled-i Kantar/Kantaroğlu
10-Karasofu nâm-ı diğer Ahilü
11-Kassarcılar/Kayalıbağ
12-Mescid-i Saçluahmed
13-Sugediği nâm-ı diğer Selim Bey Mescidi
14-Keçeci nâm-ı diğer İsa Hacıoğlu Mescidi
15-Kadımescidi
16-Zaviye-i Yaraşdede
17-Cemaat-i Ermeniyân/Gebran

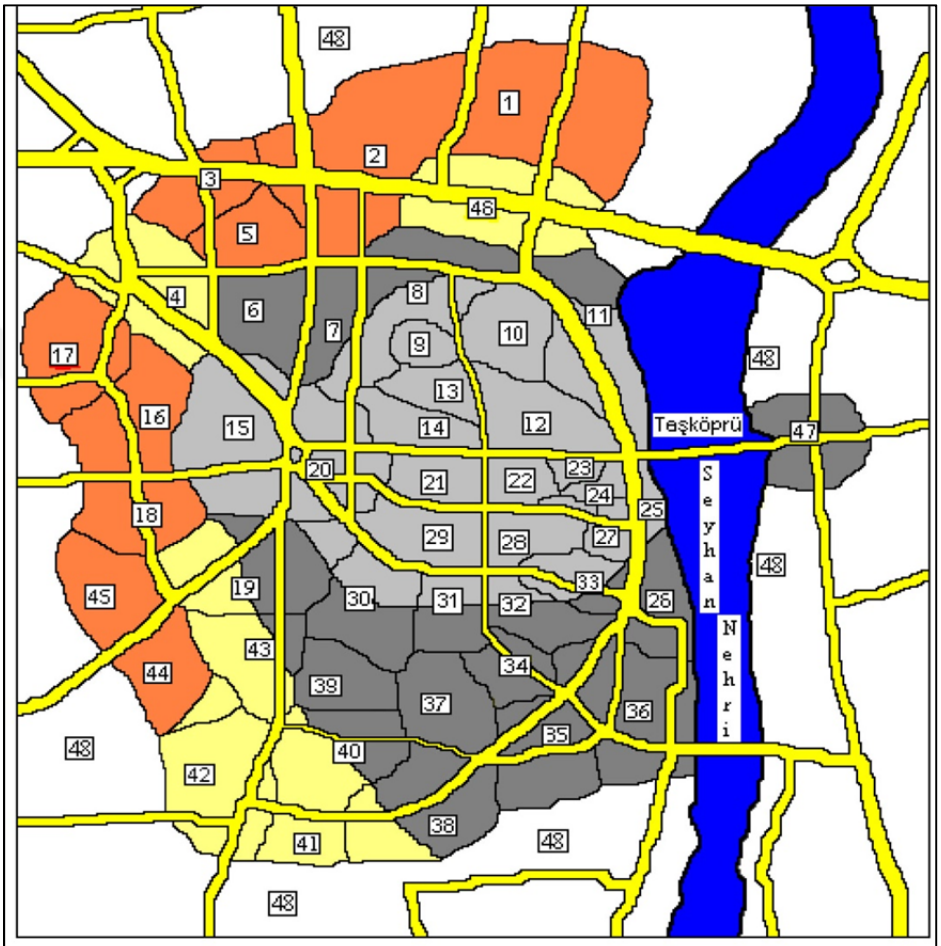
1525-1530 Yılları Arasında Şehre Eklenen Mahalleler[2]
18-Baytemur

1530-1536 Yılları Arasında Şehre Eklenen Mahalleler[3]
19-Burnukara Mescidi
20-Neccar Köyü
21-Sâdât

1536-1547 Yılları Arasında Şehre Eklenen Mahalleler[4]
22-Depebağ
23-Emirlü
24-Mescid-i Ramazanağa
25-Yortan

1547-1572 Yılları Arasında Şehre Eklenen Mahalleler[5]
26-Mescid-i Hacı İbrahim
27-Mescid-i Cedîd-i Halil veled-i Sarıyakub
28-Mescid-i Dervişali

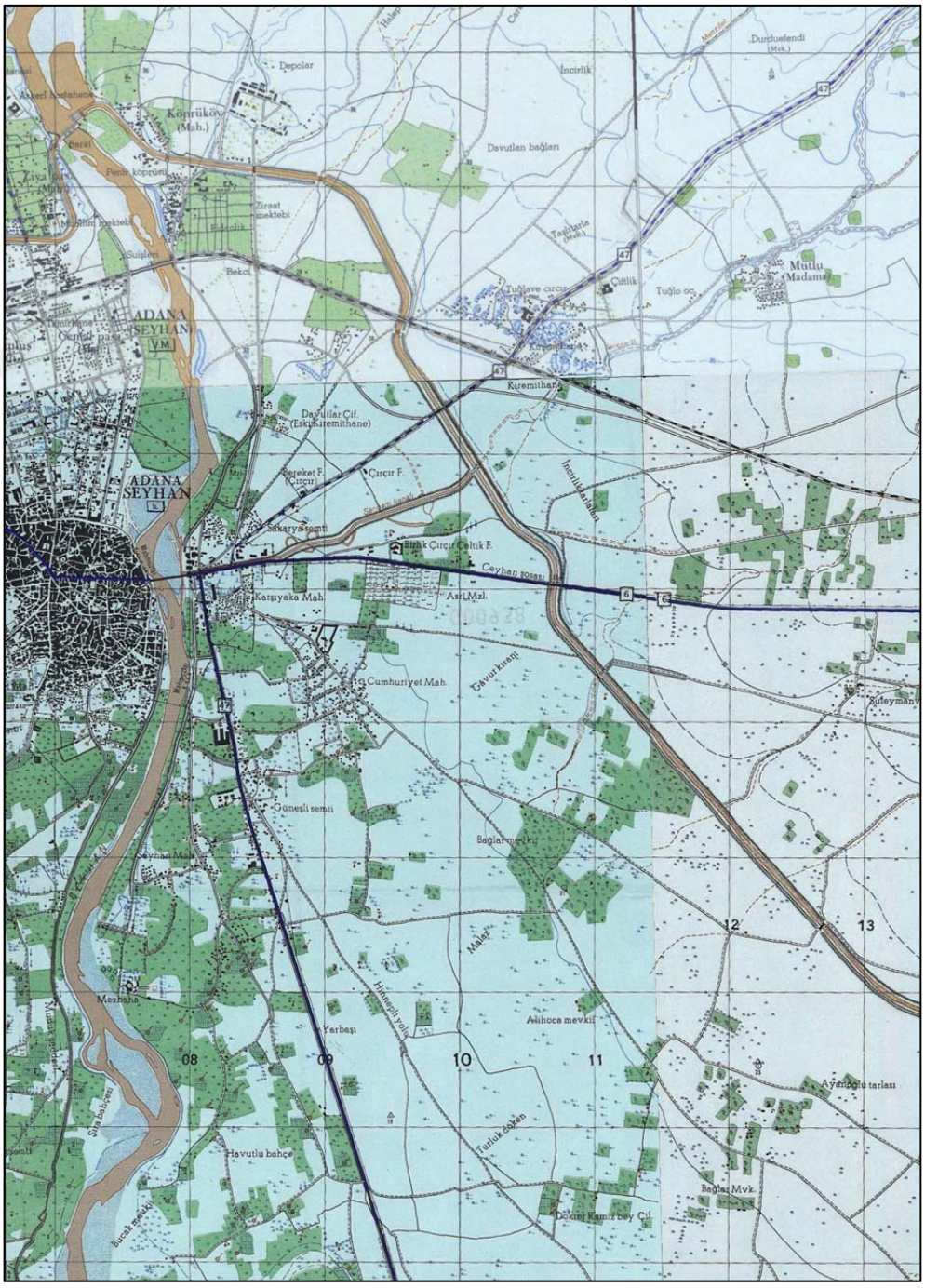
EK-30: Saim Yörük tarafından oluşturulan Adana'nın 15.-18. Yüzyıllar arasında oluşmuş mahallelerini gösterir harita (Yörük, 2010: 306)

XV. Yüzyılda Yerleşim Yerleri	XVI. Yüzyılda Yerleşime Açılan Yerler
XVII. Yüzyılda Yerleşime Açılan Yerler	XVIII. Yüzyıl İlk Yarısında Yerleşime Açılan Yerler

1-Yarbaşı	11-Kayalıbağ	21-Durmuşfakih	31-Baytemur	41-Gurbetân
2-Çınarlı	12-Çukurmescid	22-Ağcamescid	32-Sofubağçesi	42-Şeyhmustafa
3-Kansafzâde	13-Saçlıhamid	23-Eskiçarşı	33-Serracan	43-Taşçıkan
4-Mermerli	14-Kantaran	24-Hacıfakih	34-Helhal	44-Sucuzâde
5-Tekyekurbu	15-Zımmiyân	25-Debbağan	35-Mestanzâde	45-Dervişpaşazâde
6-Hankurbu	16-Kuruköprü	26-Harabbağçe	36-Sugediği	46-Ağamehemmed
7-Neccaran	17-Hanedan	27-Emirler	37-Sarıyakub	47-Verâ-yı Cisr
8-Kassabbekir	18-Hocavezir	28-Cami-i Cedîd	38-Yortan	48-Bağçeciyân
9-Hacıhamid	19-Hamamkurbu	29-Karasoku	39-Alidede	
10-Şeyhzâde	20-Bâb-ı Tarsus	30-Eskihamam	40-Paşanebi	

EK-31: 1956 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita (ATKBM Arşivi)

EK-32: 1976 yılına ait 1/25000 ölçekli hâlihazır harita (ATKBM Arşivi)

